

MÜFTÜ AHMET İZZET EFENDİ
VE ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYE TEŞKİLÂTI

Ümit KARABİGA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Haziran, 2016

Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÜFTÜ AHMET İZZET EFENDİ
VE ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYE
TEŞKİLÂTI

Hazırlayan

Ümit Karabiga

Danışman

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

AFYONKARAHİSAR 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ MÜFTÜ AHMET İZZET EFENDİ VE ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYE TEŞKİLÂTI ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30 /06 /2016

Ümit KARABİGA

İmza

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

.....

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Sadiye TUTSAK

.....

: Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

.....

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ümit KARABİGA'nın "**Müftü Ahmet İzzet Efendi ve Çal Kuvvâ-i Milliye Teşkilâtı**" başlıklı tezi, 30.06.2016 günü saat 13.00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

MÜFTÜ AHMET İZZET EFENDİ VE ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYE TEŞKİLÂTI

Ümit KARABIĞA

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2016

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

Müftü Ahmet İzzet Efendi, Milli Mücadele Tarihi'mizin önemli isimlerinden birisi olup, Çal Heyet-i Milliyesi'nin oluşturulmasından sonra çalışmalarını yoğunlaştırmış, ileri görüşlü bir din âlimidir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İzmir'in işgaline ilk tepki gösterenlerden birisi de Ahmet İzzet Efendi'dir. 17 Mayıs 1919 Cumartesi günü, daha işgalden iki gün sonra, Çal Çarşı Camii önünde halkı toplayıp, heyecanlı bir konuşma yapan Ahmet İzzet Efendi, düşman istilasına karşı seyirci kalınmamasını söylemiştir.

Millî Mücadele'de, Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin büyük gayretleri görülmüştür. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında Çal Kuvvâ-i Milliyesi'nin başına geçerek Aydın-Köşk Cephesi'nde gönüllü birlikleri ile düşmana karşı savaşmıştır. O'nun bu gayretli çalışmaları Yunanlılar tarafından da yakından takip edilmiş ve Yunan Birlikleri, Müftü Efendi'nin köyü Süller'i işgal ettiklerinde, ilk önce O'nu aramışlardır. Hatta Yunan Komutan, Müftü Efendi'nin kitaplarının ve icazet belgesinin de olduğu eşyaları ve medresesini yaktırmış, evini de karargâh yaptırmıştır. Ancak O, tüm bu yıldırma ve baskı faaliyetlerine karşı mücadelesine devam etmiştir. Böylece Kurtuluş Savaşı'nın en aktif müftüleri arasında yerini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Müftü Ahmet İzzet Efendi, Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti, Çal Kuvva-i Milliyesi, Kurtuluş Savaşı, Mondros Mütarekesi.

ABSTRACT

MÜFTÜ AHMET İZZET EFENDİ AND ÇAL THE NATIONAL STRUGGLE

Ümit KARABIĞA

AFYON KOCATEPE UNIVERSTY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF HISTORY

June 2016

Advisor: Assoc. Yrd. Doc. Dr. İbrahim BALIK

Mufti Ahmet İzzet Efendi, who was one of the important names in our history of War of independence, was a foresighted religious scholar, and he increased his efforts after Çal National Committee was founded. Ahmet İzzet Efendi was one of the people who first protested İzmir occupation. Shortly after the signing of Mondros Armistice Agreement Ahmet İzzet Efendi, who had a meeting with people in front of Çal Çarşı Mosque and made an exciting speech, asserted that they couldn't be silent about enemy occupation.

In War of independence, Çal Defence Law Society had great efforts. In the victory of War of Independence, Ahmet İzzet Efendi fought against enemy with voluntary fighters in Aydın- Köşk Front by taking the helm of Çal The National Struggle. His persevering efforts were also closely followed by the Greek army. When the Greek army occupied Süller, the village of Ahmet İzzet Efendi they looked for him in the village. Moreover, the Greek Officer ordered his soldiers to burn down his highschool and all the belongings of Ahmet İzzet Efendi including his diploma and all the books, and confiscated his house as a quarter. However, despite all the atrocities and oppression, Ahmet İzzet Efendi continued his war against Greek occupation. Thus Ahmet İzzet Efendi was one of the most active muftis in War of Independence.

Key Words: Müftü Ahmet İzzet Efendi, Çal Defence Law Society, Çal The National Struggle, War of Independence, Mondros Armistice Agreement.

ÖNSÖZ

Milli Mücadele Tarihi'miz ile ilgili yapılan araştırmaları incelediğimizde dönemin müftüleri ile ilgili değişik çalışmaların yapıldığını ve konunun etraflıca ele alındığını görürüz. Ancak bu güne kadar Çal Müftüsü Ahmet İzzet (Çalgüner) Efendi ile ilgili ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum ilmi bir eksiklik olduğu gibi, bu dönemin olaylarını anlamada da olumsuz bir tablo oluşturmaktadır. İşte bu sebeple bütünü anlayabilmek için, parçalara da ihtiyaç vardır. Parçaların içinde yer alan yerel müftülerin de, Kurtuluş Savaşı'ndaki katkıları yadsınamayacak kadar fazla olmuştur.

Müftü Ahmet İzzet (Çalgüner) Efendi, Milli Mücadele'nin daha ilk günlerinde memleket savunmasının organizeli bir şekilde yapılmasının önemini anlamış ve İzmir Kongresi'nden döndükten hemen sonra Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştur. Müftü Ahmet İzzet Efendi bölgede etkin bir rol oynamış olmasına rağmen, hakkında bilinenler çok azdır. Milli Mücadele'ye katkısı olduğu bilinir. Ama bunun ne şekilde olduğu, ne tür zorluklarla karşılaştığı ve buna rağmen yılmadığı, bu süreçte kimlerle işbirliği yaptığı, hatta Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra kendisine teklif edilen milletvekilliği görevini dahi kabul etmediği bilinmez.

Hâlbuki Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin ve diğer müftü efendilerin hayatlarının tetkiki, Milli Mücadele'yi, çekilen çile ve sıkıntıları, yapılan fedakârlıkları ve bu insanların şahsiyetlerini anlamak ve kavramak açısından önemli bir merhaledir. Tabii o dönemin koşulları da dikkate alınacak olunursa, Müftü Efendi'nin çocukluk ve ilk gençlik dönemleri ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşabilmek mümkün olmadığı gibi, bu bilgilerin günümüze kalmaması da normaldir.

Bu düşünce ile araştırmamızda Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin, Milli Mücadele'nin başlamasında ilk harekete geçen müftülerden olduğunu ve bununla alakalı gerek ilçesi Çal'da ve gerekse Denizli'de eşraftan kimselerle görüştüğünü, çözümleri aradığını tespit ettik. Bu konuyu seçmemizdeki etkenlerden bir tanesi de, Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin Kurtuluş Savaşı yıllarında yaptıkları ile ilk olma özelliği göstermesine rağmen, büyük bir tevazu örneği gösterip savaşın kazanılmasından sonra, kendisine teklif edilen milletvekilliği görevini kabul etmeyip müftülük görevine devam etmesidir.

Çalışmamız, bir giriş ile dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin içinde bulunduğu Osmanlı Devleti'nin son dönemdeki durumu, imkânsızlıkları ve sıkıntıları üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin şahsı, ailesi ve eğitimi ile alakalı bilgiler, ikinci bölümde Milli Mücadele yılları ve Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin faaliyetleri, üçüncü bölümde Yunan İşgali ve Çal Kuvva-i Milliyesi'nin çalışmaları, dördüncü bölümde ise, Milli Mücadele sonrası Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin yaptıkları ortaya konulmuştur. Müftü Ahmet İzzet Efendi ile ilgili arşiv bilgileri çalışmanın sonunda ek olarak verilmiştir. Ayrıca metin içerisinde Müftü Ahmet İzzet Efendi üzerinden o dönem insanının Milli Mücadele'ye bakışı ve tepkisi de tespit edilmeye çalışılmıştır. Direkt olarak içinde bulunmasa da, çevre illerde örgütlenen Kuvva-i Milliye birliklerine dolaylı ve dolaysız verdiği destekten de bahsedilmiştir.

Gerek konunun belirlenmesi aşamasında gerekse çalışmanın sonraki aşamalarında değerli destek ve yardımlarını esirgemeyen tez danışman hocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim Balık'a teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmamıza değerli fikirleriyle katkıda bulunan, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aydın'a teşekkür ederim. İlaveten fikir ve tecrübelerinden faydalandığım dedem Hacı Mustafa Karabiga ve babam Hüsamettin Karabiga'ya, arkadaşlarım Müslim Cahid Yılmaz ve Mustafa Karahacıoğlu'ya, kendilerine ayırmam gereken zamandan fedakârlık ederek bana her zaman desteklerini esirgemeyen eşime ve çocuklarıma göstermiş oldukları anlayıştan dolayı teşekkür ederim.

Ümit KARABİGA

Afyonkarahisar - 2016

KISALTMALAR

a. g. e.	: Adı Geçen Eser
a. g. m.	: Adı Geçen Madde/Makale
AİİTE	: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Arş.	: Arşiv
ATAD	: Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BMM	: Büyük Millet Meclisi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum Tarihi
D.	: Dosya
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
F.	: Fihrist
h.	: Hicri
İA	: İslam Ansiklopedisi
Kl.	: Klasör
m.	: Miladi
Nu.	: Numara
ö.	: Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı

SÜ. : Selçuk Üniversitesi
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMVY : Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayını
T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı
T.T.K. : Türk Tarih Kurumu
v.b. : Ve benzeri

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET İZZET (ÇALGÜNER) EFENDİ'NİN HAYATI

1- AHMET İZZET EFENDİ'NİN AİLESİ.....	5
2- EĞİTİM HAYATI.....	9
3- MESLEKİ HAYATI VE MEMURİYETLERİ	18

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE YILLARI VE AHMET İZZET EFENDİ

1- MÜCADELE FİKRİNİN DOĞMASI VE MİLLİ MÜCADELE'DEKİ HİZMETLERİ.....	21
1.1. ÇAL VE ÇEVRESİNDE MİLLİ MÜCADELE FİKRİNİN DOĞMASINA ETKİSİ.....	21
1.1.1.Milli Mücadele Fikrinin Doğmasına Zemin Hazırlayan Önemli Gelişmeler.....	21
1.2. AHMET İZZET EFENDİ'NİN İZMİR KONGRESİ'NE KATILMASI.....	24
1.3. İZMİR'İN İŞGALİNE KARŞI ÇAL MİTİNGİ'Nİ DÜZENLEMESİ VE ETKİSİ.....	30
2- ÇAL MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ.....	35
2.1.CEMİYETİN KURULUŞU.....	35
2.2.CEMİYETİN FAALİYETLERİ.....	39
2.2.2.Çal Kuvva-i Milliyesi'nin Halkı Düşmanla Savaşmaya Teşvik İçin Yaptığı Faaliyetler.....	47
2.3. ÇAL KUVVA-İ MİLLİYESİ'NİN İSYANLARIN BASTIRILMASINDAKİ ROLÜ.....	52
2.4.ÇAL KUVVA-İ MİLLİYESİ'NİN SİLAH VE TEÇHİZÂT TEMİNİ.....	59
3-ÇAL YÖRESİ VE DENİZLİ'DEKİ MİLLÎ TEŞKİLÂTLANMADA AHMET İZZET EFENDİ'NİN FAALİYETLERİ.....	62
3.1. ÇAL YÖRESİ VE DENİZLİ'DEKİ KUVVA-İ MİLLİYE FAALİYETLERİNDE AHMET İZZET EFENDİ.....	62
3.2. ÇAL KUVVA-İ MİLLEYESİ VE TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİNDE AHMET İZZET EFENDİ.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNAN İŞGALİ VE ÇAL KUVVA-İ MİLLİYE TEŞKİLÂTI

1- ÇAL YÖRESİNDE YAŞANAN İŞGAL OLAYLARI VE YUNANLILARIN YAPTIKLARI ZULÜMLER.....	78
1.1. ÇAL VE ÇEVRESİNDEKİ İŞGAL FAALİYETLERİ.....	78
1.2. ÇAL MÜFREZESİ VE AHMET İZZET EFENDİ.....	87
2- ÇAL'DAKİ İSYAN HAREKETLERİ VE ÇAL KUVVA-İ MİLLEYESİ'NİN MİLLÎ KUVVETLERE KATILMASI.....	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLÎ MÜCADELE SONRASI AHMET İZZET EFENDİ

1- AHMET İZZET EFENDİ'NİN SAVAŞ SONRASI BÖLGEDEKİ SOSYAL FAALİYETLERİ.....	100
2- SAVAŞ SONRASI RESMÎ GÖREVLERİ.....	102
3- VEFATI.....	104
SONUÇ.....	107
KAYNAKÇA.....	112
EKLER.....	121

GİRİŞ

MÜFTÜ AHMET İZZET (ÇALGÜNER) EFENDİ VE İÇİNDE BULUNDUĞU TOPLUMUN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu'da başlayan fetih hareketleri Türkleşmeyi ve Müslümanlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu durum, başta Papa'yı ve tüm Hıristiyan âlemini rahatsız etmiş, Avrupa'yı türlü planlar yapmanın durumları içine sokmuştur.¹ Bizans'ın, Türklerin bu yayılışını önlemek için aldığı tedbirler de yetersiz kalmış, zayıflayan Bizans savunması gittikçe gücünü yitirmiştir.² Bundan dolayı, Batı'nın, Türklere karşı yapmış olduğu planların tamamına Şark Meselesi adı verilmiş ve daha sonraki dönemlerde özellikle Osmanlı'nın son zamanlarında daha etkili şekilde kullanılmış, devletin topraklarının paylaşılması meselesi halini almıştır.³

Osmanlı'nın geniş topraklara sahip oluşu, dünya ticaret yolları üzerindeki stratejik konumu, sanayinin can damarı haline gelecek olan petrol ve diğer yer altı zenginliği olan maden bölgelerinin elinde bulunuşu ve Avrupa'ya yakınlığı dolayısıyla emperyalist güçler için son derece uygundur. Özellikle sömürgecilik ruhuna sahip batılı devletlerin yarıştığı bu topraklar, daha I. Dünya Savaşı devam ederken gizli anlaşmalar ile paylaşılmıştır. Bu şekilde emperyalist devletler bir bakıma Şark Meselesi'ni çözmüşler ve 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra hemen faaliyete geçmişlerdir.⁴

Ancak, Çarlık Rusya'sının, Bolşevik İhtilali'ni bastıramaması üzerine yönetimi devralan Bolşevikler'in savaş karşıtı tutumları nedeniyle, gizli anlaşmalar tüm dünyaya duyurulmuş, böylece Osmanlı Devleti, kendi aleyhindeki planlanmış bazı olayları da bu sayede öğrenmiştir. Emperyalist güçlerin göz ardı ettiği bir gerçek vardı ki, bunu da Mehmet Emin Yurdakul, Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen mitingte şöyle belirtiyordu:

¹ Fethi Tevetoğlu; *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara 1971, s.9.

² Mehmet Şeker; *Anadolu'da Birarada Yaşama Tecrübesi*, Ankara 2005, s. 15.

³ Abdülhaluk M. Çay; "Şark Meselesi veya Emperyalistlerin Türk Politikası", Türk Kültürü Dergisi, sayı:350, Haziran 1992.

⁴ Yuluğ Tekin Kurat; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara 1975, s.12-13-14.

“Demir ve ateş; kardeşler ben bunlarla hiçbir vatan ve ırkın öldüğünü işitmedim. Şerefli bir tarih ve medeniyete, sağlam bir fazilet ve ahlaka, zengin bir şiir ve edebiyata, dinî ve millî ananelere, ırkî ve vatani hatıralara mâlik olan bir milletin mahvolduğunu tarih göstermiyor...”⁵

Bolşevikler’in, gizli anlaşmaları dünyaya ilan etmesiyle, Emperyalistlerin planlarının bozulması, önceden gizlice yürüttükleri bazı planlarını açıktan açığa yapmalarına neden olmuştur. 1918 sonlarında İttifak Devletleri artık tek tek savaşa son verecek anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti adına savaşa son veren ateşkes antlaşması 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması olmuştur.⁶

Ancak onların atladığı ve hiç hesap etmediği bir gerçek vardır. O da şudur ki; Türk Milleti vatanı için her şeyi yapar, gerekirse ölür. Üstelik elde kalan tek toprak Anadolu olunca bu daha da önem arz etmektedir. Bu sebeple Türkler, yaşadığı coğrafyayı vatanlaştıran ender milletlerdendir. Anadolu insanı, Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandıktan sonra, İstanbul’un elinin kolunun bağlı olmasına karşı, silaha sarılmış ve her yerde direniş örgütleri kurmuştur. Anadolu’nun dört bir yanında başlayan direniş hareketleri, kısa sürede tüm yurda yayılmıştır. Milli Mücadele esnasında direnişin başladığı her ilde, silahlı örgütler kurulmuş ve bölgelerini düşmana karşı korumuşlardır. Bu savaş öyle bir hal almıştır ki, erkekler cephede göğüs göğüse muharebe ederken, kadınlar cephelere mermi taşımış, çocuklar gün gelince boşalan cephelere gönderilmişlerdir.

Bu gerçeği yıllar sonra keşfetmiş olan İngiliz başbakanı W.Churchill, Büyük Millet Meclisi Başkanı olan Mustafa Kemal’in, elinde yeteri kadar deve ve öküz bulunmadığı için, taşıt işlerinde cephedeki erlerin, kadınlarından ve kızlarından nasıl yararlandığını anlatmıştır. Kadınların seferber edilmesi milli duyguların geliştirilmesinde büyük bir rol oynamış, asker, sivil herkesin top yekûn gayret göstermesi ihtiyacını iyice belirtmiştir. Sivas, Erzurum, Diyarbakır ve Trabzon gibi dağınık merkezlerden toplanan silahlar, saman yığınlarının altına yüklenerek kağnılarla taşınmış, şalvarlı köylü kadınları ta Sümerler zamanındaki gibi, gıcırtili sesler çıkaran kağnılarını sürerek saatte ancak,

⁵ Mehmet Kaplan -İnci Enginün – Birol Emil – Necdet Birinci – Abdullah Uçman; *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1992, C.I, s.92.

⁶ Ayşe Aydın, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Dinar*”, Dinar Tarihi, Dinar Belediyesi Kültür Yayınları, Afyonkarahisar 2014, s. 179.

beş kilometre hızla, dağ tepe demeden yüzlerce kilometrelik yolları aşıp, cepheye doğru ilerlemişlerdir.⁷

Çoğu Anadolu kadını, emzikteki çocuklarını, sıkıca sırtlarına bağlamışlardır. Top mermilerini, halat kulplu cephane sandıklarını kucaklarında taşıyarak arabalara yükleyip indirmişler, iki omuzlarına birer gülle yükleyip, çok kez tapalar bozulmasın ya da ıs-lanmasın diye, çocuklarını açıkta bırakmayı bile göze almışlardır. Mermilerin üzerlerini örtüyle kapatan bu kadınlar, tekerleklerin kırılıp kağının yolda kaldığı durumda, kağ-nının içindeki mermileri sırtlarına yüklenip, kilometrelerce taşımışlardır. Evlerinde ka-lanlar ise, hayvan ve araçlarına el konmuş olmasına bakmadan, çapa çapalamış, tohum ekmiş, ekin biçmiş, orduya yiyecek yetiştirmişlerdir.⁸

Anadolu'nun dört bir yanında kısıtlı imkânlarla bu mücadeleler devam ederken, müftülerimiz de vazifeye koşarak görev almışlar, halkın düşmana karşı bilinçlendiril-mesinde moral ve maneviyâtın yükselmesinde önemli icraâtlara imza atmışlardır. Müftü Efendi'ler, Millî Mücadele'nin daha ilk günlerinde üzerlerine düşen görev ve sorumlu-lukları yerine getirebilmek için canla başla çalışmışlardır.

Bu açıdan bakıldığında Millî Mücadele, Türk ulusunun varlığını ve bağımsızlığını korumak için maddî manevî bütün olanaklarını seferber ettiği önemli bir dönemi kap-samaktadır. Böyle bir anda milletin özünde mevcut olan direnme ruhu ve esaret altında yaşayamama anlayışını aşıl原因 müftü efendiler, hocalar ve din âlimleri bu mücadelenin doğmasında en önemli unsurlardır.

İleri görüşlü çoğu din adamı hakikâti halka izâh etmiş, doğru yolu gösteren vaâz ve nasihatlerden sonra herkes çalışmaya başlamıştır.⁹ İzmir'in işgalinden sadece dört saat gibi kısa bir süre sonra halkı Denizli Bayramyeri Meydanında toplayıp “*işgal edi-len memleket halkının silaha sarılması dinî bir görevdir*” diyen Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin etrafında Denizli halkı kısa sürede toplanmış ve hemen teşkilatlan-mıştır. Bu çağrıyı dikkate alan ilçe müftüleri de buldukları yerlerde halkı çarşı mey-

⁷ Lord Kinross, *Atatürk: Bir Milletın Yeniden Doğuşu*, (Çev. Necdet Sander), İstanbul 2007, s. 323, 325.

⁸ Kinross, *a.g.e.*, s. 323-324.

⁹ Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadelede Din Adamları*, C. I, Ankara 2007, s. 11.

danlarına toplayıp İzmir'in işgalini protesto etmeye çağırılmışlardır.¹⁰

Burada bir kez daha söyleyelim ki; Milli Mücadele'de her bir neferin vatan savunmasına katkısı yadsınamayacak kadar kıymetlidir. İsmi dahi bilmediğimiz birçok vatan evladı canlarını feda etmekten geri durmamışlar ve vatanları için kanlarını akıtmışlardır. Burada anlatacağımız olaylar Milli Mücadele Tarihimiz'in sadece bir bölümünü kapsamaktadır. Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin, işgal yıllarında göstermiş olduğu cesaret ve sahip olduğu vatan sevgisi bir kesit halinde anlatılmıştır. Bu açıdan bakıldığında bile yeni kuşaklara örnek teşkil edecek birçok hadiseden burada bahsedilmiştir.

¹⁰ Tarhan Toker, *Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele'de Denizli*, Denizli 1984, s. 31.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET İZZET (ÇALGÜNER) EFENDİ'NİN HAYATI

1. AHMET İZZET EFENDİ'NİN AİLESİ

1875'te (1292) Denizli – Çal Kazası Süller Köyü'nde doğan Ahmet İzzet Efendi, İstanbul Uleması arasında önemli bir yere sahip olan, Süllerli Müftü zâde Hacı Mehmet Hamdi Efendi ile Emine Hanım'ın iki oğlundan küçük olan evladıdır. Mehmet Hamdi Efendi'nin iki erkek evladı olup, ilki Afyonkarahisar kadısı Mustafa Hulusi Efendi,¹¹ diğer evladı ise Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'dir. Ahmet İzzet Efendi, İlk ve Orta öğrenimini babasının Süller Köyü'ndeki medresesinde yapmıştır.¹² Çocukluk ve gençlik yıllarının ilk dönemlerini köyünde babasının yanında geçirmiş, ilk terbiyeyi ve dini bilgileri de babasından öğrenmiştir.

Ahmet İzzet Efendi, Arapça ve Fıkıh derslerini babası Hacı Mehmet Hamdi Efendi'den almıştır. Bunun yanında Sarf-Nahiv, Emsile, Bina, Avamil ve Mantık derslerini de babası Hacı Mehmet Hamdi Efendi'nin okuttuğu tahmin edilmektedir. Çünkü Müftü Efendi'nin, babasının Süller Köyü'ndeki medresesi, Osmanlı Medreseleri içinde birinci kademe eğitim vermektedir. Birinci kademede eğitim veren medreselerdeki öğrenciler, bazı temel dersleri ve bilgileri öğrenirler, daha sonra ilimlerini genişletmek isterlerse, bir üst kademede eğitim veren Denizli, Manisa, Bursa veya İstanbul medrese-

¹¹Afyon Kadısı Mustafa Hulusi Efendi, (d.1872 Çal-Denizli, ö.25 Ağustos 1938.) Medrese mezunu olup, Fahri Çal Müftülüğü, Kütahya Kadı Vekilliği, Karahisar-ı Sahip Kadılığı, Kütahya Kadılığı ve Bidayet Mahkemesi Reisliği, Osmanlı Meclisi Mebusan IV. Dönem Karahisar-ı Sahip Mebusluğu, TBMM I.Dönem Karahisar-ı Sahip Milletvekiliği yapmıştır. Mustafa Hulusi Efendi ilköğrenimini Çal'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gidip tahsilini sürdürmüştür. 1899 yılında Nuvab-ı Kuzat Mektebini başarıyla bitirdiği için kendisine müderrislik payesi verilmiştir. Babasının ölümü üzerine 1900 yılında Çal Müftülüğü'ne atanmış, aynı yılın Temmuz ayında görevine başlamıştır. On yıldan fazla süren müftülük görevi esnasında Mecid-i Osmanî Murassası ve birinci rütbe olan Mecid-i Osmanî nişanları ile taltif edilmiştir.1911 yılının Mayıs ayında müftülükten ayrıldıktan sonra Kütahya Kadılığı ve Bidayet Mahkemesi Reisliği'ne atanmış, bu görevlerini üç yıl sürdürmüştür.1914'te Afyonkarahisar Kadılığı'na getirilmiştir. Aynı zamanda bu sancağın naipliği görevini de üstlenmiştir. Burada Kadılık yaparken, 1920'de Afyon'dan Osmanlı Mebusan Meclisi'ne vekil seçilmiştir. TBMM'nin açılmasıyla Ankara'ya geçerek Mustafa Kemal'in yanında bulunmuş, meclisin Adliye ve Şeriye komisyonlarında görev almıştır. Bu arada istiklal madalyası ile taltif edilmiştir. Dönem sonunda milletvekilliğinden ayrılarak geri kalan hayatını çiftliğinde geçirmiştir. Evli ve dört çocuğu olan Mustafa Hulusi Çalgüner iyi derecede Arapça ve Farsça bilmekteydi. TBMM Albümü, tbmm. gov. tr. 29 Ekim 2012. Erişim Tarihi: 18 Haziran 2014.

¹² Sarıkoyuncu, a. g. e, C. II, s. 264. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak 1927 Denizli –Çal - Süller doğumlu Arif Güneş, Süller'deki bu medresenin 1934 yılında yıkıldığını, yerine de şu anki okulun yapıldığını söylemiştir.(Süller İlkokulu) Hatta kendisi de 1934'te açılan bu okulda eğitime başlamıştır.(Arif Güneş ile 8 Ocak 2015tarihinde yapılan görüşme)

lerine gitmişler ve uzunca bir zaman buralarda kalarak eğitimlerini tamamlamışlardır.¹³ Ahmet İzzet Efendi de babasından temel eğitimi ile ilgili ilk dersleri alarak, sonraki yıllarda kalan eğitimini Denizli ve İstanbul'da tamamlayan âlimlerdendir. Aldığı bu medrese eğitimi, hayata bakış açısını değiştirmiş ve O artık tam anlamıyla bir âlim olmuştur. Medreselerde İslamî ilimleri, tedris ve tahsîl eden ve mezuniyetten sonra hukuk, eğitim ve din sahalarının herhangi birinde göreve başlayan Osmanlı, âlim olarak adlandırılmıştır.¹⁴

Çünkü medrese eğitimi almış çoğu kişi, donanımlı bir şekilde yetişmiş ve öğrendiği bu ilmi de hayatının her kademesinde kullanmıştır. Medrese mezunları aynı zamanda dinî hizmetler sahasında müftü olarak atanmışlardır. Müftülük makamı bütün müderrislere açıktır. Kadılarına karşılık Müftüler, daha çok teorik görevler icra ediyorlardı. Kendilerine yöneltilen dinî-fikhî sorulara, şeriata uygun olarak cevaplar verirlerdi. İmamlık, müezzinlik ve hatiplik gibi dinî hizmetler de medreselerde yetişen kişiler tarafından icra edilmektedir. Bilhassa bu görevlerde bulunanlar halkla doğrudan irtibatı olan ve her gün muntazaman halkla görüşen, vaaz, hutbe gibi yollarla halk eğitimine büyük katkı sağlayabilen kimselerdir. Bu sebeple halk üzerindeki etkileri de o derece yüksektir.¹⁵

Müftü Ahmet İzzet Efendi, çevresinin yerel konuşma ağzını ve kültürünü öğrendiği gibi, İstanbul kültürünü ve yaşam tarzını da görmüş, kazandığı bu kültürel meziyetler ileriki yaşamında kendisine büyük kolaylıklar sağlamıştır. Ahmet İzzet Efendi'nin, İstanbul'da eğitim görmesi ve özellikle de babası Mehmet Hamdi Efendi'nin, İstanbul Uleması tarafından tanınıyor olması, Müftü Efendi'ye hatırı sayılır bir çevre kazandırmıştır.¹⁶ Müftü Ahmet İzzet Efendi, halkın önüne bir lider olarak çıktığında hem ilmini ve hem de aldığı medrese eğitimini bütünleştirerek kullanmıştır. Kalabalık bir halk kitlesine hitabını, Çal Çarşı Camii önünde yaptığı ilk konuşma ile gerçekleştirmiş ve halkın konuştuğu dili en iyi şekilde kullanmıştır. Ancak, Çal'ın ileri gelenleri ile yaptığı ilk

¹³ Süller'de hizmet veren medrese her ne kadar birinci kademe eğitim verse de civardaki medreselerden daha donanımlı bir yapıdadır. Örneğin, Çal - Ortaköy ve Çal - Haçalar köylerinde de medreseler vardır. Fakat buralarda yapılan tedrisat Süller'dekini tutmamıştır. Burada eğitimini tamamlayan talebe duruma göre ya Denizli'ye veya Manisa'ya gönderilmiştir. Bazı istisnai durumlarda (eğer talebe iyi derecede bir zekaya sahipse) Bursa Medreseleri'ne gönderilmiş, ardından İstanbul Medreseleri'ne kadar gitmiştir. (Muradiye Kültür Vakfı Denizli Şube Başkanı Selami Şenel ile 18 Mart 2015 tarihinde yapılan görüşme.)

¹⁴ Yaşar Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul 1997, s. 40.

¹⁵ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 47.

¹⁶ Mustafa Karabığa (1910 Denizli - Çal - Selcen doğumlu, 15 Mart 2014 tarihinde yapılan görüşme), Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

toplantıdaki konuşma ise medresede aldığı eğitim ile olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere İstanbul'un medrese kültürünü ileri gelenlerle yaptığı toplantılarda kullanmış, halkın önüne çıkarken yerel ağzı ve kültürü hakkıyla yerine getirmiştir. Bu durum ise O'nun hatırı sayılır bir çevresi olduğunun işâretidir.¹⁷

Ahmet İzzet Efendi'nin faaliyetlerine bakıldığında aldığı eğitimin yanı sıra babası Mehmet Hamdi Efendi'nin verdiği ilk eğitimin de büyük katkısı olmuştur. Müftü Efendi ile ilgili şahsi bilgilere daha çok yakın çevresi ile yaptığımız birebir görüşmeler neticesinde ulaşılabilmektedir. Müftü Efendi'nin hayatını bir bütün olarak inceleyecek olursak, doğduğu köy, yetiştiği çevre ve aldığı eğitim O'nun karakter yapısını şekillendirmiştir. Yakın çevresine karşı göstermiş olduğu şefkat ve merhamet ile birebir ilişkilerinde ve tavırlarında gösterdiği olgunluk, Ahmet İzzet Efendi'nin aldığı eğitim ile de bağlantılı olmalıdır.¹⁸

Özellikle dini konulardaki hassasiyeti ve bunu hayatına tatbik etmesi yakın çevresi tarafından sıkça dile getirilmiş olup, Kurtuluş Savaşı yıllarında da bu tavrından asla taviz vermemiştir.¹⁹ Üstelik bu kararlı tavrını da sürdürmüştür. Her fırsatta yakın çevresine, Çal ileri gelenlerine ve özellikle de Çal halkına “ *Allah'ımız bir, Peygamber'imiz bir, kitabımız bir, vatanımız bir olduğuna göre muhafazasına mecburuz. Mukaddesâtımızı müdafaa için Allah'ın ve Peygamber'in emirlerine uymak gereklidir. Çöken Saray Saltanatı'nın yerine milletin kalbindeki iman nuru bir kat daha parlamıştır.*”²⁰ diyerek, halkı diri tutmaya çalışmış, hiçbir zaman ümitsizliğe yer vermemiştir. Karşısına çıkan resmi yetkililer moralini bozsa da, Ahmet İzzet Efendi verdiği kararlardan asla vazgeçmemiş ve söylediklerini her fırsatta yinelemiştir.

Ahmet İzzet Efendi, İstanbul'daki eğitimini 1909'da tamamlamıştır. Devlet-i Âliye'nin iç karışıklıklarla uğraştığı bu yıllarda O, bütün bu kavgalardan uzak kalarak köyüne dönmüş ve babasının medresesinde ders vermeye başlamıştır. Yine bu yıllarda dünya evine giren Müftü Efendi, hayatını Rahime Hanım ile birleştirmiştir. Bu hanıme-

¹⁷ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

¹⁸ Ahmet Çalgüneri (1940 Denizli - Çivril doğumlu, 12 Ekim 2014 tarihinde yapılan görüşme.)

¹⁹ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁰ Sarıkoyuncu, *a. g. e.*, C. I, s. 20.

fendi yine kendi köyünden birisi olup, halk arasında “ Rahime Hala ” olarak tanınmıştır. Müftü Efendi’yi tanıyan ve O’nun yaşadığı devre yetişen o günlerin çocukları şimdilerin yaşlıları ile yaptığımız sohbetlerde “ Rahime Hala ” ya duyulan hürmetten dolayıdır bilinmez günümüzde Süller Kasabası’nda bayanların çoğunda bu isim vardır. ²¹

Müftü Efendi’nin yaptığı bu evlilikten hiç çocuğu olmamıştır. O daha sonraki yıllarda Çal’dan bir hanım ile daha evlenmiş olup, bu evlilikten bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Bu kızın ismi ise Emine’dir. Halkın arasında “Emine Molla” olarak bilinen bu hanımefendi, bizzat Müftü Efendi’nin isteği ve kendisinin de rızasıyla, Müftü Efendi’nin ağabeyi, Kadı Mustafa Hulusi Efendi’nin (Afyon Kadısı) oğlu, Cemil Bey ile evlendirilmiştir. ²² Yani ikinci hanımından olan kızı Emine’yi ağabeyine gelin olarak vermiştir. Daha sonra onlar İstanbul’a yerleşmişler ve bundan sonraki yaşamlarını orada devam ettirmişlerdir. ²³

Müftü Ahmet İzzet Efendi, birçok çocuğun yetiştirilmesinde büyük paya sahiptir. O’nu tanıyan yakın çevresi ve civar köylerin insanları, bugün bile hala yetiştirdiği öğrencilerden, büyütüp evlendirdiği evlatlıklarından bahsederler. Bizzat Müftü Efendi’nin büyüttüğü evlatlıklarından olan Çivril İlçesi, Koca Yaka Köyü’nden, 1940 doğumlu Ahmet Çalgüneri bunlardan bir tanesidir. ²⁴

Ahmet Çalgüneri’nin eşi 1941 doğumlu Fatma Çalgüneri de, Müftü Efendi’nin yetiştirdiği öğrencilerden birisidir. Müftü Efendi, tıpkı Fatma Çalgüneri gibi kendi köyünden birçok insanın yetişmesini sağlamış ve yakın çevreden gelen öğrencilerin eğitimleri ile de bizzat ilgilenmiştir. Bu gelenlerin tamamı yatılı olarak kalmışlar ve bütün işleri bizzat Müftü Efendi tarafından temin edilmiştir. Müftü Efendi’nin bu konudaki fikirlerini, civar köylerin âlim ve hocaları ile de paylaştığı anlaşılmaktadır. Denizli ili Çal ilçesi Selcen Köyü’nde ikâmet eden, İstanbul Medreseleri’nden icâzetli, Hoca Mus-

²¹ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²² Cemil Çalgüner (d.1907, Süller - Çal - Denizli, ö.16 Temmuz 1996) Kiel Üniversitesi Yüksek Ziraat Mühendisliği Mezunudur. TBMM’de VII. ve VIII. Dönem’de Denizli Milletvekilliği yapmıştır. Amcası Müftü Ahmet İzzet Efendi’nin kızı, Emine Hanım ile evlenmiş ve iki çocukları olmuştur.

²³ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme. Müftü Efendi’nin kızının isminin Emine olduğu, babası adına kendisine gönderilen İstiklal Madalyası evrakında da belirtilmiştir.

²⁴ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme.

tafa Efendi ²⁵ ve oğlu Hoca Mehmet Efendi'nin (Değirmenci), Müftü Ahmet İzzet Efendi ile zaman zaman görüştükleri ve öğrenci yetiştirilmesi hususunda konuştukları da bilinmektedir.²⁶

2. EĞİTİM HAYATI

İnsanoğlunun hayatı boyunca aldığı eğitim, hiçbir zaman tek yönlü olmamış, biri diğerini her zaman bütünlemiştir. Ailenin verdiği ilk eğitim daha sonra alacağı tüm eğitimlere bir nevî temel teşkil etmiştir. Daha çocukluk yıllarından itibaren eğitimle yoğrulmuş bir ailede ve çevrede yetişen nesiller, ileriki yaşamlarında da aldıkları bu eğitimi hayatlarına mutlaka tatbik etmişlerdir. Bu kimi zaman liderlik vasfına bürünmüş, kimi zaman da öğrenci yetiştirmeye kadar varmıştır. Ahmet İzzet Efendi'nin böyle bir çevrede büyümesi O'nun eğitim hayatını ve elbette ki ilerideki yaşamını büyük oranda şekillendirmiştir.

Ancak, Müftü Efendi'nin, Denizli'de aldığı eğitim ile ilgili elimizde ayrıntılı bir bilgi mevcut değildir. Babası Mehmet Hamdi Efendi, Süller Köyü ve çevresinde tanınmış bir âlim olunca, hatırı sayılır bir yere sahiptir.²⁷ Bu açıdan Müftü Efendi'nin Denizli'deki eğitiminde, babasının büyük katkısı olduğu düşünülmektedir. Hatta bu tanınmışlık sayesinde Ahmet İzzet Efendi, civar köylerden ve yakın illerden gelen öğrenciler ve onları tanıyan çevre ile ilerleyen yıllarda, özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında yalnız kalmamıştır. Bu çevre kendisine gönüllü temininde de büyük destek olmuştur.

Zamanla gönüllü temini de sağlandıktan sonra Millî Mücadele'nin maddî kaynak bulması konusunda da aynı çevrenin canla başla çalıştığı görülmüştür. Bu yıllarda eğitimin zor koşullarda yapıldığı da düşünülecek olunursa, bu medresenin gerçekleştir-

²⁵ Hoca Mustafa Efendi, Çal'ın Selcen Köyü'ndendir. İstanbul Medreseleri'nden uzun zaman ders almış olup, ehliyet ve liyakat sahibi bir şahsiyettir. Selcen'de bir medrese olmasa da O, kendi evini ve camiiyi adeta bir medrese gibi kullanmış ve birçok kişinin yetişmesine vesile olmuştur. (d.1879 – ö.1942) Bu zât, Hoca Mehmet (Değirmenci) Efendi'nin babası olup, kendisi ile ilgili bilgileri de sağlığında, oğlu Hoca Mehmet Efendi ile yaptığımız görüşme neticesinde öğrendik.(12 Haziran 2001 tarihli görüşme)

²⁶ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁷ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

diği işlev oldukça önemli olmuştur.²⁸

Müftü Ahmet İzzet Efendi, daha çocukluk yıllarından itibaren, babasından aldığı terbiye ve vatanseverliği, hayatının bütününe tatbik etmiş, çocukluk dönemlerinde babasının ziyaretine gelen yakın illerin misafirlerinden hem kültürel ve manevi değerleri, hem de farklı illerin yerel ağızlarını öğrenmiştir.²⁹ Her devir Osmanlı bilgini, ilmi ve mesleki bilgi ve tecrübelerini geliştirmek, derinleştirmek ve olgunlaştırmak gayesi ile ilim ve kültür merkezlerine seyahatler yapmıştır. Buralarda devrin büyük bilginlerinden dersler görmüşlerdir. Osmanlı Medreseleri, esas itibariyle ğretmen, müderris, imam, müftü, kadı gibi görevlilere duyulan ihtiyacın karşılanmasına pratik olarak hizmet ettiği için başta Fıkıh olmak üzere Hadis, Tefsir, Kelam, Akaid ve Ahlak gibi dini-hukuki dersler öncelikli olarak okutulmuştur. Bununla beraber Hikmet, Mantık ve Hendese gibi akli ilimlere de yer verilmiş, ancak bu disiplinler, daha ziyade asıl dersleri anlamaya yarayan yardımcı ilimler olarak görölmüştür.³⁰

Osmanlı halk eğitimi (yaygın eğitim), medrese menşeili vâizler, imamlar, hatipler, müezinler, sahaflar, kitapçılar v.s. tarafından yürütölmektedir. Bu okullarda, bugünkü manada sadece din görevlileri yetişmiyordu. Edebiyatısından sanatçısına, hattatından müzisyenine, matematikisinden tabibine, coğrafyacısından tarihçisine, en alt memurundan en üst düzey bürokratına kadar Osmanlı'nın yetiştirdiği sayısız kişi büyük ölçüde medreselerin eseriydi. Medrese sadece ilmiye değil, devletin diğer kurumlarına da eleman vermekteydi.³¹

Ahmet İzzet Efendi'nin öğrenim hayatının büyük bir kısmının İstanbul'da geçme-sinin asıl nedeni de bunun içindir. Öncelikle temel dini ilimleri okumuş, ardından bu

²⁸ Arif Güneş ile görüşmemizde ilerlemiş yaşına rağmen Süller içinde bizimle dolaşmış ve Müftü Efendinin medresesinin yerini ve yıkılmak üzere olan evlerini dahi göstermiştir. Aynı zamanda kendisi Ahmet İzzet Efendi'nin baba tarafından akrabası olduğunu da söylemiştir. Ayrıca Arif Güneş'in babası Hoca Mehmet Efendi, Süller merkez camisinde imamlık görevinde de bulunmuş olup, Müftü Efendi ile de birlikte çalışmışlardır. Hoca Mehmet Efendi 17 yaşına kadar Ahmet İzzet Efendi'nin medresesinde tahsil görmüş olup, askere çağrılınca zorunlu olarak medreseyi bırakmış ve vatani görevini yapmaya gitmiştir. 1915 Ermeni Olayları'nda da görev alan Hoca Mehmet Efendi, 7 yıllık askerlik hizmetinin ardından köyü Süller'e döndüğünde 24 yaşına gelmiştir. Tarihler 1920 yılını göstermektedir. Kısa süre sonra evlenmiş ve bu evlilikten Elif (Günay) isminde bir kızı, Arif (Güneş) isminde bir oğlu dünyaya gelmiştir. (Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme)

²⁹ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

³⁰ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilatı*, Ankara 1998, s. 20 - 23.

³¹ Sarıkaya, a. g. e, s. 192.

ilimleri daha iyi kavrayabilmek ve pekiştirmek gayesi ile de yardımcı ilimleri öğrenmiştir. Bundan sonraki yaşamında önem arz edecek birçok bilgiyi de yine burada, İstanbul'da öğrenecektir. Fatih semti yakınlarındaki Ümmü Veled Medresesi'ne devam eden Ahmet İzzet Efendi, Fatih Medresesi dersiâmlarından Muğlalı Ali Rıza Efendi'den Beyan, Bedîî, Meânî, Kelâm, Usûl, Hadis, Tefsir, gibi ilimleri; Hoca Mustafa Efendi'den de Astronomi ve Hendese gibi müspet ilimleri okumuştur.³²

22 Eylül 1909'da üstün başarı ile Ali Rıza Efendi'den müderrislik icazetini almıştır.³³ Şurası bir gerçektir ki, Ahmet İzzet Efendi, Osmanlı Devleti'nin son dönem medreselerinde eğitim almış ve aldığı eğitimi hayatına en iyi şekilde tatbik etmiş bir âlim ve milli mücadele kahramanıdır. Ahmet İzzet Efendi'nin babasının da bir müftü olmasının eğitim- öğretim hayatını büyük oranda şekillendirdiğini söylemiştik. Öyle ki, belli bir yaşa geldiğinde ilk derslerini babasından almış ve bunu takip eden yıllarda ilmini daha da ilerletmiştir. Çocukluk yıllarının tamamı Süller Köyü'nde geçen Ahmet İzzet Efendi'nin gençlik yıllarının çoğu ilim tahsilinden dolayı İstanbul'da geçmiştir.³⁴

Ahmet İzzet Efendi, 34 yaşında ilim tahsilini bitirerek, üstün başarı belgesi almaya hak kazanmış, baba ocağı Süller'e döndüğünde her türlü dinî dersi verebilecek bir konuma gelmiştir.³⁵ Ahmet İzzet Efendi'ye ait elimizde, İstanbul Medreseleri'nden aldığı bir mezuniyet belgesi mevcut değildir. Fakat Müftü Efendi, medreseden mezun olduğunda böyle bir belge aldığını beyan etmekte ve bu belgenin âkibeti ile ilgili son durumu da bize yine Müftü Efendi vermektedir. Bizzat kendisinin kaleme aldığı bir yazıda, aldığı eğitimi ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Burada Müftü Efendi'nin Diyanet İşleri Başkanlığı ile yazıştığı görülmektedir.³⁶

³² Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C.II, s. 264.

³³ Ahmet İzzet Efendi'nin bu icâzetnamesi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 3 Ekim 1946 tarih ve 2-1295 sayılı kararı ile dört yıllık dini yüksek öğrenime eşdeğer sayılmıştır. Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C. II, s. 264.

³⁴ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme.

³⁵ Osmanlı Devleti'ndeki öğretim süresi daha ziyade öğrencinin çalışkanlığına, gerekli olan ders ve imtihanları verme durumuna bağlı olup, bugünkü anlamda yıllara ve sınıflara göre düzenlenmemiştir. Bu şekilde öğrenim gören bir öğrenci donanımlı ve mesleki yeterliliğe sahip bir birey olarak mezun olmaktadır. Böylece toplumun bilinçli birey sayısı artırılmıştır. Cahit Baltacı, "*Osmanlı Eğitim Sistemi*" Osmanlı Ansiklopedisi, C.III, İstanbul 1993, s. 25.

³⁶ Diyanet İşleri Başkanlığına yazdığı 25 Mayıs 1933 tarihli mektupta nasıl bir eğitim aldığını anlatmaktadır. Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C.II, s.263. Ahmet İzzet Efendi'nin bugün elimizde İstanbul Medreseleri'nden aldığı "*İcâzet Belgesi*" nin olmamasının sebebi; Yunan Askerleri'nin, Süller'i işgal ettiklerinde, Müftü Efendi'nin evine gelip eşyalarını yakmalarındandır. O daha sonra aldığı eğitim ile ilgili olarak bizzat kendisinin kaleme aldığı bir yazıyı Diyanet İşleri Başkanlığı'na göndermiştir. DİB. Arş. D: 23-1295. Bkz. EK : IV

Medrese tahsilini başarı ile bitirip, mezun olanların ders verebilecek konumda olmalarından daha öte, müftülük yaptığı da görülmüştür. Ancak, kişinin bu görevleri hakkıyla yerine getirebilmesi için, medreseden mezun olduğunda üslerinden bir “ *izin belgesi* ” alması da şarttır. Ancak bu izin belgesi ile bir yetkiye sahip olan kişi, görev almak istediğinde de yine bu belgeyi göstermek mecburiyetindedir. Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi'nin içinde yer alan medrese eğitimi, dinî ilimlerin, bilhassa İslam fıkhının tahsîl ve tedris edildiği bir kurum olarak geçerliliğini korumuştur.³⁷

Dönemin koşulları da dikkate alındığında, medreselerde okutulan ilmin, asıl olarak İslâmî ilim olduğu görülmektedir. Ancak aklî ilimler sadece imkânı olan ve söz konusu aklî ilme ilgi duyan bazı kişilerin öğrenim gördüğü bir saha olmuştur. Bu tür ilimler medrese programlarının içinde yer alsalar da, yine de, asıl olan İslâm ilimlerini anlamaya, hazırlayıcı ve yardımcı olan bilimler olarak algılanmışlardır. Sonuçta alınan eğitimin belgelenmesi zorunlu tutulmuş ve izin belgesi mutlaka istenmiştir.³⁸

Buna “ *icâzet* ”³⁹ denilirdi ki, Ahmet İzzet Efendi de bu konuma sahip olmuştur. Günümüzde Süller Kasabası'nda yaşayan ve çocukluk dönemlerinde Müftü Efendi'yi gören az sayıdaki birkaç kişi, belli bir yaşa geldiklerinde büyüklerinden Müftü Efendi'nin “ *ilm-i siyâset* ” i çok iyi bildiğini bize nakletmişlerdir.⁴⁰ Ayrıca Çal İlçe-

³⁷Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 45-46.

³⁸ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 47- 48.

³⁹ Bu kelime arapça kökenli olup, İzin, müsade ve diploma anlamında da kullanılır. İcâzet vermektteki temel amaç; insanlara rehberlik edeceğine inanılan talebelere verilirdi ki, okuduğu ilimler de burada zikredilirdi. *TDV İslam Ansiklopedisi*'nde ise aynı kelime için şu ifadeler kullanılmaktadır: Bir hukuki işlemin işlerlik ya da bağlayıcılık kazanabilmesi için hak sahibinin onay vermesi anlamında kullanılan terimdir. İcâzetin sıhhati için dört şart aranmaktadır: a) Öğrencinin kendi nüshasını icâzet verenin nüshası ile dikkatli bir şekilde karşılaştırması; b) İcâzet veren hocanın dindar, rivayetine güvenilen, icâzete konu olan hadisleri veya kitabı iyi bilen ve ilmiyle tanınan bir kimse olması; c) İcâzet isteyen ilim ehli olması; d) Yazılı olarak verilen icâzetin sözle de ifade edilmesi. Cemil Akpınar, “*icâzet*” *İslam Ansiklopedisi*, XXI, İstanbul 2000, s. 395. Ayrıca icâzet, ilimde ve yazıda tahsilini bitirenlere verilen şehadetnâme - belge yerine kullanılan bir tâbirdir. Eski medrese usulüne göre okuduğu dersi veya sanatı bitiren öğrencilere üstadları tarafından verilen belgedir. Bir nevi izin kağıdı hükmündedir. M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, İstanbul 1971, s. 19 - 20.

⁴⁰ Bu ilme sahip olmak medreseyi bitirmekle eş değer tutulmuştur. Buna göre eğitimi tamamlamış olan kişiye halkın içine çıktığı zaman nasıl davranması gerektiğinden tutun da, neyi, nerede ve ne zaman söyleyeceğine varıncaya kadar tüm bilgiler verilmiştir. Böylece aslında bir nevi, uygulamalı eğitim tatbik edilmiş, üstelik öğrenci icra edeceği mesleğe de alıştırmıştır. Karşılaşacağı güçlükleri yenmesi öğretildiği gibi, sorun çözme yeteneği de kazandırılmıştır. Denilebilir ki, İslam Peygamberi, aynı zamanda Müslümanların ilk öğretmenidir. Bir hadiste O'nun “ Allah, beni bir muallim olarak gönderdi” ifadesi, ilim ve hikmetin bulunması, ilmî tahsil açısından gerekli görülmüştür. Sarıkaya, *a. g. e.*, s. 13; Ayrıca bu Hadis-i Şerif için bkz. İbni Mâce, *Sünen, Mukaddime*, sayı: 229.

si'nin Selcen Köyü'nden Hacı Mustafa Karabiga ve Hacı Mehmet Değirmenci⁴¹ de, Müftü Efendi'yi anlatırlarken, “*ilm-i siyâset*” i iyi bildiğinden bahsetmişler, zaten bu konumda olan bir kimsenin de bunu bilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Bunun içindir ki, bir medrese öğrencisinin icâzet alabilmesi için uzun yıllar eğitim almasını öngören Osmanlı Eğitim Sistemi, son devirlerde olsa bile bu kuralından vazgeçmemiş ve eğitim ile ilgili hiçbir konuda, asla taviz vermemiştir. Medrese mezunları aynı zamanda dinî hizmetler sahasında müftü olarak da atanmışlardır. Müftülük makamı bütün müderrislere açıktır. Bilhassa bu görevlerde bulunanlar halkla doğrudan irtibatı olan ve her gün muntazaman halkla görüşen, vaaz, hutbe gibi yollarla halk eğitimine büyük katkı sağlayan kimselerdir. Bu sebeple halk üzerindeki etkileri de o derece yüksektir.⁴² Ahmet İzzet Efendi'nin, müderris olarak mezun olup, müftü olarak tayini ve halk üzerinde büyük tesirinin olması da bundan dolayıdır.

Milli Mücadele'nin içinde aktif olarak yer alan, hatta topladığı gönüllülerle bizzat düşmana karşı savaşan fedakâr müftülerimizin tamamı son devir Osmanlı Medreseleri'nde eğitim almışlardır. Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ise bunlardan sadece birisidir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde bile Müftü Efendiler'in tamamı aslında medreselerden aldıkları eğitimi tatbik etmişlerdir. Hem halkın önüne geçip liderlik yapmışlar hem de düşmana karşı savaşmanın kutsallığından bahsetmişlerdir. Halkın güvenini kazanmış bu fedakâr kadro, gözünü hiçbir şeyden sakınmamış, üstelik çöken saray saltanatına itaat etmenin gereksizliğinden her fırsatta bahsetmişlerdir.

Bu arada Arapça ve Farsça lisanlarını da öğrenen Ahmet İzzet Efendi, eğitim öğretim hayatını başarıyla tamamlamıştır. Bir eğitim öğretim kurumu olarak medreselerde tedarik dilinin Arapça olduğu bilinen bir gerçektir. Bu kurumları miras olarak alan Osmanlılar da öğretimi Arapça lisan üzere yapmışlardır. Ana gayesi ilahi emir ve yasakları, şahsi ve içtimai hak ve ödevleri kısaca tüm yönleriyle İslam hukukunu topluma anlatacak, vereceği kararlarla adaleti tesis edecek fakihler, kadılar, müftüler yetiştirmek olan bir kurumun öğretim dilinin Arapça olması tabiidir. Kaldı ki sınıf yerine ders geç-

⁴¹ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme. Hacı Mehmet Değirmenci, Denizli - Çal - Selcen Kabristanlığı'na defnedilmiş mutasavvıf, medrese âlimi (1910 – 2004). Aynı tarihte yapılan görüşme.

⁴² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi –Başlangıçtan 1993'e*, İstanbul 1993, s.65.

menin esas alınması, öğrencinin başarısı, kabiliyet artış hızı ve disiplin durumu dikkate alınarak değerlendirilmesi, icazet almanın en önemli koşuludur.⁴³

Fıkıhın iki temel dayanağı bilindiği gibi, Kuran ve Sünnet'tir. Bu kaynaklardan en doğru şekilde istifade etmek ise, iyi bir Arapça bilgisi gerektirmiştir.⁴⁴ Bu nedenle medreselerde yardımcı dersler arasında en önemli yeri Arapça öğretimi almıştır.⁴⁵ Ahmet İzzet Efendi'nin ilk olarak Arapça'yı öğrenmesi, Kuran ve Sünnet'ten beslenen Fıkıh hükümlerini öğrenmedeki gayretini göstermiştir. Aldığı bu eğitim ileriki yıllarda zuhûr etmiş ve Milli Mücadele'nin haklılığını ispat anlamında fetva vermeye kadar gitmiştir.

İslam Hukuku'nu en iyi şekilde öğrenen ve bunu hayatına tatbik eden Ahmet İzzet Efendi, kişinin leh veya aleyhindeki durumları, şahsi ya da içtimai konuları açık yüreklilikle halka söylemiştir: “ *ilim sahibi olanların, bu ilimleri bilmesi, müminlere öğretmesi ve asla gizlememesi gerekir* ” diyerek yakın çevresine sürekli nasihatlar verdiği bilinmektedir.⁴⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere Müftü Efendi'nin aldığı eğitimin içinin doluluğu bir kez daha görülmüştür. Fakat Milli Mücadele'yi örgütleyecek olan müftülerin işleri görüldüğü kadar kolay olmamış ve türlü engellerle karşılaşmışlardır. Bir taraftan bağlı buldukları İstanbul Hükümeti'nin olumsuz tavırları, diğer yandan Yunanlılar'ın baskı ve zorbalıkları, yapılacak savaşın çetinliğini bir kez daha göstermiştir.

İşte böyle bir dönemde, Türk Milleti'nin birlik ve beraberliğinin artmasında ve İstanbul'un yanlış beyanatlarla halkı farklı yönlendirmesinin önüne geçmek bakımından, önemli bir etkiye sahip olan ve Türk Milleti'nin yeniden kenetlenmesine neden olan Ankara Fetvası yayınlanmıştır. Ankara Fetvası, yayınlandıktan hemen sonra Anadolu'da büyük yankı uyandırmış ve Türk Milleti tarafından heyecanla karşılanmıştır. İstanbul'un yayınlamış olduğu fetva, o günlerde kısa süreliğine de olsa kafa karışıklığına sebep olmuş, bu olumsuz hava, Ankara Fetvası'nın yayınlanmasından sonra yerini

⁴³ Hasan Akgündüz, *Teşkilat ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi* (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özetleri, Konya 1986 – 1990, s. 336.

⁴⁴ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 38-39.

⁴⁵ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 39.

⁴⁶ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

daha güven verici bir ortama bırakmıştır. Üstelik Ankara Fetvası'na imza atan müftü efendilere dikkat edilecek olunursa, hepsi de dönemlerinin en kıymetli ve itibarlı kişileri olarak bilinmektedir. Ankara Fetvası'nın yayınlanmasından kısa süre sonra, yurdun dört bir yanında geniş yankı uyandırması, Türk insanının zafere olan inancını bir kez daha ortaya koymuştur. Özellikle Yunan işgaline karşı teşkilatlanmada, Türk Milleti'nin kenetlenmesinde ve birlik-beraberlik duygusunun gelişmesinde Ankara Fetvası büyük katkı sağlamıştır. Ankara Fetvası'nın yayınlanması Denizli'de ve ilçelerinde de büyük yankı uyandırmıştır.⁴⁷

Ahmet İzzet Efendi'nin, bu fetvaya ilk imzayı atan Müftüler arasında yer alması, bu kadar önemli bir meseleye karşı gösterdiği hassasiyeti ortaya koyduğu gibi, fıkıh hükümlerine olan hâkimiyetini ve bağlılığını ispat etmesi açısından da önem arz etmiştir. Bu ve buna benzer uygulamalar aslında Anadolu'nun farklı yerlerinde görev yapan Müftüler tarafından da hassasiyetle karşılanmış, kalbi vatan aşkıyla çarpan her Müftü aynı heyecanı göstermiştir. Burada birinci önceliğin vatan sevgisinden kaynaklandığını, bunun ise medreselerde verilen bir bilinç olduğunu unutmamak gerekmektedir. Fetva, toplumsal dinamikleri hayata geçirmesi bakımından da önem arz etmektedir. Bu fetvanın yayınlanmasının ardından Anadolu'daki müftüler de hemen harekete geçmişlerdir. Fetvanın ne anlama geldiği ve ne ifade ettiği bütün Müftü Efendiler tarafından açık bir şekilde anlaşılmış olup, gereği de derhal yerine getirilmiştir.⁴⁸

⁴⁷ İstanbul Hükümeti, Anadolu'da teşkilatlanılan milli birlik ve azmine karşı bazı bölgelerde ayaklanmalara destek vermekteydi. Bilhassa Damat Ferit Paşa dönemi hükümetlerinde "Kuva-yı Milliye" aleyhindeki ayaklanmalar çok daha şiddetli geçiyordu. Son olarak 5. 4. 1920 tarihinde Salih Paşa Hükümeti düşmüş, onun yerine Damat Ferit Paşa dördüncü kez hükümet kurmuştu. Damat Ferit Paşa, özellikle Sadrazam olduktan sonra, İtilaf güçlerinin baskısı ve desteği ile Anadolu'daki birliği yıkmak için her türlü harekete başvuruyordu. Hatta Sultan'a itaat etmeyen müslümanlar hakkında ceza tehdidinde bulunan fetvalar dahi yayınlamıştı. Bunların içinde en tehlikelisi ise, 11 Nisan 1920 de Şeyhülislam Dürrizade Abdullah imzasıyla yayınlanan idi. Fetvada özetle; Anadolu hareketinin gayr-ı resmi oluşu, Kuva-yı Milliye'nin kötülenmesi ve Anadolu Hareketinin, Padişah'a karşı oluşundan bahsediliyordu. Bütün bunlara karşı, Ankara'da bu ana fikirden hareketle bir fetva hazırlanması çalışmalarına başlandı. Neticede Ankara Müftüsü ve aynı zamanda Ankara Müdafı Hukuk Cemiyeti Reisi de olan Mehmet Rıfat Efendi başkanlığında, Ankara'da bulunan beş müftü, dokuz müderris ve medrese müdürü ile altı kişilik ilmiye sınıfından müteşekkil toplam yirmi kişilik bir grup da bir fetva hazırladı. Bu fetvada özellikle, Anadolu hareketinin meşruluğundan, Padişah ve Halife'nin dahi esir olduğundan, düşman elinde esir olan halifenin bu fetvayı zor ve baskı altında yayınladığından ve fetvanın hükümlerinin geçersizliğinden bahsedilmiştir. Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C. I, Ankara 2007, s. 147 – 151; İstanbul Fetvası için, EK: V; Ankara Fetvası için, EK: VI; Anadolu Fetvası veya Ankara Fetvası 19 - 22 Nisan 1336 / 1920 tarihinde Öğüt, İrade - i Milliye ve Açıksöz gazetelerinde de yayınlanmıştır. EK: VI / c.

⁴⁸ Müftü Ahmet İzzet Efendi de diğer Anadolu Uleması gibi "Ankara Fetvası" na ilk imza koyan müftüler arasına girmiştir. EK: VI / I, EK: VI / II, EK: VI / a. Ayrıca Müftü Ahmet İzzet Efendi, Ankara Fetvasını ilk imzalayanlardan olduğu gibi, fetvaya "Çal Müftüsü: Ahmed İzzet" olarak imza atmıştır. EK: VI / b. Ankara Fetvası, Milli Mücadele'nin yayın organı olan, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde de yayınlanmıştır. (5 Mayıs 1336 / 1920) Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C.II, Ankara 2007, s.389 – 397; Bkz.EK: VI / c.

Ahmet İzzet Efendi'nin eğitim hayatı ile ilgili olarak bizzat kendisi tarafından yazılmış olan ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na 25 Mayıs 1933'te bir dilekçe ile ulaştırılan, İstanbul'da ki öğreniminden bahsettiği durum şöyledir:

*“İstanbul'da Muğlalı Ali Rıza Efendi'nin halka-i tedrisinden (ders halkasından) Ulum-u âliye ve â'liye (dinî yüksek ilimleri ve alet ilimleri) tederrüs ve diğer bazı zevattan fünûn-u cedîde ile Lisân-ı Fârisi dahi taallum ve tederrüs ederek icâzetname aldım.”*⁴⁹

Müftü Efendi'nin de bahsettiği gibi, kendisi dünyevî ve uhrevî ilimleri tahsil ettiği gibi, dil öğrenimini de gerçekleştirmiştir. Bütün bunlar devrinin ünlü âlimleri arasına girdiğinin bir göstergesidir. Ahmet İzzet Efendi, bilgi ve kavrayışıyla her zaman ayrı bir yerde olmuş, hem şerî ve aklî ilimlerde en üst seviyeye ulaşmış, hem de mülki ve siyasi tecrübe kazanmasına sebep olmuştur. Kendisi bir ilmiye mensubu olarak her zaman doğru bilgi sahibi ve temiz insanlarla birlikte bulunmuş, bu durum O'nun halk arasındaki saygınlığını da artırmıştır.⁵⁰

Medrese, İslamî ilimlerin ve özellikle İslam hukukunun okutulduğu eğitim kurumuymdu. Osmanlı Devleti'ndeki en önemli örgün eğitim kurumu olan medrese, devleti ayakta tutan en önemli kurumların başında gelmektedir. Çünkü devlet sistemi ve bürokrasisi eğitilmiş insana ihtiyaç duymuş ve bütün planlarını buna göre yapmıştır. Özellikle adaletin tesisini yerine getiren kadılar ile şer'i hukukun uygulanmasında etkin konumda olan müftüler tamamıyla medreselerde yetişmişlerdir.⁵¹ Koca devletin tüm yükünü medreseler çekmiş, taşrada, devleti kurum olarak buralar temsil etmişlerdir. Bu kurumlar okul gibi hizmet görmüşler, halkın yetişmesine de büyük önem vermişlerdir.

Osmanlı Medreseleri'nden yetişmiş ilmiye erbabının, Müslüman halkla sürekli yakın ilişki kurma fırsatı vardır. Bu yüzden onların tavrı toplumdaki genel anlayışı etkileyebilmektedir. Ulemanın toplum üzerindeki otoritesinin ve siyasi gücünün üç temel kaynağı vardır: İslam dinini en iyi bilen kişiler olduklarının halk tarafından kabulü bun-

⁴⁹ Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C. II, s. 265. DİB. Arş. D: 23 – 1292. Bkz. EK: IV.

⁵⁰ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

⁵¹ Sarıkaya, *a.g.e.*, s.190.

ların ilki ve en önemlisidir. İkincisi, ulema arasındaki ittifakı sağlamaktır. Bu ittifak onların bilinçli bir sosyal grup olarak anlaşılabilir olmasını sağlamaktadır. Üçüncüsü ise, halkın desteğidir.⁵²

İlmiye sınıfından yetişmiş müftülerin en önemli görevlerinden bir tanesi de, halka nasihat etmek, bilmediklerini onlara öğretmek ve insanlar arasında adaletle hükmetmektir. İyiliği emredip kötülöklere engel olmak, dinin hükümlerini herkese bildirmek, din ilmini öğretmek en önemli görevlerindedir.⁵³ Yani yerine göre “öğretmen” yerine göre “hâkim” ve yerine göre de “önder” olmuşlardır.

Nitekim Müftü Ahmet İzzet Efendi, en zor günlerde ve zamanlarda kendisine bir görev verilmesini beklemeden, halkı düşmana karşı örgütleme yoluna gitmiş ve bulunduğu yerde derhal bir direniş cemiyeti kurarak cemiyetin başına geçmiştir. Anadolu'nun yer yer işgal edilmesi ile meydana gelen moral bozgunluğu ve düşmana karşı gösterilen yılmnlıkta bile, halkı diri tutmaya çalışmış, motive etmiştir.

Özellikle belirtilmesi gereken bir diğer hususta şudur ki, böylesine sıkıntılı günlerde, halkı bir arada tutması ve birlikteliği bozdurmamış olması, kararlı ve kesin tutum sergilemesidir. Daha Milli Mücadele konusunda hiçbir program açıklanmamış ve yol haritası çizilmemişken başta Ahmet İzzet Efendi ve diğer Müftü Efendiler'in ortaya çıkması takdire şâyândır. Bu durum da gösteriyor ki, bir devlet yıkılırken dahi sağlam bir eğitim veriyorsa bunda kökleşmiş ve sistemleşmiş bir yapıyı aramak gerekir. Müftü Efendi'nin aldığı bu eğitim en zor zamanda kendisini göstererek kalitesini bir kez daha ortaya koymuş ve kendisine liderlik yolunu açmıştır. Çünkü İlmiye mensubu olan müftü efendiler, dinî nitelikli eğitim ve hukuk sahasındaki ilimleri öğrenmişler, bu sahalarda idare etme yetki ve selâhiyetine sahip olmuşlardır.⁵⁴

Milli Mücadele'nin başlamasında ve sürdürülmesinde dinî hükümlerin ve fikhî bilgilerin rolü büyük olmuştur. Bu durum başlangıçta Milli Mücadele'nin aleyhine gibi görünse de, birçok müftünün daha ilk günlerden itibaren Milli Mücadele saflarında yer

⁵² Recep Çelik, *Milli Mücadelede Din Adamları*, İstanbul 1999, s. 16.

⁵³ Osman Özkul, *III. Selim Döneminde Osmanlı Uleması ve Yenileşme Konusundaki Tutumları (1789-1807)*, İstanbul 1996, s. 24 - 27.

⁵⁴ Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 42.

alması, durumu İstanbul aleyhine çevirmiştir. Her ne kadar Padişah, Devlet Başkanı gibi görünse de, aynı zamanda Başkomutan ve Hilafetin gereği olarak da halkın en büyük imamı idi. Onun emri ve iradesi olmadıkça yapılacak mücadele meşrû sayılamaz, şeriata uygun olamaz, Padişaha karşı isyan olurdu.⁵⁵ Milli Mücadele tarafına geçen Müftü Efendiler'in tüm bu olumsuz propagandalara karşı halkın mücadele azmini diri tutmanın yanında, bir de yaptıkları işin meşruluğunu ve dine uygunluğunu anlatmaları kolay olmamıştır.

Aslında bu mücadelenin ve mücadelecilerin yaptıklarının dine aykırı hiçbir yanı yoktur. Ancak Milli Mücadele'ye her karşı koyma, her hıyanete kaçmak isteyen kişi ya da zümreler bu faktörleri istismar etmişlerdir.⁵⁶ Halkın önüne çıkan her bir müftünün de halkı bir arada tutmak gibi çok büyük bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk duygusu onlara liderlik yolunu açmış ve Milli Mücadele zafere ulaşmıştır. Milli Mücadele'nin bu kahraman müftüleri, kendilerine yüklenen bu liderlik vasıflarıyla, kısa sürede organize olmuşlar ve başarıya ulaşmışlardır.

3. MESLEKİ HAYATI VE MEMURİYETLERİ

Ahmet İzzet Efendi, öğrenimini bitirdikten sonra Çal- Süller Kasabası'na dönerek babasının medresesinde ders vermeye başlamıştır. O yıl, yani Eylül 1909'dan itibaren aynı medresede hocalık yaptıktan sonra⁵⁷ ağabeyi Mustafa Hulusi Bey'in istifası üzerine,⁵⁸ 12 Temmuz 1910'da Çal Müftüsü olmuştur. Ayrıca uzun süre yürüttüğü Evkaf Komisyonu Başkanlığı'na getirilmiştir.⁵⁹ Ahmet İzzet Efendi'nin, Çal Müftüsü olduğu yıllarda Osmanlı Devleti son dönemlerini yaşamaktadır. Özellikle bu yıllarda başlayacak olan Balkan Savaşları, devleti olumsuz etkilemiş ve kaybedilen toprakların Müslü-

⁵⁵ Kenan Esengin, *Milli Mücadele'de Ayaklanmalar*, İstanbul 1998, s. 26.

⁵⁶ Esengin, *a.g.e.*, s. 26.

⁵⁷ İlk devir Osmanlı medreselerinin eğitim dereceleri, medreseyi kuran kişinin politik-sosyal statüsü ve kurulan şehrin önemine, konumuna ve stratejisine göre belirleniyordu. Bu yapı, en küçük birimlere kadar bu şekilde tasnif edilmiştir. Ayrıca medrese kurma işi ile sadece sultanlar iştigal etmemiş, bunların yanında ulemeden, vezirlerden, paşalardan, diğer mesleklerden hayırsever pek çok kişinin ülkenin dört köşesinde yüzlerce medrese kurduğu da görülmektedir. Sarıkaya, *a.g.e.*, s. 25 - 31.

⁵⁸ TBMM I. Dönem Milletvekilleri'ndendir. 1872'de Çal'da doğmuştur. Osmanlı Meclis-i Mebus anında bulunmuş, Kara hisar Kadısı iken 48 yaşında Karahisar-ı sahip Milletvekilliği yapmıştır. Adliye ve Şeriye Encümenliklerinde bulunmuş, 25. 8. 1938 tarihinde vefat etmiştir. Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, C. III, s. 574 - 575. Sarıkoyuncu, *a.g.e.*, C. II, s. 265.

⁵⁹ Ahmet İzzet Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği dilekçesinde yürüttüğü görevden de ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. DİB. Arş., D: 23- 1292. Bkz. EK: II.

man halkları sınırlarımıza doğru göçe başlamışlardır. Yaşanan bütün bu olumsuzluklar toplumsal hayatı da derinden etkilemişti ki, Anadolu'nun küçük bir kazası olmasına rağmen bunun etkileri Çal'a kadar yansımıştır.⁶⁰

Türk Halkı, İstanbul'un içinde bulunduğu durumu anlamakta, bir olumsuzluk olduğunu bilmekte, ancak bunu dillendirememektedir. Nitekim Ahmet İzzet Efendi'nin 1910'da Çal Müftüsü olması ile aynı yıl Evkâf Komisyonu Başkanlığı'na getirilmesi de tesâdüf değildir.⁶¹ Ahmet İzzet Efendi'nin meslekî hayatı ve memuriyeti Çal Kazası'nda devam ederken, Osmanlı Devleti de Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Savaş devam ederken dahi hizmetlerini aksatmayan Ahmet İzzet Efendi en olumsuz günlerde bile halkın moral ve maneviyâtını yüksek tutmaya çalışmıştır. Milli Mücadele döneminde de hizmetlerini büyük bir şevkle sürdürmüştür. Öyle ki, işgalin daha ilk günlerinde yaptığı çalışmalar bunun en güzel göstergesidir. Müftü Ahmet İzzet Efendi, sonraki tarihlerde Çal ve çevresinden topladığı gönüllü birliklerle Aydın-Köşk cephesinde düşmanla çarpışmış, Milli Mücadele'ye sadece bedenen değil, binlerce liralık servetiyle de katılmıştır.⁶²

I. Dünya Savaşı bilindiği gibi Osmanlı için her yönüyle acı, sıkıntı ve felaket yılları olmuştur. Sonu gelmeyen savaşlar, savaşlara bağlı olarak yaşanan yokluklar ve kıtlıklar bu dönemin sıradan olayları arasındadır. Yemen, Süveyş, Kafkasya, Galiçya, Hicaz başta olmak üzere diğer birçok cephede Türk insanı Osmanlı'yı bu zorlu dönemde ayakta tutabilmek için mücadele vermiştir. Üstelik Rusya, Brestlitovsk Anlaşması'yla 3 Mart 1918'de harpten çekilmiş, İtalyanlar, Anadolu'dan istedikleri payı alamamış, Yunanistan ise İzmir'in işgali hazırlıklarına daha Birinci Dünya Savaşı bitmeden başlamıştır. Bu amaçla Sisam, Sakız ve Midilli adalarında silahlı çeteler teşkil etmişlerdir.⁶³

Tüm bu olumsuzluklar yaşanırken, Müftü Ahmet İzzet Efendi, memuriyet hayatı boyunca resmi görevlerinin yanında bir takım sosyal faaliyetlerde de bulunmuştur. O

⁶⁰ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

⁶¹ Osmanlı'da Müftü ve Müderrisler maaşlarını vakıflardan alırlardı. Hatta devlet, bu işi kontrol etmek ve bir düzene koymak için, 1840 tarihinde Evkaf Komüsyonu'nu kurmuştur. Bahaeddin Yediyıldız, " vakıf ", *İA*, XIII, İstanbul 1982, s. 153 – 172.

⁶² Çelik, *a.g.e.*, *C. I*, s. 39.

⁶³ Sıtkı Aydınel, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara 1993, s. 20.

aslında “ *Müftü* ” ünvanının hakkını vermeye çalışmış ve toplumu her yönü ile muhtemel bir işgale hazırlamaya gayret etmiştir. Müftü Efendi’nin daha işgal olmamışken bile sanki işgal olacakmış gibi tedbirler aldığı ve çalışmalar yaptığı da görülmüştür.

Yunanlılar köylerimize kadar girer veya işgalini genişletirse halkın namusuna ve mahremiyetine dokunur endişesiyle bekâr kızlarla bekâr erkeklerin evlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Özellikle nişanlı gençlerin dini nikâhlarının kısılması bunun en açık göstergesidir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki sebep ise, halkın duyduğu tedirginliktir. Bu evliliğe halk arasında “ *Anafor Gelinlik* ” adı verilmiştir.⁶⁴ Anafor Gelin Olayı’nda sözlü veya nişanlı olan genç yaştaki kızlar ve delikanlılar masraflı ve hazırlığı zaman isteyen bir merasim yapılmadan acele olarak nikâhları kısıyıp, kendileri gibi çok genç olan sözlü yahut nişanlılarıyla evlendirilmişlerdir.

Bu tür çalışmaların var olması bile, dönemin insanının olaylar karşısında nasıl bir hassasiyet içerisinde hareket ettiğinin en açık göstergesidir. Bir taraftan düşman işgaline karşı askeri tedbirler alınmakta, diğer yandan halkın kıymet verdiği değerler üzerinde çalışılmaktadır. Bu şekilde hem olası bir işgal esnasında en etkili toplumsal tedbir alınmış, hem de en kıymet verilen değerlerimizden olan ahlâk ve mâneviyat kavramlarının önemi gösterilmiştir. Bu uygulama sadece Çal ve Süller çevresinde değil, civâr köylerde de uygulanmış ve titizlikle takip edilmiştir.

⁶⁴ Mustafa Karabiga ile aynı tarihte yapılan görüşme. Aynı uygulamanın Buldan yöresinde de görüldüğü kaynaklarda bahsedilmektedir. O.Zeki Avralıoğlu, *Buldan ve Yöresinin Tarihçesi*, Ankara 1997, s. 90.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE YILLARI VE AHMET İZZET EFENDİ

1. MÜCADELE FİKRİNİN DOĞMASI VE MİLLİ MÜCADELE'DEKİ HİZMETLERİ

1.1.ÇAL VE ÇEVRESİNDE MÜCADELE FİKRİNİN DOĞMASINA ETKİSİ

1.1.1. Milli Mücadele Fikrinin Doğmasına Zemin Hazırlayan Önemli Gelişmeler

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın Osmanlı ile sürdürdüğü dostluk ve yakınlık, ilişkilerin geliştirilmesinden öte, bir menfaat birlikteliğidir. Almanya, Osmanlı devleti sınırlarında maddi çıkarlarını sürdürmek niyetindedir. Almanya'nın hammadde yarışında bu hızlı girişini yakından takip eden İngiltere ve Fransa ise onun bu tavrına kayıtsız kalmamışlardır. Hatırlanacağı üzere Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşı'nda Balkanlılar karşısında çok kısa bir sürede ağır yenilgiye uğramış, bu durum Osmanlı Devleti'ne, askerî teşkilâtının düzenlenmesi ve kuvvetlendirilmesi zorunluluğunu açık bir şekilde göstermiştir. Bunun için donanmasının ıslahı İngiliz amiral Limpus'a, Jandarmanın düzenlenmesi ise İtalyanlar'a verilmiştir. Maliye ve gümrüklerin düzeltilmesi Fransız uzmanlara, öte yandan Almanya'ya da başvurup kara ordusunun düzeltilmesi için Almanya'dan askerî uzmanlar istemiştir. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, Almanya Büyükelçisi Wangenheim ile 24 Nisan 1913 günü bu meseleyi konuşurken, “*Almanya ve İngiltere'nin birbirleriyle çatışır durumda olmalarına anlam veremediğini ve yeniden bir uzlaşmanın sağlanması gerektiğini*” söylemiştir.⁶⁵

Buradan da anlaşılıyor ki, Osmanlı Devleti bir yandan ordusunu ıslah ederken, bir yandan da dış politikasını bu iki devlete dayamak amacı güdüyordu. Fakat Alman Büyükelçisi, Osmanlı Devleti'nin bu teklifini, memleketinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki menfaatleri açısından ele almış ve Berlin'e gönderdiği raporunda şunları yaz-

⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914 – 1995)*, C. I – II, İstanbul 1984, s. 101.

miştir: “Orduyu kontrol eden kuvvet, Türkiye’de en büyük kudret olacaktır. Hiçbir Alman düşmanı hükümet, ordu, tarafımızdan kontrol edildikçe, iktidar mevkiinde kalamayacaktır.”⁶⁶ Almanya ile yapılan görüşmeler 1913 yılının sonlarına kadar devam etmiş, ancak Almanlar henüz Osmanlı’nın teklifini kabul etmemişlerdir. 1913 Kasım’ndan sonra Almanya ve Rusya arasında başlayan sürtüşmeler, Rusya’nın Balkan politikası, Avusturya-Macaristan Velihtı’nın Sırlı bir milliyetçi tarafından öldürülmesi, Rusya’nın Sırları, Almanya’nın da Avusturya-Macaristan’ı himâyesi ile sürtüşmeler daha da artmış⁶⁷ ve Birinci Dünya Savaşı kaçınılmaz hale gelince, nihayetinde savaş patlak vermiştir.⁶⁸

Savaşın ilk günlerinde tarafsız olduğunu söyleyen Osmanlı’nın, kısa süre sonra Almanya’nın yanında olduğu anlaşılmış ve savaş daha geniş alana yayılmıştır. İngiliz ve Fransız İttifakı, Osmanlı’nın “Hıristiyan Almanlarla iş birliği yaptığını” söylemeleri, petrol bölgesindeki Müslüman Araplarla birlikte olduklarını göstermeleri ile daha farklı bir hal almıştır. Neticede, İttifak Devletleri safhında yer alan Osmanlı Devleti, I.Dünya Savaşı’ndan büyük bir hüsrarla ayrılmış ve devlet, böylece kendisini yıkan son darbeyi de almıştır.⁶⁹

Ortadoğu’daki emeller, Anadolu üzerine taşınmış ve tüm siyaset Osmanlı üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Nitekim savaşın bitimiyle Osmanlı Devleti’nin imzaladığı 30 Ekim 1918’deki Mondros Ateşkes Antlaşması’nın, teslimiyetten öte geçmemesi bunun en önemli delilidir. Mondros Ateşkes Antlaşması’nın maddelerine genel olarak bakıldığında: İtilaf Devletleri’nin, Osmanlı Devleti ve Türk Milleti’ni yok edici kayıtsız şartsız teslim düşüncesi oluşturacak açık hükümler koymaktan özenle kaçınmış oldukları görülmektedir. Ancak maddeler aynı zamanda her türlü yoruma da açıktır.⁷⁰ Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla, Osmanlı Devleti fiilî anlamda yok olmuş, böylece devletin toprakları çeşitli bahanelerle işgal edilmeye başlanmıştır. 31 Ekim 1918’de Sadrazam İzzet Paşa Hükümeti, ordulara gönderdiği bir emirle birliklerin terhisine karar verirken, gâlip

⁶⁶ Yusuf hikmet Bayur, *Türk İnkilâbı Tarihi*, C. II, Ankara 1951, s.281.

⁶⁷ Armaoğlu, *a.g.e*,s.102.

⁶⁸ Yusuf Ziya Bildirici, “Denizli ve İlçesi Çal’ın Milli Mücadele’ye Katkıları”, *Askerî Tarih Araştırmalar Dergisi*, Ankara, Şubat 2010, s.43.

⁶⁹ Bildirici, *a. g. m*, s. 43 - 44.

⁷⁰ Ayşe Aydın, “*Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Dinar*”, *Dinar Tarihi*, Dinar Belediyesi Kültür Yayınları, Afyonkarahisar 2014, s. 182.

devletlerin işgallerine karşı gelinmemesini de söylemiştir.⁷¹

Bunun üzerine Adana'da bulunan Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Anlaşması'na sert tepki göstererek bu duruma itiraz etmiş ve kesinlikle İngilizler'in, İskenderun ve civârını işgal edemeyeceğini belirtmiştir. Hatta böyle bir durum gerçekleşecek olursa silahla karşılık verilmesini emretmiştir. Bu emir O'nun, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevinden alınmasına, birliğinin lağvedilmesine ve kendisinin de Harbiye Nezareti emrine verilmesine neden olmuştur.⁷²

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın uygulamaya geçirilmesi ile askeri birliklerimizin azaltıldığı görülmüştür. Buradan da anlaşılıyor ki, amaç Anadolu'yu savunmasız bırakmak ve işgallerin önünü açmaktır. Bu nedenle Çal ve çevresini koruyacak olan birliklerde de bir azalma yaşanmıştır. 13 Kasım'da aralarında Yunan savaş gemisinin bulunduğu İtilaf Devletleri donanması İstanbul önlerine demirlemiştir. Bu esnada Osmanlı yönetiminde hükümet değişikliği olmuş ve Ahmet İzzet Paşa'nın yerine başbakanlığa Ahmet Tevfik Paşa getirilmiştir. Ateşkes Antlaşması'nın ilgili maddelerine dayanılarak Osmanlı toprakları İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar tarafından işgal edilmeye başlanmıştır.⁷³

Tüm bu gelişmelere bağlı olarak, Çal ve çevresi 17. Kolorduya bırakılarak savunmaya alınmış ve bu kolordu da doğrudan Harbiye Nezâretine bağlanmıştır. Ayrıca lağvedilen 21. Kolordunun içinde yer alan 57. Fırka (Tümen) ve 19. Ağır topçu alayı 17. Kolorduya bırakılmıştır. 57. Tümen Komutanlığı'nı ise Miralay (Albay) Mehmet Şefik Bey (Aker) yapmaktadır. Miralay Şefik Bey, 57.Tümen'in karargâhını 1918 Kasım ayında Antalya'dan Aydın'a taşımıştır. Tümen'in Denizli'deki birliği Binbaşı İsmail Hakkı Bey Komutasındaki 57.Topçu Alayı idi. Birliklerde çok az sayıda subay ve er bırakılmıştır. Örneğin, Tümen'in Aydın'da Binbaşı Hacı Şükrü Bey komutasındaki 175. Piyade Alayı'nın mevcudu 10 subay ve 43 er idi.⁷⁴

Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan sonra, Ordunun terhis edilmiş olması ve İstanbul Hükümeti'nin tutumu, halkın yeni çözüm yolları aramasına neden olmuştur. Halkı

⁷¹ Avralıoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

⁷² Avralıoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

⁷³ Aydın, *a.g.m.*, s. 183.

⁷⁴ Avralıoğlu, *a. g. e.*, s. 78.

koruyacak düzenli bir güç bulunmamaktadır. Türk Milleti'nin bağımsızlığına düşkünlüğü, en zor zamanlarda çıkardığı liderlerin etrafında birleşip varlığını devam ettirmesine bağlıdır. Millet, bu olup bitenleri kabullenmemiştir. Ne olursa olsun tarih boyunca kazandığımız zaferler bunu müjdelemekte ve esareti reddetmektedir.

Bölgenin savunması için son derece az bir kuvvet mevcuttur. Buna karşın Çal ve çevresini kısa ve orta vadede tehdit edecek önemli gelişmeler olmaya başlamıştır. 5 Mayıs'ta müttefiklerinden İzmir'i işgal izni alan Yunanistan, 4 İngiliz ve 2 Yunan muhribinin himayesinde getirdiği bir tümen askerini 15 Mayıs 1919 Perşembe günü sabah saat 08.40' ta Alsancak ve Pasaport iskelelerinden İzmir'e çıkarmıştır.⁷⁵ İlerleyen günlerde Yunanlılar, işgallerini genişletmişler ve Ege Bölgesi'nin tamamına yakınına ele geçirmişlerdir. İşgalin başlaması ile bölgesel çapta direniş hareketleri de görülmüştür. Denizli'nin ilçelerinde de ilçe müftülerinin başkanlığında işgali protesto eden mitingler yapılmıştır.⁷⁶

İzmir'de, Ayvalık'ta, Ödemiş'te ve Hatay Dört Yol'daki direnişler Türk Milleti'nin bu konudaki genel tavrının habercisi olmuştur. Elbette mahallî kongrelerin katkıları oldukça fazladır. Özellikle Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Batı Cephesi'nin şekillenmesini sağlamış, halk işgallere karşı uyarıldığı gibi, kurtuluşun yolları halka anlatılmıştır. Nitekim istenen her şey planlandığı gibi olmuş ve kongreler mahallî de olsa çok ses getirmiştir. Özellikle Yunan işgaline karşı duyulan tepkileri teşkilâtlandırmak üzere yapılan kongrelerden olan Nazilli Kongresi ile işgallere karşı birlik olma sözü verilmiş, cephelere yeteri kadar gönüllü gönderme kararı alınmıştır. Bunların yiyecek ve ikâmet gereksinimlerinin karşılanması ve geride kalan ailelerine yeter miktarda yardım edilmesi de sağlanmıştır. Böylece yörede asâyişin sağlanması daha organizeli olmuştur.⁷⁷

1.2. AHMET İZZET EFENDİ'NİN İZMİR KONGRESİ'NE KATILMASI

Mondros Ataşkes Anlaşmasından sonraki gelişmelere bağlı olarak, İzmir ve çevresinin Yunanlılar tarafından işgali bölgenin ve ülkenin en önemli meselelerinden

⁷⁵ Aydın, *a. g. e.*, s. 37.

⁷⁶ Toker, *a. g. e.*, s. 31.

⁷⁷ Avrahoğlu, *a. g. e.*, s. 105.

birisi haline gelmiştir. Nitekim bu günlerde İzmir'in işgal edileceği söylentileri Denizli'ye ve ilçelerine kadar yayılmıştır. Halkta bir bocalama, kararsızlık, bir şaşkınlık ve aynı ölçüde bir korku hâkimdir. Çal ve çevresinde de aynı korkunun görüldüğü düşmana karşı yapılan hazırlıklardan anlaşılmaktadır.⁷⁸

Yunanlılar'ın İzmir'e çıkacağı söylentileri her yeri sarmış, İzmir'in Yunanlılar'a verileceği konuşulmaya başlanmıştır. Bu söylentilerin devam ettiği günlerde halkın önde gelenlerinin de içinde bulunduğu bazı siyasi oluşumlar, memleketin gidişatı ile ilgili olarak yorumlarda bulunmuş, Mondros Ateşkes Anlaşması ile başlayan dönemde yurdumuzda faaliyet gösteren siyasal parti ve cemiyetlerin de tutum ve davranışları dikkat çekmiştir. Toplam sayısı 44 olan bu parti ve cemiyetler, Padişahçı ve Müdafa-i Hukukçu olarak iki grupta toplanmışlar, Padişahçılar, Milli Kurtuluş Hareketi'nin karşısında bulunmuşlardır.⁷⁹ Kafaların bu kadar karışık olduğu dönemde, bir taraftan da partileri gelenlerinin yaptıkları açıklamalar, nerede duracağını şaşırılmış olan halkın daha çok bocalamasına neden olmuştur.

Nihayet İtilaf Devletleri, işgalle ilgili düşüncelerini 18 Ocak 1919 da, Paris'te yaptıkları toplantıda hayata geçirmişler, Balıkesir, Aydın ve İzmir'i Yunanistan'a vermişlerdir.⁸⁰ Hâlbuki ABD Başkanı Wilson'un, 8 Ocak 1918 de yayınlamış olduğu ilkelerin esas hareket noktası, barış ortamını oluşturmaktır. Ancak gerçekleşecek işgal olayı barışa hizmet etmeyecek, belki de yeni bir savaşı tekrar körükleyecektir. Tüm bu gelişmeler Türk Halkı'nı çok rahatsız etmiştir. Artık, yeni çareler aranmaya başlanmış, yeni çözümler peşine düşülmüştür. Bu durum ABD Başkanı Wilson'un "*İşgal Altındaki Milletlerin Mukadderâtı*" prensibine aykırı olmasına rağmen yine de değişmemiştir.⁸¹

İzmir ve çevresinde teşkilatlanma faaliyetleri devam ederken, İtilaf Devletleri'nin temsilcileri de, kararı verilmiş olan İzmir ve çevresinin işgali ile ilgili son hazırlıklarını tamamlamıştır. Yapılan hazırlıklara göre ilk olarak işgalden 36 saat önce İstanbul Hükümeti'nden İzmir bölgesindeki istihkâmların boşaltılarak müttefiklere teslimi

⁷⁸ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşmede, halkın arasındaki birlik ve beraberlik duygusunun daha da arttığı ve düşman tehlikesine karşı birlikte hareket etmek gerektiği, gibi konuların sıkça konuşulduğunu büyüklerinden duyduğunu anlatmıştır.

⁷⁹ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1859 – 1952*, C. I, İstanbul 1952, s. 9.

⁸⁰ Selahaddin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, İstanbul 1991, s. 155 - 162.

⁸¹ Bildirici, *a.g.m*, s. 43.

istenmiş, daha sonra Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesine göre işgal edileceği haberi 12 saat önce açıklanmıştır. İşgali yönetme görevi ise Amiral Calthorpe'a verilmiştir.⁸²

Bu sıralarda bölgedeki Rumların taşkınlık yapmaya başladıkları dikkate alınırsa durumun ciddiyeti bir kez daha anlaşılmıştır. Olayları hassaslaştığı o günlerde, Rumların çete faaliyetlerine karşın İzmir'deki 17. Kolordu Komutanı ve İzmir Vali Vekili Nurettin (Sakallı) Paşa,⁸³ basına verdiği demeçte, İzmir'e yapılacak bir Yunan çıkartmasının silahla karşılık göreceğini söylemesi üzerine uydurma bir tertiple 11 Mart 1919 da görevinden alınmıştır.⁸⁴ Nurettin Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasının ardından yerine, İzmir Valiliği'ne, İçişleri Bakan Vekili Ahmet İzzet Paşa, 17. Kolordu Komutanlığı'na da Ali Nadir Paşa getirilmiştir.⁸⁵

Bu olaylar devam ederken Çal'da da milli mücadeleye yönelik kıpırdanmalar başlamış ve yaşanan kötü hadiseler direniş çalışmalarını hızlandırmıştır. Yunan işgalinin yeni başlayacağı günlerde İzmir Vali Vekili 17'inci Kolordu Komutanı Nurettin Paşa, kendi himayesinde İzmir Müdafai-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti'ni kurdurmuştur. Bu cemiyet, Batı Anadolu'daki örgütlerin ilk adımlarından birisidir. Mahalli olarak toplanan kongrelerin içinde ise en önemlisi, kuşkusuz İzmir Kongresi'dir. İzmir'in Yunanlılar'a verileceği söylentileri üzerine henüz işgal gerçekleşmeden yaklaşık iki ay önce bu kongre toplanmıştır.⁸⁶ Bu haberler Türk halkında tarifi mümkün olmayan derin yaralar açmış ve hemen çareler aranmaya başlanmıştır. Bu çareler kısa sürede eyleme dönüşecek ve cemiyet ilk faaliyetini gerçekleştirecektir.

Cemiyetin daveti üzerine İzmir'de, Beyler Sokağı'ndaki sinemada 22 Mart 1919 tarihinde yapılan kongre üç gün sürmüştür.⁸⁷ Kongreye, Ege'nin bütün Müftü ve Belediye Başkanları'yla, her kazadan iki, livalardan (şehir) üç delege davet edilmiştir.⁸⁸

⁸² Sina Akşin, " Paris Barış Konferansı'nın Yunanlılar'ı İzmir'e Çıkarma Kararı", Üçüncü Askerî Tarih Semineri (Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri), Ankara 1986, s. 174-181.

⁸³ Nurettin Sakallı Paşa (1873 – 1932), Büyük Taarruzda I.Ordu Komutanıdır. Korgeneral olarak 1925 tarihinde emekli olmuştur. İstiklal Madalyası sahibidir. Kemal Atatürk, *Nutuk*, Milli Eğitim Basımevi, C.II, İstanbul 1997, (1920-1927), s. 455 v.d.

⁸⁴ Avralıoğlu, *a.g.e.*, s.78.

⁸⁵ Akşin, *a.g.e.*, s.174-181.

⁸⁶ Balık, *a.g.e.*, s. 94.

⁸⁷ Nail Morali, *Mütareke'de İzmir Olayları*, Ankara 1975, s. 11 – 13; Türkmen Parlak, *Yunan Ege'ye Nasıl Girdi?* C.I, İzmir 1982, s. 290'da kongre tarihini 17 Mart 1919 olarak vermektedir; Zeki Avralıoğlu ise *Buldan ve Yöresinin Tarihçesi* adlı eserinin s.79'unda Kongre tarihini 17 Mart 1919 olarak vermiştir.

⁸⁸ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 5, İstanbul 1967, s. 1630; Balık, *a.g.e.*, s. 94.

İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa ve Balıkesir ‘i temsilen 37’si Belediye Başkanı ve 37’ si Müftü olmak üzere 165 delege katılmıştır.⁸⁹ İzmir Kongresi ile işgale uğramamış yerlerin milliyetçi ve lider vasıflı kişileri bir araya gelmiş, Denizli sancağı yetkilileri henüz daha işgal gerçekleşmemişken tedbirler alarak, işgale de seyirci kalmayacaklarını göstermişlerdir.⁹⁰

Müftü Ahmet Hulusi Efendi’nin⁹¹ Denizli sancağına başkanlık ederek katıldığı kongrede, Türk yurdunun işgal edilmemesi için İtilaf Devletleri temsilcilerine bir nota verilmesine ve gerektiğinde direniş cemiyetleri kurulmasına karar verilmiştir.⁹² Kongrede Çal’ı Müftü Ahmet İzzet Efendi ve Çal eşrafından Necip Ağa temsil etmişlerdir.⁹³

Kongreye katılanlar, gruplar halinde Nurettin Paşa ile de görüşmüş ve bundan sonra ne yapılması gerektiği ile ilgili de bilgilendirilmişlerdir. Nurettin Paşa katılan delegelere Yunan işgaline karşı halkı bilinçlendirmelerini ve direnişe hazırlanmalarını da söylemiştir. Bu arada kongrede Ege’nin işgaline kesinlikle seyirci kalınmaması, karşı çıkılması ve bu direnişi gerçekleştirmek üzere Balıkesir, Manisa, Aydın, Denizli ve Muğla’da Müdafa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri kurulması kararlaştırılmıştır.⁹⁴

Ayrıca böyle bir işgalin gerçekleşmesi durumunda derhal civar il ve ilçelerde de kongreler toplanmalı ve halkı sürekli diri tutmaya çalışılmalıdır şeklinde kararlar alın-

⁸⁹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Ankara 1984, s. 174.

⁹⁰ Bildirici, a. g. m, s. 44.

⁹¹ Ahmet Hulusi (Müftüler) Efendi, (1861-1931) Denizli Müftüsü Osman Efendi’nin oğlu. 1915 tarihinde Denizli Müftüsü olmuş, 1931 yılına kadar bu görevde kalmıştır. Denizli ve çevresinde Kuvay-ı Milliye örgütlenmesinin öncülerinden olmuştur. Sarıkoyuncu, a.g.e, C. I, s. 73; Her zaman ileri görüşlü bir din adamı olarak bilinen Ahmet Hulusi Efendi, Yunan ileri harekâtının ancak silahlı güçlere komuta edebilecek yetenekli subaylarla durdurulacağına inanmaktaydı. Yunan işgali öncesinde İzmir Müdafa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti’nin kongresinde; Nurettin Paşa’ya “görevinden alınması durumunda İstanbul’a gitmemesini, Denizli’de oluşacak hareketin komutanı olmasını” rica etmişti. Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul 1975. s. 382.

⁹² Kongre sonunda İzmir’deki İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan temsilciliklerine aşağıdaki şu bildiri gönderildi: “1. Türk Milleti, galip devletler tarafından takip olunan siyasetin kendisini yok etme maksadına matuf olmadığına emin olmak ister. Ve büyük devletlerin bu yolda olumlu kararlarını bekler. 2. Doğuda bir topluluk meydana getiren Türk Milletinin gelecekte maddi ve manevi yönden ilerleyebilmesi ve parçalanarak diğer milletlerin esaretine düşmemesi ancak on beş asırdan beri milli mukadderatına hâkim olan İstanbul’un eskisi gibi yine Osmanlı başşehri olarak kalması ile kabildir. 3. Alta imzaları olan ve Batı Anadolu’da sahili bulunan halk temsilcilerine ait vilayet ve sancaklarının nüfusunun yüzde seksen nispetindeki büyük çoğunluğu Türk olup, arazisinin de yüzde doksan beşi nispetindeki kısmı bunlara aittir. Türk unsurunun dışındakilerin göçmen durumunda bulunmaları itibariyle bu kıtanın uğrayacağı idari değişiklik ve bölünme, milli bütünlüğü felce uğratacak ve sahillerdeki ticari limanlarının çatışmalarında sulhu tehdit ve memleketin tabii servetini yok edecektir. 4. Büyük devletlerin adalette güveni olan Türk Milleti, istikbalini tehdit eden tehlikeler karşısında sükûnetini elden bırakmayarak mevcudiyetini muhafaza kaygısıyla hakkını bilfiil müdafaa mecburiyetine düşmeyeceğini ümit etmektedir.” Teoman Ergül, *Kurtuluş Savaşı’nda Manisa (1919 - 1922)*, İzmir 1991, s. 29.

⁹³ Toker, a. g. e, s. 31; Bildirici, a.g.m, s. 44.

⁹⁴ Morali, a.g.e, s.13; Sarıkoyuncu, a.g.e, C. I, s.76.

mıştır. İşgalden daha 50 gün önce işgalin olacağını anlayan Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, ilinin eşrafından kimselerle görüşmüş, tedbirler almaya çalışmıştır. Nitekim Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ile de temasa geçmiş ve tedbir alınması konusunda uyarmıştır. Açıkçası burada yapılması gereken en önemli şey, vatanın bağımsızlığını ve onurunu kurtaracak şekilde hareket etmek ve buna göre tedbirler almaktır. Önceleri dağınık ve başıbozuk halde hareket eden Kuvva-i Milliye birlikleri dahi bir araya gelmeye başlamışlar ve hatta bu birliktelikler sivil bir dayanışmaya dahi dönüşmüştür. Bunun en güzel örnekleri ise yerel kongrelerdir. Çünkü mahalli kongreler, lojistik faaliyetleri yürütmede, personel ikmâlinde, kuvvet toplamada çok önemli görevler üstlenmişlerdir.⁹⁵

Ege Bölgesi'ndeki milli direnişin oluşmasında İzmir Kongresi'nin yanında, bölgesel kongrelerin de katkısı bundan dolayı büyük olmuştur. Yerel kongreler içinde önemli bir yere sahip olan Nazilli Kongreleri, Batı Anadolu Kongreleri içinde halkın üzerinde olumlu manada derin izler bırakmış ve aldığı kararlarla adından söz ettirmiştir. Nazilli Kongreleri, Batı Anadolu insanının Milli Mücadele'ye olumlu mânada bakışını sağladığı gibi, Batı Cephesi'nin oluşmasında da son derece önemli bir etkiye sahiptir. Birlik ve beraberlik ruhunun oluşmasında büyük katkısı olan Nazilli Kongreleri, cepheye gönüllü temini konusunda da organizeli çalışmalarda bulunmuştur. İzmir'in işgalinden kısa süre sonra 6 Ağustos 1919'da ilk kez toplanan Nazilli Kongresi daha sonraki günlerde ikinci ve üçüncü kez daha toplanmıştır. İkinci Nazilli Kongresi'nde, Balıkesir'den Antalya'ya çizilen hattın batısında kalan bölgelerin Heyet-i Milliyeleri'nin seçecekleri birer delegeyle Nazilli'de oluşturulacak Heyet-i Merkeziye'ye dâhil olmaları istenmiştir.⁹⁶

Özellikle Denizli ve Aydın'da halkın üzerinde büyük tesir bırakmış olan İkinci Nazilli Kongresi, 19-23 Eylül 1919'da olmak üzere ikinci defa toplanmıştır, Birinci Kongreye, Çal'ı temsilen Mehmet Tevfik Efendi, ikincisine de yine Çal'ı temsilen Müftü zâde Emin Efendi katılmıştır. Müftüzâde Emin Efendi'nin gönüllü temini noktasında

⁹⁵ Aydın, *a. g. e.*, s. 20 - 25.

⁹⁶ Aydın, *a. g. m.*, s. 198.

büyük emekleri olduğu da bilinmektedir.⁹⁷

İzmir Kongresi ve Nazilli Kongresi kararlarını en iyi özümseyenlerden olan Çal Heyet-i Milleyesi üyeleri, dönüşlerinde teşkilatlanma çalışmalarını hızlandırmışlar, bundan başka toplanan kongrelerde de yer almışlar ve alınan kararları harfiyen yerine getirmişlerdir. Kısa sürede Çal ilçe merkezinde örgütlenmesini tamamlayacak olan Çal Heyet-i Milliyesi'nin oluşumunda kuşkusuz Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin gayreti büyük olmuştur.

İngiliz Amiral Calthorpe, 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa ve İzmir Valisi Ahmet İzzet Paşa'lara da birer nota göndermiştir. Nota'da, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre İzmir'in 14 Mayıs'ta işgal edileceği belirtilmiştir. Bu yüzden işgale karşı konulmaması ve istihkâmlarının müttefik kuvvetlere teslim edilmesi istenmiştir.⁹⁸ 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa bu meseleyi İstanbul'a sormuş, Harbiye Nazırı Şakir Paşa'ya telgrafla bildirmiştir. Ali Nadir Paşa, İstanbul Hükümeti'nden aldığı cevap üzerine, kendisine bağlı birliklerine işgali haber vermiştir. İşgale karşı konulmamasını, işgal edecek müfrezelere gerekli kolaylığın sağlanmasını ve silahların teslim edilmesini emir vermiştir.

Böylece İzmir'in işgalinin birinci safhası tamamlanmış ve ertesi sabah İzmir'e çıkacak olan Yunan tümeninin güvenliği de sağlanmıştır. İzmir, müttefik kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Amiral Calthorpe, valiye ve kolordu komutanına yeni bir nota göndererek; müttefiklerin 15 Mayıs'ta, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine karar verdiğini, Yunan kuvvetlerinin sabah İzmir sahillerinden karaya çıkacaklarından, Türk askerinin kışlalarında kalması gerektiği ve haberin Anadolu'ya ulaşmaması için telgrafhanelerin İngilizler tarafından işgal edileceği belirtilmiştir.⁹⁹

⁹⁷ Balık, *a.g.e.*, s. 94; Mehmet Akif Tütenk, *Milli Mücadele'de Denizli*, İzmir 1949, s.32; Çal'ın yetiştirdiği önemli kişilerden birisi olan Emin Efendi (Akçaöz), (d.1877- ö. 20 Şubat 1939), bizzat Atatürk'ün isteği ve onayı ile Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne mebus (milletvekili) seçilmiştir. Kuva-yı Milliye taraftarı olan Müftüzâde Emin Efendi, Çal'ı ve Denizli'yi lâyıkıyla temsil etmiştir. Milli Mücadele döneminde cephe gerisinde gönüllü temini konusunda büyük gayretler gösteren Emin Efendi, din ve hukuk âlimi bir şahsiyettir. Vefatına kadar Çal yöresine ve Ortaköy'e hizmet etmiş, ileri görüşlü, aydın bir din adamıdır. Bkz. Kemal Daşcıoğlu, " *Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde İki Denizlili'den Biri Ortaköylü Emin Efendi* ", Geçmişten Günümüze Denizli, S. 6, Denizli 2005, s. 38.

⁹⁸ Tansel, *a.g.e.*, C. I, s. 187-189.

⁹⁹ Fahrettin Altay, " *İzmir Feciâsının Muhakemesi* ", Belleten, XXIII / 89, Ankara 1995, s. 137-138.

1.3. AHMET İZZET EFENDİ'NİN İZMİR'İN İŞGALİNE KARŞI ÇAL MİTINGİ'Nİ DÜZENLEMESİ VE ETKİSİ

18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı kararları gereğince Yunanlılar, 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmişlerdir. Dolayısıyla bu konudaki söylentiler, yapılan kongrelerde konuşulanlar ve halkın endişesi haklı çıkmıştır. Bu işgalin duyulması üzerine, Denizli ileri gelenleri acil bir toplantı düzenlemişlerdir. Müftü Ahmet Hulusi Efendi liderliğinde bir miting yapmayı kararlaştırmışlar ve aynı gün işgali protesto etmişlerdir.¹⁰⁰ 16 Mayıs tarihinde Tavas, Acıpayam, Sarayköy, Buldan, mitingleri yapılmıştır. Acıpayam'da yapılan mitingin ardından aynı gün Yüksek Sadaret'e bir protesto telgrafi çekilmiştir.¹⁰¹

İşgalden dört saat sonra Denizli'de başlayan ve dalga dalga yayılan bu protesto mitinglerine Çal da katılmıştır. 17 Mayıs Cumartesi günü Çal Çarşısı Camii'nde halkı toplayan Müftü Ahmet İzzet Efendi, İşgale seyirci kalınmamasını ve karşı konulmasının gerekli olduğunu söylemiştir. Aynı gün yedek Subay Ahmet (Akşit), Belediye önünde toplanan halka heyecanlı bir konuşma yapmıştır.¹⁰²

Bütün bu protestolara rağmen, 15 Mayıs'ta, İzmir'e çıkan Yunan Kuvvetleri 18 Mayıs'a kadar İzmir ve Urla yarımadasındaki duruma hâkim olmuşlardır. Önlerine ciddi bir engel çıkmadan ilerleyen Yunan Kuvvetleri, Manisa'ya doğru ilerlemeye başlamış, 26 Mayıs'ta Manisa'yı işgal etmiş ve Gediz Irmağı Havzası istikâmetinde ilerlemişlerdir. Sonraki günlerde Turgutlu, Tire, Saruhanlı ilçeleri Yunanlılar'ın eline geçmiştir. Bu işgaller esnasında görülmedik işkenceler de yaşanmıştır. Özellikle yerli Rumlar'ın casuslukları ile bazı Türkler'in evlerine zorla girilmiş ve evleri aranmıştır. Evler talan edilmiş, tecâvüz olayları da görülmüştür.¹⁰³

Fakat Yunan Kuvvetleri asıl olarak Aydın-Denizli istikâmetinde ilerleyip Menderes Havzası'nı ele geçirmeyi hedeflemişlerdir. Bu verimli havzanın ele geçirilmesi bölgeye yerleştirilecek olan Yunan göçmenler için önem arz etmektedir. Eğer bölge Türklerden temizlenebilirse Yunanlılar hedeflerine büyük oranda ulaşmış olacaklardır.

¹⁰⁰ Bu miting İzmir'in işgalinden dört saat sonra gerçekleşen ilk protesto mitingidir. Bkz. Tütenk, *a.g.e.*, s. 8.

¹⁰¹ Nuri Köstüklü, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara 1990, s. 65.

¹⁰² Toker, *a.g.e.*, s. 30 - 31. Tansel, *a.g.e.*, C. I, s. 243

¹⁰³ *Türk İstiklal Harbi*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Batı Cephesi, Cilt: 2, Kısım: 1, Ankara 1965, s.69.

Uygulanan zulüm ve baskının asıl sebebi de budur. Bunun için, Yunan Başbakanı Venizelos¹⁰⁴ 300.000 Yunan muhacirini yerleştirmek için Menderes Nehri Ovası'na büyük önem vermiştir. Ancak Yunanlılar'ın Selçuk ve Ortaklar'ın doğusuna ilerlemesinin önüne geçilmiştir. Venizelos bölgenin tarım potansiyelini bildiğinden, uydurma belgelerle İngiliz temsilcinin onayını da alarak, 27 Mayıs'ta Aydın'ı işgal etmiştir.¹⁰⁵

Öte yandan, İzmir ve çevresinde Yunan mezâlimi ve fâciası büyük boyutlara ulaşmış, bununla ilgili olarak Çal bölgesinde de hareketlilikler başlamıştır. 22 Aralık 1919'da, Çal merkezinde 15.000 kişinin katıldığı bir miting daha düzenlenmiştir. Müftü Efendi başta olmak üzere eşraftan ileri gelenler de mitingde heyecanlı konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmaların özünde herkes benzer şeyleri söyleyerek Yunan işgalini ve mezalimini protesto etmişlerdir.¹⁰⁶

Miting sonunda konuşulanlar ve görüş birliğine varılan konular kayıt altına alınmış; bu kararlar, Müftü Ahmet İzzet Efendi ve yedi arkadaşının imzaları ile Dâhiliye (içişleri) ve Hariciye (dışişleri) Nezaretlerine gönderilmiştir. Suretleri ise, İstanbul'daki Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan siyasi yetkili ve temsilciliklerine, Yeni gün, Tasvir, İkdam, Monitör ve Oryantal gazetelerine gönderilmiştir. Bildiriye Çal'dan şu kişiler imza atmışlardır: Belediye Başkanı Mehmet, Belediye azasından Mehmet Emin, Eşraftan M. Necip, Eşraftan Emin, Murahhas âzâ Ahmet Hamdi, Murahhas âzâ Tevfik, Meclis-i İdâre Müntahip âzâsından Abdullah Bey'ler.

Miting sonunda alınıp yazıya dökülen kararlar ise şu şekildedir:

“Vatanımızın ruhu mesâbesinde olan sevgili İzmir'imizin, Yunanlıların tecâvüzüne terk edildiği gündən beri gaddârane boğazlanan Müslümanların katillerini şikayet ve bu gibi müessif vaziyetin durdurulması, üzerinde hiçbir hakkı bulunmayan, lisanen, mezheben, iktisaden, medeniyeten ve tarihen tamamıyla Türk olan İzmir'in Yunanlıların

¹⁰⁴ Eleutherios Venizelos, 1864 tarihinde Girit-Hanya'da doğdu. 1910 tarihinde Yunanistan'daki askerî yönetimin başkanlığı sırasında Balkan Birliği'nin desteği ile, Türkiye'ye açtığı savaşta, Girit'in 1913'te Yunanistan'a bağlanmasını sağlamıştır. 1915 yılı seçimlerinde iktidara gelmiş, 1918 yılı muhtarısında belirttiği “Megalo İdea”sını (Tüm Yunanlılar'ın birleştirilmesi) gerçekleştiremeyince, İngilizler'in desteğiyle 1920 tarihinde Türkiye ile savaşa girmiştir. 1936 yılında Paris'te ölmüştür. Bkz. Tuncay Ercan Sepetçioğlu, Milli Mücadelede Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, “Batı Anadolu'da Yunan İşgali'nin Temel Argümanları ve Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi”, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın 2006, s. 73.

¹⁰⁵ Günver Güneş, Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, “Yunan İşgalinin Nazilli ve Çevresinde Yarattığı Tahribat” Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın 2006, s. 133.

¹⁰⁶ Balık, a.g.e, s. 101.

vahşi ellerinden tahliyesini, Aydın havalisinde mazlum ahaliye karşı yapılmış olan fecâyî (zulüm) İtilaf devletleri memurları tarafından yapılan adilâne tahkikatla de teyit edildiği halde dünyaya adaleti yayacaklarını ve her milletin kendi hudutları dâhilinde “mazhar-ı inkişâf ” olmalarına çalışacaklarını harbin başladığı günden itibaren her vesile ile ilandan geri durmayan İtilaf Devletleri'nin halen bu kanlı işgali yaşatmakta devam etmesine ve her gün ırzı ve canı heder edilen binlerce mazlum Müslümanların boğazlanırcasına çıkan feryatlarının, Avrupa münevverlerinin (aydınlarının) kulaklarına girmemesinden hayrete düşen kazamız ahalişi bugün on beş bin kişinin katıldığı mitingde alınan aşağıdaki kararların, sizin vasitanızla dünya kamuoyuna duyurulmasına karar verildi:

- 1. İzmir'deki Yunan işgalinin geçici olduğunun sonradan Paris Barış Konferansı tarafından tekrar beyan edilmesi, adı geçen vilayetin tamamıyla bir Türk vilayeti olduğunu tasdik mahiyetinde telakki edildiğinden bu hususta fazla söz söylemeye lüzum görmeksizin, İzmir'de asayişin temini hususunda Türklerin daha büyük başarı elde ettikleri gerek işgal öncesi ve gerekse işgal sonrası İzmir ve çevresindeki durumu kendi gözleriyle gören ecnebi ileri gelenlerin dahi tasdikleri bulunmakla, bu lüzumsuz ve feci işgale nihayet verilmesini talep ederiz.*
- 2. İzmir'in işgaline şayet oradaki beş on Hıristiyan'ın hayatının temini maksadıyla devam ediliyorsa, altı yüz seneden beri en güçlü günlerimizde bizimle beraber yaşamalarına müsaade ettiğimiz Hıristiyan kavimlerin, hala işgal altında bulunmayan vatan kısımlarında, aynı serbestlik ve refah içerisinde hiçbir şikâyetleri olmadan yaşamakta olduklarını dünyanın dikkatine sunarak, Türklerin amansız hasmı rezil ağızların hakkımızda söylemekte oldukları bu gibi iftira kabilinden yalanları tamamıyla reddederiz. Muhtelif tarafsız yabancılar tarafından yapılan tetkikatla da ortaya çıkan Türk âlicenaplığının ve vatanperverliğinin nazar-ı itibara alınarak hakkımızda söylenen yalan sözlere ehemmiyet verilmemesini rica ederiz.*
- 3. Özellikle emelimiz olan medeniyet yolunda ilerleyebilmek için Wilson*

Prensipleri¹⁰⁷ mucibince Türkler ile meskûn olup İtilaf Devletleriyle mütareke imzalanması sırasında elimizde bulunan vatanımızın kısımları üzerindeki hakimiyetimizin her türlü şaibeyi kayıttan azade olarak tasdik altına alınmak suretiyle medeniyet dünyasıyla iyi münasebetlerimizin tekrar iadesine yüce yardımlarınızı rica ederiz.

4. *Türkler altı yüz seneden beri müstakil olarak yaşamış olmak hasebiyle memleket idare etmekteki liyâkatleri ve bu hususta hâiz olmaları icâp eden rüştü hâiz olduklarını bütün dünyanın önünde ispat ettiklerinden, milli istiklâlimizi eksik edecek hiçbir kaydı kabul edemeyeceğimizi, bütün cihâna ilan ederiz.¹⁰⁸*
5. *Devletlerden herhangi birinin iktisâdî ve ilmî yardımlarını memnuniyetle Kabul ederiz.*
6. *Türkler tâ üç yüz seneden beri komşularından hiçbirinin arazisini işgal etmek hevesinde bulunmadıkları halde mücerret başkaları tarafından düçâr oldukları tecâvüzlere karşı kendilerini müdafaa etmek emeliyle hiçbir zaman harpten uzak kalmamışlar ve sürekli sulh içinde yirmi sene geçirememişlerdir. Bu kadar müşkülât içinde bulunmakla beraber yine medeniyetten icabı kadar hisselerini almışlardır. Bu cihetten kendilerine komşu olan kavimler kadar olmasa bile hiçbirinden de geri kalmamışlardır. Bunun hilafına yapılan isnatlar pek az bir tahkikatla sabit olacaktır.*
7. *Maazallah iş bu isteklerimizin temin edilmemesi halinde, artık “terakki ve inkişaf” ümitleri tamamen mahvolmuş demektir. Böylelikle Osmanlı Türkleri ölüme mahkûm edilmiş demek olacağından, böyle bir felaketi gözlerimizle görmektense ölerек bu memleketleri ıssız bırakmayı tercih eder, bu kavmin imhası mesuliyetini ve vahimesini asrın idarecilerinin üzerine yükleriz.*

¹⁰⁷Dönemin Amerikan Başkanı Thomas Woodrow Wilson'un savaştan önce yayınladığı 14 maddelik bildiridir. ABD nin 28. Cumhurbaşkanı olan Wilson'un, özellikle mağlup devletleri koruma ve kollama ile ilgili maddeler taşıyan bu prensipleri, Osmanlı Devleti'ni de yakından ilgilendirmiştir. Osmanlı idarecileri bu ilkelere güvenerek Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamış ise de bu ilkelerin önemli bir kısmı Anadolu için uygulanmamış, Anadolu dört bir tarafa işgal edilmiştir. Wilson ilkeleri adı verilen belgeyi 12. Maddesi Türkiye'yi doğrudan doğruya ilgilendiriyordu. Bu madde ile Osmanlı Devleti'nin parçalanması esas olarak ele alınıyor, parçalanmış ülkenin azınlıklarına muhtariyet tanınması ve bunların Amerikan mandası altına alınması öngörülüyordu. Bkz. Sepetçioğlu, *a. g. m.*, s. 73-74.

¹⁰⁸Osmanlı'nın içine düştüğü zor durumdan kurtarılabilmesi için o yıllarda ortaya atılan fikirlerden birisi de Osmanlı'nın, Amerika'nın veya İngiltere'nin himayesi altına girmesi biçiminde idi. Çal Mitingi'nde milli bağımsızlığımızla bağdaşmayan bu görüşler de tamamen reddedilmiştir. Nitekim Mustafa Kemal tarafından toplanan Sivas Kongresi'nde de bu durum ele alınmış, her türlü manda ve himâye kesin olarak reddedilmiştir. Üstelik Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı üzerine 4 Eylül'de toplanacak Sivas Kongresi'ne, Batı Anadolu'dan delege gönderilmesi istenmişti. Bkz. Şerafettin Turan, *Kurtuluş Savaşı'nda Kongreler* (Cumhuriyetin 50. Yılı Semineri), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi:7,Sayı:71, Ankara 1971, s.153.

8. *İsteklerimizin asil İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan milletlerinin nazar-ı dik katlerine sunulmasına yardımlarınızı rica ederiz.*¹⁰⁹

Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin konuşmaları halk üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. O'na Yedek Subay Ahmet Akşit'te büyük desteklerde bulunmuştur. Bu ikili köyleri dolaşıp halkı işgallere karşı uyarmaya ve aydınlatmaya çalışmışlardır.¹¹⁰ Bu çalışmalar kısa sürede olumlu neticeler ortaya çıkarmıştır. Özellikle gönüllü temininde büyük gayretler sarfeden bu ikili gece gündüz halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır.

Müftü Ahmet İzzet Efendi, yaptığı tüm çalışmalarını Denizli Heyet-i Milliyesi ile birlikte ortak yapmış, özellikle Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ile organizeli hareket etmiştir. Ahmet Hulusi Efendi'nin kurmuş olduğu cemiyet de kuruluşundan itibaren cepheye gönüllü temininde hassasiyetle çalışmış ve yardım gönderilmesi hususunda üzerine düşeni fazlasıyla yapmıştır. Ayrıca çevre il ve ilçelerde teşkilatlanmayı teşvik etmiştir.¹¹¹

Denizli Müdafai Hukuk Cemiyeti'nin, Milli Mücadele azminin oluşmasında büyük gayretleri olmuştur. Cemiyet, 10.6.1919'da bir beyanname yayınlamış¹¹² ve Yunan İşgali'nin haksızlığını ve bunların Anadolu'da yaptıkları zulümleri anlatmıştır. Denizli Müdafai Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti, 12 Temmuz 1919'da yeniden teşkilatlanmaya giderek ismini Denizli Heyet-i Milliyesi olarak değiştirmiştir. Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığını yaptığı Denizli Heyet-i Milliyesi, çevre ilçelere de model olmuş ve teşkilatlanma şeması örnek olarak alınmıştır.¹¹³

Özellikle Çal Heyet-i Milliyesi, Denizli Heyet-i Milliyesi'nin faaliyetlerini yakından takip etmiştir. Nitekim yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin, Denizli Bayramyeri'ndeki mitingine müteakip, Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi de Çal Çarşı Camii önünde aynı şekilde bir miting tertiplemiştir. Her iki

¹⁰⁹ Balık, a.g.e, s. 103.

¹¹⁰ Balık, a.g.e, s. 103.

¹¹¹ Sarıkoyuncu, a.g.e, C. I. s. 94.

¹¹² "Yarın, Yunanlılar'ın murdar ayakları altında inleye inleye ölmektense, bugün ya mertçesine ölmeye, yahut şerefle yaşamaya azmeden ve bugünkü çalışmayı din ve namus meselesi bilen kardeşlerimiz, son defa olarak malî ve bedeni her türlü fedakârlıkta bulunmalı, zengin ve fakir herkes bu dini meselede kendisini alakadar addetmeli, seyirci vaziyetinde kalmamalı... kaybedilecek zaman olmadığını düşünerek hareket etmeliyiz... Allah yardımcımızdır" Köstüklü, a.g.e, s. 83.

¹¹³ Sarıkoyuncu, a.g.e, C. I, s. 93 - 95.

mitingte de alınan kararlar İtilaf Devletleri'nin temsilcilerine yazılı olarak iletilmiştir. Bu durum bir kez daha göstermiştir ki, Çal Heyet-i Milliyesi yaptığı çalışmaları Denizli'den ayrı tutmamıştır.

Aynı şekilde Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin çalışmalarını yaparken, Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'yi de, Milli Mücadele konusunda teşvik ettiğini ve hatta Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin evinde görüştüklerini Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin hatıralarından öğrenmekteyiz.¹¹⁴ Düzenlenen mitingler halkın moral ve maneviyatını her geçen gün daha da artırmış ve zafere olan inancını perçinlemiştir. Mitinglerde hedeflenen amacın başarıya ulaştığı ve halkın işgallere razı olmadığı bir kez daha görülmüştür. Her iki müftünün de birlikte hareket etmesi hem yapılacak işleri kolaylaştırmış, hem de halkın kenetlenmesine neden olmuştur.

2-ÇAL MÜDAFA-İ HUKUK CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

2.1.CEMİYETİN KURULUŞU

Planlı ve koordineli hareket edebilmenin en önemli koşulu teşkilâtli bir yapıya sahip olmaktır. Yunan işgalinin başladığı ve hatta ilerlediği günlerde il ve ilçelerdeki koordinasyonu sağlamanın en iyi yöntemi de cemiyetleşmektir. Yerel anlamda organize olan ve bölgelerini düşmana karşı korumak gayesinde olan cemiyetler, işgallerin başlamasından hemen sonra faaliyete geçip, Milli Mücadele'yi de yönlendirmişlerdir. Kuruluşlarındaki “Türklük” duygusunu hiç unutmadan hareket etmişler ve tek bir çatı altında birleştirilinceye kadar öz değerlerini korumuşlardır. Özellikle TBMM'nin açılmasından sonra Mustafa Kemal'in emri ile bütün millî cemiyetler, Müdafai Hukuk Cemiyeti adı ile yeniden teşkilatlanmışlardır. Böylece Çal Heyet-i Milliyesi, Çal Müdafai Hukuk Cemiyeti adını almıştır.¹¹⁵

Özellikle Denizli Heyet-i Milliyesi, lojistik destek ve gönüllü toplanmasını sağlarken, Denizli kazalarında milli teşkilleri meydana getirilmiştir. 24 Mayıs 1919'da Sa-

¹¹⁴ Ahmet Çalgüneri ve eşi Fatma Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşmede, bizzat Müftü Efendi tarafından kaleme alınan Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı, tarihi bir metin göstermişler, burada Müftü Efendi'nin Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ile olan görüşmesinden de bahsetmişlerdir. Bkz. EK: XVI, XVI / I, XVI / II, XVI / III.

¹¹⁵ Balık, a. g. e, s.107.

rayk6y Kuva-yı Milleyesi, Acıpayam Kuva-yı Milleyesi, Buldan Kuva-yı Milleyesi, Tavas M¼dafaai Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti ile al M¼dafaai Hukuk Cemiyeti ¹¹⁶ kurulmuştur. Oluşturulan Kuva-yı Milliyeler ve M¼dafâ-i Hukuk Cemiyetleri, halkın zafere olan inancını bir kat daha arttırdığı gibi, birlik ve beraberlik duygusunu da pekiştirmiştir.

Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi de al'da bir Heyet-i Milliye'nin kurulmasını istemiştir. Bu gayretlerin sonucunda İzmir'in işgalinden iki ay sonra 15 Temmuz 1919'da, al Heyet-i Milliyesi kurulmuştur. Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin başkanlığında kurulan bu heyet, toplam 21 kişiden meydana gelmiştir. al Heyeti Milliyesi'nin kurucu üyeleri arasında bulunan kişiler, dönemin hassas yapısına rağmen yılmadan büyük fedakârlıklar göstermişlerdir. ¹¹⁷

al Heyet-i Milliyesi'nin kurucu üyeleri şu kişilerdir: Necip Bey, Hacı Mahmut Efendi, Ortaköylü Emin Bey, Ortaköylü Şâkir Ağa, al Belediye Başkanı Hacı Mehmet Ağa, Derviş Efendi, Damat oğlu Abdullah Efendi, Ahmet oğlu Osman Efendi, İzzet Efendi, Arap zâde Ahmet, Hacı Mustafa oğlu Tevfik, Hacı Mehmet oğlu Zekeriya, Abdurrahman Ağa, Sadık Efendi, Mehmet Ağa oğlu Derviş, Zeybek oğlu Ali Ağa, İbrahim avuş, Ahmet avuş oğlu Hüseyin, Bekir Ağa oğlu Mustafa ve Rıza Efendi'dir. ¹¹⁸

al Heyet-i Milliye Başkanı Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin isteği ile, 21 kişilik bu heyet, bizzat kendileri tarafından bir taahhütnâme imzalamışlardır. Bu taahhütnâmede, vatan hizmeti için kendilerine verilecek emirlere aykırı hareket ettikleri takdirde, idamlarının helal olacağını peşinen kabul ettiklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca, bunu bir senetle yazıya geçirmişler ve imzalayıp Müftü Ahmet İzzet Efendi'ye vermişlerdir. ¹¹⁹ Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin, cemiyetin kuruluş çalışmalarını hızlandırdığı ve ilçesinin önde gelenleri ile koordineli hareket ederek çalıştığı görülmüştür. Özellikle çalışmalarını daha düzenli yapabilmek için cemiyet içinde görev alacak kişiler titizlikle seçmişlerdir.

¹¹⁶ Parlak, *a.g.e.*, s. 485, Toker, *a.g.e.*, s. 40.

¹¹⁷ Köstüklü, *a. g. e.*, s.74.

¹¹⁸ Balık, *a. g. e.*, s. 103.

¹¹⁹ Orhan Vural " *İstiklal Savaşı'nda Müftülerin Hizmetleri, al Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin Hatıraları,* " *Sebilür reşad " C. I, Sayı:12, İstanbul 1948, s. 186.* Bkz. EK: X.

Müftü Ahmet İzzet Efendi de sonraki günlerde Çal Çarşı Camii önünde toplanan halka ve hazır bulunanlara hitaben “Allah’ımız bir, peygamberimiz bir, kitabımız bir, vatanımız bir olduğuna göre muhafazasına mecburuz. Mukaddesatımızı müdafaa için Allah’ın ve Peygamber’in emirlerine uymak gereklidir. Çöken saray saltanatının yerine milletin kalbindeki iman nuru bir kat daha parlamıştır...”¹²⁰ Şeklinde bir konuşma yapmıştır.

Ayrıca toplantıda hazır bulunan yirmi kişiden bir de imzalı senet alan Ahmet İzzet Efendi, senede şu ifadeleri yazmıştır:¹²¹

“Efendim! Balada, muharrer esâmi sahipleri ki (yukarıda isimleri yazılı olanlar) cümlemiz dinimizi, vatanımızı, namusumuzu, vikaye (korumak) için size iştirak etmeye söz veriyoruz. Buna dair her ne emir olunursa ifasına amadeyiz. Eğer muhalif olursak kanımızı, katlimizi helal ederiz. (15 Temmuz 1919)”¹²²

Böylece Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti de resmen kurulmuştur. Ahmet İzzet Efendi, çalışmaları hakkında da bilgiler vermekte olup, çalışmalarından şöyle bahsetmektedir:

“Harbi Umumi (I. Dünya Savaşı) neticesinde vaki mağlubiyet üzerine – Allah böyle günleri biz Müslümanlara bir daha göstermesin- Yunanlıların İzmir’e çıkmasıyla millet karanlıklar içinde kaldı. Ne yapacağını şaşırды. Halkın Kuvve-i Maneviye’sini sağlamak için müteadid defalar (defalarca) Çarşı Camii şerifinde (Çal) , Hükümet önünde, meydanda, dini nutuklar söyledim. Halkı mukavemete (karşı koymaya) teşvik ettim. Ümitsizliğe düşmeyerek teşkilatlanmaya sevk ettim. Halk sözümüzden müteessir olarak feryat ve figanlar içinde iken o zaman kaymakamımız bulunan Fazlı Güleç:

“Müftü Efendi, şeran kendisine düşen vazifeyi yapmıştır. Bu konuda benim de

¹²⁰ Vural, a. g. m, s. 185-187.

¹²¹ Bu kişiler şu zevattır; Necip Bey, Emin Efendi, Şakir Ağa, Hacı Mehmet Ağa, Derviş Efendi, Abdullah Efendi, Necip Efendi, İzzet Efendi, Ahmet Hilmi Efendi, Osman Efendi, Tevfik Fikri Efendi, Zekeriya Efendi, Sadık Efendi, Derviş Efendi, Ali Ağa, İbrahim Çavuş, Hüseyin, Mustafa ve Ali Rıza Efendiler. Sarıkoyuncu, a. g. e, C. II, s. 266.

¹²² Müftü Efendi, dönemin ağır koşulları altında yanında yer alanların en ufak bir yılgınlık içerisine dahi girmesini hazmedecek durumda değildir. Nitekim, Milli Mücadele’den yıllar sonra yazdığı ve dönemin koşullarını anlattığı hatıralarında bu konulara da ayrıntılı bir şekilde değinmiştir. Bu sebepten dolayıdır ki, yanındakilerden kendisiyle birlikte olup olmadıklarını sormuş ve “evet” cevabından sonra her birinden imzalı bir de senet almıştır. Vural, a.g.m, s.186. Bkz. EK: X.

hakkı kelâmım (konuşma hakkım) vardır. Beni dinlerseniz, ordularımız inhilal etmiş, silahı elinden alınmıştır. Askerlerimiz cepheleleri bırakmıştır. Bu sebeple Müftü Efendi'nin söylediklerini yapmak düşmanı gazaplandırmaktan, bin netice onların ayakları altında perişan olmaktan başka bir işe yaramayacaktır.” mealinde sözler söyledi. Kaymakamın bu sözlerini darülfünun mezunlarından Ortaköylü (Çal) Emin Efendi merhum takviye etti. Ferit Paşa Kabinesi'nin ‘Yunanlılara karşı koymayınız! Onların işgalinden korkmayınız!’ mealindeki telgraf emirlerinden bahsederek mutavaat lüzumunu ortaya attı.

Bunlara karşı ben:

“Gözlerimiz görerek, bedenimizde can varken kendimizi ve mukaddesatımızı düşmanın yed-i habisine (pis eline) terk ve vatana ayak basmalarına tahammül edemeyeceğimizi, behemehâl müdafaa tertibatı almamız lazım geldiğini, silahsız ve vasitasız da olsa, düşmana karşı evladı ayalimizi şehit etmeden memleketimize düşmanın giremeyeceğini, hatta hepimizi şehit etse bile Allah'ın izni olmadan düşmanın bu topraklara ayak basmasının mümkün olamayacağını söyledim. Ve bu fikrimde ısrar ettim. Hazır bulunan kalabalığın reyini sordum. Onlar da: “Evvela siz üçünüz fikir birliği yapınız, bize bildiriniz. Biz müdafaa için hazırız” demişlerdir.¹²³

Ahmet İzzet Efendi'nin bizzat kendisinin naklettiği bu olaylar, o günlerde henüz kurtuluşun olacağına herkesin tam olarak inanmadığını da göstermektedir. Eşraftan kişilerin zihinlerinin karışıklılığı halkı da etkilemiş olacak ki, kendi aralarındaki uyumu sağlayamadıklarını vurgulamışlardır. İlk zamanlarda halkın kafasının karışıklığı, o günlerin sıkıntılı durumlarından ve yöneticilerin fikir birliğine varamamış olmalarından kaynaklanmış gibi görünse de, Müftü Efendi'nin hiçbir koşulda inancını yitirmediği anlaşılacaktır. O, yakın çevresine, yaptığı telkinlerde mücadelenin kesinlikle olması gerektiğinden bahsederek, “ *mutlaka düşmana mukâvemet edilmelidir* ” cümlesini yinelemiştir.¹²⁴

¹²³ Vural, a.g.m, s.185.

¹²⁴ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

2.2. CEMİYETİN FAALİYETLERİ

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Denizli ve ilçelerinde Yunanlılar'ın İzmir'i işgaline tepkiler büyürken işgali protesto eden ikinci bir telgraf, İtilaf Devleti temsilcilerine 18 Mayıs 1919 da çekilmiştir.¹²⁵

Halkın protesto gösterileri Menderes Ovası'ndaki kenetlenmeyi de artırmıştır. İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılar'ın ileri harekâta geçerek 22 Mayıs 1919'da Selçuk'u, 25 Mayıs 1919'da Aydın'ı işgal etmeleri ve yayılma siyaseti gütmeleri, Denizli ve ilçelerindeki örgütlenme fikrini kuvvetlendirmiştir.¹²⁶

İzmir'de başlayıp dalga dalga Anadolu'nun içlerine doğru genişleyen Yunan işgalleri ve mezâlimi, yerli Rumlar'ın da desteği ile farklı bir hal almış, sanki işgal bir bütünlük sağlamıştır. Bu durum Kuva-yı Milliye'yi fikir aşamasından fiili harekete sevk etmiştir. Yunanlılar'ın, İzmir'e girişlerinden itibaren anlam bulan bu hareket zamanla tüm yurda yayılmıştır.

Milli Mücadele'nin başlamasında ve başarıya ulaşmasında milli kuvvetlerin çok büyük önemi vardır. Yunanlılar'ın, İzmir'e çıkışından 1920 sonlarına kadar olan yaklaşık 1,5 yıllık süre içinde düşmana karşı koyan tek kuvvet Kuvây-ı Milliye olmuştur. Kuvây-ı Milleye'nin ilk dönemlerdeki başarıları halkın moral ve mâneviyâtını artırmış, Milli Mücadele ruhunun gelişmesini sağlamıştır. Milli Mücadele'ye duyulan güven sayesinde, hergeçen gün daha fazla taraftar bulunmaya başlanılmıştır. Bu ise düşmanı daha çok kızdırmış ve üstün techizatlı kuvvetlerle saldırmasına neden olmuştur.

Denizli'de ise, Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin girişimiyle 29 Mayıs 1919 da, Belevli Yusuf,¹²⁷ Müftü oğlu Kazım, Hamamcı Şeyh Mustafa, Küçükağaoğlu Ali, Doktor Kazım, Dalaman oğlu Şükrü, Karahacıoğlu Ahmet Beyler'in, yönetim kurulunu

¹²⁵ Bildirici, *a. g. m.*, s. 45.

¹²⁶ Ö.Sami Coşar, *İstiklal Savaşı Gazetesi*, 15 Mayıs 1919, s. 1 - 2.

¹²⁷ 17 - 19 Mart 1919'da İzmir'de toplanan Müdafaa - i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti'nin kongrelerine Müftü Ahmet İzzet Efendi ile birlikte katılan Belevli Yusuf Bey (Başkaya), Çal'ı temsil etmişlerdir. Ayrıca, 4-11Eylül 1919 tarihlerinde düzenlenen Sivas Kongresi'ne Denizli Temsilcisi olarak katılan Çal-Belevli Köyü'nden Yusuf Ağa, 16 kişiden oluşan Temsil Heyeti'nin içinde yer almış ve Atatürk'ün en yakın adamları arasına girmiştir. Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa, kongrede vatanın bütünlüğü ve milletimizin istiklalini temin konusunda her tür lü tedbiri ve siyasi ve icrai kararları almaya yetkili bir Heyet - i Temsiliye seçmiştir. Bkz. Avralıoğlu, *a. g. e.*, s.110, Toker, *a. g. e.*, s. 61.

oluşturdukları Denizli Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti kurulmuştur.¹²⁸

Denizli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması tüm Batı Anadolu için önemli bir adım olmuştur. Batı Anadolu'nun tamamını göz önüne aldığımızda, Denizli ve çevresinin bu harekâtın ortak noktasında yer aldığı dikkat çekmektedir. Dikkat edilirse, Yunan Kuvvetleri'nin 15 Mayıs'ta İzmir'e çıkışından, Denizli istikâmetine ilerleyişine kadar yer yer direniş hareketleri olmuştur. Hatta bu direnişler düşmanı endişeye de sevk etmiştir. Aydın ve havâlisinin düşmandan geri alınmasında Denizli ve kazalarından toplanan gönüllülerin büyük payı olduğu da görülmüştür. Düşman birliklerinin Denizli istikâmetinde ilerlemesine karşılık, en etkili karşı koymalar yine gönüllülerden oluşturulan birliklerle gerçekleştirilmiştir.¹²⁹

Denizli'de, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti'nin kurulduğu günlerde, Yunanlılar da 3 Haziran 1919 da Nazilli'ye girmişlerdir. Denizli'deki Cemiyet, Sarayköy'ün düşme ihtimaline karşı Menderes Nehri kıyısında bir cephe kurulması kararına varmış, Binbaşı İsmail Hakkı Bey, 8 Haziran 1919 sabahı Sarayköy'e ulaşarak "Dailli"¹³⁰ köyü yakınlarında karargâhını kurmuştur. İki gün sonra, 10 Haziran 1919'da bir bildiri yayımlayan Denizli Heyeti Milleyesi ise, halkı direnişe çağırmıştır.¹³¹

Cemiyetin çağrılarını ile Denizli ve çevrelerinden gelen gönüllülerle bir milis grubu kurulmuştur. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ve Mutasarrıf Faik Bey'in çabalarıyla Denizli'deki direniş örgütü, 12 Temmuz 1919 da "Denizli Heyet-i Milleyesi" adını almıştır. Denizli Heyet-i Milleyesi, Sancak dâhilinde bulunan tüm ilçelerdeki diğer Heyet-i Milleyeler ile temasa geçerek yardımlar toplamış ve bunların cepheye sevkinde önemli rol oynamıştır.¹³²

Bölgedeki örgütlenme ilerlerken, Ankara'da bulunan Temsil Heyeti'nden beklenen haber de gelmiştir. Bölgede düzenli birlikler kuruluncaya kadar, Batı Anadolu'daki

¹²⁸ Toker, *a.g.e.*, s. 33.

¹²⁹ Tütenk, *a.g.e.*, s. 15.

¹³⁰ Emin Aslan Tokat, *Milli Mücadele'de Sarayköy Hatıralarım*, İstanbul 1995, s. 29' da "Dailli" olarak bahsedilen yerin "Duacılı" olduğundan bahsederken, Topçu Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in 8 Haziran 1919'da Sarayköy'e geldiğini de söyler. Ayrıca Dailli olarak bilinen bu yer, bugün "Yakayurt" olarak kaynaklarda geçmektedir. Burası Sarayköy istikâmetinde Sığma ve Şamlı Köyleri arasında bulunan bir yerdir.

Avralıoğlu, *a.g.e.*, s. 89.

¹³¹ Tütenk, *a.g.e.*, s. 15 – 16; Asaf Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, Aydın 1964, s. 177.

¹³² Bildirici, *a.g.m.*, s. 47 - 48.

tüm zeybeklerden “*Milis gücü*” düzeyinde yararlanma düşüncesinde birleşilmiş, suçluların affı ve Milli mücadeleye kazandırılması için kararlar alınmıştır. Bu kararın uygulanması için de Rauf Orbay, Temsil Heyeti tarafından görevlendirilmiştir. Rauf Orbay, kendisine verilen bu görev gereğince dört arkadaşıyla, 24 Mayıs 1919 da Batı Anadolu’ya hareket etmiştir. Kendisi doğrudan Demirci Mehmet Efe’yi ikna etmek için Ödemiş’e giderken, 57. Tümen Komutanı Şefik Bey de, Yörük Ali Efe’yi ikna etmekle görevlendirilmiştir.¹³³ Bu komutanların yaptıkları işin önemi, Milli Mücadele kazanıldıktan sonra daha iyi anlaşılmıştır.

27 Mayıs 1919 da Şehzâde Abdürrahim Efendi’nin maiyyetine memur, Mızraklı Süvârî Bölüğü Komutanı Yüzbaşı Diyarbekirli Ekrem, Belevi Köyü’nde bulunan Denizli eşrafından Yusuf Bey’e (Başkaya),¹³⁴ bir mektup yazarak, Alikurt Köyü’nde bulunan çete reisi Dede Efe ile görüşüp af haberini vererek Milii mücadeleye katılmasının sağlanmasını rica etmiştir.¹³⁵ Bu mektup üzerine Yusuf Bey (Başkaya), Dede Efe’yi Belevi Köyü’ne davet ederek, kendisine durumu anlatır. Af olayına çok sevinen Efe, yüz kişilik kızan toplayabileceğini, kendisinin de düşmana karşı hazır olduğunu belirtmiştir. Oradan ayrılan Efe, hemen gönüllü temini çalışmalarına başlamıştır.¹³⁶

Denizli Heyet-i Milleyesi’ne en çok yardım eden Heyet-i Milleye’nin başında, Çal Heyet-i Milleyesi gelmiştir. Öyleki, Müftü Ahmet İzzet Efendi’nin çabalarıyla ortaya çıkan Çal Heyeti Milliyesi, İzmir’in işgalinden itibaren Denizli Sancağı’nı tehdit etmeye başlayan düşmana karşı oluşturulan direniş kuvvetlerini silahlı gönüllülerle destekleyerek mücadeleye katılmıştır.¹³⁷ Çal Heyet-i Milleyesi, çalışmalarındaki samimi duygular neticesinde gönüllü temininde en başta yer alanlardan olmuştur. Bölgesinde çok sevilen, sayılan ve iknâ kabiliyeti yüksek olan Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi, Çal ve çevresindeki temasları neticesinde milli mücadeleye büyük oranda destek sağlamıştır.

¹³³ Mustafa Çetin, *Dede’fe*, Denizli 2000, s. 118.

¹³⁴ Başağazâde Belevili Yusuf Bey (Yusuf Başkaya), (1879 – 1945), 22 Mart 1919 tarihinde İzmir Müdafâ-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti’nin kongresine Denizli temsilcisi olarak katılmıştır. Denizli Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almıştır. 23 Nisan 1920 de açılan Büyük Millet Meclisi’nde Denizli Milletvekili olarak görev yapmıştır. İnce ve keskin bir zekâyâ sahip olan Yusuf Bey’in iknâ kabiliyetinin de yüksek olduğu bilinmektedir. Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

¹³⁵ Çetin, *a. g. e.*, s. 118 - 119.

¹³⁶ Çetin, *a. g. e.*, s. 119.

¹³⁷ Bildirici, *a. g. m.*, s. 49.

Bu arada Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin ilçesindeki çalışmalarını hızlandırdığı ve yeni arayışlar içerisine girdiği, yaptığı çalışmalarından bilinmektedir. O'nun öncelikli hedefi gönüllü toplanmasını temin etmektir. Bu amaçla, Müftü Ahmet İzzet Efendi, Ali Kurt Köyü'nde 25-30 kadar kızanı bulunan Dede Efe'nin karargâhına kadar giderek O'nu ikna etmeye çalışmıştır. Müftü Efendi'nin bu şekilde hareket etmesini sağlayan gelişmelerden biri de ilçede resmi görevlilerden ilk başlarda destek görememesi olmuştur. İlçede bulunan resmî görevliler İstanbul Hükümeti'nin atadığı kişiler olduğundan aykırı davranışta bulunmaları da beklenmemektedir. Denizli ve çevresinde ünü etrafa yayılmış Dede Efe'nin köyüne kadar giden Müftü Efendi'nin, Efe'nin kendisiyle bizzat görüşüp durumun ciddiyetini anlatması ise ayrı bir öneme sahiptir.

Çünkü bu hassas dönemde bu tür kişilerin iknâ edilip memleket savunmasında yer almalarının sağlanması ayrı bir iştir. Etrafında belli sayıda adamı olan Efe'lerin isyan etmeleri kolay bir tercih sebebi iken, onların Milli Mücadele'ye kazandırılmaları çok daha ciddi bir iş olmuştur. Neticede Efeler'le kurulan ilişkiler olumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Yapılan görüşmeler, aracılı da olsa çoğu zaman yapıcı olmuş ve hızla gelişmiştir. Ancak Müftü Efendi'nin bu dönemde farklı sorunlarla karşılaştığı da muhakkaktır. Özellikle, Çal Kaymakamı Fazlı Güleç ve Darülfünun mezunu Ortaköylü Emin Efendi'nin karşı tavır almaları, Ahmet İzzet Efendi'yi yıldırmamıştır. O günlerde Müftü Efendi'nin, Dede Efe'nin¹³⁸ karargâhına kadar gitmesini sağlayan gelişmelerden bir tanesi de budur. “*Gâvurun, Türk, Müslüman ne varsa toptan yok etmek için dikildiğini*” Efe'ye anlatmıştır. O'nu kızanlarıyla birlikte cepheye sevk etmiş, Demirci Mehmet Efe ile ilk bağlantıyı kurmuştur. Ali Kurt Köyü'nden Dede Efe ve Aydın havalisinden Demirci Mehmet Efe ile görüşmeler gerçekleştirmiş, bu görüşmelerde her iki efeden de Milli Mücadele saflarında olma sözü almıştır.¹³⁹ Demirci Mehmet Efe ile ilk bağlantının kurulmasından sonra, Demirci Müfrezesi'ne takviye birlikler gönderme yoluna gidil-

¹³⁸Türk Kurtuluş Mücadelesi, büyük zorluklara karşın başarılı, tarihte eşine az rastlanır kahramanlıklara sahne olmuş bir mücadeledir. Bu mücadele sırf silahlı kuvvetler vasıtasıyla gerçekleşmemiş, aynı zamanda sivil direnişin de güzel bir örneğini oluşturmuştur. Batı cephesinde, Kuva-yı Milliye denilen ve çoğu kez silahlı direnişle eş değer tutulan oluşumlar “Efe”lerle eş değer tutulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın dediğine göre; Kuva-yı Milliye, bağımsızlığını koruma uğruna meşru bir cereyan olarak, Milli İrade ve milletin genel isteğiyle oluşan ve milletin kuvvetlerini varlığında toplayan bir teşkilattir. Bkz. Aydın, *a. g. e.*, s. 66.

¹³⁹Sarıkoçuncu, *a. g. e.*, C. II, s. 257, Ayrıca bu konu ile ilgili olarak Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme Müftü Efendi'nin ilk zamanlarda destek bulamadığını ama hevesini kırmadan Ali Kurt Köyü'ndeki Dede Efe'nin barınağına kadar gidip destek istediğini ve Efe'yi, Aydın Cephesine katılma konusunda ikna ettiğini, büyüklerin den duyduğunu söylemiştir.

miştir.

Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin gönüllü temini konusundaki gayretleri dönemin yetkilileri tarafından da takdirle karşılanmıştır. Burada Dede Efe'nin karargâhına kadar gidip, O'nunla uzun uzun harekât konusunda istişâre etmesi ve Efe'yi direniş konusunda iknâ etmiş olmasının faydaları, Aydın Cephesi'nde düşmana karşı verilen mücadelede açıkça görülmüştür. Çünkü Efe'nin keskin nişancılığı kendi köyünde ve çevre köylerde bilinen bir gerçektir. Efe'nin iyi bir nişancı olduğu, Umurlu Cephesi'nde taarruza geçen Yunan kuvvetlerine verdirilen kayıplarda da görülmüştür. Müftü Ahmet İzzet Efendi, Dede Efe ile görüşmesinin ardından, hemen gönüllü temini konusunda çalışmalara başlamış, hatta bu görüşmeden sonra takip eden günlerde Dede Efe, Denizli Mebusu Başağazâde Yusuf Bey ile mektuplaşarak, desteğini resmileştirmiştir.

Dede Efe mektubunda şöyle demiştir:

“ Huzura! İzzetli biraderim Yusuf Bey, selâm tabiûdir. Dünkü almış olduğumuz beyannâmeyi binâen müdafâ-i din ve vatan için hemen çete tertibine başladım. Bizim kariyeden kızanlara silah teslim edesiniz. Ben deniz de Çalikebir, Yediköy, Denizler, Makdan, Kuyucak kariyelerine çıkıyorum. Nihayet kaç efrâd tedârik eder isem mâlûmât vereceğim. Bâki selâmet.

13 Haziran 335. Alikurttan Dede Efe”¹⁴⁰

Müftü Ahmet İzzet Efendi, Efe ile görüşmesinin ardından, bu olumlu gelişmeyi, Denizli Müftüsü Ahmet Hulûsi Efendi ile de paylaşmak üzere Kaklık Kasabası istikâmetinden Denizli'ye doğru yola koyulmuştur. Müftü Ahmet İzzet Efendi, bu önemli hâdiseleri sonradan kaleme aldığı hâtıralarında da anlatmıştır.¹⁴¹

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan bir tanesi de, özellikle düşman güçlerine direnmede ve iç ayaklanmaları bastırmada milli güçlerin önemli vazifeler görmüş olmasıdır. Dönemin koşulları dikkate alınacak olunursa bir tek askerin bile önemi büyüktür. Civar köylerde hatırı geçen kişilerle görüşen Müftü Efendi, gönüllü

¹⁴⁰ Çetin, a. g. e, s. 119.

¹⁴¹ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşmede Müftü Efendi'ye ait, hatıraların yazılı olduğu belgelerden derlenmiştir. Bkz. EK : XVI, XVI/I, XVI/II, XVI/III, XVI/IV, XVI/V, XVI/VI.

temini konusunda onları ikna etme yoluna gitmiştir. Gönüllülerin askerliğe tekrar dönmeleri ve Milli Mücadele’de rol almaları için büyük gayretler sarfeden Müftü Ahmet İzzet Efendi, bir askerın dahi katılacağını duysa, askerın köyüne kadar gitmiş ve bu kişinin tekrar askerliğe dönmesi için iknaya başlamıştır.¹⁴²

Bunun için civarda Milli Mücadele’ye kimler destek olacaksa, herkesle birebir görüşen Müftü Ahmet İzzet Efendi, Kaklık Köyü ve çevresinden topladığı gönüllülerle, Çal’dan, Kaymakam’ın karşı koymasına rağmen, Mütareke Komisyonu’nun emrine uyanların düşmana teslim için, Askerlik Şubesi deposunda topladıkları silah ve malzemeye el koymuş, sonra Denizli’ye giderek yetkililerle görüşmüştür.¹⁴³

Müftü Ahmet İzzet Efendi, hatıralarında bu görüşmeden şöyle söz etmiştir;

“.... Derhal atıma binerek ilçemize 12 saat mesafedeki Denizli’ye hareket ettim. Yol üzerinde“ Ali Kurt ” köyüne uğradım. Evvelce haber aldığım buralı Dede Efe ile temas imkânını temin ettim. Dede Efe’nin 25-30 kadar kızanı olan çetesini düşmana karşı harekete ikna ettim. Keza Kaklık köyünde nüfuz sahibi Ali Bey ‘i gördüm. Onu da hazırladım. Denizli’ye vardım. Orada henüz bir hareket hamlesi yoktu. Müftü Ahmet Hulusi Efendi merhumu gördüm ve fikrimi anlattım. Tasvip etti. Milletın sözümüze bakıp bakmayacağıında müteredit idi. Beş altı kişi müstesna bütün Çal halkının benimle beraber olduğunu söyleyince gözleri yaşardı. Onlara kendisiyle görüştüğümü saklamamı tembih etti. O zaman ki Mutasarrıf ve Eski Dâhiliye Vekili Faik Öztrak’a vardım. Fikrimi izah ettim. Bana, Kaymakam’ı sordu. Kaymakam’ın bu davadaki muhalefeti dolayısıyla, kendisinden memnun kalmadığımı hissetti. Hoşuna gitmedi. Rengi bozuldu.

Bana:

“ Müftü Efendi! Sen ne demek istiyorsun? Bu vaziyet karşısında bir Kaymakam, bir Mutasarrıf, bir Vali ne yapabilir? Dedi.

¹⁴² Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

¹⁴³ Sarıkoyuncu, a. g. e, C. II, s. 267’ de, Çal 1910 doğumlu Ahmet Çökelez’in kendisine gönderdiği bir mektuptan bahsederken şöyle der: “ Ahmet Çökelez, Çal’dan gönderdikleri bir mektupla bu hususta mütemmim malumatla birlik te çok kıymetli bilgiler lütfetmişlerdir. Kendilerine teşekkür ederim. Ahmet Çökelez söz konusu mektubunda, Müftü Ahmet İzzet Efendi’nin, Demirci Mehmet Efe ile olan iyi ilişkisini Nazillili Müderris Hacı Süleyman Efendi’nin sağladığından söz etmektedir.” Hacı Süleyman Efendi, çevresinde saygı duyulup sevilen bir insandır. Demirci Mehmet Efe’ye bir mektup göndererek Milli Mücadele’ye katılması konusunda O’nu ikna etmiştir. (3 Temmuz 1919) Hacı Süleyman Efendi, Nazilli’den I. Dönem Milletvekili de seçilmiş olup, Milli Mücadele boyunca cephe cephe dolaşarak , gönüllü ve asker aileleri için ianeler toplamıştır. Sadi Borak, *Hacı Süleyman Efendi*, İstanbul 1947, s. 81- 83.

Ben de:

“Kaymakam’lık, Mutasarrıf’lık, Vali’lik milletle kâimdir. Millet cayır cayır yanmaya başladı. Biz buna seyirci kalamayız. Ne yapacaksanız yapınız. Ben kudretim nispetinde bu uğurda vazife almaya geldim” deyince tekrar rengi değişti. Bu kabil bir harekete Ferit Paşa kabinesinin razı olmadığını beyan ile bu mesele etrafında Kalem reisi (Askerlik Şubesi Başkanı) ve Müftü Efendi ile görüşmemi, bilâhare bir şekil kararlaştırılmasını tavsiye etti. Kalem Reisi Tevfik Bey’i ziyaret ettim. Bu sevimli komutan bana: “Ey hocam! Bu iş senin gibi hocalara ve benim gibi ihtiyarlara mı kaldı ?” diyerek önce biraz latife etti. Kendisine Müftü Efendi ve Mutasarrıf Bey ile görüştüğümü ve hazırlığımı anlattım. Yapacağımız hareket planına her ikisinin de razı olduğunu beyan ettim. Fevkalade sevindi. Mevzu etrafında bazı esaslar görüşerek hemen planımız mucibince harekete geçmek üzere vedalaştık. Müftü Ahmet Hulusi Efendi ile de görüştim, vaziyeti anlattım. O’da ferahladı. Çal’daki hazırlığımı da öğrenince “Sen doğru Çal’a git. Hazırlığımı şümüllendir. Bir iki güne kadar biz de burada hazırlığımızı tamamlayalım. Sana haber verince hemen yola çık” diye beni uğurladı. Ben de vaziyetten memnundum. Hemen Çal’a geldim. Atımdan inmeden doğru hükümet önüne geldim. Orada merhum Necip Bey ile karşılaştım. O da evvelce muhalefetine rağmen benim Denizli seyahatimi uzaktan kritik ettirerek işin ehemmiyetini idrak etmiş olduğu için bana: “ Emrinize amadeyiz. Buyurunuz! ” dedi. Zirâ muhâlefeti bilhassa şahsı için zararlı olacaktı. Çünkü ben Efelerle de görüşerek bunların muhâlefeti halinde yapılacak işi tasarlamıştım.”

144

Müftü Ahmet İzzet Efendi, sözü edilen çalışmalar ile kısa sürede Çal’daki örgütlenmeyi tamamlamıştır. Çal halkı, O’nun etrafında kenetlenmiş ve mücadele ruhunu kazanmıştır. Ahmet İzzet Efendi’nin çalışmalarında kendisine Yedek Subay Ahmet ¹⁴⁵ (Akşit) de yardım etmiştir. Yedek Subay Ahmet Akşit, civar köyleri gezerek halkı düşmana karşı bilinçlendirmiş, Milli Mücadele ruhunun doğmasına katkı sağlamış ve halkı

¹⁴⁴ Vural, a.g.m, s.185 - 186.

¹⁴⁵ Ahmet Akşit, İstanbul Dârü’l Fünûn Hukuk mezunu olup, I.Dünya Savaşı’nda Teğmen olarak görev yapmıştır. Aslen Denizli-Çal-Baklan’lı olup,Çivril İlçe Müftülüğü ve Denizli Devlet Hastanesi müdürlüğü görevlerinde de bulunmuştur. Kabri Denizli Asrî mezarlıktadır. Muradiye Eğitim Kültür Vakfı Denizli Şube Başkanı Selami Şenel ile yapılan aynı tarihli görüşme.

milli harekât konusunda aydınlatmıştır.¹⁴⁶

Bütün bu gelişmeler devam ederken, resmi yetkililer de bazı çalışmalarda bulunmuşlardır. Denizli Mutasarrıfı, Çal'daki Topçu alayında bulunan 200 erat ve halktan askere alınacak 400-500 kişilik bir kuvvete ihtiyaç duyulabileceğinden, Alay Komutanlığı'na bu yönde emir verilmesi beklentisi içerisinde olmuştur. II. Tümen Kalem Başkanı Albay Tevfik Bey'in 6 Haziran 1919'da Çine'den gönderdiği yazılı emrinde Alay Komutanı ile işbirliği yapılarak Çal ve çevresinden gönüllü erlerin toplanarak, Alay Komutanlığı emrine verilmesi, yedek subay varsa Hakkı Bey'in komutasına geçmesi, kaymakam, müftü ve mahalli eşrafın bu yolda çaba sarf etmesi istenmiştir.¹⁴⁷

Yapılan bunca faaliyet ve gösterilen çabaya rağmen bazı olumsuzlukların olduğu da görülmektedir. Bu dönemde Çal'da Topçu Alay Kumandanı olan Binbaşı Hakkı Bey, Çal Kazası'ndan yola çıkarak, Topçu Yüzbaşı Kemal Bey'in fedakârlığı ile iki sahra topunu Sarayköy'e getirtmiş, ancak Çal'daki erlerin dağılması nedeniyle diğer toplar Çal'da kalmıştır¹⁴⁸. Çal'dan Sarayköy'e 100 topçu eri gelmiş ise de bunlar kısa süre içerisinde karşı propagandaların etkisi ile 40 kişiye düşmüştür. Sonraki günlerde gönüllü temini konusunda daha fazla gayret gösterilmiş ve bu olumsuz propaganda etkisiz hale getirilmiştir. Nitekim sonraki günlerde gönüllü sayısının arttığı görülmüştür.¹⁴⁹ Milli Mücadele'nin haklılığı ve meşruluğu konusunda halkın bir endişesi yoktur. Fakat zaman zaman yapılan bazı kara propagandalar da vardır. Bu tür yayınlar halk üzerinde kısa süreli de olsa etki bırakmış ve Milli Mücadele aleyhine tavır alınmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu olumsuzluklar ve imkânsızlıklar, Müftü Ahmet İzzet Efendi'yi yıldırınmamış, toplantılarını düzenli olarak yapmış, halkı düşmana karşı direnme konusunda bilinçlendirmiş ve teşkilatlandırmaya çalışmıştır.¹⁵⁰ Ayrıca Müftü Ahmet İzzet Efendi, gittiği her yerde, vatan ve mukaddesat ağırlıklı konuşmalar yapmış, her konuşmasının bitiminde halktan, tavsiyelerine uymalarını şart koşarak onlardan Milli Mücadele'ye

¹⁴⁶ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara 1969, s. 43. Tütenk, *a.g.e.*, s. 13. Köstüklü, *a.g.e.*, s. 91.

¹⁴⁷ Tarhan Toker, *Denizli Tarihi*, Yenigün Matbaası, Denizli 1967 - 1968, s. 136.

¹⁴⁸ Ercan Haytoğlu, "Müftü Ahmet İzzet Efendi (Çalgüner) ve Milli Mücadele'de Çal" 1 - 3 Eylül Çal Sempozyumu, Denizli 2006, s. 376.

¹⁴⁹ Haytoğlu, *a.g.m.*, s. 376-377.

¹⁵⁰ Çelik, *a.g.e.*, s. 39.

destek vermeleri konusunda sözler almıştır.¹⁵¹

2.2.2. Çal Kuvva-i Milliyesi'nin, Halkı, Düşmanla Savaşmaya Teşvik İçin Yaptığı Faaliyetler

Düşmanın ilerlemesi, ilerlediği istikamette bulunan belde halklarını tedirgin ettiği gibi Çal ve çevresindeki halkı da huzursuz etmiştir. Halkın ileri gelenleri, Müftü Ahmet İzzet Efendi ve Çal eşrafının arkasında toplanmış ve çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Özellikle Çal ve çevresinde bulunan köylerin halkından yardım istenmiştir. Herkes elinden ne geliyorsa yardıma koşmuş, kimi köy halkı siper kazmaya gitmiş kimileri de gönüllü olarak cepheye katılmışlardır.

Yunanlılar, Çal'a doğru ilerleyince, tüm köy halkları tedbirler almaya başlamışlardır. Özellikle Denizli istikametine yakın olan Çal'ın bazı köylerinin halkları da Kaklık tarafına doğru göçe başlamışlardır. Bunlardan bir tanesi de Belevi halkıdır. Belevi köyünün halkı da işgale karşı tedbirler almaya başlamıştır. Köy halkı sıranın kendilerine de geleceğini düşünerek hazırlık yapmaya başlamışlardır. Belevi halkından Hacıkabak lakaplı Ahmet Amca vatandaşı uyarmıştır:

"- Kaçmayın, sakın kaçmayın! Ölürsek köyümüzde ölelim. Düşmanı öldüremezsek bir sopa da mı vuramayız? diye yalvarmıştır. Fakat buna rağmen 7 - 8 aile yola çıkmış ve Kaklık tren istasyonuna doğru gitmiştir. Ancak buraya 3 - 4 aile varabilmiş bir gün sonra da hepsi köyelerine geri dönmüştür. (1920 Temmuz)¹⁵²

Tüm bu gelişmeler devam ederken, cephedeki komutanlardan da yardım talepleri gelmeye başlamıştır. Nitekim Aydın Kuvay-ı Milliye Komutanı Hacı Şükrü Bey, yayınladığı beyanname ile " kalbi vatan aşkıyla çarpan ne kadar yedek subay varsa " cepheye gelmelerini istemiştir. Bu çağrıya cevap veren Çal Heyet-i Milleyesi, 40 topçu askerini Askerlik Şubesi'nden temin ederek cepheye sevk edilmek üzere Kaklık İstasyonu'na göndermiştir. Bu arada Yunanlılar'ın ilerlemesi üzerine alınan tedbirler de sıkılaştırılmıştır.

¹⁵¹ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme de, Müftü Efendi'nin, Milli Mücadele'nin ilk günlerinde büyük bir gayret gösterdiğini ve civar köylere giderek yörenin hatırlı kişileri ile görüşüğünü nakletmiştir. Bu görüşmelerde öne çıkan en önemli konunun şüphesiz gönüllü temini olduğu bilinen bir gerçektir. Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşmede ise, özellikle Çal Halkı'nın bu konuyu iyi bildiğini ve sonraki yıllarda bile Müftü Efendi'nin bu gayretli çalışmalarından övgüyle bahsedildiğini söylemiştir.

¹⁵² Enver Bilki, "Belevi Kasabası'nda (Çal) Tesbit Edilen Savaş Hatıraları" 1 - 3 Eylül Çal Sempozyumu, Denizli 2006, s. 384.

tırılmıştır. 6 Haziran 1919'da 57.Topçu Alay Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey, Denizli'deki yedek subayları Türk Ocağı'nda toplamış, Denizli İhtiyat Zabitler Grubu'nu kurmuştur.¹⁵³

Çal Heyet-i Milleyesi Başkanlığı'nı bir süre Müftü Ahmet İzzet Efendi yürüttükten sonra, yerine Necip Bey başkan olmuştur. Necip Bey'in başkan olmasıyla Müftü Ahmet İzzet Efendi kendisini bir kenara atmamış, aksine daha çok gayret göstermiştir. Bu arada Müftü Ahmet İzzet Efendi, Milli Mücadele ile ilgili faaliyetlerine devam ederken, atına binip köyleri dolaşmasını ve halkı direnişe teşvik etmesini de sürdürmüştür. Ancak bu dönemde Müftü Efendi'nin gittiği yerlerde destek bulamadığı zamanlar da olmuştur. Umudunu kaybetmeden çalışmalarını sıklaştıran Müftü Efendi, köy köy gezeerek gönüllü temininde bulunmuştur. Civar köylerde ailesinden kaynaklanan hatırı sayılır bir yerinin olması, O'na olan güvenin olduğunu bir kez daha göstermiştir. Gönüllü toplama esnasında halkın kendisine olan teveccühü sayesinde, bir birlik oluşturmayı başarmıştır.¹⁵⁴ Hatta bir ara Ahmet İzzet Efendi, bizzat kendisi, Çal ve çevresinden bazı mahalli yöneticilerin muhalefetine rağmen, topladığı 100 gönüllü ile Aydın - Köşk Cephesi'nde düşmanla çarpışmıştır.¹⁵⁵

Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin çalışmaları her geçen gün daha da artmış, artık bu mücadele silah, cephane ve asker teminine kadar varmıştır. Bu da göstermiştir ki; Müftü Efendi, Milli Mücadele'de kimi zaman düşmanla göğüs göğüse muharebe etmiş, kimi zaman cephenin gerisinde halka moral vererek, mücadele azmini diri tutmaya çalışmıştır. Kazanılan başarılar köylerde, çarşı ve pazarlarda anlatılır olmuştur. Böylece halkın morali yüksek tutulmaya çalışılmış, bu durum cepheye gitme konusunda gönülsüz olanların da askere yazılmalarına neden olmuştur. Hatta Arap Dede kumandasında 110 mevcutlu Çal Mücahidi, Mestan Mücahidi ile birleşerek düşmana karşı mevzilenmişler-

¹⁵³ Avralıoğlu, a.g.e, s. 87.

¹⁵⁴ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

¹⁵⁵ Müftü Efendi'nin kendisinin kaleme aldığı ve 28. 5. 1933 'te Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği dilekçesinin de de bu konuyu şöyle anlatmış ve; "...sonra ahâlinin hamiyeti asilânelerine müracaâtla hazırladığım (150)gönüllü efrâdı teslim ve teçhiz ederek birinci postada köşk cephesinde düşmana karşı cephe tutup on gün sonra Çal, Çivril ve Dinar kazalarında dahi Kuvâ-i Milliye teşkil edip..." diye devam eden cümlesinde yaptığı bu hizmeti harbin sonuna kadar devam ettirdiğinden bahsetmiştir. Ancak Müftü Efendi'yi anlatan kaynaklarda kendisinin 100 gönüllü kişiyi temin ettiğinden bahsederken, bizzat Müftü Efendi'nin yazdığı dilekçede ve Çal Cumhuriyet Halk Partisi Başkanlığı'nca "Denizli Vilâyeti Mebuslarına" hitaplı yazıda, (4. 5. 1930) gönüllü sayısı "150 " olarak belirtilmektedir. DİB. Arş. 23-1292.

Bkz. EK: I. ATASE Arş., Kl:462, Göm.22. Bel. 22-1.

dir.¹⁵⁶

Kısa sürede kendi köyü olan Süller'den de gönüllü temini konusunda başarılı olan Müftü Efendi, topladığı gönüllülerin cepheye sevkleri ile de ilgilenmiştir. Gönüllü olarak toplanan askerlerde en ufak bir yılgınlık veya geri adım atma olabilir endişesiyle, vazgeçmesinler diye kendilerinden sıkı sıkıya sözler dahi alan Müftü Ahmet İzzet Efendi, her bir askere vatan ve mukaddesat dolu konuşmalar yapmayı da ihmal etmemiştir.¹⁵⁷

Cephede düşmanla çarpışan gönüllü askerlerin yanına her geçen gün daha fazla gönüllü yazılmaya başlamıştır. Özellikle kazanılan zaferler cephe gerisindeki halkın moralini de yükseltmiş, hem gönüllü temininde hem de maddi kaynak sağlanması konusunda ciddi yardımlar sağlanmıştır. Bu ise, hem düşmana yılgınlık vermiş hem de cephedeki askerimizin moral ve maneviyatını artırmıştır. Zaferin birgün geleceğine inanan Türk Halkı, her geçen gün zafere daha da yaklaşıldığını anlamıştır. Necip Bey'in başkan olmasını takip eden günlerde, Heyet-i Temsiliye Reisi olan Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda, Meclis-i Mebusan'ın toplanma çalışmaları da başlamıştır. Bu durum milletin dikkate alındığının da en açık göstergesi olmuştur.¹⁵⁸

Çal Heyet-i Milleyesi'nin isteği ile Çal'dan Müftüzâde Emin Efendi seçilmiş ve bu durum Mustafa Kemal'in başkanlığını yaptığı Heyet-i Temsiliye'ye 3.1.1920'de telgrafla, Necip Bey imzasıyla bildirilmiştir.¹⁵⁹ Bu tercih Mustafa Kemal tarafından da uygun görülmüştür. Çal Heyet-i Milliyesi ile Ankara'daki Temsil Heyeti birkaç kez temasa geçmiş ve değişik konularda haberleşmişlerdir.¹⁶⁰

Eylül 1919 sonlarında Yunanlılar'la Aydın bölgesinde mücadeleler yoğunlaş-

¹⁵⁶ ATASE Arş., KL.462, Göm. 38. Bel.38-2.

¹⁵⁷ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

¹⁵⁸ Sivas Kongresi sonunda kongrede alınan kararların uygulanabilmesi için 16 kişilik bir Temsil Heyeti oluşturulmuş ve başkanlığına da Mustafa Kemal getirilmiştir. Mustafa Kemal, TBMM açılıp başkanlığa getirilinceye kadar Kuvâ-i Milliye ile ilgili çalışmalarını bu sıfatla yürütmüştür. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Denizli'den, Sivas Kongresi'ne gelen delegelerden Hakkı Behiç Bey'i Heyet-i Temsiliye'ye delege olarak seçmiş ve Hakkı Bey, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Ankara'ya da gitmiştir. Hakkı Behiç Bey(1886-1943), İstanbul'da doğmuş, mülkiye mezunu bir Kuva-yı Milliyecidir. Bursa'da Kuva-yı Milliye'nin örgütlenmesini yapmış, Sivas Kongresi'ne Denizli'den katılmış ve İlk Büyük Millet Meclisi'nde İcra Vekilleri Heyeti'nde İç İşleri Bakanlığı'nda bulunmuştur.1922 de politikadan çekilmiştir. Bkz.Turan, *a. g. e.*, s. 153 - 154; Avraltıoğlu, *a. g. e.*, s. 109 - 110; Balık, *a. g. e.*, s. 105 - 106.

¹⁵⁹ Köstüklü, *a. g. e.*, s. 73 - 74.

¹⁶⁰ Köstüklü, *a. g. e.*, s. 74.

mıştır. Özellikle Efe'lerin öncülük ettiği birlikler, Yunanlılar'a zaman zaman ciddi kayıplar verdirmişlerdir. Çal Heyet-i Milleyesi Başkanı Necip Bey, bu gelişme üzerine 6.10.1919'da Çal'ın köylerine bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride özetle, Aydın cephesinde savaşın başladığı ve köylerde bulunan kişilerin Cuma günü cepheye sevk edilmek üzere Çal'a gelmeleri istenmiştir. Her zaman olduğu gibi Çal halkı bu çağrıya da kayıtsız kalmamış ve 53 kişi toplanmıştır. Toplanan bu kişiler Aydın cephesine sevk edilmiştir.¹⁶¹

İlçe Heyet-i Milliye Teşkilatları'nın bu dönemlerde, büyük görevler üstlendikleri görülmektedir. Bu önemli görevlerden bir tanesi de kongrelerin düzenlenmesi olmuştur. Heyet-i Temsiliye üyesi her şahıs, kendi bölgelerinden seçilecek kişileri tespit ederken titizlikle davranmışlardır. Haberleşmenin ve iletişimin çok zor şartlarda gerçekleştirildiği bu yıllarda seçilecek kişilerin özenle belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla 19 Mart 1920'de Denizli Heyet-i Milleyesi açılacak olan TBMM için aday tespiti amacıyla Çal Heyet-i Milliyesi'ne ve diğer İlçe Heyet-i Milliyeleri'ne birer yazı göndermiştir. Yazı şu şekildedir:

“ Tavas, Karaağaç (Acıpayam), Çal, Buldan, Sarayköy Heyet-i Milliyeleri'ne;

Ankara'ya Sancağımız (Denizli) adına 5 mebus (milletvekili) seçilmesi ve bunların 15 güne kadar gönderilmeleri Heyet-i Temsiliye'den istenmektedir. Gidecek Mebuslara devlet ve milletin iç ve dış siyasetini bilen, her surette vatan ve milletin menfaatlerini koruyan, ağır vazifeler yüklenecek olan bu seçimin önemini bilmesi lazımdır. Seçim, idare meclisi, belediye, Heyet-i Milliye üyeleri ve ikinci seçmenler tarafından yapılacağına göre mebusluğa layık kimseler var ise soruşturarak ve inceleyerek göstereceğiniz adayların açıklanması, ikinci seçmenlerin de merkeze gönderilmesi, vatan ve milletimizin selameti namına önemle rica olunur. 22 Mart 1920”¹⁶²

Gösterilen bu titizlikle Heyet-i Milliye yönetiminde yapılan seçimlerde Belevli Yusuf, Hacı Hüseyin Mazlum Baba, Tavaslı oğlu Mustafa ve Buldanlı Ömer Necip Beyler, Denizli sancağından milletvekili seçilmişler. İzmir, Muğla ve Aydın'dan seçilen

¹⁶¹ Balık, a. g. e, s. 105.

¹⁶² Balık, a.g.e, s. 106-107.

milletvekilleri de Denizli'ye gelmişlerdir.¹⁶³ Özel bir trenle Ankara'ya giden milletvekilleri Denizli İstasyonu'ndan Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin duaları ve halkın coşku- lu tezahüratları ile uğurlanmışlardır.

TBMM Adaylık Tesbiti Seçimleri'nin ardından, Çal'daki hareketlilik de artmış- tır. Zira Çal'da oluşturulan gönüllü birliklerin sayısında bir artış gözlenmiştir. Seçimden sonra Necip Bey, Çal Heyet-i Milleyesi tarafından oluşturulan 100 kişilik gönüllü atlı birliğin başına geçerek cepheye hareket etmiştir. Bu gelişme üzerine Çal Heyet-i Milli- ye Başkanlığı'nı da bırakmıştır. Bundan sonra başkanlığa, tekrar Müftü Ahmet İzzet Efendi getirilmiştir.¹⁶⁴

Ancak TBMM'nin açılmasından sonra Mustafa Kemal'in emri ile bütün Milli Cemiyetler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olarak yeniden teşkilâtlandırılmıştır. Bu du- rumda Çal Heyet-i Milleyesi de, Çal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almıştır. Ahmet İzzet Efendi, müftülük görevini de halen devam ettirdiği için cemiyetin başkanlığını bırakmak istemiştir.¹⁶⁵

Bunun üzerine Cemiyet, ilk kuruculardan olan, 20 kişilik heyetin içinde de bulu- nan Derviş Bey'i ittifakla başkan seçmiştir. 1923 yılında ise, Çal Müdafaa-i Hukuk Ce- miyeti'nin başkanlığını İsmail Hakkı Bey devralmıştır. Çal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruluşundan lağvedilişine kadar geçen dört yıllık sürede (1919 – 1923) büyük gayret- ler göstermiştir. O dönemde Denizli Sancağı içerisinde çalışmaları ile en çok takdire şayan cemiyet, Çal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olmuştur.¹⁶⁶

Oluşturulan Heyet-i Milliye'lerin genel olarak çalışma prensibine bakılacak olu- nursa, hepsinin de aynı plan ve program dâhilinde hareket ettiği bilinmektedir. Halkın, sürekli olarak diri tutulmasına özen gösterildiği gibi, işgallere karşı da bilinçlendirildiği görülmektedir. Cemiyet, dört yıl kadar Çal'da faaliyet göstermiş, bu süre içerisinde as- lında Kurtuluş Savaşı'nın bir nevi tamamı burada uygulanmıştır.¹⁶⁷

¹⁶³ Ali Sarıkoğlu, “ Milli Mücadelede Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ” Milli Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu, Denizli 1992, s. 40. Balık, a.g.e. s. 107.

¹⁶⁴ Balık, a.g.e, s. 96 - 107.

¹⁶⁵ Sarıkoğlu, a.g m, s. 41.

¹⁶⁶ Balık, a.g.e, s. 107.

¹⁶⁷ Balık, a.g.e, s. 106 - 107.

Öyle ki, önce çalışmalarla ilgili hazırlık dönemi yaşanmış ve halk işgaller konusunda bilinçlendirilmiştir. Yapılan toplantılar işgallerin haksızlığına vurgu mahiyetinde olmuş, eğer ses çıkarılmazsa işgaller dalga dalga yayılacaktır mesajı verilmiştir. Ardından işgallere nasıl karşı gelineceği anlatılmış ve en son da, silahlı mücadele safhasına geçilmiştir. Zaten Kurtuluş Savaşı bir bütün olarak incelenecek olunursa, Anadolu’da başlayan Milli Mücadele, Kurtuluş Savaşı’nın küçültülmüş bir kopyası mahiyetindedir.

Bölgesel olarak başlayan direniş faaliyetleri zamanla tüm yurdu sarmış ve Türk Milleti, vatan savunmasında bütün imkânlarını seferber etmiştir. Burada gönüllülerin büyük fedakârlıkları görülmüş ve bu esnada birçoğu şehit dahi olmuştur. Çal Heyet-i Milleyesi ve sonra oluşturulan Çal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruluşundan itibaren gönüllü temininde ve cepheye asker sevkiyatında en çok çalışan cemiyetlerden bir tanesi olmuştur.¹⁶⁸

Bunların başında Müftü Ahmet İzzet Efendi ve O’na inanmış cemiyet üyeleri gelmektedir. Bu zor dönemde gösterilen birlik ve beraberlik gönüllü teminini daha da artırmıştır. Birlik ve beraberliğin Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasındaki en önemli faktör olduğu bir kez daha görülmüştür.

2.3.ÇAL KUVVA-İ MİLLİYESİ’NİN İSYANLARIN BASTIRILMASINDAKİ ROLÜ

Milli Mücadele, Yunan Silahlı Kuvvetleri’nin İzmir’e çıkarılmasıyla fiilî olarak başlamış, halkın ve milislerin ordu ile beraber bunlara karşı direnmesiyle de Millî Kuvvetler doğmuştur. Milli Mücadele döneminde çıkmış isyanların karakterine bakıldığında, farklı kaynaklardan beslendikleri halde, aynı amaca hizmet ettikleri görülmektedir. Bu durum Milli mücadelenin bir kadersiz ve bir de güç yanı olduğunu göstermektedir. Bu da devletin başı olan Padişahın ve O’nun hükümetinin düşmanlarla beraber, bu mücadelenin karşısında oluşu ve onu baltalamak, boğmak için uzun zaman büyük çabalar

¹⁶⁸ Bu belgede cephedeki muharip ve gayr-ı muharip kuvvetler liste halinde, sayıları belirtilmek suretiyle Mülazım M. Hilmi imzasıyla verilmektedir. Böylece mücadeleye katılan ilçelerin haklı gururları ortaya koyulmaktadır. Çal ve diğer ilçelerden cepheye katılanlar, düşmana karşı yaptıkları mücadelede kısıtlı imkânlarla rağmen çok başarılı işler gerçekleştirmişlerdir. Bkz. ATASE Arş. 7/ 3446, D: 5 (1), F: 82.

göstermesidir.¹⁶⁹

Dönemin isyanları incelendiğinde, İngilizler, bir yandan Yunan kuvvetlerinin Ege kıyılarına çıkarılmasını hazırlarken, diğer yandan da bu kuvvetlere karşı bir direnmenin yapılmamasını sağlayıcı tedbirleri almak çabasına girmişlerdir. Çünkü az kuvvetlerle de olsa çıkarmaya karşı koyma halinde hem çıkış güçleşecek, hem de büyük kayıplar vermek ihtimalleri onlar için doğabilecektir. Çanakkale çıkarmalarının İngilizler'e nelere mâlolduğu henüz unutulmamıştı. Bu bakımdan Saray'a ve İstanbul Hükümeti'ne direnmeyi önleyici tedbirler almaya zorlamışlar, halkı ve İzmir bölgesinde bulunan askerî birlikleri ise, savaştan alıkoymak için, İstanbul Hükümeti'nce nasihat ve emirler verilmesini telkin ettirmişlerdir.¹⁷⁰

Milli Kuvvetler, bir taraftan Yunan birlikleri ile uğraşmış, bir taraftan ise, çıkan isyanları bastırmak zorunda kalmıştır. Özellikle TBMM'nin açılmasından sonra, değişik sebeplerden bazı isyanların çıktığı görülmüştür. Bu İsyanların bastırılmasında halktan toplanan yardımlar etkili olmuştur. Yaşanan bunca sıkıntıya rağmen unutulmalıdır ki, kıt imkânlar nedeniyle halk zorlanmış ise de, yardımlarını esirgememiştir.

Yurdun değişik bölgelerinde, farklı karakterlerde pek çok isyan çıkmıştır. Bu isyan hareketleri, kimi zaman İstanbul yanlısı sivil otoritenin kışkırtması, kimi zaman da İngiliz casuslarının çalışmaları ile ortaya çıkmıştır. Bütün bu olaylar zinciri, her bölgenin kendisini düşmana karşı koruma fikrini ortaya çıkarmış ve bölgesel direniş örgütleri kurulmuştur. Oluşturulan bu Milis Kuvvetler, başlangıçta düşmana karşı etkili direnişler göstermişler ve düşmanın ilerleyişini yavaşlatmışlardır.

Çal Heyet-i Milliyesi'nin gayretleri ile oluşturulan gönüllülerin de hem kendi bölgelerinde hem de çevre illerde büyük fedakârlıklar gösterdikleri bilinen bir gerçektir. Bu dönemde Çal gönüllü birlikleri, Balıkesir dolaylarında çıkan Anzavur¹⁷¹ İsyanı'nı bastırmakta büyük gayretler göstermiştir. Bu olay, Kurtuluş Savaşı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Eğer, bu isyan başarıya ulaşmış olsaydı, Batı Cephesi'nin en hassas bölge-

¹⁶⁹ Esengin, *a. g. e.*, s. 25.

¹⁷⁰ Esengin, *a. g. e.*, s. 13-14.

¹⁷¹ Ahmet Anzavur, Biga'lıdır. Emekli Jandarma Binbaşı'sıdır. İzmit Mutasarrıflığı yapmıştır. İstanbul ile bağları bulunduğu için, hilafet ve saltanatı birinci planda tutuyor, korumak istiyor, İstanbul'dan aldığı paralarla yaşıyordu. Ata ve at yarışına düşkündü. Esengin, *a. g. e.*, s. 72 - 73.

si de tehlikeye girmiş olurdu. Böylelikle, Yunan Kuvvetleri'ne karşı, Ayvalık, Akhisar, Salihli ve Aydın çevrelerinde direnme güçleri de oluşturulmuştur. Yaşanan bunca hadiseye rağmen, bölgedeki bazı resmî görevliler, işgal makamlarına tepkilerini dile getirmekten de geri durmamışlardır. Özellikle Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami, İtilaf Devletleri'ne protesto telgrafi çekerek Paris Barış Konferansı'nda Üçler'in, (İngiltere – Fransa - ABD) İzmir hakkında aldıkları kararın bir cinayet olduğunu “*Artık kalem yerine silahların konuşacağını* ” dahî bildirmiştir.¹⁷²

Böylece bir Türk-Yunan Savaşı başlamıştır. Fakat Yunanlılar'ın direnme güçleri henüz zayıftır. İşte, bu kuvvetleri kuzeyden vurmak için ayaklanma bölgesi ihanet edenlerin arzularına çok uygun gelmiştir.¹⁷³ Ayrıca ayaklanmanın çıktığı yer dikkate alınacak olursa, Marmara Denizi'nden kolayca beslenebileceği düşünülmüştür. Özellikle bölgede çıkarılacak bir ayaklanma ile Marmara Denizi'nin güney bölgesi tehdit altına alınmaktadır. Burada çıkarılacak bir isyan hareketi İngilizler tarafından kolayca yönlendirilerek başarıya ulaşması amaçlanmıştır. Bu durum ise, bölgenin gizli çalışmalara her zaman elverişli bir yer olduğunu göstermektedir. İngilizler'in de elverişli buldukları bu bölgede, gizli çalışmalar yaparak halkı kıskırtmaları, kolay olmuştur. Bu nedenle Anzavur Ayaklanması'nın, Yunan ilerleyişini kolaylaştırması ve işgallerin önünü açması oldukça mânidardır. İstanbul Hükümeti mevcut bütün imkânlardan yararlanarak bu ayaklanmayı desteklemiş ve genişletmek istemiştir. Bunun için Anzavur Çetesi'ne katılmak üzere bizzat İstanbul'dan subaylar gönderilmiştir.¹⁷⁴

Anzavur her ne kadar İstanbul Hükümeti'nin adamı gibi görünse de, İngilizler'in de uşağı haline gelmiştir. İsyanın çıktığı bölge 14. Kolordu'nun kontrolündedir. İşgal güçleri, isyanı desteklemekle, Çanakkale Boğazı'nın iki yakasındaki İngilizler'in ve Fransızlar'ın işgal bölgelerini ve buradaki çeşitli depoları güvenlik altına almak, özellikle Batı Anadolu kıyılarında Yunanlılar'a karşı savaştan milli direnme kuvvetlerini arkadan vurmak için Biga, Gönen, Manyas ve çevresindeki Çerkezler üzerinde nüfuzunu kullanmak düşüncesiyle Anzavur bu bölgeye gönderilmiştir. Anzavur'un başlattığı bu isyan hareketi, İstanbul Hükümeti'nin işine yaradığı kadar, İngilizler'in çıkarlarına daha

¹⁷² Esengin, a.g.e, s.74.

¹⁷³ Esengin, a.g.e, s.74 - 75.

¹⁷⁴ Esengin, a.g.e,s. 85- 87.

çok hizmet etmiştir.¹⁷⁵

Anzavur Ayaklanması ile ilgili en çarpıcı bilgilere, Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta yer vermiş ve isyanın gelişimiyle önemli tespitlerde bulunmuştur. Hatta üzerine gönderilen birliklerimizi dahi yenmiş ve birçok askerimiz ölmüştür. Özellikle bu kayıplar arasında Akbaş kahramanı Hamdi Bey de vardır. Hamdi Bey'in gösterdiği kahramanlık ve memleket savunmasında üstlendiği rol oldukça ağır olmuştur.¹⁷⁶ Hamdi Bey'in şehadetinden sonra Anzavur'un kendinde daha çok cesaret bulduğu görülmüştür. Öyle ki isyanı çıkardığı mahallerde örgütlenme çalışmaları içine girdiği ve ismini ön plana çıkartmaya çalıştığı, yaptığı faaliyetlerden de anlaşılmaktadır. Onun örgütlenme çalışmaları sadece bulunduğu bölgede sınırlı kalmayıp, çevre illerde de etkili olmaya başlayınca, olayın vehameti bir kat daha artmıştır. Ahmet Anzavur bu olayın ardından, kendi ismine uygun olarak, "*Ahmediye Cemiyeti* " ismi ile anılmaya başlanmıştır.¹⁷⁷

Yaşanan tüm bu gelişmeler, sadece bulunduğu bölgelerde değil, etraftaki illerde de sıkıntılara neden olmuş ve çevre iller de yaşananlardan etkilenmişlerdir. Durumun bu şekilde kabullenilemeyeceğini düşünen Müftü Ahmet İzzet Efendi ve Çal Heyet-i Milliyesi, isyanın daha da büyümesinden duydukları endişe ve vatan sevgisi ile bölgeye gönderilmek üzere gönüllü toplanması yoluna gitmişlerdir.¹⁷⁸

Adeta insanüstü bir çalışma örneği gösteren Müftü Ahmet İzzet Efendi gönüllülerden bir birlik oluşunca, onları hemen Balıkesir dolaylarına göndermiştir. Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin gayretleri ile toplanan gönüllüler, Nazilli-Denizli bölgesindeki 57.Tümen içinde görev yapmışlar ve cephelerde rahatlama sağlandığı sıralarda çevre illerde asayiş sağlama faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Yani Kuva-yı Milliye, diğer

¹⁷⁵ Esengin, a.g.e, s. 74.

¹⁷⁶ Köprülü Hamdi Bey(1886-1920), 1886 da Köprülü de doğmuş, İstanbul Mülkiye Mektebi'ni bitirmiş ve daha sonra Yedek Subay Okulu'nu da tamamlamıştır. Kolağası İbrahim Bey'in oğludur. Balkan savaşlarında görev almıştır. 1914'te Edirne Polis Müdürlüğü'nde Kısm-ı İdarî Reisliği yapmıştır. Bilâhare Demirköy, Malkara, Keşan ve Sındırgı kazalarında Kaymakamlık yapmıştır. En son olarak Edremit Kaymakamlığı yapmıştır. İngilizlerin elinde bulunan Akbaş Cephaneliği'nden bir gece yarısı silah ve cephaneleri kaçırmayla adı duyulmuştur. Bkz. Mücellitoğlu Ali Çetinkaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. II, Ankara 1954, s. 685-690; Atatürk ise Nutuk'ta bu olayı şöyle anlatmıştır: "*Köprülü Hamdi Bey adında yiğit bir arkadaşımız, Kuva-yı Milliye'den bir birlik ile, 26-27 Ocak 1920 gecesi sallarla Rumeli kıyısına geçti. Akbaş cephaneliklerine el koydu. Depoyu bekleyen Fransızları tutukladı ve haberleşme yollarını kesti. Silahların tümünü, cephanenin bir kısmını, bekçi Fransız erlerini geri gönderdi. Akbaş deposunda sekizbin Rus tüfeği, kırk Rus ağır makineli tüfeği, yirmi bin sandık cephane olduğu kestiriliyordu.*" (Vesika, 239 b.). Atatürk, a.g.e, C. I, s. 391-392.

¹⁷⁷ Atatürk, a. g. e, C.I, s. 393.

¹⁷⁸ Balık, a.g.e, s. 115.

cephelerde askerî birliklere ihtiyaç duyulduğunda, bu ihtiyaçları karşılayan kaynak görevini de yerine getirmiştir.¹⁷⁹

Anzavur'un, Gönen ve Bandırma taraflarında giriştiği ayaklanmanın bastırılmasında görev almak üzere 350 atlıdan oluşan birlik, Nisan 1920 başlarında Alaşehir üzerinden Balıkesir'e gönderilmiştir. Bu giden atlı birliğin içinden bir kısım gönüllü asker de Mayıs 1920 içinde Düzce isyanlarını bastırmakla görevlendirilmiştir.¹⁸⁰ Gönderilen askerî birlikler içerisinde bulunan Çal'dan katılan gönüllü askerinin sayısı hakkında bir mâlumâtımız olmasa da, isyanların bastırılmasında tecrübeli olan 57. Tümen'in içerisinde Çal ve çevresinden toplanan 150 kişilik bir gönüllünün olması, bu askerî birliğin çoğunluğunu Çallı'ların oluşturduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı ilk günlerde Düzce'de başlayan ayaklanma halkı oldukça tedirgin etmiştir. O günlerde, Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920'de Nazilli'de bulunan Albay Refet Bey'e gönderdiği telgrafta, küçük kuvvetle de olsa Ankara'ya gelmesini istemiştir.¹⁸¹

Albay Refet Bey'in kuvvetleri içerisinde yer alan önemli bir birliğin Çal'lı gönüllülerden oluşması muhtemeldir. Çünkü Anzavur Ayaklanması'nın bastırılmasında önemli bir paya sahip olan Çal'lı gönüllüler, Nisan 1920'lerde çıkmış olan Düzce ayaklanmasının bastırılmasına da katılmışlardır. Bu gayretler neticesinde Demirci Mehmet Efe'nin Çal birliklerinin başarısını övdüğü belgelerle sabitlenmiştir. Çal Heyet-i Milleyesi'ne çekilen telgrafta şöyle denilmektedir:

“Çal Heyet-i Milleyesi işgalin bidayetinden (başlangıcı) beri büyük fedakârlıklar ile cepheye asker, para vesâire levâzım yetirdiği gibi bu kere de Çal'ın cesur mücahitleri Anzavur takibine temâyüz etmişlerdir. (Ön plana çıkmışlardır) Bilumum Çal Kazasının hizmetlerini takdir ve teşekkürle tamim eylerim”.

*3 Mayıs 1921 Umum Komutan Demirci Mehmet Efe.*¹⁸²

Anzavur Ayaklanması, uzun süre Milli Kuvvetleri uğraştırmış ve isyan güçlkle

¹⁷⁹ Avralıoğlu, a. g. e, s. 114.

¹⁸⁰ Aydınel, a. g. e, s. 304.

¹⁸¹ Esengin, a. g. e, s. 94 – 95.

¹⁸² Tütenk, a. g. e, s. 80.

bastırılmıştır. İsyanın bu kadar uzun sürmesinin başlıca nedeni, Saray ve İngilizler'in, ayaklanma bölgesini para ve bazı elemanlarla beslemeleri, bölge halkının ve bir takım din adamlarının Padişah'tan yana olmaları ile halkın ve erlerin kandırılmalarıdır. Bölgede direniş gösterecek askeri birliklerin zayıf olması, hareket ve manevra niteliklerinin zayıf olması ve Anzavur Kuvvetleri'nin atlı birliklerden oluşması isyanın büyümesinde diğer etken sebeplerdir.¹⁸³

Anzavur İsyanı'nın bastırılmasında büyük fedakârlıklar gösterilmiş ve özellikle Çal birliklerinin başarısından övgüyle bahsedilmiştir. Burada gösterilen gayrette Çal Heyet-i Milliyesi'nin rolü yadsınamayacak derecede olmuştur. Bu açıdan bakıldığında bile, Çal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, kuruluşundan kapatılmasına kadar geçen sürede Denizli sancağı içinde en çok çalışan cemiyet olmuştur. Üstelik cemiyetin gayretleri ile oluşturulan Kuvay-ı Milliye birliklerinin sadece kendi bölgelerinde faaliyet göstermedikleri, çevre illere de yardıma gittikleri bilinen bir gerçektir.¹⁸⁴

Konya Ayaklanması'nın¹⁸⁵ (2 Ekim - 22 Kasım 1920) bastırılmasında Demirci'nin kuvvetleri arasında Çal Milisleri'nin de yer alması bir başka olaydır. 13 Ekim'de Dinar'dan Eğridir'e gelerek, oradan Şarkîkaraağaç'a geçen kuvvetler gerekli tedbirleri aldıktan sonra 16 - 17 Ekim'den itibaren bölgedeki isyanın bastırılmasında aktif rol oynamışlardır.¹⁸⁶

Konya'da görülen Kuva-yı Milliye aleyhtarlığına karşı Demirci Efe'nin görevlendirdiği 200 atlı zeybek, Albay Refet (Bele) Bey'le Konya'ya gitmiştir.¹⁸⁷

¹⁸³ Esengin, *a. g. e.*, s. 91- 92.

¹⁸⁴ Köstüklü, *a.g.e.*, s. 7. Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin Heyet - i Milliye Reisliği'ni, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni Reisliğine geçiş esnasında bıraktığı, Necip Bey'in bu görevi kabul etmeyince yine üyelerden Derviş Bey'in oy birliği ile seçildiği görülmektedir. Necip Bey'in ise Çal Kuvvetleri'nin başında olduğu ve düşmana karşı etkili savunmalar yaptığı bilinmektedir. (1910 Çal-Selcen doğumlu Mustafa Karabiga ile 15 Mart 2014 te yapılan görüşme) Bu görüşmede, büyüklerinden dinlediklerini nakletmiş ve hali vakti yerinde olanların maddi yardımda bulunarak cemiyete aktardıklarını söylemiştir. Çal Heyet - i Milliyesi Ağustos 1920 başına kadar 100.000 liraya yakın para, Temmuz 1920 başından 4 Ağustos'a kadar 264 silah, 31.000 adet cephaneyi cepheye sevk etmiştir. Ayrıca Bkz.Köstüklü, *a.g.e.*, s. 129 - 130.

¹⁸⁵ Mondros Mütarekesi'nden sonra, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nden önceki devre içerisinde diğer birçok illerimizde olduğu gibi Konya bölgesinde de millî hareketi desteklemek üzere bazı teşebbüsler olmuştu. Ancak yabancı ajanların aralıksız çalışmaları,olumsuz propagandalar ve Konya Valisi'nin (Mersinli Cemal Paşa) menfi tutumu olumlu teşebbüslerden sonuç alınmasını engellemiştir.Vali'nin İstanbul ile olan yakın teması ve aldığı her emri harfiyyen yerine getirmesi,işgal güçlerinin de işine geliyordu.Böyle kritik bir dönemde Konya Ayaklanması'nın çıkması manidardır. Esengin, *a.g.e.*, s. 63-64.

¹⁸⁶ Köstüklü, *a.g.e.*, s. 129 - 130.

¹⁸⁷ Aydınel, *a. g. e.*, s. 297 - 300.

Atatürk bu konu ile ilgili olarak Nutuk'ta, etraflıca bir bilgi aktarımı yaptıktan sonra, birliklerimizin isyancılara karşı gösterdikleri kahramanlıkları takdir etmiş ve devamla şunları söylemiştir: “Efendiler, bu isyan hareketlerine karşı, Afyonkarahisar'dan ve Kütahya'dan sevk ettiğimiz Derviş Bey (Kolordu Kumandanı Derviş Paşa'dır), kumandasındaki kuvvetler Konya şimâlinde, Meydan İstasyonu civârında usâtla temas etti. Ankaradan da bir süvâri alayı ve bir cebel topu ile o zaman Dâhiliye Vekili bulunan Refet Bey kumandasında sevk olunan kuvvet, Meydan İstasyonu'ndan ilerleyen Derviş Bey kuvvetiyle birleşti. Adana cephesinden de bir kuvvet Karaman'a tevcih olundu.”¹⁸⁸

Yukarıda Mustafa Kemal Atatürk'ün de anlattığı gibi, Afyonkarahisar'dan cepheye sevk edilen askerî birlik, Konya'nın kuzeyinde isyancılarla temas etmiş ve gâlip gelmiştir. Konya Ayaklanması olarak bilinen bu ayaklanma daha fazla büyümeden, Çalı Kuva-yı Milliyeciler'in de içinde olduğu askeri birlik tarafından bastırılmıştır. Ayrıca Konya ve civârında çıkmış olan, “Delibaş İsyanı” da kısa sürede bastırılmıştır. İsyancı Delibaş, Mersin taraflarında Fransızlar'a sığınarak, isyanını sonlandırmıştır.¹⁸⁹

Bu dönemde çıkan isyanlarda da görüldüğü gibi, halkın isyana ve isyancılara ciddi bir desteği olmamıştır. Bunun içindir ki, isyanlar kısa sürede bastırılmış ancak, yine de Kuvâ-yı Milliye'yi uğraştırmıştır. Üstelik cephe azlığı gibi ciddi bir mesele varken, isyanların eş zamanlı çıkması ve bir merkezden yönetilmesi mânidardır. Yaşanan bunca olumsuzlığa rağmen hergeçen gün Millî mücadeleye olan destek artmış, hatta Türk ordusu Sakarya'dan güçlenerek çıkmıştır. Zira çarpışmalarda şehit ve yaralı olarak sayıca çok fazla askerimizi yitmiş olmamıza rağmen, buna karşılık Kurtuluş Savaşı süresince binlerce yeni er cepheye gelerek ateş hattında görev almıştır. Öte yandan ordunun moral gücü yükselmiş, kendine güveni artmıştır. Bir yandan Yunan taarruzları diğer taraftan isyanların çıkması, mücadele eden Kuvâ-yı Milliye'yi yormuş olacak ki, bazı durumlarda yetersiz kaldığı da görülmüştür. Bu günlerden başlamak üzere, düzenli bir ordunun kurulması çalışmaları hızlandırılmış ve Kuvâ-yı Milliye, 2 Ocak 1921 de yani Birinci İnönü Muharebesi'nden 4 gün önce Genel Kurmay Başkanlığı'nın emriyle

¹⁸⁸ Atatürk, a.g.e, C. II, s. 494.

¹⁸⁹ “Konya üzerine hareket eden kuvvetler, usât ile birkaç müsâdemeden sonra 6 Teşrinievvel (Ekim) 1920 de Konya'ya usâttan kurtardı. Oradan kaçan usât, Koçhisar, Akseki, ve Bozkır ve Manavgat istikâmetine gittiler.” Atatürk devamla kaçanların da imhâ edildiklerini ve bölgenin isyancılardan temizlendiğini yazmıştır. Bkz. Atatürk, a. g. e, C. II, s. 494 - 495.

kaldırılmış ve bütün müfrezeleri düzenli ordu birliklerine dâhil edilmiştir. Yaklaşık 19 ay varlığını sürdüren Kuvâ-yı Milliye birliklerinde görev almış olan savaşçılar çeşitli kaynaklardan gelmiştir.¹⁹⁰

2.4. ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYESİ'NİN SİLAH VE TEÇHİZÂT TEMİNİ

Mondros Ateşkes Anlaşması gereği, Osmanlı Ordusu'nun tüm silah ve cephaneliklerine el konulmuştu. Ayrıca eldeki mevcut imkânlar sadece düşmana karşı kullanılmamış, bu dönemde çıkmış isyanların bastırılmasında da ciddi anlamda cephanecanmıştır. Cephanec ve silah ihtiyacının hat safhada olduğu bu dönemde, birliklerimizin sıkıntı yaşadıkları da muhakkaktır. Batı Anadolu'da Yunan işgalinin genişleyerek sürmesi ve iç karışıklıkların yaşanması, Kuvâ-yı Milliye'nin silah ve cephaneye olan ihtiyacını o nispette arttırmıştır. Nitekim 29 Ocak 1920'de İstanbul İngiliz Askerî Teşkilatı'nca hazırlanan rapora göre, Fevzi Paşa'nın tahminiyle millî kuvvetlerin sayısı 15.000 idi ve silah ve cephanec kitlediğinden, bu miktar arttırılamamaktadır. Bu arada İzmir ve Manisa'daki silah depolarına, buraları işgal eden Yunanlılar el koymuşlardı.¹⁹¹

Bu zor dönemlerde Çal Kuva-yı Milliyesi'ne bağlı oluşturulan gönüllü birliklerin de silah ve cephanec konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. İlk zamanlarda oluşturulan 1000 kişilik Çal Gönüllü Birliği'nin en büyük eksiği silah ve cephanedir. Askeri birliklerle irtibata geçilmiş olursa da silah ve cephanec konusunda kesin bir sonuca varılamamıştır. Çal Kaymakamı ve Mıntıka Komutanı, 12. Kolordu Komutanlığı'na bir yazı yazmışlar, bu yazıda, gönüllülerden oluşan birliğe silah ve cephanec ihtiyacından bahsetmişler ve ihtiyaç duyulduğunu anlatmışlardır.¹⁹²

Müftü Ahmet İzzet Efendi önderliğinde Çal ileri gelenleri, Müftü Efendi'nin önderliğinde silah ve cephanec temini konusunda çalışmalar yapmışlar, hatta bu amaçla Askerlik Şubesi'ndeki silahları alarak cepheye Türk Ordusu'na göndermişlerdir. Müftü Efendi hatıralarında bu olayı şöyle anlatmaktadır:

“ Bu yirmi kişi ve ilçenin diğer önde gelenleri ile hemen hizmete başladık. Jan-

¹⁹⁰ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mâlî Kaynakları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1990, s.178-181.

¹⁹¹ Kâzım Özalp, *Millî Mücadele*, C. I, Ankara 1985, s. 12

¹⁹² Balık, *a.g.e.*, s. 115 - 116.

darma dairesinin kapısını kırarak sekiz sandık cephane ile 10-12 adet mavzeri aldık. Sonra askerlik şubesinin deposunu kırarak orada mevcut cephane, pala, silah ne varsa hepsini aldık. Çal Merkez Kasabası eşrafını “Köşk” eşrafına yolladık. Oralardan silah ve gönüllü asker dercine himmet olundu. Hatta asker firarilerinin güzergâhları kesilerek silahları alındı. Bu suretle hayli silah ve asker dercolundu.”¹⁹³

Ancak bu yıllarda Türk Ordusu için, bir tek silahın bile önemi çok büyüktür. Ayrıca her bir silaha şiddetle ihtiyaç da duyulmaktadır. Askeri makamlar ise gönüllü birliklerin silah taleplerine ihtiyatlı davranmışlar, hatta bazen olumsuz karşılık bile vermişlerdir. Bu tür olumsuzlukların yaşanması o dönemin koşulları dikkate alındığında normal karşılanmalıdır. Üstelik TBMM’ye karşı çıkan isyanlar da hatırlanacak olursa, gönüllü birliklerin silah talepleri Ankara tarafından sıkı bir takipten geçirilmektedir.

İstilâcı, düzenli Yunan kuvvetlerine karşı sürdürülen bu mücadelede bol miktarda silah ve cephaneye ihtiyaç vardır. Gerçi, kongrelerde alınan kararlar doğrultusunda halktan silah, para ve çeşitli malzeme toplanmıştır. Ancak bu çok yetersiz kalmaktadır. Her konuda âzamî tasarrufa gidilmektedir. O kadar ki, halkın nişan ve düşünlerinde israfa kaçmamaları, bunu yapanlardan nakdî cezalar alınacağı dahi ilân edilmiştir. Bu amaçla halktan “*nakdî ve aynî teberru*” yani para ve mal bağışı da toplanmıştır.¹⁹⁴

Bu arada çıkan isyanların kısa sürede bastırılması halkın, kurtuluşa olan inancını artırmış ve hergeçen gün Kuva-yı Milliye’ye katılımlar da fazlaşmıştır. Halk cephelere koşmaya da hazırdır. Ancak bunları silahlandırmak, cephedeki kuvvetlerin, cephane ikmâlini yapma imkânını vermemiştir. Yaşanılan bu gelişmeler, kısa sürede çevre illere de yayılmış ve çareler aranmaya başlanmıştır. Milli mücadele tarihimizin içinde önemli bir yere sahip olan “*Akbaş Cephaneliği Baskını*” da bu olumsuz gelişmelerin yaşandığı döneme rastlamıştır.¹⁹⁵

Silah ve techizat yokluğunun ortaya çıkardığı olumsuz hava Çal’da da hisse-

¹⁹³ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşmede, göstermiş olduğu tarihî belgede, Müftü Efendi tarafından yazılan hatıralarda, bu bölümden de bahedilmiştir. Bkz. EK: XVI.

¹⁹⁴ Avralıoğlu, *a. g. e.* s. 116.

¹⁹⁵ Akbaş Cephaneliği’ni basan ve burada bulunan yüklü miktardaki silah ve cephaneyi, 200 adamıyla gönüllü Türk kayıkçıları ile karşı tarafa taşıyan, Köprülü, Kaymakam Hamdi Bey. Bu cephaneliğin basılması ile ele geçirilen silahların Anadolu’da düşmana karşı gösterilen mukavemette kullanıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla kısa sürede Kuva-yı Milliye birliklerine sevk edilmişlerdir. Bkz. Zeynel Kozanoğlu, *Hamdi Bey ve Akbaş Baskını, Ankara 1970, s.77; Kâmil Su, Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı, Ankara 1984, s. 136.*

dilmiştir. Gönüllü sayısının günden güne artması, haliyle silaha olan ihtiyacı da artırmıştır. Ancak bir tek silahın bile kıymetli olduğu bu günlerde Çal eşrafından, Çal Heyet-i Milliye başkanlığı da yapmış olan Necip Bey'in gayretleri oldukça fazladır. Necip Bey, istenen silahlardan bir tanesi bile kaybolursa silah başına 50 lira tazminat ödeyeceğini taahhüt etmiştir. Bu durum 12. Kolordu Komutanlığı'na da bildirilmiştir. Böylece Çal'daki silah ve malzeme eksikliği kısmen de olsa giderilmeye çalışılmıştır.¹⁹⁶

Kuvâ-yı Milliye'nin silah ve cephane ihtiyacı başlangıçta askeri depolardan karşılanmaktadır. Efeler ve kızanları da kendi silahları ile Kuvâ-yı Milliye'ye katılmışlardır. Ancak, Kuvâ-yı Milliye büyüdükçe silah sağlanması savaşçıların sayısının artmasını önleyen bir sorun olmuştur. Silahların bakım ve tamiri askere alınmış ustalar tarafından yapılmıştır. Birlikler cephe yakınlarındaki köy, kasaba ve çiftliklerde konakladıklarından özel bir konaklama giderleri olmamıştır. Bu nedenle Kuvâ-yı Milliye birliklerinin asıl masrafı kendilerinin ve hayvanlarının beslenmesidir. Halktan toplanan para ve mal bağışları, Millî Kuvvetler'in ihtiyaçlarını önemli ölçüde görmüştür. Bağışların miktarını, cinsini, kimden ne kadar ve ne zaman alınacağını Heyet-i Milliye'ler veya diğer Kuvâ-yı Milleye'ler kararlaştırmıştır. Ancak başlangıçta birlik komutanlarının takdirine geniş yer bırakan uygulamada bazı birlik komutanları yardım toplarken halkı yıldırmıştır.¹⁹⁷

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir noktada şudur ki; Yunan askerleri ele geçirdikleri köy ve kasabalarda özellikle Kuvâ-yı Milliye'ye yardım edenleri tespit etmiş ve işkenceler uygulamışlardır. İşgale uğrayan kasaba ve köyler evvelce Kuvâ-yı Milliye birliklerini barındırdıkları için Yunanlılar tarafından cezalandırılmıştır. İleride Yunan işgaline uğrama korkusu, Kuvâ-yı Milliye birliklerini barındıran köy ve kasabaları tedirgin etmiştir.¹⁹⁸

Bu tedirginlikler kimi zaman yardımların kesilmesine neden olduğu gibi, kimi zaman da gönüllülerin azalmasına kadar gitmiştir. Ancak burada halkın tamamı yardımlarını kesmemiş ve bir kısmı desteklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Az da olsa yapılan bu yardımlar tedirgin olan halkı da cesaretlendirmiş ve kısa sürede tekrar eskisi gibi

¹⁹⁶ Balık, *a.g.e.* s.116.

¹⁹⁷ Avralıoğlu, *a.g.e.* s.116.

¹⁹⁸ Müderrisoğlu, *a.g.e.* s. 190.

yardımlar başlamıştır. Gönüllü temini konusunda da bir artış yaşanınca, bu gönüllülerin çevredeki cephelere düşmanla vuruşmak üzere gönderildikleri de bilinmektedir.

Çallılar, Kuvâ-yı Milliye'yi hem mânen ve hem de madden devamlı olarak desteklemişlerdir. Hatta yukarıda da anlatıldığı üzere bölge halkının gösterdiği gayretler, Umum Komutan Demirci Mehmet Efe tarafından da 3 Mayıs 1921 de bizzat kendisinin gönderdiği telgrafla takdir edilmiştir. Bunun dışında değişik zamanlarda köylerden toplanan yardımlar Batı Cephesi askerlerinin ihtiyaçları için Demirci Mehmet Efe'ye ulaştırılmıştır.¹⁹⁹

3- ÇAL YÖRESİ VE DENİZLİ'DEKİ MİLLİ TEŞKİLATLANMA'DA AHMET İZZET EFENDİ'NİN FAALİYETLERİ

3.1.ÇAL YÖRESİ VE DENİZLİ'DEKİ KUVVA-İ MİLLİYE FAALİYETLERİNDE AHMET İZZET EFENDİ

Kurtuluş Savaşı, Türk Milleti'nin bağımsızlığı ve yeniden varoluşu yönünden ne kadar önemli ise, bu mücadele içerisinde Çal'daki mücadele de o kadar önemlidir. İlçe'nin ve civar köylerin halkının Milli Mücadele konusundaki duyarlılıkları ve zafere olan inançları Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin etrafında kenetlenmeyi de beraberinde getirmiştir. Özellikle Batı Anadolu'da işgalin olanca hızıyla devam etmesi, Müslüman halka yönelik zulüm ve yerleşim yerlerine karşı yapılan yıkım üzerine, gönüllülük esası ile oluşturulmuş mahalli direniş birlikleri ortaya çıkmıştır.²⁰⁰ Bu dağınık ve askeri disiplinden yoksun olan gruplar ki, bunlar Kuvay-ı Milliye olarak anılmışlar, başlangıçta düşmanın ilerleyişini yavaşlatmak ve İzmir'in işgalinden dolayı intikam için kurulmuşlardır.

Ancak düşmanın düzenli ilerleyişi karşısında, yetersiz kalmaları düzenli bir yapıya kavuşturulmaları meselesini gündeme getirmiştir. Müftü Ahmet İzzet Efendi tarafından görev yeri Çal'da oluşturulan gönüllü birlikler de aynı amaçlar doğrultusunda bir araya gelmişlerdir. Buldukları bölgeyi düşmana karşı korumak ve bölgelerine düşmanı sokmamak asıl hedefleridir. Çal Mücahidleri'nin, Sarayköy taraflarına da gönderil-

¹⁹⁹ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁰⁰ Sepetçioğlu, *a.g.m.*, s. 67.

mesi bu yıllara rastlamaktadır.

İzmir'in işgalinden sonra Yunanlılar'ın zaman kaybetmeden Ege Bölgesi'nde ilerlemeleri, 22 Mayıs 1919'da Selçuk'u, 25 Mayıs 1919'da ise Aydın'ı işgal etmeleri sonucu Denizli'nin ileri gelenleri, Müftü Ahmet Hulusi Efendi önderliğinde, hem siyasi ve hem de askeri teşkilatlanma hazırlıklarını hızlandırmışlardır. Böylelikle, Denizli Müdafa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti, Müftü Ahmet Hulusi Efendi Başkanlığı'nda 29 Mayıs 1919'da kurulmuş,²⁰¹ Cemiyet daha ilk toplantısında “ *her ne pahasına olursa olsun, Yunanlılar'ın Denizli Yöresi'ne sokulmaması* ” kararını almıştır.²⁰²

Ancak, bu iş sadece Denizli'nin tek başına yapabileceği bir iş değildir. Düşmana karşı yapılacak olan mücadelenin birlikte ve organizeli olarak planlanması gerekmektedir. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, verilecek olan mücadelenin birlikte yapılması gerektiğini bilmekte ve bu şekilde çalışmaktadır. Daha işgal henüz başlamamışken Aydın'a ve Nazilli'ye güvendiği adamlarını göndermiş, bu yerlerle irtibat kurmuştur. Fakat istenilen yardımlar alınamamıştır. Bunun üzerine gözler Dinar, Afyonkarahisar, Burdur ve Antalya taraflarına çevrilmiştir. Dinar ve Afyonkarahisar havalisi ile temasa geçilmiştir.²⁰³

Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ve Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin ortak hareket etmesi ve birbirlerinden haberdâr iş yapmaları neticesinde Denizli'de toplanan gönüllüler “*Sarayköy Müfrezesi*” adıyla düşmanı karşılamak için, Sarayköy Cephesi'ne doğru gönderilmişlerdir.²⁰⁴ Bu gönüllülerin toplanması esnasında halkın dinî ve millî duygularının yüksek tutulması gerekmektedir. Bu ise, ya bir beyannâme ile olur veya bir miting tertip edilerek gerçekleştirilebilirdi. Bu açıdan bakıldığında, Sarayköy Müfrezesi ve Cephesi'nin kuvvetlendirilmesinde, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin rolü büyük olmuştur. Müftü Efendi'nin çalışmaları ile Denizli'de düzenlenen 10 Haziran 1919 Mitingi ve yayınlanan beyannâme, halkı işgallere karşı koymaya çağır-

²⁰¹ Müftü Ahmet Hulusi Efendi başkanlığı'nda kurulan Denizli Müdafa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyeti, 10 Haziran 1919'da adını Denizli Heyet-i Milliyesi olarak değiştirmiştir. Bkz. Avraoğlu, *a. g. e.* s. 86.

²⁰² Çelik, *a. g. e.*, s. 140 - 141.

²⁰³ Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin Dinar ve Afyonkarahisar'daki çalışmalarının devam ettiği günlerde, Yunanlılar, ilerlemelerini sürdürerek 3 Haziran 1919'da Nazilli'yi işgal etmişlerdir. Bir baskınla Sarayköy'ü ele geçirmeleri ihtimal dahilindeydi. Böylece Denizli Heyet-i Milliyesi böyle bir duruma imkan vermemek için Sarayköy istikametinde bir karargah kurulmasını kararlaştırdı. Çelik, *a. g. e.*, s. 141.

²⁰⁴ Lütfü Müftüler, “*İstiklal Savaşında Ulema'nın Büyük Hizmetleri, Milli Harekâta Karargâh Olan Müftülük Daireleri*”, Sebülreşad, C. III, Sayı 58, s.107.

maktadır. Bu beyannamede ise şöyle denilmektedir:

“ Güzel İzmir’imizi işgal eden Yunan canavarları vilayetimizin içlerine doğru ilerliyorlar. Ayak bastıkları yerlerde hadsiz hesapsız vahşetler tüyler ürperten alçaklıklar yapıyorlar. Camilerimize Yunan bayrağı asıyorlar. Biz, bu hain düşmanlara karşı ayaklandık. Bunları evvela menderesin bu tarafına geçirmemeğe ve sonra vilayetten temizlemeye karar verdik. Allah’ın büyüklüğüne güvenen namuslu ve mert kardeşler, silahları ile beraber birer birer gelip bize el uzatıyorlar. Yunanlıların pis ve murdar ayakları altında inleye inleye ölmektense ya mertçe ölmeye veyahut şerefle, namusla yaşamaya azmettik. Bugünkü çalışmayı din ve namus borcu bilen kardeşlerimiz seyirci vaziyette kalmamalı. Vaktin nakit olduğunu ve kaybedilecek zaman olmadığını düşünerek hareket etmeliyiz. Allah yardımcımızdır.”

*“ Denizli Heyeti Milliyesi ”*²⁰⁵

Bu çağrının etkisi kısa sürede kendini göstermiştir. Polis Komiseri Hamdi Bey’in teşkil ettiği kuvvetler 14 Haziran 1919’da, Tavaslızade Ömer Bey’in kuvvetleri de 17 Haziran 1919’da Sarayköy’e gelerek Binbaşı Hakkı Bey’in emrine girmişlerdir. Gelen kuvvetler ile birlikte Sarayköy Müfrezesi’nin sayısı 1000’e ulaşmıştır. Öncelikle Sarayköy köprüsü tutulacak, ardından Nazilli ve Aydın kurtarılacaktır. Sarayköy cephesinin oluşmasında Denizli Askerlik Şube Başkanı Tevfik Bey ve Denizli Mutasarrıfı Faik Bey ile 57. Tümen Komutanı Miralay Şefik Bey’lerin katkısı oldukça fazla olmuştur.²⁰⁶

Bu hususta Tümen’e verilen emir gereği 4 subay, 9 er ve yanlarındaki hayvanlardan oluşan 175’inci Alay’ın 3’üncü taburu Sarayköy’e gönderilmiştir. Alay’ın birkaç topu da buraya nakledilmiştir. Alay’daki 400’den fazla silahta gönüllülere dağıtılmak üzere Sarayköy’e sevk edilmiştir.²⁰⁷ Toplanan düzenli birliklerin başına Topçu Alay Komutanı Binbaşı Hakkı Bey getirilmiştir. Böylece Sarayköy Müfrezesi kurulmuştur.²⁰⁸

²⁰⁵ Veysi Akın, Milli Mücadele’de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, “ Nazilli Cephesinde Sarayköy Müfrezesi ” Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın 2006, s. 92.

²⁰⁶ Akın, a. g. m, s. 92 - 94.

²⁰⁷ Akın, a. g. m, s. 93.

²⁰⁸ Menderes Güneşi veya daha sonraki adıyla Sarayköy Müfrezesi olarak bilinen bu askeri birliğin, daha sonraki tertiplenmede ismi “ Umurlu Müfrezesi ” olarak yeniden tanzim edilmiştir. Aydın ve Nazilli’nin kurtarılmasında ön emli bir yere sahip olan bu müfreze içinde Denizli’den gelen gönüllülerin de katkısı fazladır. Bkz. Akın, a. g. m, s. 93- 97; Çelik, a. g. e, s. 141- 151.

Sarayköy Müfrezesi olarak bildiğimiz bu gurubun oluşumundan hemen sonra, üstün hizmetler sergilediği gözler önündedir. Başlangıçta “ *Menderes Güneşi* ” adını alan bu askeri birlik zamanla gönüllülerin gelmesiyle “ *Sarayköy Müfrezesi* ” ne d n m ş ve vatan m dafa sına katılarak ülkenin kurtarılmasında üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Ayrıca verilen görevleri de eksiksiz yerine getirdiği bilinen m frezemen supları, organizeli bir şekilde hareket ederek, koordineyi de sağlamışlardır. Onların bu başarısı her zaman övgüye de l yık görülmüştür.²⁰⁹ M frezenin silah ve cephanesi Sarayköy, Burdur ve Dinar mühimmat depolarından tedarik edilmiştir. Tabi bu dönemde de zorluk çıkararak bazı idarecilerin olduğu da görülmektedir.²¹⁰

Burdur Mutasarrıfı’nın engellemeleri müfrezenin silah ve cephanesi işini zora soksa da Burdur Askerlik Şube Reisi İsmail Hakkı Bey’in gayretleriyle Sarayköy cephesine ulaşması sağlanmıştır.²¹¹ Burdur Askerlik Şube Başkanı (12.Fırka Ahz-ı Asker Kalem Reisi) İsmail Hakkı Bey, Mayıs 1919’da Denizli’de bulunan 57.Tümen Komutanı Şefik Bey’e bir telgraf göndererek, “ *Sadık ahalinin çoğunluğuna istinat edecek şekilde halk arasında teşkilat yapılmasını ve bunların mümkün mertebe el altından silahlandırılmasını* ” teklif etmiştir.²¹²

Ayrıca telgrafta “ *İtilaf Devletleri’nin nazarından gizli olarak 12.Tümen daire-sinde 20.000 mükellefiyet mey nında gönüllü ve fed i teşkilatının yapılmasının mümkün olduğunu* ” belirterek bu konuda 57. Tümen Komutanı’nın emir ve görüşlerini sormuştur. İsmail Hakkı Bey, bir gün sonra aynı telgrafa ilave olarak gönderdiği bir başka telgrafta da, “ *her Şube dairesinde cihet-i mülkiye ve askeriye m rifetiyle gizli yapılacak mukâvemet-i milliye merkezlerinin teşkilâtının çekirdeği* ” olacağını belirtmiştir.²¹³

57.Tümen Komutanı Şefik Bey, İsmail Hakkı Bey’in teklifini uygun bulmuştur. Şefik Bey, daha sonraki telgraflarında Kuva-yı Milliye birliklerinin kurulmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere “ *Kuva-yı Milliye* ” tabirini ilk

²⁰⁹ Mustafa Kemal, Sivas Kongresi’ne gelen Denizli Sancağı Temsilcileri’ne hitaben: “ *İstanbul’da Őurada burada mitingler yapıldı. Devletler’e, Yunan işgali protesto edildi. Fakat sizin Aydın Kuvay-ı Milliye Cephesinde patlattığınız silahların sesleri Versay (Versailles) Sarayı’nı ınlattı. Şu hareketinizle vatan ve ulusa iyi hizmetler yaptınız.* ” diyerek Denizli Sancağını ve Heyet - i Milliyesi’ni taltif etmiştir. Bkz. *Tütenk, a.g.e, s. 33; Toker, a.g.e, s. 61.*

²¹⁰ Akın, *a.g.m, s. 93.*

²¹¹ Akın, *a.g.m, s. 93 - 94.*

²¹² Akın, *a. g. m, s. 94 - 95.*

²¹³ Akın, *a. g. m, s. 95.*

kullanan kişinin Şefik Bey olduğu, bu tabirin ilk kullanıldığı yer olarak ta Batı Cephesi'nde Denizli Havalisi olduğu açıkça görülmüştür.²¹⁴

Askeri makamlar arasında bu tür yazışmalar olurken bölgedeki dini ve sivil otoriteler de Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri'nin teşekkülünü organize etmişlerdir. Özellikle Denizli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ile Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin milli kuvvetler teşkili konusunda gayretleri takdire şayandır. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin bu amaçla Dinar'a gittiği, Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin de atına binerek civar köyleri dolaştığı bilinen bir gerçektir. Kısacası, Milli Kuvvetler'in oluşumunda askeri makamların teşvik edici çalışmaları olsa da, asıl çalışmaları yapanların din adamları olduğu görülmüştür. Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin, çabalarıyla ortaya çıkan Çal Heyeti Milliyesi, İzmir'in işgalinden itibaren Denizli Sancağı'nı tehdit etmeye başlayan düşmana karşı, oluşturulan direniş kuvvetlerini silahlı gönüllülerle destekleyerek mücadeleye katılmıştır.²¹⁵

Bu dönemlerde bölgedeki Yunanlıların yalan yanlış propagandalarına kanan ya da korktuğu için sesini çıkaramayan insanlar da vardır. Bunlar mücadelenin başarıya ulaşabileceğine inanmadıkları gibi, Milli Mücadele aleyhine çalışmaktan da geri durmamışlardır. Üstelik Sarayköy'e geleceği duyulan silahların getirilmemesi gerektiğini bile söylemişlerdir.

Bütün bu olumsuz durum içerisinde dahi umudunu yitirmeyen insanlar da vardır. Hatta sürekli kurtuluşun nasıl gerçekleşeceği ile ilgili planlar bile yapmışlardır. Bu günlerde Denizli'deki çalışmalar da bitirilme noktasına gelmiştir. Bu konu ile alakalı yapılmış çalışmaların geneline bakıldığında Batı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye'nin Denizli ve çevresinde örgütlendiği ve bu yönde çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Yunan Kuvvetleri'nin, İzmir'e çıkışından Denizli istikametine ilerleyişine kadar yer yer küçük direnişler olmuştur.

Kimi zaman bu direnişler düşmanı endişeye de sevk etmiştir. Ancak bu bölgede oluşturulan Milli Kuvvetler, düşmana çok büyük kayıplar verdirmiştir. 28 Haziran

²¹⁴ Kuvâ-yı Milliye kelimesinin ilk kez nerede ve kim tarafından kullanıldığı ile ilgili görüşler farklıdır. Ancak Kuvâ-yı Milliye fikrini teklif edenin Albay Şefik, olduğu kaynaklarda sabittir. Bkz: Aydınel, a. g. e, s.75; Avralıoğlu, a. g. e, s.85.

²¹⁵ Bildirici, a.g.m, s. 49.

1919'da Denizli'de hazırlanan Milli Kuvvetler, Binbaşı Hakkı Bey'in; diğer yerlerden gelen kuvvetler de 175'inci Alay Komutan Vekili Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in komutasında Yunan işgalindeki Aydın'ı kurtarmak için hareket ettiler.²¹⁶ Çok büyük imkânsızlıkları olan Milli Kuvvetler, aynı gün Aydın'da düşmanla çarpışmaya başladı ve düşmanı bozmaya muvaffak oldu. Aydın ve havalisindeki Milli Kuvvetler, dağınık olarak savaşmış oldukları için hepsinin toplanıp bir güç haline getirilmesi gerekmektedir.

Milli Kuvvetler, bölgede dağınık olarak savaşan kuvvetleri bir arada toparlayarak, 29 Haziran 1919'da genel saldırıya geçtiler. Aydın girişinde mühim çarpışmalar oldu.²¹⁷ Bu çarpışmalarda Denizli'li yedek subaylardan oluşan bir çete grubunun da büyük gayretleri olmuştur. Denizli'li bu gruba civardan katılan çete birlikleri de yardım ederek destek olmuşlardır. Düzinelerce küçük müfrezelerden oluşan bu birlikler, sabah-tan akşama kadar hiçbir yerden emir ve talimat almadan kendi kararları ile çarpışarak Aydın'a kadar yaklaşmışlardır.²¹⁸ Bu birlikler, Yunanlılar'la çarpışarak büyük fedakârlıklar sergilemişlerdir.

Yoğun çarpışmalar neticesinde Kuva-yı Milliye tam bir başarı kazanmış, Yunan Kuvvetleri 30 Haziran 1919'da dağılmış bir şekilde Aydın'ı boşaltmışlardır.²¹⁹ Buradan da anlıyoruz ki, bu direnişte Milli Kuvvetler'in işlevi ve desteği büyük olmuştur. Bir yandan savaş devam etmiş, diğer yandan dağınık olan kuvvetlerin bir araya getirilip düşmana karşı organize edilmesi gündeme gelmiştir. Özellikle Aydın ve Nazilli'nin düşman işgalinden kurtarılmasında Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin organize ettiği Denizli Gönüllüleri adı verilen Kuva-yı Milliye birliklerinin büyük yararlılıkları görülmüştür.²²⁰

Bu arada cephe gerisinde kalan halkın korunmasına özen gösterilmiş, Binbaşı Şükrü Bey, Müslüman halkın zarar görmeden sevkine çalışmış ve bu görevini titizlikle sürdürmüştür. Sevk edilen halk daha çok Denizli ve Menderes yönüne doğru ilerlemiş-

²¹⁶ Toker, *a.g.e.*, s. 47.

²¹⁷ Akın, *a.g.m.*, s. 96.

²¹⁸ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu ? TTK. Yay.* Ankara 1990. s. 96 - 97.

²¹⁹ M.Şefik Aker, *İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, C. II. Askeri Mecmua, Yıl:11 Sayı: 46 (Haziran 1937), İstanbul 1937, s. 115 - 123.

²²⁰ Çelik, *a.g.e.*, s. 141 - 151.

tir.²²¹ Sevkiyatın devam ettiği günlerde bunu fırsat bilen Yunan Birlikleri, takviye alarak saldırıya geçmişler ve 3 Temmuz 1919'da Aydın'a kadar ilerlemişlerdir.²²²

Özellikle Denizlili Gönüllüler, düşmanla çarpışarak Umurlu'ya kadar çekilmiş, cephe gerisindeki halkın zarar görmemesi için büyük gayret sarf etmişlerdir.²²³ Bu gayretlere rağmen ne yazık ki, Yunanlılar, Aydın ve çevresinde yaşayan Türklere karşı acımasız davranarak, mezâlim yapmışlardır. Yollarda gördükleri insanları rastgele öldürmüşler ve türlü işkencelerde bulunmuşlardır. Ayrıca, yol güzergâhında rastladıkları telgraf hatlarını keserek, haberleşmeyi de engellemişlerdir.²²⁴ Yunanlıların işkence ve zulümlerine dayanamayan Türkler, Denizli'ye ve daha iç bölgelere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Buldan, Sarayköy ve Denizli'ye gelen göçmenler bölge halkının desteği ile hayatta kalmayı başarmışlardır.²²⁵

Denizli Heyet-i Milliyesi onların feryadını bütün insanlığa duyurmak için o günlerde “ *Aydın Vilayetinin Feryadı ve İstimdadı* ” başlığını taşıyan bir beyanname yayınlamıştır. “ *Müslüman Kardeşler!* ” diye başlayan beyannamede, Aydın ve havalsinin Yunan işgali altında çektiği acılar anlatılmakta, yakılıp yıkılan köylerin isimleri sayılmakta ve Türk halkı, Yunan zulüm ve vahşetlerine karşı meşru müdafaa hakkını kullanmaya davet edilmektedir.²²⁶ Denizli Heyeti Milliyesi bununla da yetinmeyerek Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin önderliğinde gönüllülerden oluşan kuvvetler oluşturarak, 4 Temmuz 1919'da trenle Umurlu'daki cepheye birlikleri sevk etmiştir.²²⁷

Ertesi gün, Demirci Mehmet Efe'nin ²²⁸ 200 kişilik kuvvetine ilaveten, Yörük

²²¹ Bildirici, *a.g.m.*, s. 46.

²²² Coşar, *4 Temmuz 1919*. s. 1.

²²³ Tütenk, *a.g.e.*, s. 22. Toker, *a.g.e.*, s. 48.

²²⁴ Akın, *a.g.m.*, s. 95.

²²⁵ Türk İstiklâl Harbi, *Batı Cephesi*, C. II, Kısım: 2, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.144.

²²⁶ Veysi Akın “ *Nazilli Cephesinde Sarayköy Müfrezesi* ” s. 98' de, bu beyannamenin Yunan İşgal Komutanlığı tarafından ele geçirildiğinden bahsederek, İstanbul'dan 1' inci Yunan Kolordusu Komutanlığı'na gönderildiğini söylemektedir. Belge, Atina'da Yunan Genel Devlet Arşivi'nde bulunmaktadır. Engin Berber, “ *Yunanistan Genel Devlet Arşivinden Bir Belge: Denizli Heyeti Milliyesi'nin Yunan İşgaline Karşı Direniş Çağrısı* ”, Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Savunulmayan Bildiriler), C. II, Ankara 2001, s. 173 - 179.

²²⁷ Bildirici, *a.g.m.*, s. 46.

²²⁸ Milli Mücadele kahramanlarından olan Demirci Mehmet Efe, 1883 yılında Aydın-Nazilli-Pirlibey köyünde doğdu. Babası'nın mesleğinden dolayı “ Demirci ” lakabını almıştır. Yunanlılar İzmir'e çıkıp, Aydın'ı ikinci kez işgal edince, 200 kişilik çetesıyla 11 Temmuz 1919'da Aydın Cephesindeki Milli Kuvvetlere katıldı. Aydın'da katıldığı bir çarpışmadan sonra Aydın Cephesi Kuvay- ı Milliye komutanı olan Mehmet Efe, düşmana yapılan baskınlarda büyük rol oynadı. Savaş sona erince Nazilli'ye yerleşti ve ölümüne kadar sakin bir hayat yaşadı. Bkz. Sepetçioğlu, *a.g.m.* s.76; Bilal Cura, Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, “ *Demirci Mehmet Efe'nin Nazilli'de Kuvayı Milliye Faaliyetleri* ” Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın 2006, s. 111 - 112.

Ali Efe²²⁹ kuvvetlerinin de cepheye katılmasıyla düşmanın ilerlemesi durdurulmuştur. Milli Kuvvetler cephede mücadele ederken, Denizli Heyeti Milliyesi, civardaki sancak ve kazalardan cephenin ihtiyaçlarını temin etme yoluna gitmiş, Ahmet Hulusi Efendi aracılığıyla, üç subay kumandasında Nazilli Milli Bölüğü'ne ilaveten dört makineli nefer ve sekiz Çallı gönüllü 9 Temmuz'da Köşk Cephesi'ne ulaşmıştır.²³⁰ Ayrıca Muğla, Isparta ve Burdur'dan gönüllülerle güçlenen Milli Kuvvetler, Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in kumandasında, 13 Temmuz'da düşman kuvvetleri üzerine saldırarak düşmanın Umurlu Cephesi'nin gerisine sarkmasını önlemişlerdir.²³¹

Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi, işgallere karşı yapacağı faaliyetleri konusunda Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ile sürekli istişâreler yapmıştır. Faaliyetlerin daha organizeli olması ve teşkilatlı hareket edilmesi halkın verdiği desteği de artırmıştır. Öyle ki halk, Heyet-i Milliye'nin yaptığı çalışmaların somut olarak sonuçlarını görmüş ve Milli Mücadele'ye olan desteğini daha da artırmıştır. 21 kişiden oluşan bu heyetin başkanlığına Ahmet İzzet Efendi getirilerek, çalışmalarına da başlamıştır.²³²

Bundan sonraki gelişmelerden Müftü Ahmet İzzet Efendi şöyle bahsetmektedir:

“Düşmanın “Omurlu”yu işgali günü biz de cepheye varmıştık. Bilahare Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi merhum da cepheye geldiler. Oradan kazalarımıza ve komşu kazalara, bu meyanda Demirci Mehmet Efe'ye, Çivril eşrafından Çorbacı zade Mehmet Ali Ağa'ya, Dinar eşrafından Osman Bey'e de haberler ve mektuplar yolladık. Bunların da hayli yardımlarını aldık.

Bilahare vaziyet icabı cephe usul usul geri çekildi. Çal'ın Ortaköy ve Medele köylerinde ve Aydın efeleriyle ayrıca cephe kurduk. Bu sıralarda Çal merkezine geldim. Bir müddet sonra düşman “Uşak”ı da işgal etmişti. Bu kuvvetlerin bir kısmı kendi köyüm olan Süller'i işgal eylediler. Köyümde beni aramışlar: “Hani sizin elleri titreyen müftünüz vardı. Nerede? Bizim kendisine zararımız dokunmazdı” gibi sözlerde bulun-

²²⁹ Yörük Ali Efe 1895 yılında, Aydın ili Sultanhisar İlçesi, Kavaklı Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Milli Aydın Cephesi Komutanı olarak savaş sona erene kadar vatani görevini sürdürmüştür. Önemli hizmetlerde bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 6 sene İzmir'de yaşamıştır. 1928 senesinde, Kurtuluş Savaşı'nda bir süre karargâhı olan Yenipazar'a taşınmıştır. 1951 senesinde, tedavi için gittiği Bursa'da vefat etmiştir. Sepetçioğlu, *a.g.m.*, s. 76.

²³⁰ Bildirici, *a.g.m.*, s. 46.

²³¹ Bildirici, *a.g.m.*, s. 46 - 47.

²³² Bildirici, *a.g.m.*, s. 47. Tütenk, *a.g.e.*, s. 27. Toker, *a.g.e.*, s. 55. Coşar, *4 Temmuz 1919*, s. 1.

muşlar.

Benim kim olduğumu ve kendilerine müdafaa hattı kuranlar meyanında bulunduğumu öğrenmişler. Hatta evimi kendilerine karargâh yapmışlar. Biz artık buralardan gitmeyiz, gidersek bu evin altını üstüne getiririz, demişler. Hakikaten de dediklerini yapmışlar. Evimi, değirmenlerimi yıkmışlar, 8-10 yük kapacak, kitap vesâiremi yağma ve mahvetmişler. İstirdattan sonra mahallî hükümet zararımı on bin lira olarak tespit etmiştir. Esasen bu kadar serveti ve hatta canı feda etmeden davayı tahakkuk ettirmenin ve Allah'a tam kulluk etmiş olmanın mümkün olmayacağını takdir ederek bunu çok görmedim ve arkasını bile aramadım. Vatan ve milletimizin, namus ve mukaddesâtımızın kurtulmuş olmasında teselli buldum.

Harekâta devam ve müdafaa işini sağlam bir esasa rapti için o sırada Çal'da hava tebdilinde bulunan On dördüncü fırka komutanı Çallı Miralay Ethem Bey'in kendi arzusu da munzam olarak merciine müracaatla milli harekâta buradan iştirakini temin ettik. Doğum itibariyle ve askeri usul ile Çal efradını celp ve davet edip bir kısmını Ethem Bey'e teslim ettik ve hareketimizi esaslaştırdık. Bu iş ile harbin sonuna kadar uğraşmıştır. Hemşerilerimin bu çalışmaları her veçhile takdire sezadır. Hususiyile Necip Bey, çok güzel hizmetler yapmıştır. Ethem Bey'in işe başlamalarından hayli zaman sonra Kaymakamımız Fazlı Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan gelen bir telgraf emrini okudu. Bu emirde hükümetin tekerrür etmiş olduğu, Kuvay-ı Milliye'nin "Müdafa-i Hukuk" namına aldığı, yorulmuş olan Kuvayı Milliye reislerinin kendi hizmetlerine bakabilecekleri açıklanmıştı.

Bende esasen müftülük vazifesi de vardı. Bu sebeple reisliği Necip Bey'e bırakmak istedim. Razi olmadı. O an için ittifakla Derviş Bey'i reis yaparak işleri O'na tevdi ettim. Mukaddesâtımızın muhafaza ve gayemizin tahakkukunu da hükümete terk etmiş olduk.”²³³

Türk milletinin en bariz özelliklerinden birisi de bağımsızlığına olan düşkünlüğüdür. Bu duygu sayesinde Türkler, en zor zamanlarda dahi bir liderin etrafında kenet-

²³³ Orhan Vural “ Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin Hatıraları” isimli makalesinin 186.Sayfasında, Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ile yaptığı röportajdan bahsederek konuşmasının sonunda Müftü Efendi'nin heyecanından sesinin titrediğinden ve gözlerinin yaşardığından bahseder. Kendisini yorduğu için özür dilediğini de belirten Vural, Müftü Efendi'nin bu röportaj esnasında duygulu anlar yaşadığını da belirtmiştir.Bkz. Köstüklü, a.g.e, s. 74.

lenmeyi bilmiş ve var olmayı başarmışlardır. Kurtuluş Savaşı bu durumun en güzel örneklerinden birisidir. Ama bu mücadele öyle bir mücadele olmuştur ki, geçmişte eşi ve benzeri görülmemiştir. Adeta Türk'ün ateşle imtihanıdır. Neye mal olursa olsun bu zor imtihanın üstesinden gelinmiş ve bağımsız bir şekilde yaşanmıştır.

İşgallerin başladığı ilk günlerde ortaya çıkan bölgesel direniş örgütleri, ilk önce-leri halkın bilinçlendirilmesi çalışmalarının yanında, cepheye asker ve silah teminini de beraberinde yürütmüşlerdir. Türk Milleti, daha işgallerin ilk günlerinde tavrını açıkça ortaya koymuş ve işgalleri onaylamadıklarını belirtmiştir. Bölgelerinin düşman işgaline girmesini onaylamayan birçok vatanperver insan, ya direniş cemiyetlerinin kurulmasına ön ayak olmuş ya da cemiyetlerin içinde yer alarak bil fiil görev almışlardır. Bütün bu çalışmalar, bölgesel kurtuluş çareleri arandığının da bir göstergesidir.

Bölgesel kurtuluş çareleri de, bölgesel kongrelerle gerçekleştirilmiştir. Bunun en güzel örneği de, Nazilli Kongresi'dir. Buralardaki asıl amaç, hem İzmir'in işgalinin protesto edilmesi, hem de birlik beraberlik vurgusunun yapılmasıdır. Böylelikle çevre il ve ilçelerden gelenlerin katılımı sağlandığı gibi, Millî Mücadele'ye gerekli destek konusunda da ön çalışmalar yapılmıştır. Millî Mücadele esnasında, Millî Kuvvetler'in idaresi, askeri araç-gereçten parasal yardım sağlamaya dek lojistik faaliyetleri, personel temini ve ikmâlinde mahallî kongreler büyük görevler üstlenmişlerdir.²³⁴

Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin anlatımlarından da yola çıkıldığında görülecektir ki, Denizli ilçeleri içerisinde en önemli faaliyetleri gerçekleştiren Çal Heyet-i Milleyesi, gerek para²³⁵ ve gerekse asker olarak yapılan yardım kampanyalarına büyük destek vermiştir. Çal, henüz tehlikenin daha hissedilmediği dönemde bile tedbirini almış ve kayıtsız kalmamıştır. Müftü Efendi'nin bu çalışmalarını duyan Yunan Kuvvetleri, köyü Süller'i işgal ettiğinde ilk iş olarak, Müftü Efendi'nin evini aramışlar ve evde ne var, ne yoksa yağmalamışlardır. Yapılan bunca yıldırımlara rağmen Müftü Efendi, Milli Mücadele lehinde çalışmalarına devam etmiş ve gönüllü temini konusunda büyük gayretler

²³⁴ Sepetçioğlu, *a.g.m.*, s. 78.

²³⁵ Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da kullanılan para Osmanlı kaimeleriydi. Kurtuluş Savaşı'nı T. B. M. M. Hükümeti idare etmekteydi. Ancak para basımının yetkisi İstanbul Hükümetinin elindeydi. T. B. M. M. savaş boyunca para basmamıştır. Aynı sınırlar içinde avantaj, elbette ki para basma yetkisielinde olana aittir. Karşılıksız para basma ise enflasyona sebep olacağından satın alma gücünü de olumsuz yönde etkileyebilirdi. Böylece Kuvva - i Milliye'nin finansal kısmı da tehlikeye düşebilirdi. Neyse ki, korkulan olmadı. Feridun Ergin, *Kemal Atatürk*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 1978, s. 183,184.

göstermiştir. Bu çalışmalar kimi zaman cephedeki asker için toplanan yardım paraları olmuş, kimi zaman da gönüllü temini şeklinde olmuştur.

Bu konudaki ilk ciddi yardım talebi Sivas Kongresi'nden sonra kurulan Temsil Heyeti için gelmiştir. Denizli Heyet-i Milliyesi, Temsil Heyeti'ne gönderilmek üzere Çal kazasının payına 250 lira düştüğünü bildirmiş ve bunun bir an önce toplanıp gönderilmesini istemiştir.²³⁶

Aynı şekilde Acıpayam ve Tavas'ın payına da 250'şer lira düşmüştür. Çal Heyet-i Milliyesi, Milli Mücadelenin başlamasından Ağustos 1920 yılına kadar 100.000 lirayı cephedeki birliklerimiz için toplamıştır. Bu rakam o günün şartlarında azımsanamayacak derecede bir paradır. Toplanan bu rakamın dışında 264 silah ve 31 000 adette mermi toplanmıştır. Toplanan bu malzemelerin tamamının cepheye sevk edildikten sonra ne kadar işe yaradığı cepheye sevkinden sonra daha iyi anlaşılmıştır. Çal kazasının bu fedakârlıkları tüm makamlarca da takdirle karşılanmıştır. Nitekim Denizli Mutasarrıfı Nazmi Bey, Çal'ın bu fedakârlığından övgüyle bahsetmiş ve gayretli çalışmalardan takdire şayan bulmuştur. Ayrıca yapılan yardımları Ankara'ya Dâhiliye Vekâleti'ne (İç İşleri Bakanlığı) bildirmiştir.²³⁷

Milli Mücadele yıllarında, Milli Kuvvetler'i sevk ve idare ederken her türlü desteğe ihtiyaç duyulmuştur. En çok ihtiyaç duyulan ise askerin ihtiyacının anında giderilmesi olmuştur. Burada devreye, bölgesel amaçlı kurulmuş olan cemiyetler girmiş ve toplanan tüm yardımları bir an önce cepheye ulaştırmıştır. Cepheye düşmana karşı verilen mücadelenin yanında, geride hizmet eden sivil direnişin de, savaşın kazanılmasında rolü olduğu unutulmamalıdır. Bu sivil direnişte kuşkusuz kadınlarımızın rolü çok büyük olmuştur. Çal ve civârında yetişkin erkeklerin cepheye gönüllü gittikleri dönemlerde köylerdeki cenazelerin defin işleriyle dahi bizzat kadınların ilgilendikleri de bilinmektedir. Geride kalan kadınlar, köylerinde erkeklerin yokluğunu aratmadan köyün ve köylünün işini görmüşlerdir. Müslüman Türk Kadını, Milli Mücadele'ye bölge bölge farklı hizmetlerde bulunmuştur. Kimi bölgelerin kadınları cepheye mermi taşırken, kimisi

²³⁶ Balık, *a.g.e.*, s. 113.

²³⁷ Balık, *a.g.e.*, s. 113.

askerin ihtiyacı olan erzakı yetiştirmiştir.²³⁸

3.2. ÇAL KUVVA-İ MİLLİYESİ VE TEŞKİLATLANMA FAALİYETLERİNDE AHMET İZZET EFENDİ

Ege Bölgesi'nde Milli Mücadele'nin başlamasında ve milli direnişin oluşmasında İzmir'de yapılan kongrenin katkısı oldukça büyük olmuştur. İzmir Kongresi veya "Garbî Anadolu Büyük Kongresi" olarak bilinen bu kongrenin ardından bölgelerine dönen Denizli ve İlçelerinin, temsilcileri olan müftüler, hızla teşkilatlanma çalışmalarına başlamışlardır. Özellikle Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin, Denizli ve ilçelerini, kasaba ve köylerini dolaşarak cemiyetleşme çalışmalarını da başlatmıştır.²³⁹ Ahmet Hulusi Efendi, bulunduğu bölgede hızlı bir örgütlenme faaliyeti içine girmiştir. Nitekim ilçelerde örgütlenme çalışmalarını devam ettirirken, sadece kendisi katılmakla kalmayıp, diğer din görevlilerinin de bu milli harekete katılması için gayret göstermiştir.²⁴⁰

Mevcut durumu ve bölgedeki çalışmaları, dönemin Denizli Mutasarrıfı Faik Bey (Öztrak)²⁴¹ şöyle ifade etmektedir:

"Gazeteler üzerinde sansür vardı. İstanbul Hükümeti, Mondros Mütarekesi hükümlerini uygulamak için kararlı ve duyarlı idi. Büyük bir baskı altında bulunan Padişah da asıl eğilimi bu doğrultu da olduğu için bu siyaseti onaylıyordu. Özellikle İzzet Paşa Hükümeti'nin istifasından ve iktidara Teyfik Paşa'nın gelmesinden sonra, bu konuda her gün sürekli olarak buyruklar alıyorduk. Bunlarda, çok açık olarak mütareke hükümlerinin uygulanmasını engelleyecek davranış ve hazırlıklara asla izin verilmemesi ve hoşgörülü davranılması bildiriliyordu.

1919 Mart sonlarında yani işgalden 50 gün kadar önce, İzmir'de toplanan kongreye Denizli sancağı adına katılan Heyet-i Milliye Başkanı Ahmet Hulusi Efendi, dönü-

²³⁸ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²³⁹ Çelik, a.g.e, s. 35; Tütenk, a.g.e, s. 5 - 12.

²⁴⁰ Vural, a.g.m, s. 185 - 188.

²⁴¹ Faik Öztrak (1883 - 1951), Mülkiye mezunudur. 3Aralık 1919 tarihinde Denizli'ye mutasarrıf olarak atanmıştır. Demirci Mehmet Efe'nin bazı kızanlarının Denizli'de soyulması üzerine Demirci Efe ile arası açılınca 19 Mayıs 1920 tarihinde Denizli Mutasarrıflığından ayrılıp Ankara'ya gitmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi I.Dönem Cebel-i Bereket (o tarihlerde İslahiye, Payas, Osmaniye ve Hassa ilçelerinden bir sancak) milletvekili olmuştur. 1950 yılına kadar Tekirdağ Milletvekili olan Öztrak, İç İşleri Bakanlığı da yapmıştır. Bkz. Avrahoğlu, a.g.e, s. 88.

şünde benimle uzun ve çoğu gizli pek çok görüşme yaptı. Denizli Sancağı kazalarından Acıpayam, Buldan, Sarayköy, Tavas, Çal'da özellikle müftüler ve müderrislerle eşrafın önderlik ettiği kurullar oluşturduğunu söyledi.

Artık kaçınılmaz olan Yunan işgali karşısında neler yapılması gerektiğinin şimdiden düşünülmesini ve gerekli önlemlerin alınmasını önerdi... Yapılması gereken, vatanın bağımsızlığı ve onurunun zorunlu kıldığı şeylerdi. Bilimsel yeterliliği ve ahlakı ile sancağın her tarafından sevilen ve sayılan bir adamdı. Her yandan olumlu haberler geliyordu. Ahmet Hulusi Efendi, zor koşullar altında göreve çağırıldığı kişileri, yetki ve özelliklerini çok iyi belirleyerek saptamış ve atamıştı. O sayılı günlerin bendeki en derin izleri budur.”²⁴²

Buradan da anlaşılacağı üzere en zor günlerde dahi Millî Kuvvetler'in kurulması çalışmalarını yürüten Müftü Efendi'nin, ilçelerdeki diğer müftülerle organizeli hareket etmesi, idari mekanizmada bulunan bir devlet görevlisi tarafından bile takdirle karşılanmış ve hatıralarında bahsedilmiştir.

Öte yandan Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin yaptıkları ise ayrı bir önem taşımaktadır. Müftü Ahmet İzzet Efendi, düşman istilasına karşı seyirci kalınmamasını ve silahla düşmana mukavemet edilmesinin gerekliliğini anlatmıştır. Hem Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin söylemleri ve hem de Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi'nin söylemleri hep aynı olmuştur.

Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ile koordineli hareket eden Denizli Müftülüğü, Çal'da da çalışmaların başlamasına katkıda bulunmuş ve mücadele fikrinin doğmasına katkı sağlamıştır. Çal ilçesi temsilcileri, bağlı oldukları Denizli Sancağı temsilcileri ile İzmir'deki davete icabet ederek milli davaya duydukları hassasiyeti bir kez daha göstermişlerdir.

Bu ise, Milli duygulara sahip lider vasıflı insanların bir araya gelmesinde örnek bir toplantı olmuştur. Henüz daha İzmir, işgal edilmeden böyle bir toplantının organize edilmiş olması milli mücadele konusunda hazır olduğunun göstergesidir. Bu toplantının organize edilmesinde ev sahipliği yapan Nurettin Paşa'nın çok büyük emeği vardır.

²⁴² Balık, a. g. e, s. 97 - 98.

Burada dikkat edilmesi gereken konulardan bir tanesi de, toplantıya davet edilen müftü sayısıdır. Zaten belediye başkanı ve müftülerin haricindeki diğer üyeler genellikle ya müderris ya da meşâyih²⁴³ sıfatını taşımışlardır.

Ancak İstanbul Hükümeti, Mondros Ateşkesi'ni harfiyen uygulamak niyetindedir. Bunun için Müdafa-i Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyetleri'ni bir tehlike ve engel olarak görmektedir. Bu tür örgütlenmeleri engellemek amacıyla İstanbul, Şehzade Abdürrahim Efendi başkanlığında bir “ *Nasihât Heyeti* ” oluşturmuş ve Anadolu'ya gönderip, il il gezdirmiştir. Bu heyet Denizli'ye de gelmiş ve Padişahın mektubunu halka okumuştur.²⁴⁴ Bu konuşma, Denizli Halkı üzerinde bir tesir bırakmamış olacak ki, kısa süre sonra Aydın - Köşk Cephesi'ne gönüllü temininde Denizli ilk sıralarda yer almıştır.

Özellikle Mondros Ateşkesi'nin hükümlerinin ağır bir şekilde uygulanması ve Ege Bölgesi'nde yaşayan yerli Rumlar'ın çıkarttıkları taşkınlıklar, Türkleri kurtuluş çareleri aramaya yöneltmiştir. Bunun ilk göstergesi olarak da, Ege Bölgesi'ni temsilen İzmir Müdafa-i Hukuk Osmanlı Cemiyeti kurulmuştur.²⁴⁵ Bu kongrede, Batı Anadolu'nun Türkler'de kalmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Padişah'a, Hükümet yetkilerine ve İtilaf Devletleri temsilcilerine ayrı ayrı telgraflar çekilmiştir. Bundan sonraki günlerde toplanan yerel tarzdaki kongrelerde de aynı yöntem takip edilmiştir. Memleketle karşı vâki olacak taarruza, silahla mukabele edileceği belirtilmiştir.²⁴⁶

Kolordu Kumandanı Nurettin Paşa, kongre üyelerine memleketlerine döndükten sonra halkı direniş için hazırlamalarını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Denizli'ye döner dönmez, Millî Mücadele lehindeki çalışmalarını hızlandırmıştır.²⁴⁷ Dikkat edilecek olursa, İzmir'in işgali Millî Mücadele'nin başlamasını hızlandırmıştır. İlk tepkiler Milli Heyetler'in kurulması şeklinde başlamış, protesto mitingleriyle devam etmiş ve gönüllü kuvvetlerin toplanmasıyla Kuvâ-yı Milliye hareketine dönüşmüştür. Denizli ve civârında kurulan Milli Heyetler'in içerisinde, Çal Heyet-i Milliyesi de bulunmaktadır.

²⁴³ Halkın saygı duyduğu, sözüne değer verdiği dindar insanlar. Çelik, *a. g. e.*, s. 35.

²⁴⁴ Nasihat Heyeti 25 Nisan 1919'da Denizli'ye gelerek, Hükümet Konağı önünde toplanan halka hitap etmiştir. Bu hitapta, Padişahın bildirisini okunmuş, ancak bu kurulun Denizli Sancağı'nda bir etkisi olmamıştır. Avrallıoğlu, *a. g. e.*, s. 81.

²⁴⁵ Akın, *a. g. m.*, s. 85.

²⁴⁶ Taçalan, *a. g. e.*, s. 193.

²⁴⁷ Akın, *a. g. m.*, s. 86.

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus şudur ki; aniden ortaya çıkan işgal hadisesi esnasında din adamlarının, halkı işgal güçlerine karşı organize etmekte gösterdikleri başarıdır. Böylesine sıkıntılı günlerde din adamlarının kararlı ve kesin tutumları, İstiklal Mücadelesi'nin başarılı olmasında en temel etkenlerden bir tanesidir. Üstelik henüz Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmadığı ve daha Amasya Genelgesini yayımlamadığı da düşünülürse, müftülerin hizmetleri önem arz etmektedir.

Milli Mücadele döneminde, personel temini ve ikmali ve lojistik destek sağlanması konusunda yerel kongrelerin desteği olduğu halde, Müdafai Hukuk Cemiyetlerinin de katkısı oldukça büyük olmuştur. Özellikle İzmir'de, Nurettin Paşa Başkanlığı'nda yapılan Büyük Kongre'nin sonunda, herkes memleketine döndüğünde hızlı bir teşkilatlanma içine girmiş ve Müdafai Hukuk Cemiyetleri'ni kurmuştur. Böylece Yunan işgaline hazırlıklı olunmuş ve halkın da uyanık tutulması sağlanmıştır. Böyle bir hazırlık döneminin ardından, Batı Anadolu Millî Mücadelesi'nin ilk meşâlesi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile yakılmıştır. İşgallere ilk tepkiler direniş cemiyetleri kurmakla başlamıştır. Millî Heyetler'in kurulmasının ardından, protesto mitingleri tertiplenmiş ve bu çalışmalar kısa sürede Kuvvâ-i Milliye'lere dönüşmüştür.²⁴⁸

Başta Denizli olmak üzere, ilçelerinde de hızlı bir teşkilatlanmaya giden Müftü Efendi'ler, kısa sürede örgütlenmişlerdir. Denizli ve civârında kurulan Heyet-i Milliye'ler şunlardır: “ *Denizli Heyet-i Milliyesi, Tavas Heyet-i Milliyesi, Çal Heyet-i Milliyesi, Çivril Heyet-i Milliyesi, Sarayköy Heyet-i Milliyesi, Buldan Heyet-i Milliyesi, Kadıköy (Babadağ) Heyet-i Milliyesi.* ”²⁴⁹

Kurtuluş Savaşı'nın büyük fedakârlıklarla kazanıldığı düşünülürse, Türk Millet'nin elindeki imkânların da yok denecek kadar azaldığı hatırdan çıkartılmamalıdır. Dört yıl devam eden Birinci Dünya Harbi'nin ardından başlayan Kurtuluş Savaşı, sadece düşmanla değil, yoklukla da savaşıldığı bir dönem olmuştur. Sayısız genç vatan evlâdının bu savaşlardaki kayıpları ve ardından yaşanan işgal olayları acıları bir kat daha

²⁴⁸ Akın, *a.g.m.*, s. 85 - 86.

²⁴⁹ Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s. 94 - 106. Veysi Akın, “ *Babadağ (Kadıköy) ve Çevresinde Milli Mücadele* ”, I. Babadağ Sempozyumu, Tarihte ve Günümüzde Babadağ Bildiri Metinleri, Denizli 1999, s. 464 - 465. Köstüklü, *a.g.e.*, s. 80 - 94. Çelik, *a.g.e.*, C. I - II, s. 154 - 161. Yusuf Ziya Bildirici, “*Milli Mücadele'de Buldan*”, Yeniden Düzenlenmiş Buldan Sempozyumu (23-24 Kasım), Denizli 2006, s. 28 - 29.

artırmıştır. Ülkenin düzeni yok olmuş, halk yoksullaşmıştır. Yerel manada faaliyet gösteren Heyet-i Milliyeler de bu zorluklar içinde gayret etmişlerdir. Heyet-i Milliyelerin ve onları organize eden Müftü Efendiler'in üstün gayretleri ile zafere ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNAN İŞGALİ VE ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYE TEŞKİLÂTI

1-ÇAL YÖRESİ'NDE YAŞANAN İŞGAL OLAYLARI VE YUNANLILAR'IN YAPTIKLARI ZULÜMLER

1.1.ÇAL VE ÇEVRESİNDEKİ İŞGAL FAALİYETLERİ

Batı Anadolu'da etnik arındırma yaparak getirecekleri nüfusla kontrol bölgesi oluşturmayı hedefleyen Yunan Askerî Harekâtı başlamadan önce, İzmir'den Denizli'ye kadar olan bölgede yaşayanlar, yaptıkları kongrelerle Türk insanının teşkilatçı yapısını yansıttılar. Aydın ve Nazilli'de Yunan birliklerinin yaptıkları katliâmlar karşısında gelişen sivil direniş, kurulan cephelere gönüllü takviyesi ile kalmamış, Denizli, Burdur ve Isparta sancakları maddî kaynaklarını seferber etmişlerdir. İşgal bölgelerinden kaçarak canlarını zor kurtaranlar, açlık tehlikesiyle karşılaştığında, onların yardımına yine bölgeden toplanan yardımlar yetişmiştir.

Herkesin bu kadar gayretli çalışmasına rağmen ilk zamanlarda Yunan ilerleyişini durdurmak mümkün olmamış, üstelik Yunanlılar üç koldan Çal'a doğru ilerlemeye başlamışlardır. Birinci kol, Buldan-Güney istikâmetinden Çal'a yaklaşmış, ikinci kol Ulubey-Karahallı istikâmetinden ilerlemiş, üçüncü kol ise, Çivril istikâmetinden ilerleyişini sürdürmüştür. Uşak istikâmetinden gelen Yunan birlikleri, Bekilli'ye kadar gelmiş, Çivril tarafından gelenler ise, Dayılar ve Aşağıseyit bölgesini işgal etmişlerdir.²⁵⁰

Ancak Büyük Menderes Nehri'nin adeta doğal bir engel oluşturduğu ve Çal'ın işgaline izin vermediği, bölge halkı tarafından hikâyeleştirilerek anlatılmaktadır. Bu dönemleri bizzat yaşamış olan ve henüz dokuz-on yaşlarında olduğunu söyleyen Mustafa Karabiga, Çal gönüllülerinden bir grup askerin, bu istikâmete gittiğini büyüklerinin konuşmalarından anlamış, köylerindeki yetişkin erkeklerin de bu birliğe katıldıklarını söylemiştir. Evlerinin damına çıkarak, olayları seyreden Mustafa Karabiga, Yunan ilerleyişine izin vermeyen Kuvva-i Milliye Birlikleri'nin top seslerinin yoğunluğundan

²⁵⁰ Balık, *a. g. e.*, s. 116 - 117.

bahsetmiş, hatta top seslerinin köyleri olan Selcen'e kadar geldiğini de aktarmıştır.²⁵¹

Bölgede bunlar yaşanırken Sarayköy taraflarında da aynı çatışmalar devam etmektedir. Fakat buradaki birliklerimizin Yunan askerlerini geri püskürttüğü de bilinen bir gerçektir.²⁵² Büyük Menderes Nehri'nin oluşturduğu doğal engel ve Milli Kuvvetler'in Yunan ilerleyişine geçit vermemesi, Çal'ı muhtemel bir işgalden kurtarmıştır. Yaşanan tüm bu olaylar civâr köylerde ve özellikle Çal'da büyük tedirginliklere sebep olmuştur. Ancak Yunanlılar'ın işgale gelip de işgali şimdilik gerçekleştirememeleri, halkın daha bilinçli hareket etmesine ve kenetlenmesine neden olmuştur.

Yunan birlikleri, geldikleri yerlerde görülmemiş derecede eziyetler yapmışlar ve birçok kişinin malını yağmalamışlardır. Bunlarla da yetinmemişler, bağlarda, bahçelerde yangınlar çıkartmışlar, halka korku vermişlerdir. Halk yapılan bu zulüm ve eziyetleri duydukça, bölgelerinin işgal edilmemiş olduğuna çok sevinmiş, bir yandan da Millî Kuvvetler'e olan desteğini fazlalaştırmaya çalışmıştır. Yunanlıların işgali altında bulunan yerleşim yerlerinde çok fazla olay meydana gelmiştir. Öyleki, uluslararası câmia bile bu olaylara sessiz kalamamıştır.²⁵³

Kısa aralıklarla da olsa Yunan işgal bölgesinde meydana gelen olayları tahkik etmek amacıyla, çoğu askerî, çeşitli heyetler geldiler. Özellikle İzmir'in işgalinden sonra 17 Mayıs 1919 da Aydın'da meydana gelen olayları incelemek üzere General Franchet d'Esperey tarafından, Binbaşı Labon, Aydın, Çine ve Nazilli taraflarına gönderilmiştir. Ayrıca yine bu dönemlerde (21 Haziran 1919), Aydın'a gelen İngiliz İhtiyat Subayı Hoder, Denizli'ye kadar giderek incelemelerde bulunmuştur. İngiliz subay nereye uğradıysa, halkın şikâyetlerini dinlemiş, Anadolu'ya gelmelerinin nedeni olarak ise, Hristiyanlar'a karşı tecâvüzlerin olduğunu sebep göstermiştir. Bu tür tecâvüzler devam ederse, Yunanlılar daha fazla yeri işgal edecek diyerek, Hristiyanlar'a karşı saldırı olmayacağına dair "*Taahhütname*" istemiştir. Kendisine böyle bir belge verilmediği gibi, Denizli Mutasarrıfı ile arasında tartışma da yaşanmıştır.²⁵⁴

²⁵¹ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁵² T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, "*İstiklâl Harbi İle İlgili Telgraflar*", Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 23, Ankara 1994, s. 72,73,74; EK: VIII , VIII/I, VIII/II.

²⁵³ Güneş, a.g.m, s.142-143.

²⁵⁴ Gökbel, a.g.e, s.195.

Tahkikat sonunda İngiliz Subay Hoder kanaatlerini rapor haline getirmiş ve Yunan işgalinin olduğu yerlerde asayişin bozukluğundan, halkın can ve mal emniyetinin kalmadığından ve genel huzursuzluktan bahsetmiştir. Yunan işgali olmayan yerlerde ise, halkın günlük işlerini yaptığından, sıkıntı bulunmadığından bahsederek, Yörük Ali çetesinin Hristiyan halkın mallarını yağmaladığını, bazı Rumlar'ı katlettiğini, rapor edip, bu eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi gerektiğini de kanaatlerine ekleyip, devamlı şunları yazmıştır:

“ Nazilli’ye kadar Yunan işgal ve istilâsına uğrayan mahallerde asayiş bozuktur. Nazilli ile Denizli arasında, yani Yunan işgali görmemiş mahallerde ise durum bunun tam tersidir. O taraflardan halk işi ve gücü ile uğraşmakta, çiftine çubuğuna bakmaktadır. Türk çetelerinin başında bulunan Yörük Ali, Nazilli’de, Atça’da bazı Rumları katletmiş, mallarını yağmalamıştır. Aydın’ı bu eşkıyaların tecâvüzünden ve yağmasından koruyacak tedbirlerin alınması lâzımdır.”²⁵⁵

Müftü Ahmet İzzet Efendi ise, bu buhranlı günlerde halkla iç içe olmuş ve onlara moral vermiştir. Müftü Efendi’nin yakın çevresiyle yaptığımız görüşmelerde hep şunları söylemiştir: *“Her şeyden evvel halkın morali yüksek tutulmalı ve mücadele halkla birlikte yapılmalıdır. Biz Allah’ın emirlerini bertaraf ederek mukaddesât-ı diniyemizi düşmanlara çiğnetecek olursak kendimize Türk ve Müslüman diyebilirmiyiz?”* diyerek halkı her an mücadeleye hazır bekletmiştir.²⁵⁶

Nitekim, Haziran 1920 başlarında Yunanlılar genel bir saldırıya daha geçmişlerdir. Artan düşman taarruzu karşısında birliklerimiz Nazilli’ye doğru geri çekilmişlerdir. Yunanlılar, 25 Haziran 1920’de muhtemelen takviye birlikleri beklemek için, ilerleyişlerini durdurunca Nazilli’de bir mevzi tutulmuştur. Bu sırada Nazilli’deki yerli Rumların Demirci Mehmet Efe’ye bir suikast düzenleyeceği ortaya çıkınca şehirdeki bütün Rumlar, Denizli’ye yollanmıştır. 1 Temmuz 1920’de, düşman bir Alayı ile tekrar hücumla geçmiş ve mevzilerinde tutunamayan birliklerimiz Nazilli’den

²⁵⁵ Gökbel, a. g. e, s.195-196.

²⁵⁶ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme. Fatma Çalgüneri (1941 Çal - Süller doğumlu), 2 Şubat 2014 tarihinde yapılan görüşme.

Buharkent'e doğru geri çekilmiştir.²⁵⁷

Saldırı sonunda Yunanlılar, Nazilli'yi ele geçirmişler, Kuyucak istikâmetinde geri çekilen birliklerimiz Buharkent'i de bırakmak zorunda kalmışlardır. Alaşehir'den ilerleyen Yunan Birlikleri, 5 Temmuz 1920'de Zeki Bey müfrezesini geri püskürtmüşlerdir. Böylece Buldan işgal edilmiştir. Yüzbaşı Yusuf Ziya Bey, emrindeki kuvvetlerle birlikte dağ yollarından Güney'e doğru yönelmiş, yağışlı bir günde, çok zorlu bir geri çekilme ile Güney'e gelmişlerdir.²⁵⁸

Çal'ın ve Menderes'in kuzeyindeki bazı köylerin işgal edildiği ve düşman kuvvetlerinin Karahallı tarafından Bekilli'ye gelerek buraları da işgal ettiği, tarihi bir gerçektir. Bu işgal Süller, Şapçılar, Yeşil oba (Medele), Kutlu bey (Moraca), Deş demir, Üç kuyu, Şalvan (Şeyh Elvan) bölgelerini de kapsamıştır. Ayrıca Yunan Birlikleri, Süller'e bir miktar kuvvet göndermiştir. Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin çalışmalarını bilen Yunanlılar, Süller'e geldiklerinde ilk önce Müftü Efendi'nin evini arayıp bulmuşlar,²⁵⁹ fakat Müftü Efendi'yi bulamayınca evini ve değirmenini yakıp yıkmışlar, 8 - 10 yük kap - kacak, kitap ve diğer bir takım eşyalarını da yağma ve tahrip etmişlerdir.²⁶⁰

Bu tahribatın boyutları o kadar fazla olmuştur ki, Müftü Efendiye ait kullanılabilir bir eşyanın kalmadığı ve öğrenimini belgeleyen evrakların yakıldığı da bilinen bir gerçektir. Yunan askerleri, Süller'i işgal ettiklerinde,(1921) Süller Belediye Başkanı, Arif Güneş'in dedesi (annesinin babası) Hasan Hüseyin Efendi (Kısa) dir.²⁶¹ Hasan

²⁵⁷ Avralıoğlu, a.g.e, s. 122.

²⁵⁸ Balık, a.g.e, s. 117.

²⁵⁹ Düşman Süller'e geldiğinde önce Müftü Efendi'yi aramış, ancak bulamamıştır. Bu konu ile ilgili olarak Müftü Efendi "*Diyanet İşleri Reisi Cânibi Âlisine*", diye başlayan bir dilekçeyi 28. 5. 1933'te kaleme almıştır. Burada geçen bir ifadesinde şunları yazmıştır: "*İşte bu gayretimi düşman dahi işitip köyüme geldiğinde Sarı Müftü nerede ve hangi cephededir diye izhârî gazap ederek birâderim ile kendime ait emlâk ve âkarımızdan 10.000 kûsûr liralık zarar eylediğini Hükümet-i Mahalli'ye mazbatası ile izhâr ederim.*" DİB. Arş. D: 23-1295; EK : VII. EK: III, EK: III / I. Müftü Ahmet İzzet Efendi "*Çal Cumhuriyet Halk Partisi Başkanlığı aracılığı ile de, Denizli Mebuslarına hitaben, zararını anlatan başka bir dilekçe daha yazmıştır.*

²⁶⁰ Fatma Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşmede, büyüklerinden Yunan askerlerinin Süller'e geldiklerinde Müftü Efendi'nin evini ve değirmenini yaktıklarını, kitaplarını yağma ve talan ettiklerini ve kendisini bulduklarında ise "*sa rığına dolayıp sokaklarda gezdirileceğini*" söyleyerek tehdit ettiklerini, nakletmiştir. Ayrıca Arif Güneş ile yaptığı aynı tarihli görüşmede, Yunanlılar'ın Süller'i işgal ettiği tarihin, 1921 yılı olduğunu, bu sıralarda Müftü Efendi'nin Çal'da Kuvay-ı Milliye'yi organize edip, Aydın Cephesi'ne gönüllü temin ettiğini söylemiştir. Yunan Askerleri Süller'de 11 Ay kadar kalmış ve bu süre içinde halkın elinde neyi var neyi yoksa zorla almışlardır.

²⁶¹ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşmede, dedesi Hasan Hüseyin Efendi (Kısa) nin 1911-1924 yılları arasında Süller'de Belediye Başkanlığı yaptığı esnada Yunan askerlerinin burayı işgal ettiğinden ve halka çok zor günler yaşattıklarından bahsetmiştir. 1924 yılından sonra Hasan Hüseyin Efendi görevini Mehmet Onay'a devretmiş ve başkanlıktan ayrılmıştır. Ayrıca Arif Güneş dedesi Hasan Hüseyin Efendi'nin vefatının 1935 yılı olduğunu da belirtmiştir.

Hüseyin Efendi ve kâtibi Hacı Ali Efendi, Yunan askerleri tarafından tutuklanmış ve sorguya alınmışlardır.²⁶²

Arif Güneş'in naklettiğine göre; dedesi Hasan Hüseyin Efendi ve onun kâtibi Hacı Ali Efendi'nin Şalvan Köyü (Şeyh Elvan)²⁶³ Camii'nde tutulduklarını, uzun süre dövüldüklerini ve bu esnada da “ *Süller'de kimde para, kimde altın var* ” diye sorguladıklarını anlatmıştır. Bu ikisinden cevap alamayınca ikisine de işkence etmişler, bu sefer Hasan Hüseyin Efendi; “ *Bu benim kâtibim, ben bir şey bilmem, cahilim. Herkesi bu bilir, O'na sorun* ” deyince Yunan Komutan, Hasan Hüseyin Efendi'yi serbest bırakıp, sorguya kâtip Hacı Ali Efendi ile devam etmiştir.²⁶⁴

Hasan Hüseyin Efendi, tutsak olduğu Şeyh Elvan Camii'nden ayrılırken kâtibini de serbest bırakmalarını istemiş ancak Yunan Komutan, O'nun Uşak'taki merkez karargâha götürülüp orada sorgulanacağını söylemiştir. Hatta bir süre sonra da Atina'ya götüreceğiz, diyerek korkutmuşlardır. Ne söylediye Yunan Komutanı ikna edemeyen Hasan Hüseyin Efendi, hızla Süller'e gelmiş ve burada yaşayan “ *Eğridirli Server Abla* ” isimli bayana olan biteni anlatmıştır.²⁶⁵

Bu kadın, zaman zaman Yunan Karargâhı'na gitmiş, onlara yemek vs. götürmüş, durumla alâkalı bilgi toplamıştır. Server Abla isimli bu kişi, Yunan askerlerinin elinde bulunan Kâtip Hacı Ali Efendi'yi geri getirmek üzere Uşak'a kadar gitmiş ve uzunca uğraşlardan sonra onunla birlikte köye dönmüştür. Bu olaydan sonra Hacı Ali Efendi'nin ailesi Server Abla ismindeki bayana çok minnettâr kalmış ve hatta Hacı Ali Efendi'nin annesi uzun bir müddet O bayana bu yardımından dolayı hizmet de etmiştir.²⁶⁶

Ancak herkes Hacı Ali Efendi kadar şanslı olamamış, Uşak Merkez Yunan Karargâhı'na götürülenlerin birçoğu geri dönememiştir. Bunlardan Hoca İbrahim Efen-

²⁶² Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁶³ Şeyh Elvan Köyü'nün günümüzdeki ismi “ *Kocaköy* ” olarak değiştirilmiştir. Çal'a 13 km. Süller'e 3 km. uzaklıkta olan köy Kurtuluş Savaşı yıllarında işgale uğramış olup, halkından bazı kişiler de Yunan askerleri tarafından zulüm ve eziyete maruz bırakılmışlardır. Şeyh Elvanlı Şibalakoğlu Mehmet Ali, Yunan askerlerinin istediği 1000 lirayı vermediği için önce feci şekilde dövülmüş daha sonra işkence ile öldürülmüştür. Bkz. Balık, *a.g.e.*, s. 121.

²⁶⁴ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁶⁵ Rahime Güneş. (1948 Süller doğumlu. 8 Ocak 2015 tarihinde yapılan görüşme.) Bu esnada, Babaannesi Hanım Günay'ın (1898 – 1975) bu olayı anlattığını ve çocuğu Yunanlılar'ın elinde olan bazı kişilerin de gelip, bu bayandan yardım istediklerini nakletmiştir.

²⁶⁶ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

di'nin olayı bugün dahi hâlâ canlılığını korumakta olup, Süller'in yaşlıları tarafından anlatılmaktadır. Hoca İbrahim Efendi, bölgenin âlimlerinden olup, köyün de saygı duyulan eşrâfındandır. Yunan askerleri, Süller'i işgal ettiğinde yörenin ileri gelenlerini tespit edip, karargâh olarak seçtikleri Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin evine çağırılmışlar ve onlara sorular sormuşlardır.²⁶⁷

Hoca İbrahim Efendi de Yunan Komutan tarafından karargâha çağrılmış, ancak İbrahim Efendi, komutanın ayağına gitmemiştir. Buna kızan Yunan Komutan, İbrahim Efendi'yi önce tutuklatmış, ardından Uşak Merkez Yunan Karargâhı'na, oradan da Atina'ya sevk etmiştir. O'nu kurtarmak için ailesi ne kadar uğraştıysa da başarılı olamamış, hatta daha önceden kâtip Hacı Ali Efendi'yi, Uşak'ta bulunan Yunan Merkez Karargâhı'ndan getiren Eğridirli Server Abla'ya da durum anlatılmış, Hoca İbrahim Efendi'nin Uşak'ta olduğu haberi üzerine gidildiyse de bu kişi İbrahim Efendi'yi geri getirememiştir. Kendisinden bir daha haber alınamayan İbrahim Efendi'nin geride dört oğlu bir kızını babasız kalmıştır.²⁶⁸

Süller ve çevresinde yapılan zulüm ve işkenceler elbette bunlarla sınırlı değildir. Yunan askerleri, Süller'e girdiklerinde önce halkın elindeki kıymetli eşyalarından neyi var neyi yoksa almanın peşine düşmüşler, eğer bunda başarılı olamazlarsa dayak ve işkencelerle halkı yıldırma yollarını denemişlerdir. Bu dayak ve işkenceler kimi zaman gizli olarak yapılırken kimi zaman da herkesin gözü önünde alenen yapılmıştır. Böylece halk yıldırma yöntemi ile baskı altına alınmış ve sindirilmeye çalışılmıştır. Özellikle iyi giyinen kimseleri hemen sorguya almışlar ve değerli eşyalarının yerlerini sormuşlardır. Çoğu zaman bu sorgulamalar işkence ile sonuçlanmış ve elinde parası veya kıymetli eşyası olduğu düşünülen kimseler, en ağır hakaretlere maruz kalmışlardır. Bu işkenceler ya meydan dayağı atma şeklinde olmuş ya tutukladıkları kimseleri karargâh olarak belirledikleri yere götürüp dövmüşler veya bir süreliğine hapsedmişlerdir. Bu tür işkencelere maruz kalmamak için halktan bazıları ellerinde neyi varsa Yunanlılara vermişlerdir. Bazı evlere girip arama bahanesiyle talan ettikleri gibi, istihbaratını aldıkları bazı kim-

²⁶⁷ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁶⁸ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme. Günümüzde bu aileye "Dündar" soy isminin verildiğini ve Hoca İbrahim Efendi'nin bu sırada 4 oğlu, 1 kız olduğunu belirtmiştir. (Oğulları, Ali, Süleyman, Abdullah, Emin. Kızı ise, Fatma'dır.)

seleri de sorgu ile yıldırmaı denemişlerdir.²⁶⁹ Genç kızlar dikkat çekmemek için eski buldukları ne varsa giyinmişler, hatta bazıları yüzlerine çamur dahi sürerek “çirkin” görünmeye çalışmışlardır.²⁷⁰

Bütün bu olaylar devam ederken Nazilli, Kuyucak ve ardından Buharkent Cep-heleri'nin düşmesi, Köşk Cephesi'nin de çözülmesine neden olmuştur. Bu cephenin çözülmesi Denizli'de hem halkın moralini bozmuş, hem de Kuvva-i Milliye'cilerle on-lara karşı olanlar arasındaki gizli çatışmayı su üstüne çıkarmıştır. Köşk Cephesi'nin çözülmesi ve Denizli'de halkın yaşanan olaylardan olumsuz etkilenmesi bazı gerçekleri de beraberinde getirmiştir.²⁷¹

Böylece Kuvay-ı Milliye'de kısmen çözümler yaşanmış ve istenmeyen bazı hadiseler olmuştur. Bu kötü gidişata karşı, bir takım tedbirlerin alınması da zorunlu hale gelmiştir. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Yunan ilerleyişi de her geçen gün de-
vam etmektedir.

Kuvay-ı Milliye karşıtları, Yunanlılar'ın çok yakında Denizli'ye gireceğini söy-
leyip onların mezalimine uğramamak için yerli Rumların korunmasını istemiştir. Bazı
yerli Rumlar, zeybeklerden korktuklarından tanıdıkları Müslüman eşrafın evlerine sı-
ğınmışlardır.

Kuvay-ı Milliyeci'ler ise Nazilli'den sürülenlerle sayıları artan Rumlar'ın başka
yerlere naklinin uygun olduğunu düşünmüşlerdi. Kuvay-ı Milliye karşıtları, Rumların
nakline taraftar olan Müftü Ahmet Hulusi Efendi'yi tehdit etmiş, 5 Temmuz 1920'de
Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Demirci Efe'den Rumların daha doğruya gönderilmesini ve

²⁶⁹ Rahime Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşmede, babaannesi Hanım Günay'ın (1898-1975) çocukluğunda kendisine anlattığı hikâyelerle büyüdüğünü söylerken, babaannesinin gözyaşlarını tutamadığından da bahsederek şunları nakletmiştir: “ Köyümüz işgal edildiğinde eğer iyi giyinen olursa Yunan Askerleri yakalayıp sorguya alıyorlar, konuşmayanları dövüyorlar ve böylece değerli eşyalarının nerede olduğunu öğreniyorlardı. Ama giyimi kötü olursa dokunmuyorlardı. Köy halkı bunun farkına varınca eski elbiselerini giymeye başlamışlardı. Genç kadınlar sokağa çıkacak olsa yüzlerine çamur sürüp çıkarlar, dikkat çekmemeye çalışıyorlardı. İnsanlar ellerinde bulunan kıymetli neleri varsa Yunan askerlerine vermemek için eski evlerin ya da hayvan ahırlarının tavan aralarına sarıp saklamışlardı. Yunan Askeri, Süller'den çekilince de bunların çoğu unutulmuş, bunları saklayanların bir kısmı da ölünce bez parçalarına sarılı altınlar buralarda kalmıştı. Yıllar sonra bunları saklayanların torunları bu eski evlerin yerlerine yeni ev yapmak için buraları yıktıklarında büyüklerinin sakladıkları altınlar çıkmıştı.”

²⁷⁰ Rahime Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁷¹ Balık, a. g. e, s. 117.

kendisinin de Tavas'a gitmesine izin verilmesini istemiştir.²⁷²

Yunan Kuvvetleri Uşak ve Çivril'i işgal ettikten sonra Sarayköy'de bulunan 57. Tümenin bir alayını burada bırakarak, diğer alaylarını ise Çal - Ortaköy'e göndermişler ve buraya yerleştirmişlerdir. Yunan Kuvvetleri'nin Çivril ve Ulubey Cepheleleri'ndeki askerlerini geri çekerek, tüm kuvvetlerini Sarayköy istikametine sevk etmeleri Çal'da da heyecana neden olmuş ve işgale karşı tedbirleri beraberinde getirmiştir.²⁷³

Yunanlılar'ın Çivril'den çekilmeleri (17 Ocak 1921)'nin ardından kısa süre sonra yeniden Çivril'i işgal ettikleri görülmektedir. (1 Nisan 1921) Bu ikinci işgal esnasında Yunan birliklerinin bir kısmının Yamanlar ve Yassıhöyük Köyleri'nin batısına asker gönderdikleri, gönderilen bu işgal kuvvetinin Çal'ın bazı köylerini ve Bekilli'yi işgal ettikleri bilinmektedir. Bu işgal haberleri civar köylere kısa sürede yayılmış, özellikle Yukarıseyit, Mahmutgazi, İsabey ve Çal tehdit edilmeye başlanmıştır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler Yunan Askerleri'nin savunmasız bir ülke ve halk karşısındaki vahşice uyguladıkları tutumları gözler önüne sermektedir. Temmuz 1920'de Yunanlılar, karşılarında silahsız ve askersiz bir ülke bulunca yakıp, yıkıp, yağmalamaya, küçük çocukları hatta hamile kadınları bile öldürmeye yeltenmişlerdir. Onların bu pervasızca hareketleri halkımızı kalbinden vurmuş ve daha içerilere kaçmaya zorlamıştır.²⁷⁴

Bölgede un değirmenlerinin olduğu mevkiiler Yunan Topçusu'nun taciz atışları ile sürekli baskı altına alınmış, halk ise bundan korkusuna değirmenlere gidip buğdayını dahi öğütememiştir. Yaşanılan bu olaylar yöre halkı arasında ciddi sıkıntılara sebep olmuştur. Tüm bunlara karşı halk, Büyük Menderes üzerinde bulunan ve yörede ulaşımı sağlayan köprüleri tahrip etmiş ve kullanılamaz hale getirmiştir.²⁷⁵ Halkı canından bezdiren ve zaman zaman halka uygulanan baskı ve işkenceler etraf köylere kadar yayılmış, halk yaşananlar karşısında büyük korkuya kapılmıştır. Özellikle Yunanlılar'ın Aydın ve

²⁷² Lütfü Müftüler, *Milli Mücadelede (Aydın Cephesinin Kurucusu) Denizli Heyet-i Milliyesi*, Balıkesir 1947, s. 28.

²⁷³ Balık, *a.g.e.*, s.118 - 119.

²⁷⁴ Bilki, *a.g.m.*, s.384.

²⁷⁵ Balık, *a.g.e.*, s. 119.

çevresinde uyguladıkları vahşet anlatılamaz boyutlara ulaşmıştır.²⁷⁶

Bu feci olaylar karşısında civar köylerin halkı kıymetli eşyalarını açtıkları kuyulara gömmüşler, bazıları da birkaç kat elbise, biraz yiyecek, koyun, keçi ve merkep gibi hayvanlarını alarak Kaklık tren istasyonuna doğru yola çıkmışlardır. Bir müddet sonra yola çıkanların içinden, bazıları göçün zorluğunu görerek daha Kaklık'a varmadan geri dönmüşlerdir.²⁷⁷

Ancak Yunan işgali var diye, insanlar günlük ihtiyaçlarını karşılamaktan da geri durmamışlardır. Çoğu zaman insanlar bağa, bahçeye giderek işlerini yapmaya çalışmışlardır.²⁷⁸ Yunan askerleri, ikişerli olarak gündüz devriyesine çıkarlar, kafalarının almadığı bir olayla karşılaşırlarsa olaya müdahalede bulunmuşlardır. Bu müdahaleler bazen halkın dövülmesi ya da angarya işlerde çalıştırılması şeklinde olmuştur.²⁷⁹

Bu zulüm ve işkenceler, daha çok Çal çevresindeki köylerde görülmüştür. Çünkü Yunanlılar, Uşak istikametinden işgallerine başladıklarında Çivril, Yassihöyük ve Süller istikametinde ilerlemişlerdir. Hatta Müftü Efendi'nin Süller'deki evini de bu işgal esnasında bulmuşlar ve tehditlerini bu esnada savurmuşlardır. 26-27 Ekim 1920'de Isparta Mebusu ve Timur Alayı Komutanı Hafız İbrahim Bey, Demirci Mehmet Efe'ye çektiği telgraf ile Alayı'nın Çal'a gittiğini, Ahmetli civarını, fırkasının teslim alacağı bilgisini vermiştir.²⁸⁰

Demirci Mehmet Efe'nin bu sıralarda Çal Kuvayı Seyyâre Umum Kumandanlığı görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı çevrede görevli Efeler, O'nunla

²⁷⁶ Ayşe Güçlü (1923 - 4 Mart 2008. Denizli - Çal - Selcen Köyü Mezarlığı. 5 Şubat 2006 tarihinde yapılan görüşme) İstanbul Ulemasından Selcen'li Âlim, Hoca Mustafa Efendi'nin kızı olan Ayşe Güçlü, babasının görevi icabı İzmir - Ödemiş'te bulunduğunu, hatta kendisinin de Ödemiş'te doğduğunu nakletmiştir. Babasının, Müftü Efendi ile tanıştığını ve sonraki görüşmelerinde etrafta Yunanlılar'ın yaptıkları tahribattan ve zulümden bahsettiğini bildirmiştir. " Babam, bir defasında Müftü Efendi ile görüşmüş ve eve gelmişti. Ama o gece hiç uyumamıştı. Anam, kendisine neden uyumadığını sorduğunda, süngülerle öldürülen çocukların feryatları kulağımdan gitmiyor " demişti. Hâlâ babamın bu sözlerini unutamıyorum, diye nakletmiştir.

²⁷⁷ Bilki, a.g.m, s. 384.

²⁷⁸ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁷⁹ Hanım Ayşe Karabiga, (1919 - 2012) 10 Mart 2006 tarihinde yapılan görüşmede, babasının işi icabı civar köyler e çok gittiğini, bu sıralarda Yunanlılar'ın halka çok eziyetleri olduğunu, hatta bazen Efe'lere karşı siper kazdırıldığını, bunu yapmak istemeyenlerin ise dövüldüğünü söylemiştir. Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşmede, nal bantlık mesleği ile uğraştığından köyleri çok gezdiğini, İstiklal Harbi'nden hemen sonraki yıllarda gittiği yakın köyler de eşraftan ve yaşça büyük olanlardan işgal günlerinde gördükleri işkenceleri dinlediğini nakletmiştir.

²⁸⁰ Haytoğlu, a.g.m, s. 379.

istişarelerde bulunmuşlardır.²⁸¹ Bu sıralarda Çal Heyet-i Milliye Reisliği görevinde bulunan Necip Ağa'nın Demirci Mehmet Efe ile de koordineli hareket ettiği bilinmektedir. Özellikle Necip Ağa'nın Akkent (Zeyve) köprüsünü korumakla görevli olduğu ve bu emrin bizzat Demirci Efe tarafından verildiği bilinmektedir. Hatta Demirci Efe, Necip Ağa'yı o güne kadar hiç görmemiş, O'nu görür görmez irkilmiş ve halinden çekinmiştir.²⁸²

Kendisine bu görev verildikten sonra Necip Ağa'nın, Demirci Efe ve adamlarından Çal'a girmemelerini istediği ve geri dönerken Çal etrafından gitmelerini söylemesidir. Burada Necip Ağa'nın dikkat ettiği hususun, Efe'nin adamlarının Çal halkına zarar vereceği düşüncesidir. Çünkü Necip Ağa ve adamları Akkent tarafında iken Çal'ın korumasız kaldığı bir gerçektir ve Necip Ağa'nın da buna karşı tedbir almaya çalıştığı görülmüştür.²⁸³

Burada bir kez daha görülmüştür ki, Yunan Askerleri'nin ilerlediği ve hatta sıcak çatışmaların yaşandığı günlerde bile durumdan pay çıkarmaya çalışanların varlığı, ne yazık ki buna tenezzül edenlerin de yine halkı koruması için görevlendirilen kişiler olduğudur. Çünkü Millî Kuvvetler'in içinde görev alanlara karşı zaman zaman subaylar dahi sıkıntılar yaşamışlardır. Efelerin ve zeybeklerin olduğu yerlerde ise, bazen tatsız hadiseler de yaşanmıştır. Hatta büyük tehlikelere maruz kalındığı da olmuştur. Bu durum düzenli orduya geçmenin ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

1.2.ÇAL MÜFREZESİ VE AHMET İZZET EFENDİ

Milli Mücadeleyi genel olarak değerlendirdiğimizde oluşturulan cemiyetlerin çoğunun başında bir Müftü Efendi bulunmaktadır. Bu Müftü Efendiler halkın önünde verdikleri vaaz ve nasihatler ile doğru yolu göstermişler ve Kuva-yı Milliye kıvılcımını ilk ateşleyenler olmuşlardır. Ahmet İzzet Efendi de Çal'da kurulmasına öncülük ettiği

²⁸¹ Bayram Kodaman - Hasan Babacan, *Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Milli Mücadele ile İlgili Belgeler*, Süleyman Demirel Üniversitesi, AİT Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Göltaş Kültür Dizisi: 6, Yeni Matbaa, Isparta 1988, s. 239.

²⁸² Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

²⁸³ Hüsamettin Karabiga (1945 Denizli - Çal - Selcen doğumlu, 15 Mart 2012 tarihinde yapılan görüşme.) Kendisi basından bu olayı birkaç kez dinlediğini söylemiş ve babasının da büyüklerinden bu şekilde duyduğunu belirtmiştir.

Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ile hızlı bir şekilde çalışmalara başlamıştır.

Çal müfrezesi veya Çal Kuva-yı Milliyesi olarak bilinen bu yapının önemli icraatlara imza attığı bilinen bir gerçektir. Öyle ki müfreze, düşmanı bölgesine sokmamak için büyük gayretler göstermiş, yerine göre çevredeki isyanlara da müdahale etmiştir. Bu ise müfrezenin emir - komuta zincirine göre hareket ettiğini, ayrıca güvenilir bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çoğunlukla Müftü Efendinin gayretleri ile gönüllülerden müteşekkil olan müfreze birliği, düşmana karşı etkili manevralar da yapmıştır. Hatta düşmanın Uşak istikâmetinden ilerlediği haberleri üzerine, bizzat büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal imzalı bir telgraf gelmiş ve bu haber üzerine Çal'da bir müfreze hazırlanmıştır.²⁸⁴

Ağustos 1920'nin sonlarına doğru Uşak, Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal, Çal, Çivril ve Dinar Müdafa-i Hukuk başkanlıklarına bir telgraf göndererek şunları söylemiştir:

“Sarayköy istikametinde ilerlemek isteyen düşman durdurulmuştur. Alaşehir ve Elvanlar'da (Eşme) toplanan düşman kuvvetleri İnay (Ulubey ilçesine bağlı bir kasaba) istikametinde ilerlemeye başlamışlardır. Namus ve fedakârlık gösterme zamanı gelmiştir. İlçenizin bütün silahlı kuvvetlerini toplayarak Karahallı nahiyesine hareketle, muntika komutanı Sabri Bey emrinde Uşak istikametinde düşmanın yan ve gerilerini tehdit edecek şekilde 23.Tümen'e yardımınızı isterim.

Çal, Çivril ve Dinar kazaları namuskâr halkının Uşak'taki din kardeşlerine yardım edeceklerinden eminim. Ne kadar kuvvetle hareket edildiği haberini Afyonkarahisar'da²⁸⁵ bekliyorum. Hepinizi Allah'a emanet ederim.”

*BMM Reisi Mustafa Kemal.*²⁸⁶

Bu çağrı üzerine bir Çal Müfrezesi oluşturulmuştur. Bu müfreze Uşak'ta Yunan-

²⁸⁴ Balık, *a.g.e.*, s. 113.

²⁸⁵ Milli Mücadele sırasında 2 Ağustos 1920'de Afyonkarahisar Kongresi toplanmıştır. Kongreye Mustafa Kemal başta olmak üzere Konya, Uşak ve Aydın bölgesinden gelen Müdafa-i Hukuk Derneği temsilcileri katılmıştır. Afyonkarahisar Kongresi sonunda daha önceki kongrelerde sözü edilen “otonomi tezi” reddedilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi hukukuna geçilmiştir. Ayrıca Afyonkarahisar Kongresi, Batı Anadolu kongreler sisteminin sonucusudur. ([Http://www.aku.edu.tr/genel/afyonkarahisar.htm](http://www.aku.edu.tr/genel/afyonkarahisar.htm))

²⁸⁶ Özcan Tizer, *Türk İstiklal Harbi, C. III*, Ankara 1965, s. 312.

lılar ile pek çok kez çatışmaya girmiştir. Özellikle Nisan 1921’de, Çal Müfrezesi Avgan, Hasköy ve Paşalar bölgelerinde yoğun faaliyetlerde bulunmuştur. Bu bölgede zaman zaman Çal Müfrezesi, Yunanlılar’ın top ve makineli tüfek atışlarına maruz kalmıştır. Bu atışlar esnasında bölgede küçük çaplı yangınlar da görülmüştür. Hatta bazı bölgelerde Yunan askerlerinin, halkın üzüm bağlarını ateşe verdikleri de olmuştur. Bütün bu yaşanan olumsuz ve üzücü gelişmeler Batı Cephesi Komutanlığı’na da an be an rapor edilmiştir.²⁸⁷

3 Temmuz 1920 günü Yunanlılar, Aydın’ı ikinci kez işgal etmiştir. Daha sonra da Nazilli, Yunanlılar’ın eline geçmiştir. Bu olay Çal ve çevresinde yeni bir heyecana sebep olmuştur. Hemen, yeni bir gönüllü toplama kampanyasına girilmiş ve 110 kişilik bir Çal Gönüllüler Birliği oluşturulmuştur.²⁸⁸

Arap Dede (Çal Heyet-i Milliyesi’nin kurucusu olan 20 kişilik ekip içinde ismi geçen Arap zâde Ahmet’in kendisi ya da akrabası olmalıdır) komutasında cepheye gitmişlerdir. Cephede yaklaşık 400 metrelik mevziyi tutmuşlar ve burada düşmana karşı kahramanca savaşmışlardır. Aynı cephede savaşan Çal Mücahitleri’nin sayısı ise 194 kişidir. 5 Ağustos 1920’de Tavas ve Çal gönüllü birliğinin düşmana karşı gerçekleştirdiği başarılı akınlar kaynaklarda övgü ile anlatılmıştır.²⁸⁹

Çal’dan gönderilen birlikler Aydın-Köşk Cephesi’nde de başarılı savaşlar yapmışlardır.²⁹⁰ Denizli’den, Köşk Cephesi’ne gönderilen birlikler o kadar kalabalıktır ki; bazen Köşk Cephesi’ne “ Denizli Cephesi ” bile denilmiştir. Çal’dan Müftü Ahmet İzzet Efendi’nin komutanlığını yaptığı Çal Müfrezesi, Acıpayam’dan Müftü Hasan, Kızıllıhisar’dan Hasan Efendi, Tavas’tan Hırkalı Halil Ağa ve Kaletavas’tan Bekir Ağa Müfrezeleri, 23 Temmuz 1920’de Denizli’de toplanmışlar ve halkın yoğun ilgisi ile ve

²⁸⁷ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, “ İstiklâl Harbi İle İlgili Telgraflar”, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 23, Ankara 1994, s. 24 – 25; EK: IX, EK: IX / I. Burada düşmanın yaptığı tahribat anlatılmış olup, özellikle çiftçinin mahsulü talan edilmiştir.

²⁸⁸ Oluşturulan birliğin sevki ile ilgili belge şöyledir: “ 310’dan 313’e kadar olan (310 ve 313 toplanan gönüllü birliklerin doğum tarihleri olup hicri 1310 ve 1313 yıllarını ifade etmektedir. Bu miladi 1896 – 1897 ve 1898 doğumlulara tekabüledir. Bu durumda cepheye gönderilen gönüllülerin yaşları 23, 24 ve 25’tir.) efradı silahsız olarak daki ka geçirmeksizin Çal Askerlik Şubesine teslim ediyoruz. Şubece de peyder pey sevk ediliyor. Silah tedariki katiyen mümkün olmadığı için silahlı efrat gönderilemeyecektir. 29 Temmuz 1335 (1919) Çal Heyet-i Milliyesi. Bkz. Balık, a.g.e, s. 114.

²⁸⁹ Balık, a.g.e, s. 114.

²⁹⁰ Sarıkoğlu, a.g.m, s. 34.

dualarla istasyondan cepheye gönderilmişlerdir.²⁹¹

Bütün bu gayretli çalışmalara rağmen, Yunan işgali tamamen yok edilememiştir. Yunan Kuvvetleri'nin kesin olarak mağlup edilmesi gerekmektedir. Ancak eldeki kısıtlı imkânlarla şimdilik bu söz konusu değildir. Gönüllülerden oluşan birliklerimiz, Yunan birliklerini geçici olarak durdurmuşlar veya işgalleri yavaşlatmışlardır. Düzenli birlikler oluşturuluncaya kadar yapılacak en iyi iş, şimdilik bu görünmektedir.

En azından Yunan Birlikleri'nin ilerleyişinin yavaşlatılması ve başka bölgelerin işgallerinin önlenmesi düşünülmüştür. Ancak, tüm bu tedbirlere rağmen, Yunan ilerleyişi devam etmiş ve Buldan, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.²⁹² İşgal, Çal'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Yunan ilerleyişine karşı, bölgedeki gönüllüler ile yığınak yapılmaya başlanmıştır.

Özellikle Çivril, Karahayit ve Gölemezli çevrelerinde yeni birlikler oluşturularak, set oluşturulmaya başlanmıştır. Çal Heyet-i Milleyesi, 1-15 Eylül 1919'daki sevkiyat sırasında 1892-1899 doğumlulardan 53 kişiyi cepheye göndermiştir.²⁹³ Bütün bunlara karşı, Çal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, hemen harekete geçerek gönüllü teminine gitmiştir. 1920 yılının Ekim ayında Çal'da 1000 kişilik gönüllü birliği oluşturulmuştur.²⁹⁴

Bu gönüllülerin oluşturulmasında özellikle, Demirci Mehmet Efe ile Çal Heyet-i Milliye Reisi Necip Bey'in gayretleri olmuştur. Ortaköy'de toplanan Gönüllüler Birliği, Güney üzerinden Buldan istikametine doğru gönderilmişlerdir. Çal Gönüllüleri, Buldan

²⁹¹ Mehmet Ali Ünal, "Milli Mücadele'de Direbolu Köyü ve Yunan İşgali" Milli Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu, Denizli 1992, s. 14.

²⁹² İşgalden önceki saatlerde Yunan birliğinin Buldan'ın yaklaşık 3 km. kuzey doğusundaki Sarhoş Kaşı denilen semtte çadır kurduğu görülmüştür. Kaymakam ve Buldan eşrafi yaklaşan işgal karşısında ne yapacaklarını görüşmek üzere Hükümet Konağı'nda toplanmışlardır. Tellallar aracılığı ile merak ve korku içindeki halka; "Kadınlar gündüzleri sokağa çıkmasın, erkekler ise normal çalışma hayatlarına devam etsinler. Hükümet yetkilileri işgalcilere karşı halkın menfaatlerini savunacaktır" diye seslenmişlerdir. Aynı gün bir Yunan Subayı, yanında bir manga asker ile Hükümet Konağı'na gelir. Kaymakam ve beldenin eşrafi ile görüşen Yunan Subayı'nın ne konuştukları ile ilgili bir malumat yoktur ancak, ilçede Yunan Birlikleri'ne karşı bir direnişin olmaması toplantı esnasında konuşulanları içinde barındıracağını göstermektedir. Öyle ki Yunanlılar'da saldırgan bir tutum sergilememişlerdir. Ancak, Kaymakam ve eşraftan kişilerin Yunan komutanı Hükümet Konağı önünde karşılaması, düşmanı davet amacı taşımamaktadır.

Bkz. Avrалоğlu, a. g. e., s.126.

²⁹³ Köstüklü, a. g. e., s. 125 'te Çal'dan sevkiyat tarihini 1 - 15 Eylül 1920 olarak vermektedir. Bu tarihlere düşman kuvvetleri zaten Çal'a yaklaşmışlardır. Bu nedenle Çal'dan cepheye sevkiyatın 1919 tarihinde yapılması daha uygun görülmektedir. Bkz. Bildirici; a.g.m, s. 49.

²⁹⁴ Balık, a.g.e, s. 115.

Cephesi'nde, Yunanlılar'a karşı etkili mücadeleler yapmışlardır.²⁹⁵

Düşman tehlikesine maruz kalan Çivril ve Çal'da gönüllü kuvvetlerin sayısında büyük artışlar olmuştur. Halkın gönüllü teminine destek vermesi vatan toprağının işgaline izin vermeyeceklerinin en önemli göstergelerinden birisidir. Ancak, oluşturulan birliklerimizin en büyük eksikliği silah ve cephanedir. Hatta Heyet-i Milliye yetkilileri, üst makamlarla da görüşmüşler ve sorunu çözmeye de çalışmışlardır.

Heyet-i Milliye yetkililerinin başarılı ve özverili çalışmaları kısa sürede meyvesini vermiş ve silah, cephane konusunda destek sağlanmıştır. Ortaköy'de bir miktar kuvvet bırakılarak 17'nci Fırka Karargâhı'nın iki alayı ile beraber çevreye nakline başlanmıştır²⁹⁶. Yunanlılar'ın 5'inci Tümeni'nin 4'üncü Alayı, 8 Ocak 1921'de Çivril ve çevresini işgal etmiştir. 17 Ocak 1921 gecesi Çivril'deki kuvvetlerini Sarayköy'e kaydırarak Yunanlılar, 1 Nisan 1921'de Çivril'i tekrar (ikinci kez) işgal etmişlerdir. İkinci işgal olayı Çivril halkı üzerinde derin izler bırakmış ve halk bunu kabullenememiştir. Yunanlılar, ikinci işgallerine 30 Ağustos 1922'de son vermişler ve İzmir istikâmetinde geri çekilmeye başlamışlardır.²⁹⁷

15 Nisan itibarıyla Işıklı Gölü doğusu ve güneyindeki müfrezelerin mevzi aldığı Çivril üzerinden geçen Yunan Keşif Uçakları, Dinar taraflarında keşif uçuşları gerçekleştirmişlerdir.²⁹⁸ İşgali gerçekleştiren askerler, bazı bölgelerde karışıklığa sebebiyet vermek için yangınlar dahi çıkartmışlardır. Bu tür yangınların kıt kanaat geçinen Türk halkı üzerindeki tesiri olumsuz olmuştur. Ekili dikili alanların ürünlerinin yanarak yok olması çiftçiler üzerinde derin yaralar açmış ve bazı bölgelerde geçici kıtlıklara neden olmuştur.²⁹⁹

Bu tür karışıklıkların Çal taraflarında da sık sık görülmesi, Yunanlılar'ın halka korku ve panik yaşatarak sindirmeye çalıştığının en açık göstergesidir. Aşağıseyit ve

²⁹⁵ Bidirici, *Milli Mücadele'de Buldan*, s. 26.

²⁹⁶ Bidirici, *a.g.m.*, s. 49.

²⁹⁷ Münir Sayhan, *Milli Mücadele'de Çivril (1919-1922)*, Denizli 2002, s. 43.

²⁹⁸ Bidirici, *a.g.m.*, s. 49 - 50.

²⁹⁹ Özellikle Çivril'in Kuzeydoğusu ve batısında büyük yangınların görüldüğü ve bizzat Yunan Askerleri tarafından çıkarıldığı bilinmektedir. Bu yangınlar devam ederken Türk Birlikleri ile Yunan Birlikleri arasında da çatışmalar sürmektedir. Çivril taraflarındaki Yunan Birlikleri'nin ahaliye tahkimat yaptırıp, halka zorla siper kazdırdığı da belgelerle sabittir. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, "İstiklâl Harbi İle İlgili Telgraflar", Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu: 23, Ankara 1994, s. 24-25, 72-73-74; EK: VIII , VIII/I, VIII /II. EK: IX , IX/I.

Dayılar Köyleri'ni işgal eden Yunanlılar, Büyük Taarruz'dan sonra 17 ay işgal altında tuttıkları Çal çevresinden ayrılmışlardır.³⁰⁰ Gönüllülerden oluşan birliklerimiz gerek Ortaköy ve gerekse Güney üzerinden gittikleri Buldan cephesinde de, aynı Aydın cephesinde gösterdikleri başarıları bu cephelerde de göstermişlerdir.³⁰¹

2-ÇAL'DAKİ İSYAN HAREKETLERİ VE ÇAL KUVVA-İ MİLLİYESİ'NİN MİLLÎ KUVVETLERE KATILMASI

Milli Mücadele'nin başladığı ilk günlerden itibaren, büyük gayret ve fedakârlıkları olan Kuva-yı Milliye Birlikleri, Anadolu'nun Türk Toprağı olarak kalması için canla başla mücadele vermişlerdir. Düzenli Ordu'nun henüz daha kurulmadığı sıralarda düşmana karşı en etkili karşı koymayı “efe” ler yapmışlardır.

Birçok bölgede düşmana karşı koyan bu birlikler, çoğu yerde gayr-ı nizami harp tekniklerini uygulamışlar, başlangıçta bu tedbirler zafer kazandırmış olsa da ilerleyen zamanlarda üstün düşman kuvvetleri karşısında yetersiz hale gelmiştir. Düşmana karşı daha büyük zaferler kazanmak için daha düzenli hareket edilmesi gerekmektedir. Eğer disiplinize edilmiş birlikler oluşturabilirse, halkın güvenliğini daha kolay sağlayabilir ve vatan daha kısa sürede düşmandan temizlenirdi.

Bu olayların devam ettiği günlerde Yunan Taarruzu da başlamıştır. Yunan taarruzu karşısında Batı Anadolu'daki birliklerimiz de yeni bir düzene alınmıştır. Özellikle birliklerimizin geri çekilmesi, Ankara tarafından da kaygıyla takip edilmiş ve bu kötü gidişe dur denilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bölgede bulunan üç cephe, Batı Cephesi Komutanlığı'na atanan Ali Fuat Paşa'ya bağlanmış, Ali Fuat Paşa'dan boşalan 20. Kolordu Komutanlığı'na 25 Haziran'da Albay Bekir Sami Bey getirilmiş, O'ndan boşalan 56. Tümen Komutanlığı'na, 27 Haziran'da Yarbey Nazmi (Solok) Bey atanmıştır.³⁰²

Ali Fuat Paşa, hatıralarında Yunan taarruzu karşısında birliklerimizin geri çekilmeleri konusunda şöyle söylemektedir:

³⁰⁰ Balık, *a.g.e.*, s.119 - 121.

³⁰¹ Balık, *a.g.e.*, s.114 - 115.

³⁰² Nazmi Solok Paşa (1876 – 1956) Korgeneral olarak 1939'da emekli olmuştur. Kabri devlet mezarlığında olup, İstiklal Madalyası sahibidir. Bkz. Avralıoğlu, *a.g.e.*, s. 123.

“ 23. 57. ve 61. Fırkaların geri çekilmesi bir dağılma şeklini almıştı. Önceleri vatani fedakârâne bir surette müdafaa ve muhafaza etmiş olan o kahraman yığınları şimdi düşmana mukavemet gösterecek yerde öteye beriye kaçıyorlar, önlerine çıkan şeyleri tahrip ediyorlardı. Gelen raporlarda, milli müfrezelerin yaptıkları tahrip ve tedhişin Yunan istilasından olan yeis, zarar ve ziyanı unutturacak bir hal almak istidadını gösterdiği acı bir lisanla anlatılıyordu. ”³⁰³

Dikkat edilecek olunursa, artık Millî Kuvvetler, aslî vazifelerini kaybetmeye başlamışlar ve Yunan istilasının oluşturduğu panik havası bile onların dağılmasında etkili olan bir gelişme olmuştur. İstilacı düşmana karşı koymak görevini üstlenen kuvvetlerimiz artık görevini yerine getiremez duruma düşmüş, Ali Fuat Paşa, ortaya çıkan bu manzarayı tüm gerçekliği ile rapor ederek, durumun vahametinden bahsetmiştir.

Kurtuluş Savaşı’nda cephelerde görev yapmış bir subay olan Şerif Güralp’in asker kaçakları ile ilgili olarak yazdığı gerçekler, bu savaşçı müfrezelerin sergiledikleri bazı disiplinsizlikleri de gözler önüne sermektedir. Güralp Paşa, hatıralarında bu durumla ilgili olarak şöyle bahsetmektedir:

“ Birçok bölgede, sözde Anadolu’ya sâdik ufak tefek çeteler türemiştir. Bunların yüzde doksanı Birinci Cihân Harbi esnasında cephelerden silahları ile firâr eden kimselerdi. Şimdi çete nâmı altında bir kahraman gibi dolaşıyorlardı. Memleketin esaslı jandarması muharebelerde imhâ ettirildiğinden, Anadolu hükümetinin elinde memleketi zapt-ı rabt altına alabilecek kuvvet olmadığından mecburî olarak bunlara mümaşât ediyor (göz yumuyor), onlar da istedikleri gibi asıp kesiyor, bildikleri gibi at oynatıyorlardı.³⁰⁴

Kuva-yı Milliye, yalnız zeybek unsurundan ibaret değildir. Kuva-yı Milliye’nin yapısı incelendiğinde, millî ve vatanî duygularla; başka amaç gözetmeksizin Milli Mücadele’ye katılan gönüllüler; bir nevi asker alma şeklinde köylerden, kasabalardan toplanan kimseler; dağda gezen efeler ve zeybekler; asker kaçakları (Milli Mücadeleden önce kaçanlar ve sonra askere alınmamak için Kuva-yı Milliye’ye katılanlar); kanun kaçakları (herhangi bir vukuat işleyip, adaletten kaçan suçlular), hatta hapishanelerden

³⁰³ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953, s.431.

³⁰⁴ Avralıoğlu, a. g. e, s.84; Şerif Güralp, *İstiklal Savaşı’nın İç Yüzü*, İstanbul 1958, s. 29 -30.

çıkarılan suçlular da görülmektedir. Bunların dışında değişik mesleklerden kimseler, eşraf ve din adamları, toprakla uğraşan köylüler, gazeteciler ve aşiret reisleri de Kuva-yı Milliye içerisinde homojen olmayan bir şekilde yer almışlardır.³⁰⁵

Bu nedenle bu tür kişilerin, Kuva-yı Milliye adına halka fena muamelelerde buldukları da görülmüştür. Kuva-yı Milliye Birlikleri'nin daha ilk oluşum aşamalarında, sivil komutanlar, efeler ve subaylar bu birliklere komuta etmişler, sevk ve idaresinde bulunmuşlardır. Sivil komutanlar genellikle o bölgenin eşrafından olup, daha ziyade dini bilgisi yüksek kişilerden olmuştur. Bu kişilerin her ne kadar asıl meslekleri askerlik değilse de, düşmana karşı silahlı direniş gruplarının oluşmasında ve gelişmesinde etkili olmuşlardır. Askeri sevk ve idare konusunda başarılı olmasalar bile, moral ve mücadele azminin kuvvetlenmesinde belki en büyük payı bu kimselere ayırmak lazımdır.³⁰⁶

Kuva-yı Milliye arasında subaylar da vardır. Daha çok kendiliğinden, bazen de üst makamların emriyle görev alan bu subaylar muvazzaf, emekli ve yedek subaylardan ibarettir. Subaylar milis kuvvetlerine komuta etmekte zaman zaman zorluklarla karşılaşmışlardır. Efe'ler ise, genellikle zeybek gruplarının başındaki adamlardır. Zeybeklerin başı ve ağasıdır. Yiğitliğe, cesarete, dirayete göre zeybekler arasından seçilmiş ya da kendilerini onlara kabul ettirmiş kimselerdir.³⁰⁷

Düzenli ordu kuruluncaya kadar geçen safhada, işgalci kuvvetlere karşı koyan Kuva-yı Milliye'nin genelde uyguladığı taktik, bugün gayr-i nizami harp diye adlandırılan ve bunun bölümlerinden olan gerilla harbi ve mukavemet harekâtında uygulanan taktiklere uymaktadır. Bunlar akın, pusu, baskın, sızma gibi küçük kuvvetlerle vur-kaç tarzında yapılan hareketlerdir. Arazinin yapısı bu tür hareketlere etki eden en önemli faktörlerdendir. Kuva-yı Milliye'nin gerilla kuvveti olma niteliğinden dolayı klasik savaş ilkelerini uygulayamayışı ve bunun için yetersizliğinin belirginleşmesinde etkili olmuştur.³⁰⁸

Bu küçük kuvvetler arazinin engebesinden, saklanma ve gizlenme imkânların-

³⁰⁵ Köstüklü, *a.g.e.*, s. 145. Kadir Kasalak, "Kuva-yı Milliye'nin Askerî Açısından Etüdü", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XIV/42, Ankara 1998, s.1000-1001.

³⁰⁶ Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, İstanbul 1987, s. 123.

³⁰⁷ Özbalkan, *a. g. m.*, s. 29

³⁰⁸ Adnan Sofuoğlu, "Mondros Mütareke Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918 - 1922)", Türkler, C. XV, Ankara 2002, s. 622 - 623.

dan faydalanarak, görünmeden düşmana yaklaşabilmeli ve harekâtı yaptıktan sonra da çabucak kaybolabilmelidir. Batı Anadolu'nun coğrafi koşulları buna oldukça uygundur. Milli Mücadele'de, Efe'ler de bu bölgelerde daha çok yoğunlaşmışlardır. Genellikle, ovanın kenarındaki dağlık arziyi kendilerine üs olarak seçmişler ve düşmana karşı mevzilenmişlerdir. Yerli halktan oluşan Kuva-yı Milliye'nin fertleri, hem bölgeyi iyi tanımalarından ve hem de gizlenebilecekleri yerleri iyi bilmelerinden dolayı çoğu zaman düşmana karşı üstünlük elde etmişlerdir.³⁰⁹

Ancak, zamanla Yunan Birlikleri daha düzenli ve daha kalabalık gruplar şeklinde Batı Anadolu'yu işgale başlamışlardır. Bu durum Kuva-yı Milliye'nin etkisizleşmesine ve çoğu yerde başarısız olmasına neden olmuştur. Bütün bunların üstüne Kuva-yı Milliye Birlikleri içerisinde bulunan bazı unsurların ferdi ve pervasız hareketleri halkı canından bezdirmiştir. Zeybekler içinde dahi, zeybeklikle bağdaşmayacak şekilde hareket edenler, yağma ve talanlara karışanlar da olmuştur. Nitekim Kuva-yı Milliye'nin bu yapısı, sürekli tartışılır olmuş ve düzenli orduya geçişi hızlandırmıştır.

Öte yandan bu insanların disipline alışık olmamaları ve emir komutaya pek uymamaları, Kuva-yı Milliye'nin dikkati çeken diğer bir özelliğidir. Çoğu zaman her müfrezeye müstakil hareket etmiş, düşmana baskınlar yapmış ve sonradan müfrezeden ayrılanlar dahi olmuştur. Batı Anadolu'daki illerin düşman işgalinden kurtarılışları dikkate alınacak olunursa, zaferle sonuçlanan muharebelerden sonra bile, Kuva-yı Milliye Müfrezeleri'nin dağıldığı ve savaşçıların köylerine çekildikleri görülmüştür. Bu gibi olaylardaki dağılmaya da, “ *Zafer kazanıldı, sonuç alındı. Artık yapacak iş kalmadı* ” düşüncesi sebep olmuştur. Bozguna uğrayan müfrezelerin dağılması ise daha çabuk olmuştur.³¹⁰

Yurt genelinde düşmana karşı mücadele eden Kuva-yı Milliye'lerin durumları da ciddi bir şekilde tartışılır olmuştur. Yukarıda örneklerinden bahsettiğimiz olumsuz gelişmeler Çal ve çevresinde fazla görülmemiştir. Ancak, devletin zafiyet içine düşmesi ve otoritenin kaybolmasından bir takım menfaat çevreleri her yerde olduğu gibi Çal'da da ortaya çıkmıştır. Bunlar genellikle otorite boşluğundan yararlanıp, kişisel menfaatleri

³⁰⁹ Aydın, a. g. e., s. 9.

³¹⁰ Müslim Özbalkan, Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, “*Milli Mücadele'de “İlk” Başkaldırısı: Yörük Ali Efe ve Malgaç Baskını*”, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın 2006, s. 28 - 29.

için halka baskı yapan, eziyet uygulayan çevreler olmuştur.³¹¹

Bu olaylar yaşanırken, Çal ve çevresinde etkili olan bazı eşkıyalık hareketlerinin olduğu da bir gerçektir. Bu eşkıyalık hareketini yapanlardan birisi de, İslam Çetesi Olayı'dır. Özellikle halkın dini duygularından faydalanıp, kolay taraftar bulabilmek için İslam Çetesi adını kullanan bu grup, 50-60 kişiden meydana gelmiştir.³¹² İslam Çetesi, 1919 Haziran'ından itibaren etkili olmaya başlamış ve civarda yol kesme, adam kaçırma, adam öldürme ve zorla haraç kesme gibi faaliyetler içine girmiştir. Böylece halka korku verilmiş ve halk sindirilmeye çalışılmıştır.

İslâm Çetesi gibi asayışı bozan grupların ortaya çıkması, Mondros Ateşkesi'nin 7. maddesinin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. Böylece, Anadolu'nun işgaline zemin hazırlanmış olmaktadır. Kuva-yı Milliye ruhunun bu kadar güçlü olduğu ve Batı Cephesi'ne en çok gönüllünün toplandığı yer olarak, her zaman Çal gösterilmiştir. Dolayısıyla bu grubun Çal'a gelmesi ve isyanın Çal'da çıkarılması tesadüfî değildir. Hala günümüzde bile o günleri, büyüklerinden dinleyen Çallı'lar, Milli Mücadele'ye bu kadar destek veren bir yerde bu isyanın nasıl çıktığını anlayamamışlardır.³¹³

Neticede, Çal ve çevresinde umduğunu bulamayan İslam Çetesi, faaliyetlerini Çivril ve Dinar taraflarına kaydırmıştır. Birkaç gün içerisinde 20 kadar kişiyi öldürmüştür. Bölgede görevli olan mahalli jandarma birlikleri ile de çatışan çete üyelerinden etkili iki kişi (Çakır Ahmet ve Muhacir Ali) öldürülünce, çetenin faaliyetleri zamanla zayıflamış ve çete kendiliğinden yok olup gitmiştir. Bundan sonraki günlerde ise halkın rahat bir nefes aldığı görülmüştür.³¹⁴

Çetenin yok olmasındaki temel etken, halktan destek görmemesidir. Bu durum ise bölgenin karışıklık istemediğinin en açık göstergesidir. Türk Milleti'nin yaşama hakkını elinden alan, hak ve hürriyetlerini kısıtlayan, namus ve vatanlarını tehdit eden tüm bu olumsuz hareketler milletten gereken cevabı almıştır. Üstelik o günlerin hassas yapısı içinde ortaya çıkan çete faaliyetleri hiçbir zaman destek bulmamıştır. Bu olaylar

³¹¹ Balık, *a.g.e.*, s. 108 - 109.

³¹² Balık, *a.g.e.*, s. 109

³¹³ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşmede, kendisi, bu isyan olayını büyüklerinden kısmen duyduğunu ama böyle bir isyanın bu bölgede neden çıktığını kimsenin anlamadığını nakletmiştir.

³¹⁴ Balık, *a. g. e.*, s. 110.

öncesinde olduğu gibi olaylardan sonra da Batı Cephesi Komutanlığı'na en çok gönüllü temininde bulunan yine Çal ve çevresi olmuştur. Nitekim yaşanan bunca olumsuz hadise Çal halkını rahatsız ettiği gibi, Çal ileri gelenlerini de bir hayli rahatsız etmiştir. Onlarında kısa süre sonra bu tepkilerini dile getirdikleri görülmüştür.³¹⁵

Çete olaylarına karışanların geneli ya kanun kaçağı olanlar veya savaştan kaçanlar olarak bilinmektedir. Dolayısıyla bu tür kişilerin kolay yoldan para kazanmak istemeleri sonucu, halka zulmettikleri görülmüştür. Halktan destek görmemelerinin asıl nedeni de budur. Zorbalıkları ve güvensiz tavırları, halkın onlardan uzaklaşmasını sağlamıştır. Böylesine olumsuz hâdiselerin yaşandığı bir dönemde her şeyden önemlisi yine halkın moralini yüksek tutmak esas kabul edilmiştir. Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin bu zor dönemlerde yaptığı iş, bu olmuştur.

Devlet, bu çetelere karşı çoğu zaman güç kullanarak bastırma yoluna gitmiştir. Kimi zaman ise ikna yolları denenmiştir. İsyan edenlerin zeybeklikle ilgilerinin olmadığı da açıktır. Çünkü zeybekler, mert, yiğit ve er olarak kalmak geleneğini devam ettirmişlerdir. Dolayısıyla gerçek zeybekler, Türk İstiklâl Savaşı'nda, Kuva-yı Milliye'ye tam destek vermişler ve Milli Mücadele'nin yanında yer almışlardır. İslam Çetesi Olayı'ndan sonra Çal'da rahatsızlık oluşturan bir başka gelişme ise, meşhur “ *Denizli Olayı'dır.*”³¹⁶ Düzenli orduya geçişe kadar, sıkıntılı bir süreç oluşturan bu hadise, Denizli halkı ve çevredeki yerleşim bölgelerinde derin izler bırakmıştır. Yaşanan bu üzücü olay,

³¹⁵ Balık, *a.g.e.*, s. 108-112.

³¹⁶ Denizli'de bulunan Rumlar'ın Eğridir'e sevki uygun bulunduğu günlerde, bu sevkiyat için Demirci Mehmet Efe'nin en yakın adamlarından Sökeli Ali Efe'yi görevlendirdiği bilinmektedir. Rumların sevki esnasında, Kuva-yı Milliye'ye karşı olan bazı kimseler, Rumlar gönderilirse ve Yunan Askerleri de Denizli'ye girerlerse, müslüman ahaliye büyük zarar verirler, diye ortamı karıştırmaya çalışmışlardır. Bu kişiler Rumlar'ın gönderilmesine karşı çıkmışlardır. Böylece Kuvva-i Milliye aleyhine muhalefet oluşan Denizli'de, ortam karışmaya başlamıştır. 7 Temmuz 1920'de sevkiyat işlemi tamamlanmıştır. Ancak, Demirci Mehmet Efe'nin, asayiş ve güvenliği sağlasınlar diye gönderdiği Efe'ler, bu sevkiyat esnasında bazı taşkınlıklarda bulunmuşlar ve halka zararlı davranışlarda bulunmuşlardır. Bu rahatsız edici durumlar, Aydın'da bulunan Demirci Efe'ye telgrafla bildirilmiş ve bir bakıma Efe'ler şikayet edilmiştir. Demirci Mehmet Efe de, Denizli'deki adamı Sökeli Ali Efe'ye bir telgraf çekerek, Ona ikazlarda bulunmuştur. Bu olaydan sonra, Sökeli Ali Efe, durumun ciddileşmesi üzerine olayların daha fazla büyümemesi için, şehirden ayrılmaya karar vermiştir. Tren İstasyonu'na doğru ilerlerken, Efeler ve Halk arasında küçük çaplı bir arbede yaşanmıştır. Bu esnada Sökeli Ali Efe ve bir kaç Efe, (Hacı Mustafa ve İsmail Efe) arbede esnasında vurularak öldürülmüştür. Olayları öğrenen Demirci Mehmet Efe, bazı Kuva-yı Milliyeciler ve askeri yetkililerle (Şefik Aker Bey, Mülazım-ı Evvel Şevki ve Hüseyin, 175. Alay Komutanı Şerafeddin Bey) Denizli'ye gelmiş, trenden iner inmez adamlarının “isteseydi olayları önleyebilirdi” dedikleri Askerlik Şubesi Başkanı Tevfik Bey'i orada öldürdü. Bu öfke ile Hükümet Konağı'na gelen Demirci, olaylardan sorumlu gördüğü birkaç kişiyi daha öldürdü. 9 Temmuz'da Demirci'nin adamları şehre yayılıp 60 kadar kişiyi toplayıp, olaylardan sorumlu oldukları gerekçesiyle Hükümet Konağı önünde onları da öldürmüştür. Bu durum şehirde panik ve korkuya sebep olmuştur. 15 Temmuz'a kadar bu korku ve panik ortamı devam etmiştir. Araya hatırlı bazı kimselerin girmesiyle Demirci, halkı affettiğini ilan etmiş ve şehirden ayrılmıştır. Nuri Köstüklü, Milli Mücadele'de Denizli ve Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu, “*Arşiv Belgeleri Işığında “Denizli Hadiseleri”*”, Denizli 1992, s. 126, 127.

Kuvva-i Milliye'nin durumunun bir kez daha görüşülmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'da Kuva-yı Milliyeciler'in bu tür keyfi davranışlarının halkın heyecanını ve şevkini kırdığını düşünmektedir. Bu olayı takip eden günlerde, Demirci Mehmet Efe ve Yörük Ali Efe cephenin çökmesinden birbirlerini suçlamaktadırlar. Hatta 30 Temmuz 1920'de Yörük Ali Efe, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndererek, Demirci Mehmet Efe'yi suçlayıcı ifadelerle şikâyet etmiştir. Demirci Mehmet Efe de, şikâyet telgrafından habersiz, 18 Ağustos 1920'de kendini savunan bir telgrafi, Mustafa Kemal Paşa'ya göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa ise, her iki Efe'ye de gönül alıcı ifadelerde bulunarak, başarı dilemiştir.³¹⁷ Ancak ikisinin arasındaki sorunlar yine de devam etmiştir.

Denizli'de yaşanan bu üzücü olay Çal'da duyulduğunda, Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Necip Bey, hemen tepkisini ortaya koymuş ve gereken tedbirleri almıştır. Kuvva-i Milliyeci Birlikler'in tutum ve davranışlarını tasvip etmeyen Necip Bey, Efe'lerin zulmüne uğramış 40 kadar kişiyi yanına almış ve Çal Kaymakamı Fazıl Bey'in yanına gitmiştir. Kaymakam'a özetle şöyle demiştir: “ 50.000 nüfuslu Çal Kazası'nın bütün halkı, TBMM Hükümeti'ne sadıktır. Hükümetin düzenli birlikleri buraya gelirse askerlerimizi omuzlarımızda taşırız. Ancak çapulcu ve zeybek grubunu istemiyoruz. Bu gruplar bir daha Çal'a gelmesin. Bu konuda Hükümet'çe bir tedbir alınmazsa ve çapulcu grupları Çal'a gelirse, Cenab-ı Allah'a güvenip kendimizi koruyacağız. Bu konuda halkın mâzur görülmesi ve kendilerini korumaya müsaâde edilmesi gerekir.”³¹⁸

Düzenli ordunun kurulmasına yönelik çalışmalar TBMM'nin açılışını takip eden günlerde yapılmış, 16 Mayıs 1920'de alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile Kuvva-i Milliye'nin bundan sonra Müdafa-i Milliye (Milli Savunma Bakanlığı) teşkilâtına bağlı olacağı, tüm yiyecek, içecek ve barınma ihtiyaçlarının hükümet tarafından karşılanacağı belirtildi. Ali Fuat Cebesoy da 24-25 Haziran 1920'de Batı Cephesi Komutanlığı'na atandı. Kuvva-i Milliye'nin kaldırılması ve düzenli orduya geçilmesi kararını kesinleştiren bir başka gelişme; Ali Fuat Paşa komutasındaki birliklerle, Çerkes Ethem kuvvetle-

³¹⁷ Aydınel, a.g.e, s. 355-356.

³¹⁸ Balık, a.g.e, s. 112.

rinin 24 Ekim’de giriştikleri Gediz Taarruzu’nun başarısız olmasıdır.³¹⁹

Yaşanan bunca olumsuzluk düzenli orduya geçişi hızlandırmıştır. 1920 Ekim ayının sonlarından itibaren Kuva-yı Milliye mensupları ya hızla dağıtmaya ya da düzenli orduya alınmaya başlanmıştır. 8 Kasım 1920’de Batı Cephesi yeniden yapılandırılarak, Batı ve Güney Cephesi olarak ikiye ayrılmıştır. Buna göre Batı (Kuzeybatı) Cephesi Komutanlığı’na İsmet İnönü, Güney Cephesi Komutanlığı’na Refet Bele getirilmiştir.³²⁰

Bu amaçla Kuvay-ı Milliye, 2 Ocak 1921’de, yani Birinci İnönü Muharebesi’nden dört gün önce, Genel Kurmay Başkanlığı’nın emriyle kaldırılmış ve bütün müfrezeleri düzenli ordu birliklerine dâhil edilmiştir. Yaklaşık 19 ay varlığını sürdüren Kuvay-ı Milliye birlikleri düzenli orduya katılmak suretiyle görevini tamamlamıştır.³²¹ Tüm bu gelişmeler dikkate alındığında, Çal Kuva-yı Milliyesi, Genel Kurmay Başkanlığı’nın emrini yerine getirmiş ve düzenli orduya katılmıştır. Kaldı ki, Necip Bey’in, Denizli Olayı’na verdiği tepki yukarıda da anlatılmıştır. Bu durum bizlere bir kez daha göstermiştir ki, Çal eşrafı ve halkı, düzenli bir yapılanmanın içinde bulunmak istemektedir. Ayrıca, eşkıyalık olaylarını kesinlikle tasvip etmemektedir.

³¹⁹ Aydın, *a.g.e.*, s. 202.

³²⁰ İzzet Öztoprak, “*Düzenli Ordunun Kuruluşu*”, İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara 1985, s.272.

³²¹ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s. 178-181.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE SONRASI AHMET İZZET EFENDİ

1-AHMET İZZET EFENDİ’NİN SAVAŞ SONRASI BÖLGEDEKİ SOSYAL FAALİYETLERİ

Savaştan sonraki yıllarda kendisine milletvekilliği teklif edildiği halde eşine az rastlanır bir örnek davranış sergileyen Ahmet İzzet Efendi, bunu kabul etmemiş ve kendisini hayır işlerine adanmıştır. Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi müftü efendi, ömrünün her kademesinde sosyal hayatın içinde olmuştur. Savaştan sonraki yıllarda özellikle öğrenci yetiştirilmesi konusunda hassas davranmış ve hem müftülük görevini yerine getirmiş hem de irşat hizmetinde bulunmuştur.

Yakın çevresinden onu tanıyan herkes ve hatta bizzat kendisinin yetiştirdiği evlatlıkları, hayır işlerinde ön saflarda yer aldığından bahsetmişlerdir. Özellikle fakir gençlerin evlendirilmesi hususlarında hassas davranmış ve kimi zaman parasal desteklerde bulunmuştur.

Ahmet İzzet Efendi, mesleki hayatının daha ilk yıllarında bazı olumsuzluklarla karşılaşmasına rağmen yılmamış, görev yeri olan Çal Kazası’nda büyük hizmetlerde bulunmuştur. Özellikle halkın dini bakımdan bilinçlendirilmesi üzerinde durarak ilçede bir otorite oluşturmaya çalışmıştır.³²² Müftü Efendi’nin öğrenci yetiştirilmesi hususundaki hassasiyetini herkes bilmektedir. Zeki ve gelecek vaad eden çocuklarla yakından ilgilenmiştir. Özellikle fakir çocukların yetişmesine büyük önem vermiş, onların temel dini ve ilmi hükümleri öğrenmelerini sağlamıştır.³²³

Bunun yanında Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden Süller Kasabası’ndaki med-

³²² Ahmet İzzet Efendi eğitime büyük önem vermekte ve halkın bilinçlenmesi gerektiğini her fırsatta göstermekteydi. Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme’de, çocukluğunda ve gençliğinde Müftü Efendi’nin adını büyüklerinden sık sık duyduğunu, askerliği öncesinde de kendisini Çal pazarında defalarca gördüğünü ve Çal halkının kendisine hürmet ettiğini söylemiştir.

³²³ Saadet Serez, (1940 Çal-Selcen doğumlu.7 Nisan 2014 tarihinde yapılan görüşme) Babası Hasan Hüseyin Güçlü’nün o günlerin toplum yapısını anlatırken çoğu zaman uygulandığını, Müftü Efendi’nin okumaya meyli olan gençlerle yakından ilgilendiğini söylemiştir.

reseye gelen öğrencilerle yakından ilgilenmiş, zeki olduğunu gördüğü öğrencileri yanında bırakmış ve onların eğitimlerine daha farklı bir ihtimam göstermiştir. Ayrıca evlenme yaşına gelmiş gençlerin evlenmeleri konusunda maddi yardımlarda da bulunan Müftü Efendi'nin yardımını alan birçok kişi bugün hala kendisini hayırla yâd etmektedir.

Nitekim yetişmesinde büyük emekleri olanlardan birisi olan Ahmet Çalgüneri³²⁴ Müftü Efendi'nin yaptığı evliliklerden bir kız evladının olduğunu da söylemiştir.³²⁵ Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin ömrünün son yıllarında aynı mahallede yaşayan ve henüz daha çocukken büyüklerinden Müftü Efendi ile ilgili anlatılanları dinleyerek büyüyen Fatma Çalgüneri,³²⁶ kendisinin ilme ve irfana büyük önem verdiğini, okuma meylili olan herkese, teşvik etme amaçlı maddi destek sağladığını belirtmiştir. Ayrıca Müftü Efendi'nin yanına farklı illerden eğitim amaçlı gençler gelmiş ve medrese eğitimi almışlardır. Gençlerin içinden anlama ve kavrama yeteneği iyi olanları, Müftü Efendi yanında bırakmış ve onların eğitimine daha fazla önem vermiştir. Genellikle gelenlerin Konya taraflarından olduğu O'nu tanıyanlar tarafından da tasdik edilmiştir.³²⁷

Kendisiyle ilgili söylenenler bu şekilde anlatılıp gitmektedir. Asıl olan burada Ahmet İzzet Efendi'nin, eğitime ve gençlerin yetiştirilmesine verdiği önem ve çok zor koşullar altında bile eğitime zaman ayırmasıdır. Çünkü O, çok iyi bilmektedir ki, tarih boyunca tüm zorluklar eğitilmiş insanlar ile başarılmış ve her zorluğun üstesinden gelinmiştir. Çalışmalarını hep bu amaç doğrultusunda geliştirmiş ve bunda da başarılı olmuştur. Ömrünü büyük bir tevazu ve feragat hissi içinde yaşayarak tüketen merhum Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi, son zamanlarında muhitinin fakir insanlarına karşı bütün varlığını sarf ederek hizmete koşmuş ve birçok kabiliyetli gencin, yardımlarıyla okuyup yetişmesini sağlamış, örnek bir Müslüman'dır.³²⁸

³²⁴ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme. Ahmet İzzet Efendi'nin, kendisinin yetişmesinde büyük emeği olduğunu ve kendilerinden desteğini eksik etmediğini söylemiştir. Ahmet Çalgüneri görüşmeyi gerçekleştirdiğimiz de Çal - Süller Kasabası'nda ikamet etmektedir.

³²⁵ Ahmet İzzet Efendi iki evlilik yapmış ve kendisinin bu evliliklerden bir kızı dünyaya gelmiştir. Bu kızı ise İstanbul'da ikamet ederken vefat etmiştir. (Emine Çalgüner.)

³²⁶ Fatma Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme.

³²⁷ Fatma Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme.

³²⁸ Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

Ayrıca Müftü Ahmet İzzet Efendi'ye Milli Mücadele'deki hizmetlerinden dolayı 3354 ve 3565³²⁹ sayılı olarak iki istiklal madalyası tahsis edilmiştir.³³⁰ 3354 sayılı beratındaki adı “ *Çal Kazası Müdafası Hukuk Heyetinden Müftü Ahmet İzzet Efendi* ”, 3565 sayılı tahsis beratında ise “ *Denizli Çal Kazası Müftüsü Ahmet İzzet Efendi* ” şeklinde düzenlenmiştir. Her iki madalyada da “ *Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti* ” mührü ile Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzası bulunmaktadır. Beratların tarihi ise; 17 Mart 1926'dır.³³¹

2- SAVAŞ SONRASI RESMİ GÖREVLERİ

Ahmet İzzet Efendi, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra da Çal Müftülüğü görevini yerine getirmeye devam etmiştir. Süller'de oturmuş ve Çal'daki Müftülük Dairesi'ne her gün atıyla gidip gelmiştir.³³² Savaştan sonraki yıllarda kendisine bazı görevler teklif edilmiş olsa da kabul etmemiştir.

Çalgüner Ailesi, 150 yıl müftülük görevini hakkıyla yerine getirmiş ve en zor zamanlarda bile, en ufak bir yılgınlık göstermemiştir. Milli Mücadele'nin daha ilk günlerinde İzmir'in işgalinden rahatsız olan Müftü Ahmet İzzet Efendi, atına binip Denizli'ye doğru yola çıkmıştır. Yol güzergâhında bulunan hatırı sayılır kişilerle gönüllü temini konusunda görüşmüş, Denizli'de Müftü Ahmet Hulusi Efendi'den de direniş konusunda destek aldıktan sonra, o zaman ki Mutasarrıf ve Eski Dâhiliye Vekili Faik Öztrak'ın yanına varmıştır.

Kendisiyle geçen konuşmada “ *Müftü Efendi! Sen ne demek istiyorsun? Bu vaziyet karşısında bir kaymakam, bir mutasarrıf, bir vali ne yapabilir?* ” diyerek Ahmet İzzet Efendi'ye çıkışınca, Faik Bey'e hitaben Müftü Efendi; “ *Kaymakamlık, mutasarrıflık, valilik milletle kaimdir. Millet cayır cayır yanmaya başladı. Biz buna seyirci ka-*

³²⁹ Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşmede, Müftü Efendi'ye iki istiklal madalyası verildiğini ve ikisinin de kızı Emine Hanım da olduğunu söylemiştir. Bkz. EK: XI, EK: XII, EK: XIII

³³⁰ Bir kimsenin iki istiklal madalyası aldığı görülmemiştir.İkincisinin yanlışlıkla verildiği anlaşılınca geri isteme yöntemine başvurulmamış, daha önce Batı cephesinde görev yapmış olan Orgeneral Kazım Özalp paşa, Ahmet İzzet Efendi'den ikinci istiklal madalyasını geri istetmemiştir.

Sarıkoynucu, a. g. e. C. II. s. 379.

³³¹ Şükrü Tekin Kaptan, *Denizli Kitabeleri*, Denizli 1999, s. 58. EK: XIV.

³³² Arif Güneş ile yapılan aynı tarihli görüşme.

lamayız. Ne yapacaksınız yapınız. Ben kudretim nispetinde bu uğurda bir vazife almaya geldim”³³³ cevabını vermiştir. Bu kararlı tavrı Müftü Efendi’nin bundan sonra yapacaklarının da bir nevî işaretidir.

Denizli’nin diğer mülki âmirleriyle³³⁴ de görüşen Müftü Efendi, en son olarak Ahmet Hulusi Efendi ile bir kez daha görüşmüş ve ilçesi Çal’a dönmüştür. O’nun Denizli’den geldiğini gören eşraftan Necip Bey’in de, Müftü Efendi’ye bağlılığını bildirdiğini yukarıdaki bölümlerde anlatmıştık. Yerel olarak başlamış olsa da, Müftü Ahmet İzzet Çalgüner Efendi’nin başlatmış olduğu bu hareket kısa süre sonra ses getirmiştir.

Çok kısa sürede organize olunmuş ve bir cemiyet kurulmuş, yapacakları konusunda önceden desteğini göreceğinin sözünü aldığı Müftü Ahmet Hulusi Efendi ile de koordineli hareket edilmiştir. Bu koordinasyon gönüllü temininde ve cephelerde alınan galibiyetleri de beraberinde getirmiştir.

Müftü Efendi’nin, Milli Mücadele sonrası aldığı tek resmi görevi, Çal Müftülüğü’nü devam ettirmesidir.³³⁵ O’nun 28 Haziran 1949’da Miilî Mücadele yıllarını anlattığı hatıralarında yer alan şu ifadeler, asıl görevi olan müftülüğe devam edeceğini de göstermektedir:

“ Bendeniz de, Kuva-yı Milliye Riyaseti’nde bulunduğum zamanın sonlarında bizim Kaymakam Bey, Gazi tarafından Kuva-yı Milliye Reisliği’ne gelen bir emri okudu. Emirde şöyle yazıyor dedi: “ Hükümetimiz tekarrür etmiştir. Kuva-yı Milliye riyaset ünvanı “ Müdafâ-i Hukuk ” ünvanını almıştır. Yorgun olan Kuva-yı Milliye Reisleri kendi hizmetlerine bakabilirler. “ Ben de mademki öyledir, bizim vazifemiz müftülüktür. Bu riyaseti, Necip Bey’e bırakıyorum” dedim. Necip Bey tarafından bu vazife kabul

³³³ Sarıkoyuncu, a.g.e, C. II, s. 268.

³³⁴ Ahmet İzzet Efendi, Mutasarrıf ile görüşükten sonra Kalem Reisi (Askerlik Şubesi Başkanı) Tefik Bey ile de görüşmüş ve onun bu işe çok sevindiğinden bahsetmiştir. Sarıkoyuncu, a.g.e. C.II, s. 268.

Ayrıca bu konu ile ilgili olarak evlatlıklarından Ahmet Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşmede, Müftü Efendi’nin bizzat kendisinin daktilo ile yazdırıldığı ve mühürlendiği, dönemin koşullarını anlattığı bir yazı gösterdi. Müftü Efendi, başından geçen tüm olayları burada anlatmış ve hatta bu hadiseye de yer vermiştir. “*Türk Yavrusuna Öğüt*” başlıklı bu yazı bizzat Müftü Efendi tarafından yazdırılmış ve evlatlıkları tarafından günümüze kadar özenle korunup saklanmıştır. EK: XVI.

³³⁵ Müftü Efendi’ye, milletvekilliği teklif edildiğinde 1923 yılları olmalı ki, kendisi de 48-49 yaşlarındadır. Ancak O, bu görevi kabul etmemiş, müftülük görevini ifa etmiştir. Daha çok talebe yetiştirilmesine önem vermiş ve sosyal hayatın içinde aktif olarak bulunmuştur. Bulduğu makamı da en iyi şekilde kullanan Müftü Efendi, topluma her zaman önderlik etmiştir. O Milli Mücadele’ye sadece bedenen değil, binlerce liralık servetiyle de katılmıştır. Bkz. Çelik, a.g.e, s. 39.

edilmeyince cümlemizin ısrarı üzerine bu vazife Derviş Bey'e tevdi edilerek, mukaddesatımızın hükümete bu suretle teslim etmiş olduğumuzu sahih bir vicdanla arz eylerim."

336

Halkın arasında çok saygın bir yere sahip olan Müftü Efendi, daha çok Çal pazarının kurulduğu Pazartesi günleri halkla görüşmüş, halkın dini sorularına cevaplar vermiştir. Halkın bu dönemlerde de Müftü Efendi'ye birçok konuda danıştıkları ve istişare ettikleri bilinen bir gerçektir. Kaldı ki kendisi makamında oturan, bir şikâyet olursa makamına getirmelerini isteyen birisi değildir, hiç böyle birisi de olmamıştır.³³⁷

Günümüzde Müftü Efendi'yi yakından tanıyan ve görenlerden birisi olan Mustafa Karabiga da, Müftü Efendi'yi anlatırken şunları söylemiştir: “ *Her zaman halkın içinde olmuş ve insanlarla yakından ilgilenmiştir. Pazartesi günleri kurulan Çal pazarına iner, hem halkla iç içe olur hem de satılan mallara bakardı. Bunun yanında esnafla da hasbihal eder ve insanları dinlerdi.*”³³⁸

3- VEFATI

Müftü Ahmet İzzet Efendi, Çal müftülüğü görevini kendi isteğiyle emekliye ayrıldığı 29 Nisan 1950 tarihine kadar sürdürmüştür.³³⁹ Özellikle 1940 Şubat ayından itibaren rahatsızlığı ortaya çıkmaya başlayan Ahmet İzzet Efendi'nin, birçok kez Diyanet İşleri Başkanlığı'na hitaben yazdığı ve sağlık sorunları sebebiyle izin istediği dilekçeleri, özlük dosyası'nda da mevcuttur. İzin istekleri, 1948 yılına kadar devam etmiş olup, bazı dönemlerde izne ayrılmalar sıklaşmıştır. Bu da, Müftü Efendi'nin yaşının ilerlemesiyle ilgili, rahatsızlıkların ortaya çıktığını göstermektedir. Nitekim 3 Şubat 1940'ta Diyanet İşleri Reisliği Yüksek Makamı'na hitaben yazdığı bir dilekçesinde şu

³³⁶ Ahmet Çalgüneri ve eşi Fatma Çalgüneri ile yapılan aynı tarihli görüşme sırasında, gösterdikleri belgeden alınarak nakledilmiştir. Bkz. EK: XVI vd.

³³⁷ Mustafa Karabiga ile yapılan aynı tarihli görüşme.

³³⁸ Müftü Efendi'yi anlatan Mustafa Karabiga, Çal pazarının kurulduğu pazartesi günleri pazara geldiklerinde Müftü Efendi'yi gördüklerinden bahsetmiştir. Ayrıca kendisinin hafif turuncuya kaçan sakal renginin ve keskin bakışlı bir yapısının olduğunu da söylemiştir. Müftü Efendi'nin hal tercümesine baktığımızda da, Yunan Askerleri'nin, Süller'i işgal ettiklerinde ilk önce Müftü Efendi'nin evine geldiklerini ve onu bulamayınca halka “*nerede sizin sarı müftünüz*” diye hitap ettiklerini de biliyoruz. Buradan da anlaşılacağı üzere Müftü Efendi'nin fiziki özelliklerinden birisinin de “sarışın” olmasıdır.

³³⁹ Haytoğlu, *a.g.m.*, s. 380.

ifadelere yer vermiştir:

“Hayli zamandan beri sinir hastalığına müptela isemde son günlerde ziyâdeleştigiğinden dolayı Ankara’da bir mutahassisa müracaat etmek üzere bir ay mezu- niyet vermenizi dilerim.”

Çal Kazası Müftüsü

A.İzzet Çalgüner.³⁴⁰

Müftü Ahmet İzzet Efendi, Çal Müftülüğü görevini Millî Mücadele yılları da dâhil edilerek 37 yıl, 9 ay ve 17 gün olarak ifa etmiş, bu süre Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 38 yıl olarak kabul edilmiştir.³⁴¹

6 Haziran 1952 tarihinde vefât eden Müftü Ahmet İzzet Efendi’nin kabri, Süller Kasabası’nda bulunan Yukarı Çarşı Camii’nin³⁴² bahçesindeki aile mezarlığındadır. Müftü Efendi’nin mezarı, camiinin giriş kısmında, sağ taraftadır.³⁴³ Mezar taşı kitabe- sinde ise şunlar yazmaktadır:

“Zâir pek sezâdır hatmi, Kur’an eyle sen şu yatana,

Müşkülâtı bi zamanda, hizmet etti, vatana.

Bir tabur asker gönüllü yardım etti, atana.

Olmasaydı kim bakardı can alıp can satana

Manevi maddi cihetten çok aradı çareler,

Her cihetten çok çalıştı Müftü Ahmet İzzet Çalgüner

³⁴⁰ DİB. Arş. Evrak Kalemî, Nu: 492-57, sayı: 1.

³⁴¹ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü’ne gönderilen 12 Mayıs 1952 tarihli resmi yazıda, Ahmet İzzet Efendi’nin hizmet süresine eklenen 3 yıl, 4 ay 1gün’ün “*Mücadele Zammı*” olarak belirtilmesi, Millî Mücadele yıllarının dikkate alındığını göstermektedir. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü’nün, Ahmet İzzet Efendi’ye maaş bağlanması konusundaki dosyasında, emekli aylığının başlama tarihi olarak, 1 Haziran 1952 tarihi verilmektedir. Dolayısıyla Müftü Efendi’nin emekli maaşını alması ile vefat ettiği tarih arasında sadece 5 (Beş) gün vardır. DİB. Arş. Evrak Kalemî, 120 - 3062.

³⁴² Günümüzde camiinin ismi, Müftü Ahmet İzzet Efendi Camii olarak değiştirilmiş olup, camiinin girişinde yapım tarihi olarak 1958 yazmaktadır. 12 Ekim 2014 tarihinde çekilen resim: 2

³⁴³ 12 Ekim 2014’te çekilen resim 3.

Bâri bir ihlâs ile bir Fâtîha sun ruhuna

Cennet'ül mevâda, daim bir makamı buluna.(06.06.1952) ³⁴⁴

³⁴⁴ Kaptan, a g.e, s.100.

SONUÇ

Millî Mücadele Tarihi'mizin önemli kahramanlarından olan Müftü Efendiler ve mücadelenin organizeli şekilde yürütmesini sağlayan Heyet-i Milliye'ler, gün gelmiş zaferin kazanılması için de büyük çaba göstermişlerdir. Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasından hemen sonra başlayan işgaller, Türk Milleti'ni bir arayış içine sokmuş ve direniş cemiyetleri kurulmuştur. Henüz İzmir'in işgali gerçekleşmeden İzmir Müdaa-i Hukuk Cemiyeti Mart 1919 tarihinde İzmir Kongresi'ni düzenlemiş, bu kongreye Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi başkanlığında ilçe müftüleri de katılmıştır. Bu heyetin içinde Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ve eşraftan Necip Bey de bulunmaktadır.

İzmir Kongresi'ne Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin yanı sıra katılanlara bakıldığında, Belediye Başkanları ve eşraftan kişilerin yanında, 37 tane müftünün de İzmir'de hazır bulunması, Millî Mücadele'ye ayrı bir güç vermiştir. Öyleki Türk Milletinin en hassas noktalarından birisi de inançlarıdır. Bu uğurda gösterdiği fedakârlıklar ise haklı olduğunun en açık göstergesidir. Müftü Efendiler'in İzmir Kongresine katılmaları, aslında Türk Milleti'nin inanç değerlerinin sağlamlığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim "*Seçilmişler*" olan Belediye Başkanları ve saygı duyulan kişiler olan "*Eşraf*" ın katılması daha ayrı olarak değerlendirilmelidir. Konumuzun ana teması olan Müftü Ahmet İzzet Efendi ve O'nun gibi bu mücadeleye katılan Müftü Efendiler'in varlığı, Kurtuluş Savaşı'nın haklılığını ortaya koymuş, Millî Mücadele'ye güç vermiştir.

Milletin ruhunda yatan direnme ve dayanma gücünü ateşleyen Müftüler, Millî Mücadele'nin doğuşunda önemli rol üstlenmişlerdir. Bu buhranlı günlerde Anadolu insanının halini yakından takip eden Denizli – Çal Müftüsü Ahmet İzzet (Çalgüner) Efendi, Çal ilçesinde ve civarında halkın Millî Mücadele'ye katılımı konusunda büyük gayretler göstermiştir. Müftü Ahmet İzzet Efendi, yaptığı çalışmalarda ilk olma özelliğini de kazanmış, daha işgalin ilk günlerinden itibaren halkı bilinçlendirerek, düşmana karşı konulmasını öğütlemiş, halkı Çarşı Camii'nde toplayıp düşman istilasına karşı seyirci kalınmamasını ve düşmana silahla mukavemet edilmesinin şart olduğunu bildirmiştir.

Bir kez daha anlaşılmaktadır ki, yaşanmakta olan bu zorlu günlerde, Ahmet İzzet Efendi; vatanını ve milletini seven gerçek bir önder olduğunu göstermiştir. Çal ve civarından bir takım kimselerin can ve mal derdine düştüğü o günlerde eşine az rastlanır bir cesaretle ortaya atılmış ve bir kahramanlık örneği sergilemiştir. Halkı, göç etmemeye, korkmamaya, memleketlerini ve haklarını fiilen korumak için düşmanla mücadeleye davet etmiş, hatta bunun için sürekli gönüllü teminine de çalışmıştır.

1919 Mayıs'ında, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline, Denizli'de tam ve doğru teşhis konulmuştur. Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin olayları geniş açıdan değerlendirmesi ve her türlü imkânı kullanması Çal ve çevresinde düşmana karşı, başarıyı getirmiştir. İzmir Kongresi'nin ardından görev yeri olan Çal'a dönen Müftü Ahmet İzzet Efendi, hemen teşkilatlanma çalışmalarına başlamış ve Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuştur. Çal ve çevresindeki köyleri bir bir dolaşarak, düşmana teslim olunmaması gerektiğini anlatmış ve mücadele etmenin dinî bir vecibe olduğunu öğütlemiştir. İzmir'in işgal edildiği 15 Mayıs 1919 tarihinden daha iki gün sonra Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi, halkı Çal Çarşı Camii önünde toplayıp etkili bir konuşma yapmıştır. Burada halka, teslim olunulmamasını söylerken düşmana mukabelede bulunulmasını da söylemiş, konuşması Çal'ın ileri gelenleri tarafından da desteklenmiştir.

Düşmanın, yaşadıkları topraklara da geleceğini bilen Müftü Efendi, gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Bu tedbirlerin en başında düşmana, karşı koyacak gönüllü asker temin etmek olmuştur. Müftü Ahmet İzzet Efendi başkanlığında oluşturulan Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ve bu cemiyetin nezâretinde toplanan gönüllüler, Aydın ve Nazilli Cephelelerinde büyük fedakârlıklar göstermişlerdir. Çal ve civârından toplanan gönüllüler Aydın'da Yunanlılar'a karşı girişilen tüm hücumlarda aktif olarak bulunmuşlar ve bu olaydan cephe komutanı Demirci Mehmet Efe tarafından da övgüyle bahsedilmiştir.

Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin hayatına genel olarak bakıldığında O'nun iyi bir algı yöneticisi olduğu görülmektedir. Çal eşrafından bazılarının ilk dönemlerde Müftü Efendi'ye muhalif oldukları dönemde yılmamış, Denizli'ye doğru yola çıkarak, yol üzerinde bulunan Kaklık ve Ali Kurt Köyleri'ne uğramıştır. Özellikle Ali Kurt Köyü'nde Dede Efe ile görüşerek, Milli Mücadele'ye katılması konusunda O'nu ikna etmiştir.

Dede Efe, Ahmet İzzet Efendi ile görüştüktan sonra Aydın Bölgesi'nde bulunan Demirci Mehmet Efe komutasında, düşmanla vuruşmuş ve önemli hizmetlerde bulunmuştur. Yine Denizli istikâmetinde yol üzerinde bulunan Kaklık'ta, hatırı sayılır birisi olan Ali Bey ile görüşmüş ve Milli Mücadele'ye destek olacağı konusunda kendisinden söz almıştır.

Ahmet İzzet Efendi, Denizli'ye gelir gelmez hemen Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ile görüşmüş ve Çal'daki direniş ile ilgili bilgiler vermiştir. Sonra neler yapılması gerektiği konusunda fikir birliğine varan iki müftü, bu görüşmenin gizli kalmasını da kararlaştırmışlardır. Ardından Müftü Efendi, Denizli'nin diğerk mülkî amirleriyle de birer görüşme yapmış ve görev yeri Çal'a geri dönmüştür. Denizli'de bulunduğu süre içinde hangi mülkî âmirle görüştüyse fikrini açık bir şekilde söylemiş ve niyetini belli etmiştir. Bu durum bile Müftü Efendi'nin olaya olan hâkimiyetini göstermektedir. Çünkü Çal'a geldiğinde İlçe'nin girişinde O'nu gören eşraftan Necip Bey, yanına yaklaşarak, "emrine âmâde" oduklarını söylemiştir. Müftü Efendi, eğer Çal'da kendisine karşı oluşan muhalefeti bu şekilde bertaraf etmeseydi belki de Milli Mücadele'nin seyri farklı bir yol alacaktı. Ancak iyi bir algı yöneticisi dikkatleri gerektiğinde üzerine çekmeyi bilirdi ve Müftü Efendi de bunu yapmıştır.

Gerçek şu ki, millî bilincin yeni yeni uyanmaya başladığı ilk günlerde, zaferin olacağına inanan kişi sayısı oldukça azdır. Her yerde olduğu gibi, zafere inanmayan kişiler maalesef Çal'da da mevcuttur. Bu tür kişilerin arasında dönemin idarî erkânında olan kimselerin olması oldukça üzüntü vericidir. Ancak Müftü Efendi'nin tesirli konuşmaları ve kararlı tavrı bu zihniyette olan kimselerin de Millî Mücadele saflarında yer almasını sağlamıştır. İnsanoğlu fitratı gereği gücün yanındaymış gibi görünse de, bu sefer böyle olmamıştır. Çünkü gücün karşısında bu sefer haklı olan ve vatanlarını canları pahasına koruyacak olan bir millet vardır. Müftü Efendi bunu iyi bildiğinden halkın arasında bulunduğu zamanlarda, düşmanlara karşı koymanın dinî bir vecibe olduğunu her fırsatta yinelemiştir. Gerek camide yapılan toplantılarda ve gerekse halk arasında yapılan konuşmalarda hep aynı şeyler söylenmiştir. O da şudur ki; "*Allah'ın izni olmadan düşmanın bu topraklara ayak basması mümkün olamayacaktır.*" Bu kararlı tavır ve samimi davranışlar, Müftü Efendi'ye olan güveni artırmış ve cepheye gönüllü temininde

kendini göstermiştir.

Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin bu çalışmaları Yunan Karargâhı'na kadar gitmiş olacak ki, köyü Süller Yunanlılar tarafından işgal edildiğinde, ilk önce Müftü Efendi'yi aramaları durumun ciddiyetini göstermektedir. O'nu bulamayınca da evinin ve medresesinin bulunduğu yeri Yunan komutan kendisine karargâh yapmış ve “*sizin o sarı müftünüz var ya! Onu bulduğumuzda sarığına dolayıp gezdireceğiz*” diyerek halka korku vermişlerdir. Ancak bu tür davranışlar bile Müftü Efendi'yi yolundan döndürememiştir.

Müftü Efendi'nin başında bulunduğu, Çal Heyet-i Milliyesi cepheye sadece gönüllü temini konusunda değil, silah ve para takviyesinde de bulunmuştur. Milli Mücadele'nin başlamasından Ağustos 1920 başlarına kadar sadece Çal Heyet-i Milliyesi'nin cepheye gönderdiği rakam 100.000 liraya yakın bir meblağ olmuştur. O dönemin şartları ve imkânları da dikkate alınacak olursa, bu rakamın hiç de az olmadığı görülmüştür. Aynı dönemde 264 silah ve 31.000 adet mermi de cepheye Çal Heyet-i Milliyesi tarafından sevk edilmiştir. Bütün bu yardımlar düşmanı durdurmak ve hatta yurttan atmak için yapılmış ve öyle de olmuştur. Çal Mücahidleri'nin zaman zaman Uşak Cephesi'nde ve zaman zaman da Aydın- Köşk cephesinde düşmanla sıcak çatışmalara girmesi ve başarılar elde etmesi bizzat Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından da takdirle karşılanmıştır.

Ne yazık ki Kurtuluş Savaşı devam ederken sadece Yunan Birlikleri ile değil, bazen iç isyanlarla da uğraşmıştır. Bu tür isyanlardan birisi olan Anzavur Ayaklanması, bir süre de olsa Meclisi ve Milli Mücadele yanlısı olanları olumsuz olarak etkilemiştir. Bu isyanın bastırılmasında da Çal Gönüllüleri'nin de büyük payı olmuştur. Hatta bu isyanın bastırılmasında büyük fedakârlıkları olan Çal'dan toplanan birlikler, Demirci Mehmet Efe tarafından övülmüştür. “*Çal Heyet-i Milliyesi işgalin başlangıcından beri büyük fedakârlıklar ile cepheye asker, para vesâir levâzım yetirdiği gibi bu kerede Çal'ın cesur mücahidleri Anzavur takibinde ön plana çıkmışlardır. Bilumum Çal Kazası'nın hizmetlerini takdir ve teşekkürle tamim eylerim. 3 Mayıs 1921. Umum Komutan Demirci Mehmet Efe.*”³⁴⁵

³⁴⁵ Tütenk, a.g.e, s. 115.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Milli Mücadele'nin Denizli ve çevresinde başlayan direniş azmi, kısa sürede tüm illere ve hatta tüm Ege'ye yayılmıştır. Müftü Ahmet İzzet Efendi önderliğinde başlayan bu hareket, Batı Anadolu'nun düşmandan kurtarılmasına kadar varmıştır. Çal Müdafa-i Hukuk Cemiyeti ve Çallı Gönüllüler, sadece Yunanlılar'a karşı değil, Anadolu'da yer yer çıkmış olan isyanlara karşı da etkili tedbirler almışlardır. Bu tür olayların tamamında başarı gösteren Çal Mücahitleri en yüksekten, yani Müstafa Kemal Paşa'dan da taltif almıştır. Bu mücadelelerde gösterilen başarılar elbette liderin karakteri ile ölçülür. Milli Mücadele'de, Çallılar'ın önüne çıkan Ahmet İzzet Efendi, boş olan liderlik makamını hakkıyla doldurmuştur. Bütün ömrünü, vatanın müdafaasına harcıyıp, yurt ve milletimizin en zor günlerinde paha biçilmez hizmetler yapan Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin, daha etraflıca araştırıldığında, günümüz gençliğine ışık olacak birçok özelliği gün yüzüne çıkacaktır. Bu vesile ile başta kendisini ve aziz şehitlerimizi rahmet ve minnetle birkez daha yâd ediyorum.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Araştırmalar Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi;
Kl. 462, Göm. 22, Bel. 22 - 1.

ATASE Arşivi, Kl. 462, Göm. 38, Bel. 38 - 2.

ATASE Arşivi, 7 / 3446, D: 5 (1), F: 82.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA), Yayın Nu: 23, Ankara, 1994.

DİB. Arş; D: 23-1295.

DİB. Arş; D: 23- 1292.

DİB. Arş; Evrak Kalemi, Nu: 492 -57, S: 1.

DİB. Arş; Evrak Kalemi, 120- 3062.

B. Canlı Kaynaklar

Ahmet Çalgüneri (1940 Denizli - Çivril doğumlu), ile 12 Ekim 2014 tarihinde yapılan görüşme.

Arif Güneş (1927 Denizli - Çal - Süller doğumlu), ile 8 Ocak 2015 tarihinde yapılan görüşme.

Ayşe Güçlü (1923 İzmir – Ödemiş doğumlu – ö. 2008), ile 5 Şubat 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Fatma Çalgüneri (1941 Denizli – Çal – Süller doğumlu), ile 2 Şubat 2014 tarihinde

yapılan görüşme.

Hanım Ayşe Karabiga (1919 Denizli – Çal - Selcen doğumlu – ö. 2012), ile 10 Mart 2006 tarihinde yapılan görüşme.

Hüsamettin Karabiga (1945 Denizli – Çal – Selcen doğumlu), ile 15 Mart 2012 tarihinde yapılan görüşme.

Mehmet Değirmenci (1910 doğumlu – ö. 2004), ile 12 Haziran 2001 tarihinde yapılan görüşme.

Mustafa Karabiga (1910 Denizli – Çal Selcen doğumlu – ö. 2016), ile 15 Mart 2016 tarihinde yapılan görüşme.

Rahime Güneş (1948 Denizli – Çal – Süller doğumlu), ile 8 Ocak 2015 tarihinde yapılan görüşme.

Saadet Serez (1940 Denizli – Çal – Selcen doğumlu), ile 7 Nisan 2014 tarihinde yapılan görüşme.

Selami Şenel ile 18 Mart 2015 tarihinde yapılan görüşme.

C. Kitaplar, Makaleler, Tezler, Süreli Yayınlar

AKER, Mehmet Şefik. “*İstiklal Harbi’nde 57.Tümen ve Aydın Millî Cidâli*” Askeri Mecmua, Yıl. 11, Sayı: 46 (Haziran 1937), C.III, İstanbul, 1937.

AKGÜNDÜZ, Hasan. *Teşkilât ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi (Doktora Tezi)*, SÜ. Konya, 1986.

AKIN, Veysi. “*Nazilli Cephesi’nde Sarayköy Müfrezesi*” Milli Mücadele’de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın, 2006.

_____, “*Babadağ (Kadıköy) ve Çevresinde Milli Mücadele*”, I. Babadağ Sempozyumu, Tarihte ve Günümüzde Babadağ Bildiri Metinleri, Denizli, 1999.

AKPINAR, Cemil. “*İcâzet*” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXI,

İstanbul, 2000.

AKŞİN, Sina. “*Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı*”,
Üçüncü Askerî Tarih Semineri, (Tarih Boyunca Türk - Yunan İlişkileri), Ankara,
1986.

AKYÜZ, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi - Başlangıçtan 1993'e*, İstanbul, 1993.

ALBAYRAK, Mustafa. *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart
1919 - 2 Ağustos 1920)*, Ankara, 1998.

ALTAY, Fahrettin. “ *İzmir Feciâsının Muhâkemesi* ”, Belleten, XXIII /89, Ankara, 1995.

APAK, Rahmi. *İstiklal Cephesi'nde Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?* Ankara, 1990.

ARMAOĞLU, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1915)*, C.I - II, İstanbul, 1984.

ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal. *Nutuk*, C.I (1919 –1920), C.II (1920 - 1927), İstanbul,
1997.

AVRALIOĞLU, O. Zeki. *Buldan ve Yöresinin Tarihçesi*, Ankara, 1997.

AYDIN, Ayşe. “*Millî Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Dinar*” Dinar Tarihi,
Afyonkarahisar, 2014.

AYDINEL, Sıtkı. *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara,1993.

BALIK, İbrahim. *Belgeler Işığında Çal Tarihi*, Denizli, 2006.

BALTACI, Cahit. “*Osmanlı Eğitim Sistemi*” Osmanlı Ansiklopedisi, C.III, İstanbul, 1993.

BAYAR, Celal. *Ben de Yazdım Millî Mücadeleye Gidiş*, C. V - VI, İstanbul, 1997.

BAYUR, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Ankara, 1951.

BERBER, Engin. “*Yunanistan Genel Devlet Arşivinden Bir Belge: Denizli Heyet-i
Milliyesinin Yunan İşgaline Karşı Direniş Çağrısı*”, Yedinci Askerî Tarih
Semineri Bildirileri (Sunulmayan Bildiriler), C. II, Ankara, 2001.

- BİLKİ, Enver. “*Belevi Kasabası’nda (Çal) Tesbit Edilen Savaş Hâtıraları*” 1-3 Eylül Çal Sempozyumu, Denizli, 2006.
- BİLDİRİCİ, Yusuf Ziya. “*Denizli ve İlçesi Çal’ın Millî Mücadele’ye Katkıları*” Askerî Tarih Araştırmalar Dergisi, Ankara, Şubat, 2010
- _____, “*Millî Mücadele’de Buldan*”, Yeniden Düzenlenmiş Buldan Sempozyumu (23-24 Kasım), Denizli, 2006.
- BORAK, Sadi. *Hacı Süleyman Efendi*, İstanbul, 1999.
- CEBESOY, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1993.
- COŞAR, Ömer Sami. *İstiklal Savaşı Gazetesi*, 15 Mayıs 1919, Sayı,1-2.
- CURA, Bilal. “*Demirci Mehmet Efe’nin Nazilli’de Kuva-yı Milliye Faaliyetleri*”, Millî Mücadele’de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın, 2006.
- ÇAY, Abdülhaluk M. “*Şark Meselesi veya Emperyalistlerin Türk Politikası*”, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 350, Haziran, 1992.
- ÇELİK, Recep. *Millî Mücadele’de Din Adamları*, C. I - II, İstanbul, 1997.
- ÇETİN, Mustafa. *Dede’fe*, Denizli, 2000.
- ÇETİNKAYA, Mücellitoğlu Ali. *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C.II, Ankara, 1954.
- ÇOKER, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi (Millî Mücadele Dönemi ve TBMM I. Dönemi 1919 -1923)*, C. I, Ankara, 1994.
- DAŞÇIOĞLU, Kemal, “*Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde İki Denizliliden Biri Orta köylü Emin Efendi*”, Geçmişten Günümüze Denizli, S: 6, Denizli, 2005.
- ERCAN, Yavuz. “*Kuva-yı Milliye’nin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil*”, Askerî Tarih Seminerleri Bildirileri, Ankara,1985.
- ERDEHA, Kâmil. *Millî Mücadele’de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul, 1975.

- ERGİN, Feridun. *Kemal Atatürk*, İstanbul, 1978.
- ERGÜL, Teoman. *Kurtuluş Savaşı 'nda Manisa (1919-1922)*, İzmir, 1991.
- ESENGİN, Kenan. *Milli Mücadele 'de Ayaklanmalar*, İstanbul, 1998.
- GÜNEŞ, Günver. “Yunan İşgali 'nin Nazilli ve Çevresinde Yarattığı Tahribat”, Milli Mücadele 'de Nazilli Cephesi ve Önderleri, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın, 2006.
- GÜRALP, Şerif. *İstiklal Savaşı 'nın İç Yüzü*, İstanbul, 1958.
- GOLOĞLU, Mahmut. *Sivas Kongresi*, Ankara, 1969.
- GÖKBEL, Âsaf. *Milli Mücadele 'de Aydın*, Aydın, 1969.
- HAYTOĞLU, Ercan. “Müftü Ahmet İzzet Efendi (Çalgüner) ve Milli Mücadele 'de Çal”, 1-3 Eylül Çal Sempozyumu, Denizli, 2006.
- İBN-İ MÂCE. *Sünen*, Mukaddime, sayı: 229.
- KAPLAN, Mehmet; ENGİNÜN, İnci; EMİL, Birol; BİRİNCİ, Necdet; UÇMAN, Abdullah. *Devrin Yazarlarının Kalemıyla Millî Mücâdele ve Gâzi Mustafa Kemal*, Ankara, 1992.
- KAPTAN, Şükrü Tekin. *Denizlili Meşhurlar*, Denizli, 2002.
- _____, *Denizli Kitâbeleri*, Denizli, 1999.
- KASALAK, Kadir. “Kuva-yı Milliye'nin Askerî açıdan Etüdü”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XIV/42, Ankara, 1998.
- KINROSS, Lord. *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev:Necdet Sander), İstanbul, 2007.
- KODAMAN, Bayram; BABACAN, Hasan. “Hafız İbrahim Demiralay'ın Hâtıratı ve Isparta 'da Milli Mücadele İle İlgili Belgeler”, Süleyman Demirel Üniversitesi, AİİT Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Isparta, 1988.

- KOZANOĞLU, Zeynel. *Hamdi Bey ve Akbaş Baskını*, Ankara, 1970.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri. *Milli Mücadele 'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara, 1990.
- _____, “*Arşiv Belgeleri Işığında “Denizli Hâdiseleri”*”, Milli Mücadele’de Denizli ve Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu, Denizli, 1992.
- KURAT, Yuluğ Tekin. *Osmanlı İmparatorluğu ’nun Paylaşılması*, Ankara, 1975.
- MÜDERRİSOĞLU, Alptekin. *Kurtuluş Savaşı ’nın Mâlî Kaynakları*, Ankara, 1990.
- MÜFTÜLER, Lütfü. “*İstiklâl Savaşı ’nda Ulemânın Büyük Hizmetleri, Millî Harekâta Askerî Karargâh Olan Müftülük Daireleri”* Sebilürreşad, Cilt. III, Sayı: 58.
- _____, *Millî Mücadele ’de (Aydın Cephesi ’nin Kurucusu) Denizli Heyet-i Milliyesi*, Balıkesir, 1947.
- ÖZALP, Kâzım. *Milli Mücadele (1919-1922)*, C. I, Ankara, 1985.
- ÖZBALKAN, Müslim. “*Milli Mücadele ’de “İlk” Başkaldırış: Yörük Ali Efe ve Malgaç Baskını*”, Milli Mücadele’de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın, 2006.
- ÖZKUL, Osman. *III. Selim Dönemi ’nde Osmanlı Uleması ve Yenileşme Konusundaki Tutumları (1789-1807)*, İstanbul, 1997.
- ÖZTOPRAK, İzzet. “*Düzenli Ordunun Kuruluşu*”, İkinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri, Ankara, 1985.
- PAKALIN, M. Zeki. *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü*, Cilt. II, İstanbul, 1971.
- PARLAK, Türkmen. *Yunan Ege ’ye Nasıl Girdi?* Cilt. I, İzmir, 1982.
- SARIHAN, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Ankara, 1984.
- SARIKAYA, Yaşar. *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul, 1997.
- SARIKOĞLU, Ali. “*Milli Mücadele ’de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi* ”, Millî Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu, Denizli, 1992.

- SARIKOYUNCU, Ali. *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Cilt. I, Ankara, 2007.
- _____, *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Cilt. II, Ankara, 2007.
- SAYHAN, Münir. *Milli Mücadele'de Çivril (1919-1922)*, Denizli, 2002.
- SELEK, Sebahattin. *Anadolu İhtilâli*, İstanbul, 1987.
- SEPETÇİOĞLU, Tuncay Ercan. “Batı Anadolu’da Yunan İşgali’nin Temel Argümanları ve Milli Mücadele’de Nazilli Cephesi”, Milli Mücadele’de Nazilli Cephesi ve Önderleri Paneli Programı, Aydın Tarih Grubu Yayını (3), Aydın, 2006.
- SOFUOĞLU, Adnan. “Mondros Mütareke Sonrası Türkiye’nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918-1921)”, *Türkler*, C.XV, Ankara, 2002.
- SU, Kâmil. *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Ankara, 1984.
- ŞEKER, Mehmet. *Anadolu’da Birarada Yaşama Tecrübesi*, Ankara, 2005.
- TANSEL, Selahaddin. *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, Cilt. I, İstanbul, 1997.
- TEVETOĞLU, Fethi. *Atatürk’le Samsun’a Çıkanlar*, Ankara, 1971.
- TİZER, Özcan. *Türk İstiklal Harbi*, Cilt. III, Ankara, 1965.
- TOKAT, Emin Aslan. *Milli Mücadele’de Sarayköy Hatıralarım*, İstanbul, 1995.
- TOKER, Tarhan. *Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele’de Denizli*, Denizli, 1984.
- _____, *Denizli Tarihi*, Denizli, 1967-1968.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasal Partiler, 1859-1952*, C. I, İstanbul, 1952.
- TURAN, Şerafettin. *Kurtuluş Savaşı’nda Kongreler (Cumhuriyet’in 50.yılı Semineri)*, Ankara, 1971.
- Türk İstiklâl Harbi, II, Batı Cephesi I. Kısım, (Yunanlıların Batı Anadolu’da İstila Haraketlerine Başlamaları – İzmir’in İşgali, Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a*

Çıkması – Milli Mukavemetin Kurulması 15 Mayıs – 4 Eylül 1919), Ankara, 1972.

Türk İstiklâl Harbi, *II/II*, Ankara, 1999.

TÜTENK, Mehmet Akif. *Milli Mücadele’de Denizli*, İzmir, 1949.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara, 1988.

ÜNAL, Mehmet Ali. “*Milli Mücadele’de Direbolu Köyü ve Yunan İşgâli*”, Milli Mücadele’de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Sempozyumu, Denizli, 1992.

VURAL, Orhan. “*İstiklâl Savaşı’nda Müftülerin Hizmetleri, Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi’nin Hatıraları*”, Sebilürreşad, Cilt. I, Sayı:12, İstanbul, 1948.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin. “*Vakıf*” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt. XIII, İstanbul, 1982.

[http:// www.aku.edu.tr/genel/afyonkarahisar.htm](http://www.aku.edu.tr/genel/afyonkarahisar.htm).

EKLER:

DENİZLİ VİLAYETİ MEBAUSLARINA

Kazanalı Müftisi Ahmet İzzet Efendi Şayani İbtirah ve Taltif oldu gibi Kazanalı meşihim bir tarih yazılmış olsadı Harbi Usulü nihayetinden istiklâl Harbinin hayetine kadar bu Efendinin Müstearı olduğu faaliyet ve Fedakarlık Kazanalı tarihini tekyin edebilir idi. Çünkü bu Efendi Düşman İzzetini 1914'den itibaren Şeyhliği sırasında bulunup düşmana Mevazıatından çıkarak 1914'e evvel kendi kazasında Kuvayı Milliye teşkil oylediği gibi Çivril ve diğer kazalarında tepekkülünde Anil ve Mî'essir bulunmuş ve düşman köçü Cobhanine geldiğinde bu Efendi En evvel 150 Efradile bizzat kendi harba iştirakle düşmanın define buluşmuş ve müteaddit sebatelerde bilfiil harbe iştirak edip teşkil oylediği Kuvayı Milliye Hey'etleriyle tevellüt itibar edip binlerce asker Celp ve esir Tevhizat ve lovasıyatına temin oylediği vatan ile şükredar olmaları malumdur ve meşur olmak lazım gelir ve bu hakikatları Müstearı yedinde vesikası olduğu gibi bu gün Ankara'da Büyük millet Meclisinde bulunan müteaddit kevatında malumdur. İcaap olursa Müstearı olabilir bu Efendinin bu yüzden Düşmandan biraderile kondisino mit 10000 Kısır lira-lık müddetü zarar dahi Hükümeti Mahallile masbatasile emittir. binmenaloh Evladı Vatanı daima iyillik ümürlüp ve Vatan hakikatinde yüktök fedakarlığı bulunan bu Efendi iktidar ve taltif olunması vatanın Büyük Evlatlarına bir borç olduğu zannile biz kendinize mit olan vazifeyi bu suretle tediye etmiş zannile bu Takdirmeseyi icabında ibraz etmek üzere muamele yodine ita Kalın dı.

4 Mayıs 1930

Çal Cumhuriyet Halk fırkası
Reisi

EK:I 4 Mayıs 1930 tarihli "Denizli Vilayeti Mebuslarına" hitaben zararımı anlattığı yazı. (Çal C.H.P.Başkanlığı aracılığı ile)

Özel
Sayı: 19

Çabı 14. 7. 1946

f

479

Diyanet İşleri Başkanlığına

2. 7. 1946 gün ve 123/3098 sayılı
yazınıza karşılıktır.

İstanbulca tedrisi lazımgelen sıra
deralarını, hususile ilmi kıldamdan okıtır,
Celaül ma gelenbevi kitablarını hatım
ederek, lıulu hadıs ve mesabih perif
dahi okuyub ve ödemisli okımekeci Paale
den de Tepriri Kebir okımakla teknihi
mısah, Arab ve Fars lisanlarına vakıf
taunme peyda ettikden sonra meşhuru
muğlale Ali Rıza Efendi hocadan
icazetname alub memleketime tedris
icin geldim. İlmi okıide kadar tedris
ettikden sonra, islaku medaris emanunda
dahi bir kıl süre tedris ile meşgul
aldım.

EK: III Ahmet İzzet Efendi'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği 1946 tarihli el yazısı. Bundan sonra aldığı eğitim dört yıla denk sayılmıştır. DİB. Arş., D: 23 - 1295.

İstanbuldan aldığım yazarlarda
ada geçen icazetnamem istiklal sava-
sında milli mücadele reisi bulunduğım
sırada, köyümün işgale uğraması
üzerine, bütün ev eşyası ile birlikte
kitaplarımı ve bunların arasında
bulunan icazetnamem dişman tara-
fından yağma edilmiş ve kitaplarla
birlikte icazetnamemde yakılmıştır.

Buna göre tahvil derecemizin
takdirinize bağlı bulunduğumun
sırgularıyla arz ederim

Gal müftüsü

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

No.	Tarih	E.İ.
4893	18/7/946	1

İ. C. C. Zaf. İşleri Md.
18-7-56 17-7-946

~~Halqina~~

Diyanet İşleri Reisi Canibi Âlisine

Efendim;

Tarihten 32 sene evvel İstanbulda Müğlali Ali Rıza efendi Halkai tedrisinden İlmü. Eliye ve 'aliye tederrüs ve diğer bazı zevattan bazı fınunu cedide ile lisanı Fârisi dahi taallüm ve teferrüs ederek icazetname alıp Çal da pederim Müftü merhumun mederesesinde mevcut talebeden bir kısmının on sene yani Celâle kadar tedris ile meşgul olup biraderimin istifası üzerine tarihten 22 sene evvel Çal'a müftü intihap olundum. Ahaliyi ikas ve irsat ve ifta ile meşgul iken harbi umumi neticesi vatana akın eden düşmana mütevevat olunmasına emir olan sultana itaat caiz olmadığını fetva ile ilan ve filen isyan ederek lâzım olan tedabiri ittihaz ve dağlarda dahi geçen eşkiyaya nüfus ederek düşman İzmire çıktığında memleket içinde istirahatini bozmak istemiyen ve menfaati zatiyyeden başka hiç bir şey tanımayan mütegalibelerini envai tehdit ile yola getirip inadı cahilanelerini bertaraf ettikten sonra ahelinin hamiyeti asilanelerine müracaatla hazırladığım (150) gönüllü efradı teslihin ve tehziz ederek birinci postada kışk cephesinde düşmana karşı cephe tutup on gün sonra Çal, Çivril ve Dınar kazalarında dahi kuvai milliye teşkil edüp ve mütebaki ahalinin sinei hamiyetinde dalgalanan deryai azim ve imanini cuşo getirip teşkil olunan kuvvetlerin yardımı ile tevellüt itibar ederek binlerce efrat ve bunlara bilfiil iştirak ve müteaddit cephelerde harbin nihayetine kadar uğraştığımı herkes bildiği gibi bu gün Millet Meclisinde bulunan Denizli Vilayeti Hâbusları ve sair zevattan dahi bilenler çoktur. İcap ederse isbat ederim. İşte bu gayretimi düşman dahi iştirak köyüne geldiğinde Sarı Müftü nerede ve hangi cephe dedir diye izharı gazap ederek biraderim ile kendime ait emlak ve akarımdan 10,000 küsur liralık zarar eylediğini hükümeti mahalliye mazbatasile isbat ederim. Elhasıl ilmi irfan ile münevver hamiyeti milliye ve vataniye ile mücehhez ve mezayayı insaniye ile müzeyyen bir müftüden millet ve vatanın beklediği hizmeti inayeti bari ile yaptım. Yakat cismen ve malen bitap kaldım. Tabiidirki vatanın reğli ve faziletli evlatları vatan ve evladı vatan için cemî varlığını sarf edüp aryan kalan bir zati kanatsız bir kuş gibi haki mezelletle bırakıp bazıcaı subyan olmasına rasi olmayacaklarına emin olduğum için maşûca bin kuruş zım ile taltif buyurulmağımı istida ve istirham eylerim efendim.

Denizli Vilayeti Çal Kazası Müftüsü Ahmet İzzet
1235 Kanun 28/5-939

Denizli Vilayeti Çal Kazası Müftüsü Ahmet İzzet

ANKARA FETVASI'NI TASDİK EDEN DİN ADAMLARI

Vekîlî'l-müftî bi-medîneti Samsun (Samsun müftü vekîli): Bahri
El-müftî bi-medîneti Kütahya (Kütahya müftüsü): Fevzi
El-müftî bi-medîneti Sinop: Salih
El-müftî bi-medîneti Eskişehir: Mehmet Salih
El-müftî bi-medîneti Gümüşhane: Mehmed Fehmi
El-müftî bi-medîneti Bursa: Ahmed Hamdi
El-müftî bi-medîneti Bilecik: Mehmed Nuri
Eddâil-müftî bi-medîneti Ankara: Mehmed Rif'at
El-müftî bi-medîneti Denizli: Ahmed Hulûsi
El-müftî bi-medîneti Tokat: Elhac Ömer
El-müftî bi-medîneti Diyarbekir: Elhac İbrahim
El-müftî bi-medîneti Çerkeş: Mustafa
El-müftî bi-medîneti Taşköprü: Mehmed Emin
El-müftî bi-medîneti Ayancık: İsmail Hakkı
El-müftî bi-medîneti İnebolu: Ahmed Hamdi
El-müftî bi-medîneti Boyabat: Ahmed Şükrü
El-müftî bi-medîneti Daday: Rüşdü
El-müftî bi-medîneti Tosya: Bahâeddin
El-müftî bi-medîneti Araç: Hasan Tahsin
El-müftî bi-medîneti Tirebolu: Ahmed Necmeddin
El-müftî bi-medîneti Bünyan: İbrahim Hakkı
El-müftî bi-medîneti İnegöl: Fehmi
El-müftî bi-medîneti Yenişehir: Hüseyin Hüsnü
El-müftî bi-medîneti Narman: İsmail Hakkı
El-müftî bi-medîneti İspir: Ahmed
El-müftî bi-medîneti Akdağ: Mehmed Edib
El-müftî bi-medîneti İskilip: İsmail
El-müftî bi-medîneti Urfa: Hasan
El-müftî bi-medîneti Harran: Mustafa Sırrı
El-müftî bi-medîneti Maçka: Kâmil
El-müftî bi-medîneti Gemlik: Ahmed Vasfî
El-müftî bi-medîneti Mihalıççık: Abdülgafûr
El-müftî bi-medîneti Kirmastı: Osman
El-müftî bi-medîneti Söğüt: Mustafa
El-müftî bi-medîneti Tortum: Elhâc Ali
El-müftî bi-medîneti Gümüşhacıköy: Ali Rıza
El-müftî bi-medîneti Merzifon: Vehbî

EK: VI/a Ankara Fetvasını tasdik eden Din Âlimleri'nin, Latin Alfabeti'yle yazılı isimleri.

El-müfti bi-medineti Yusufeli: Ahmed
El-müfti bi-medineti Hınıs: Şeyh Bahâeddin
Vekîli'l- müfti bi-medineti Bâyezid: Abdülhâdî
El-müfti bi-medineti Diyadin: Ömer
El-müfti bi-medineti Sivrihisar: Mehmed Ali Niyazi
El-müfti bi-medineti Orhaneli: Yusuf Ziya
El-müfti bi-medineti Lice: Ahmed
El-müfti bi-medineti Erbaa: Abdullah Fehmi
El-müfti bi-medineti Yozgat: Mehmed Hulûsi
El-müfti bi-medineti Gürün: İsmail Vehbi
El-müfti bi-medineti Boğazlıyan: Abdullah
El-müfti bi-medineti Bayburt: Fahreddin
El-müfti bi-medineti Havza: İsmail
El-müfti bi-medineti Pünhan?: Mehmet Tefvik
El-müfti bi-medineti Siverek: Osman
El-müfti bi-medineti Direk: İskender Kâzım
Vekîli'l-müfti bi-medineti Haymana: Ahmed Vehbi
El-müfti bi-medineti Devrek: Abdullah Sabri
El-müfti bi-medineti Bozdoğan: Hasan Tâhir
El-müfti bi-medineti Mudanya: Mehmed Niyazi
El-müfti bi-medineti Şimav: Mehmed Ârif
El-müfti bi-medineti Karacasu: Mustafa Hulûsi
El-müfti bi-medineti Gediz: Süleyman
El-müfti bi-medineti Demirci: İbrahim Hakkı
El-müfti bi-medineti Viranşehir: İbrahim
El-müfti bi-medineti Kayseri: Nuh
El-müfti bi-medineti Maraş: Hacı Ahmed
El-müfti bi-medineti Bağçe: Mehmed Sâlim
El-müfti bi-medineti İncesu: Mahmud
El-müfti bi-medineti Bitlis: Abdülmecid
Vekîli'l-müfti bi-medineti Uşak: Ali Rıza
El-müfti bi-medineti Eşme: Nazif
El-müfti bi-medineti Diyarbekir- Silvan: Abdurrahman
El-müfti bi-medineti Hizan: Abdülmecid
El-müfti bi-medineti Van: Rıza
Vekîli'l-müfti bi-medineti Acıpayam: Himmet Hulûsi
El-müfti bi-medineti Balya: Hüseyin
Müderrisinden: Abdullah
El- müfti bi-medineti Niksar: Mustafa Fehmi

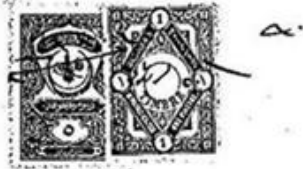
Müdürrisinden: Hacı Süleyman
Müdürrisinden: Halil
Çal Müftüsü: Ahmed İzzet
Çine'de Millî Ordu Müftüsü: Gümölcineli Es'ad
Çine Müftüsü: Ahmed Zühtü
Yozgat Müftü Vekili: Şükrü
El-müfti bi-medineti Viranşehir: İbrahim (Seydişehir Müftüsü İsmail Hakkı olacak)
Meclis-i Millî âzasından Isparta Müfti-i Sâbıkı: Hüseyin Hüsnü
Karahisar-ı Sâhib Meb'usu, müdürris: Mehmed Şükrü
Sivas Meb'usu, ulemadan: Mustafa Takî
Isparta Meb'usu, ulemadan: Hâfız İbrahim
Karahisar-ı Sâhib Meb'usu, ulemadan: Nebil
Siliğe Meb'usu kuzâttan: Hacı Ali
Kırşehir Meb'usu, Müfti-i Sâbıkı: Müfid
Bursa Meb'usu, Karacabey Müfti-i Sâbıkı: Mustafa Fehmi
Bursa Meb'usu, ulemadan: Abdülahad Servet
Kayseri Meb'usu, Müfti-i Sâbıkı: Ahmet Remzi
Kayseri Meb'usu, ulemadan: Mehmed Âlim
Ankara ulemasından, Kocabey Medresesi Müdürrisi: Beynâmeli Elhac Mustafa
Hacı Bayram Medresesi Müdürrisi, Müsevvit: Hacı Süleyman
Molla Büyük Medresesi Müdürrisi: İsmail
Şehâbiye Medresesi Müdürrisi: Sadullah
Sâriyye Medresesi Müdürrisi: Mehmed Şevki
Aneka Medresesi Müdürrisi: Ahmed Şefik
Zeynelâbidin Medresesi Müdürrisi: Hamza
Yeşil Ahî Medresesi Müdürrisi: Âbidin
Sarı Kadın Medresesi Müdürrisi: Tevfik
Zencirli Medresesi Müdürrisi: Abdullah Hilmi
Bâyezid Ders-i âmlarından: Rıf'at
Reisü'l-Kurra: Hüseyin Hilmi
Bursa ulemasından, Reisü'l Müdürrisîn: Hacı Yusuf
Bursa Müfti-i Sâbıkı ve Çelebi Sultan Medresesi Müdürrisi: Ömer Kâmil
Murâd-ı Sâni Medresesi Müdürrisi: Elhac Sâdık
Câmi-i Kebîr Mahallesi Şeyhi: Elhac Ahmed Efendi
Hüseyin Çelebi Medresesi Müdürrisi: Mehmed Kâmil
Çendik Medresesi Müdürrisi: Mehmed Emin
Giridi Ahmed Paşa Medresesi Müdürrisi: Süleyman Vehbi
Bayezid Paşa Medresesi Müdürrisi: Abdülkadir

EK: VI/b Ahmet İzzet Efendi Ankara Fetvası'na, “ *Çal Müftüsü: Ahmed İzzet* ” olarak imza atmıştır.

(Baştan üçüncü sırada.)

Vâiz Medresesi Müderrisi: Hâfız Fâik
Mehmed Rânî Medresesi Müderrisi: Mehmed Sâbit
İvaz Paşa Medresesi Müderrisi: Sâdık
Mekteb-i Sultanî Ulûm-ı Diniye Muallimi: Celâleddin
Müderrisinden ve Medrese Muallimlerinden: Mustafa Rif'at
Kurşunluzâde Medresesi Müderrisi: Ali Rıza
Ders-iâm ve Medrese Muallimlerinden: Mehmed Hayatî
Tarafile Medresesi Müderrisi: Ali Osman
Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye Medresesi, Bursa Şubesi Müdürü: Abdullah
Arslan-zâde Medresesi Müderrisi: Yusuf Ken'an
Fâzîl Abdurrahman Medresesi Müdürü: Ramazan
Ulemâdan: Tayfur
Kazan ulemasından: Elhac Yahya
Ulemâdan: Abdurrahman
Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye Medresesi Muallimlerinden: Hâfız Mahmud
Dâr-ı Mezkûr Muallimlerinden: Hâfız Kemâl
Dâr-ı Mezkûr Muallimlerinden: Ahmed
Ders-i âmdan: İlyas
Müderrisinden, Muallim: Mehmed Nâci
Müderrisinden: Mehmed
Müderrisinden: Abdülaziz
Müderrisinden: Hâfız Hüseyin
Müderrisinden, Muallim: Ahmed Hamdi
Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye Medresesi Muallimlerinden: Elhac Ziya
Müderrisinden, Muallim: Ahmed Rüşdü
Esâtîze-i ulemâdan ve meşâyih-i Sa'diyye'den Erzurumlu: İsmail Hakkı
Bursa Müftüsü Müsevvidi: Ahmed İzzet
Dârü'l-Hilâfetü'l-Âliyye Medresesi Muallimlerinden: İbrahim Hakkı
Mut Müfti-i Sâbıkı: Mustafa Kasım
Burhaniye Müfti-i Sâbıkı: Hoca Mehmed
Hamzabey Medresesi Müderrisi: Abdurrahman Zühdü
Müderrisinden: Ahmed Rüşdü
Gümüşhane ulemasından: Azmî
Gümüşhane ulemasından: İmam Mustafa
Habsmân ulemasından: Osman Nuri
Habsmân ulemasından: Osman Şemseddin
Balıkesir Kadısı: Mehmed Şükrü
Balıkesir Kadı-i sâbıkı: Âlim

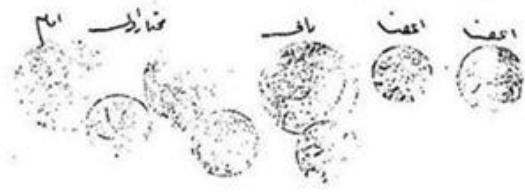
EK: VI/c Hâkimiyet - i Millîye Gazetesi (5 Mayıs 1336 / 1920, 27 numaralı gazete)

چهارضلع است که شرقاً جانبش یونان و غرباً هندوستان است و این دو کشور را تقاضای نفسی الهوت
 مدافعه حقوق ریسی و غیره است. اقلیدس است که سولون را تسلیم موجود و اجبارت
 صورت کتب تقیسی یونان و هندوستان احراق ایستادگی و بومیان و اجازت
 در روس براترنگ است. حقوق اولی و تقیسی ایستادگی. سر اول

قبره کور فریبان کجایه اونی با دینی بکندیده رنایه بر اولی

EK: VII Ahmet İzzet Efendi'nin Yunan İşgali'nde kitaplarının yakıldığına dair tutanak.

49
35

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Handwritten signature and stamp in the top right corner.

Main body of handwritten text, likely a report or document, written in Ottoman Turkish script. The text is dense and covers most of the page.

Handwritten text at the bottom of the page, including a signature and possibly a date or reference number.

EK: VIII Ağustos 1922. Çal ve civarının da içinde geçtiği Harp Raporu.(BCA) T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Md. Cumhuriyet Arşivi Daire Bşk. İstiklal Harbi Telgrafları, Yayın no:23.

10.8.1338 harp raporudur.

1. Kocaeli mıntıkasında: Saat 2.30 evvelde Yalova-Pazarköy şosesi üzerindeki karakol civarında pusu kuran müfrezemizle saat kadar müsademe olmuştur. Saat 7 evvelde Bilecik istikame-Akhisar, Sapanca, Adapazarı ve Kandıra üzerlerinden geçerek avdet etmiştir.

2. Porsuk şimâlinde Dağköplü'de bermutâd ateş teâti edilmiş ve Tandır'dan ilerlemek isteyen altmış kadar düşman piyadesi topçu ateşimizle tardedilmiştir. Porsuk cenûbunda 9.8.1338'de Mamure köyüne girmek isteyen iki manga kadar düşman kuvveti ateşimizle tardedilmiştir. Hüsrevpaşahanı mıntıkasında Nasuhçalın cenup istikametinde ve Kırka civarında yangınlar görülmüştür. 9.8.1338 Sarıcaova istikametine gönderilen bir süvari keşif kolumuz Sarıova'ya iki km. yaklaştığı sırada takriben seksen tüfek, iki ağır makineli tüfek ve sekiz otomatik kuvvetindeki düşman müfrezesinin ateşine marûz kalarak üç nefer yaralanmış ve çekilmiştir. Bu mıntıkada diğer bir keşif kolumuza 13. Yunan Fırkası'na mensup üç Bulgar neferi iltica etmiştir.

3. Afyon mıntıkasında: Kumanda hey'eti olması muhtemel yirmi kadar düşman atlısı Güzelim dağında görülmüştür. 9/10 gecesi baskın maksadıyla Doğanlar istikametine gönderilen bir müfrezemiz bu köyün bir buçuk km. şimâl-i garbîsindeki Buzağı-eğrisi'ne kadar çıkmış ve düşmana tesadüf edemediğinden burada pusu tertip etmişse de sabahleyin düşman, hissettiğinden bilmüsademe çekilmiştir. Afyon civarında talim ile meşgul olan dört bölük kadar süvarinin ve Çavdarlı şimâl-i garbîsinde görülen iki tabur kadar piyadenin ve bir bölük piyadenin Deper'den

Afyon'a ve Susuz köyünden çıkan bir topçu taburunun Güzelim istikametine gittiği görülmüştür.

4. Sandıklı mıntıkasında: Muhtelif saatlerde cem'an on nakliye otomobili yüklü olarak Balmahmud'dan Sinanpaşa'ya gitmiş ve boş olarak Balmahmud'a avdet etmiştir.

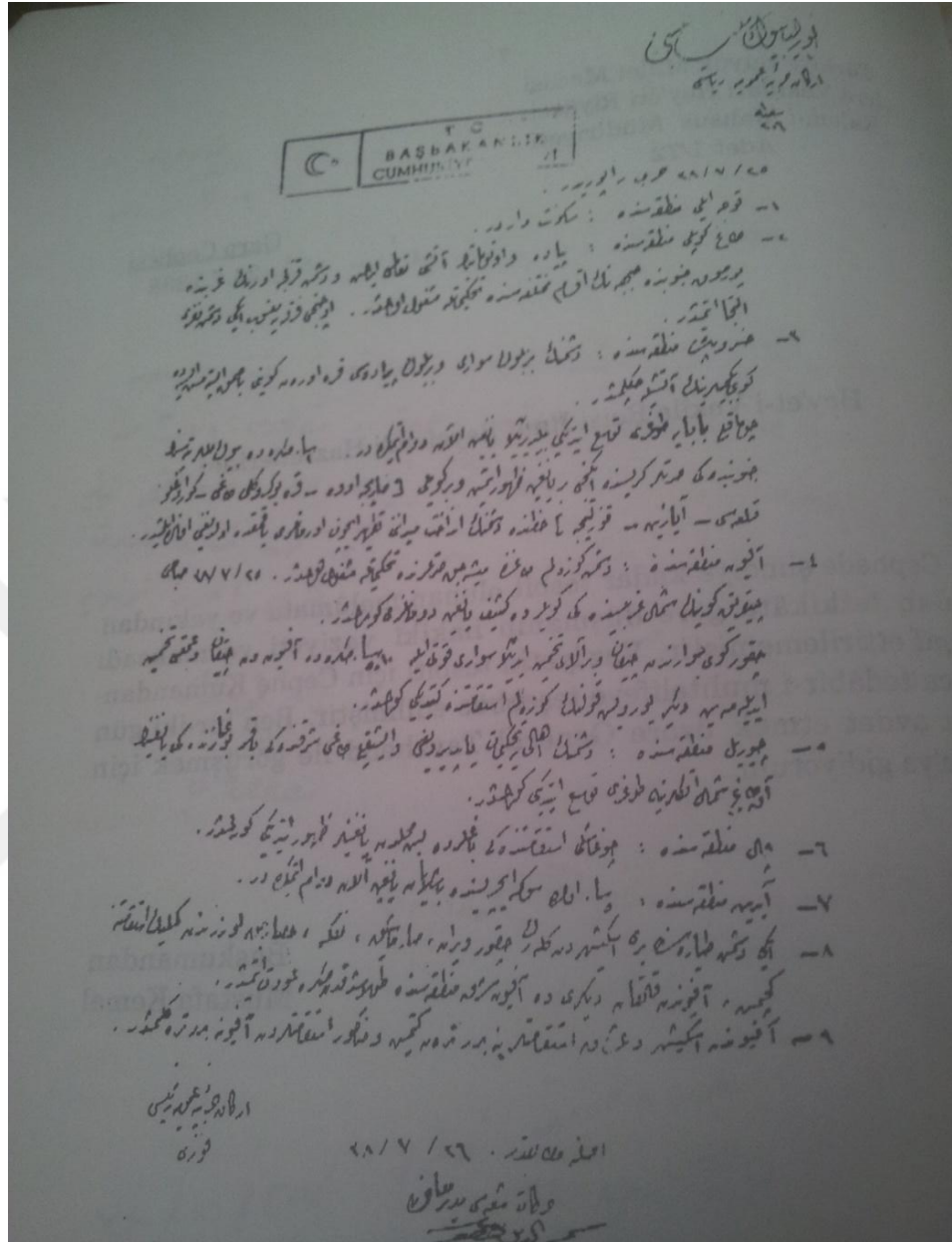
Çivril mıntıkasında: Çivril şimâl-i şarkî ve garp sırtlarında oldukça büyük yangın görülmüş ve Demirköprü civarında tarafeyn postaları arasında piyade ateşi teâti edilmiştir.

Çal mıntıkasında İmrallı ve Meldisi karyesi civarlarında dahi yangınlar görülmüş ve Sarayköy mıntıkasında Menderes vadisine takarrüp etmek isteyen bir manga kadar düşman kuvveti tardedilmiştir.

5. Aydın mıntıkasında Köşk civarında da bir yangın görülmüş ve ahaliden yedi islâm Menderes'i geçerek karakolumuza iltica etmişlerdir.

6. Düşman tayyareleri Afyon cenûbunda ve Afyon şarkında dolaşmışlardır. Altuntaş, Döğer ve Afyon mıntıklarında keşif yapan tayyaremiz düşman vaziyetinde tebeddül görmemiş ve düşman tahkimat hattının fotoğraflarını almıştır. İki düşman topçusu Afyon mıntıkasında uçan tayyaremize ateş açmış ve düşmanın bir avcı tayyaresi yükselmişse de taarruz etmemiştir.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi
Fevzi

EK: IX Çal çevresinde düşman askerlerinin yaptığı tahribatın anlatıldığı belge. (25 Temmuz 1922, BCA)

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı, İstiklal Harbi Telgrafları, Yayın no: 23.

25.7.1338 harp raporudur.

1. Kocaeli mıntıkasında: Sukûnet vardır.
2. Dağküpü mıntıkasında: Piyade ve otomatik ateşi teatî edilmiş ve düşman Kızılcasören'in garbında Porsuk cenûbunda cephenin aksam-ı muhtelifesinde tahkimatla meşgûl olmuştur. Üçüncü Fırkaya mensup iki düşman neferi iltica etmiştir.
3. Hüsrevpaşa mıntıkasında: Düşmanın bir bölük süvari ve bir bölük piyadesi Karaören köyünü basmak istemiş ise de köy bekçilerinin ateşi ile çekilmiştir. Çomaklıbaba'ya doğru tevessü ettiği bildirilen yangın el'an devam etmektedir. Saat bir sonrada Büyükbeller tepesinin cenûbundaki sırtlar gerisinde ikinci bir yangın zuhûr etmiş ve bir köylü, [Sarıncaova-Karabük ve Kili dağı-Koroğlu Kalesi-Ayazın-Kozluca] hattında düşmanın, endahat meydanını tathir için ormanları yakmakta olduğunu ifade eylemiştir.
4. Afyon mıntıkasında: Düşman, Güzelim dağında Meşecik sırtlarında tahkimatla meşgûl olmuştur. 25.7.1338 sabahı Çıkrık köyünün şimâl-i garbisindeki köylerde kesif yangın dumanları görülmüştür. Çukurköy civarından çıkan ve bir alay tahmin edilen süvari kuvvetiyle saat 5.10 sonrada Afyon'dan çıkan ve umku tahmin edilemeyen diğer yürüyüş kolunun Güzelim istikametinde gittiği görülmüştür.
5. Çivril mıntıkasında: Düşmanın ahaliye tahkimat yaptırdığı ve Işıklı dağı şarkındaki Bakırboğazi'ndeki yangının Akdağ şimâl eteklerine doğru tevessü ettiği görülmüştür.
6. Çal mıntıkasında: Çoğuşlu istikametindeki bağlarda beş mahalde yangınlar zuhûr ettiği görülmüştür.
7. Aydın mıntıkasında: Saat 5 evvelde Söke içerisinde başlayan yangın el'an devam etmektedir.
8. İki düşman tayyaresinden biri Eskişehir'den gelerek Çukurviran, Sarmaşık, Lefke, Hisarcık üzerinden Gemlik istikametine gitmiş, Afyon'dan kalkan diğeri de Afyon şark mıntıkasında dolaştıktan sonra avdet etmiştir.
9. Afyon'dan Eskişehir ve Uşak istikametlerine birer tren gitmiş ve mezkûr istikametlerden Afyon'a birer tren gelmiştir.

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi
Fevzi

030.10 54.354.34

26

EK: X (17 Mayıs 1335 (1919) tarihli İstanbul'daki İttifat Devletleri Komutanlığı'na Denizli-Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi tarafından gönderilen protesto telgrafı.

EK: X/I Yavuz Abadan'ın (gönderilen telgrafın orijinal veya suretini) istem yazısı.

T. C.

26/1/949

Ankara Üniversitesi
Türk İnkilâp Tarihi

Enstitüsü Müdürlüğü

№ 39

Sayın Müftü Ahmet İzzet Çalgıner

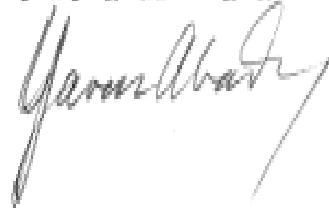
Denizli

Denizli İsmet İnönü Lisesi Tarih-Coğrafya öğretmeni Sayın Ziya Gökalp'tan bir yazı ile aslı zati âlinizde bulunan 15 Temmuz 335 tarihli bir vesikanın fotoğrafı alınmıştır. Fotoğrafın alınmasına m"saade ettiğinizden dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Bundan başka 19 Ocak 336 tarihli İstanbuldaki İtilâf devletlerine gönderilen telgırafa^{lar}n sizin ve belediye reisinin imzasıyla tebliğ edildiği bildirilmektedir. Bu vesikaların ve daha başkalarının aslı veya suretlerinin Enstitüye devredilmesi için mevcut olan özel bir kanun maddesi aşağıda yazılıdır. Elinizde bulunan vesikaların arzu ettiğiniz şekilde Enstitüye gönderilmesini saygılarla rica ederim.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Yavuz Abadan

T. C.

Ankara Üniversitesi

Türk İnkılap Tarihi

Enstitüsü Müdürlüğü

No. 29

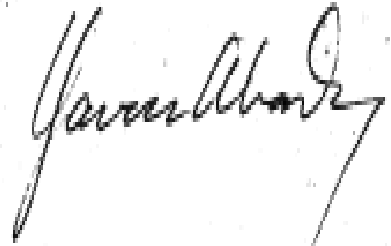
25/3/949

Sayın Ziya Kökalp

19/3/949 Tarihli mektubunuzla Ahmet Akşit'ten suretini
aldığınız protesto telgrafını ve Çal ilçesi Kuvvayı Milli-
ye heyeti başkanı Ahmet İzzet Çalgüner'in fotoğrafını
memnuniyetle aldık. Alâkanıza çok teşekkür eder saygılarımı
sunarım.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Yavuz Abadan

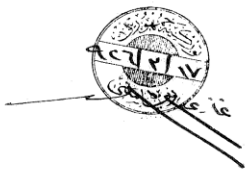

قائم مقام وزیر تعلیم و تربیت، گورنمنٹ ہائی اسکول، لاہور

استقلال المذاہب وثیقہ

بجانب ۱۰۰۰ روپے کی رقم کے ساتھ
مدرسہ اسلامیہ لاہور میں داخلہ لے کر
۱۹۶۶ء میں داخلہ لے کر
۱۹۶۶ء میں داخلہ لے کر

استقلال المذاہب، لاہور
حکومت پنجاب، لاہور

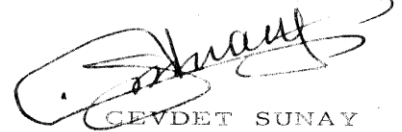
verilecek olan

İstiklâl Madalyası

V E S İ K A S I

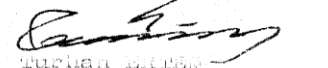
Numara : 3565

Mücadele Milliyede Mesbuk hizmetinden dolayı
Türkiye Büyük Millet Meclisinin 15.2.1926 tarihinde vukubulan 56 nci
mükadımı Birinci celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı İzzet Efendi'ye
B e y a z şerhli İstiklâl Madalyası verilmiştir.

CEVDET SUNAY
Cumhurbaşkanı

İstiklâl Madalyası alan
zaten hüviyeti
Denizli Çal Kazası Müftüsü
İzzet Efendi

İşbu 3565 nolu belge sahibi Mehmet İzzet ÇALGÜNER 5.8.1952 tarihinde vefat
ettiğinden, istek üzerine 525 Sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince kızı
Emine ÇALGÜNER ' e intikal ettirilmiştir.
MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI BAŞKANLIĞI

Tuzhan ERTEM
Tuğgeneral
Askerîna Daire Bşk.

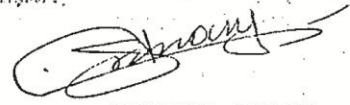
EK:XII3565no'lu İstiklâl Madalyası

İstiklâl Madalyası

VESİKASI

Numara : 3354

Mücadele Milliyede mesbuk hizmetinden dolayı
Türkiye Büyük Millet Meclisinin 15.2.1926 tarihinde vakubulan 55.nolu
mükadının Birinci celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı İzzet Efendi'ye
B. e. y. a. z. şerhli İstiklâl Madalyası verilmiştir.

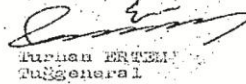

CELAL SUNAY
Cumhurbaşkanı

İstiklâl Madalyası alan
zaten hüviyeti

Çal Kazası Müdafaa Hukuk
Heyetinden Müftü
İzzet Efendi

İşbu 3354 nolu belge sahibi Mehmet İzzet ÇALGÜNER 5.6.1952 tarihinde vefat
ettiğinden, istek üzerine 525 Sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince, kaza
Emine ÇALGÜNER'e intikal ettirilmiştir.
MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI NAZINA

Mustafa ERTEM
Tuğgeneral

EK: XIII 3354 no lu istiklal madalyası vesikası.

EK: XIV Ahmet İzzet Efendi'ye verilmiş olan İstiklal Madalyaları'nın resimleri.

**ÇAL MÜFTÜSÜ AHMET İZZET EFENDİ VE RÜFEKASININ HAMİL BULUNDUKLARI İSTİKLÂL
MADALYASI ŞERİTLERİNİN KIRMIZIYA TEDİLİ HAKKINDA 3/161 NUMARALI BAŞVEKÂLET
TEZKERESİ VE MÜDAFAAİ MİLLİYE ENCÜMENİ MAZBATASI**

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine
Hamil buldukları istiklâl madalyası şeritlerinin kırmızıya tebdili istirhamıyla Çal Müftüsü Ahmet İzzet Efendi ve rüfekaı tarafından ita ve Dahiliye Vekâletinden tevdi olunan istidaname leffen takdim olunmuştur.

Muktezasının ifasına müsaade buyurulmasını rica eylerim efendim.

Başvekil
İsmet

Riyaseti Celileye

Başvekilî Celilenin 27.5.1928 tarih ve 6/2342 numaralı tezkeresine merbut ve 5.5.1928 tarihıyla Encümenimize havale olunan Çal kazasından beş zatın istiklâl madalyaları şeritlerinin kırmızıya tebdili hakkındaki istidaları Encümenimizce tetkik ve müzakere olundu.

Mumailayhimin müracaatı vaktalarının isafı için gösterdikleri vesaik olbahlaki kanunun rûfi ve medlulüne tevafuk etmediginden taleplerinin reddine karar verildiği arz olunur efendim.

Müdafaai Milliye
Reisi
Cebelibereket
Naci
Kâtip
Muhiddin Nami

Mazbata Muharriri
İstanbul
İhsan
Aza
Diyarbakir
Kâzım

Aza
Tokat
B. Lutfi
Aza
Erzincan
Abdülhak

Aza
Bursa
Esat
Aza
Nahit

EK: XV Ahmet İzzet Efendi'ye verilmiş İstiklal Madalyaları'nın şeritlerinin "Beyaz"dan "Kırmızı"ya değiştirilmesi konusundaki meclis zaptı.

AHMET İZZET EFENDİ'NİN “ TÜRK YAVRULARINA BİR ÖĞÜT ” ADLI YAZISI

TÜRK YAVRULARINA BİR ÖĞÜT

Ey Türk Yavrusu,

Çalış, hemen çalış..Çalışmak her kemalin ve her fennin sermayesidir. Çünkü gök yüzünde kuşlar gibi uçanların ve denizlerin dibinde balık gibi gelip geçenlerin asıl sermayeleri çalışmak değildir de nedir?

Ey Türk Yavrusu, sen müslümansın, Kur'anımız sana ne emrediyor? Bilen ile bilmiyen müsavi olur mu? Zulmet ile nur beraber olur mu? Durma çalış, diyor. Peygamberimiz islâmiyet galebe edilmez ve daima o galiptir ve ilmi fünün Çin'de bile olsa gidip arayıp bulunuz, diyor. Ve umuma ait olan menfaatları arayıp bulunuz, Vatanınıza mukaddesatınıza, Kur'anınıza sahip olunuz dediği halde sen çalışmassan ve tenbellik edersen yarın sorguya çekildiğin vakitte yüzün kızarıp mahcup kalacaksın..

Ulûmun cümlesi Kur'andadır lâkin,
Yetişmez künhüne nakıs fehimler
Okunsa dikkatle mucize ayetleri
Göürsün dercolmuş Garbin sanatları.

Ey Müslüman Türk Çocuğu!

Sen, Cenabı Allahın, senin için hazırladığı tabiat kanunlarını öğrenmez sen yine cahil kalırsın.

Ey Türk evlâdı! Geçmiş zamanları unutma..Çünkü geçmiş zamanlar gelece zamanların tohumlarının mahzeni ve suunat ve hadisatının ayinesi olduğu gibi gelecek zamanlar da geçmiş zamanın tarlası ve ahvalinin ayinesidir.

ÇAL KUVAYİ MİLLİYE REİSİ MÜFTİ AHMET İZZET ÇALGÜNER'İN

MEMLEKET MÜDAFAASINA HİZMETLERİ:

Mukaddesatına sahip ol! Cenabı Allah maflûbiyeti biz Türk ve müsall
Harbi Umumî maflûbiyeti sonunda sem'ayi sal

EK:XVI Ahmet İzzet Efendi'nin Memleket Müdafasına Hizmetlerini anlattığı ve öğütlerin olduğu metin.

bi gelecek zamanlar da geçmiş zamanın tarlası ve ahvalinin ayinesidir.

ÇAL KUVAYI MİLLİYE REİSİ MÜFTİ AHMET İZZET ÇALGÜNER'İN

MEMLEKET MÜDAAFAASINA HİZMETLERİ:

Mukaddesatına sahip ol! Cenabı Allah ma'lûbiyeti biz Türk ve müslümanlarına göstermesin..âmin.. Harbi Umumi ma'lûbiyeti sonunda cem'ayi saltanat e'vâfı çökmeye yüz tuttuğu sırada Yunanlıların İzmir çıkması ile Millet kararlıklar içinde kalmış ve ne yapacağını şaşırmişti. Bu sırada İstanbulda bulunan İtilâf Devletleri mümessillerine ilhaki red için tarafımızdan telgraf çekilmiş ise de kabul etmeyip Yunanlılar İzmir çıktılar. Bereket versin! Milletın kalbinde yanan nuru imanın sönmediğini ve sönmeyeceğini mukaddes Kur'anımızdan ve büyük Peygamberimizin sünneti kavliye ve feyliyесinden istihraç ederek milleti necibei islâmiyenin hâlâsına dair müteaddit defalar ahali ve milletimize karşı çarşıda ve çarşı caminde ders verip dinî sözler söylediğinde bulunan ahalinin kısmı azanı sözümüzden memnun olarak teessür ve feryadlıyanlar içinde ozaman mahalli hükümet reisi bulunan kaymakam Fazlı dedi ki: (Müftü efendi, vazifesini sureti meşruada ifa etmiş ise de bu bapta benim de bir hakkı kelâmım vardır. Beni dinlerseniz ordularımız inhilal ederek silâh yere ve askerlerimiz cephelerini bırakıp firara başladıkları halde bugün müftü efendinin dediğini dinliyerek bu harekete karşı kıyam edersek düşmanı şadaplandırarak çizmeleri altında ezilmekten başka bir netice vermiyecektir, zannındayım.) diye sözüne hitam vermek üzere iken söz alan ve Çal'ın Ortaköyünden ve Darülfünun mezunlarından merhum Emin efendi: (Ey ahali anladınızya Kaymakam bey ile müftü efendinin reyleri arasında bir aykırılık tamamen birbirine zıd fikir görünüyor. Bana kalırsa Kaymakam beyin fikrindeyim, hususiyle Ferid Paşa kabinesinden Kaymakama yapılan tebliğatta: "Memlekete çıkan Yunanlılardan korkmayın, karşı koymayınız, onların size zararı olmaz.) diyerek gelen emirden de bahsetti. Şu halde bunlara karşı kıyam etmek ve hususiyle bu bapta teçhizatımız da bulunmadığından ısrarda bulunmak doğru değildir. Medeniyet dairesinde istikbal edip teslim olmaktan başka çaremiz yoktur." demesine karşı ben tekrar söz aldım: (Gözlerimiz görerek ve bedenimizde canımız mevcut iken bütün mukaddesatı islâmiyeyi Yunanlıların pis ellerine verip tahkir ve Vatanı ayak bastıklarını biz müslümanlar tahammül edemeyiz. Biz silâhsız ve teçhizatsız da olsa düşmana karşı koyarak evvelâ kendimiz, sonra da kumandamız altında bulunan evladı iyalımız şehid ol-

EK: XVI/I

Bu metinlerin tamamı Ahmet Çalgüneri ile 12 Ekim 2014 tarihinde yapılan görüşmede, kendisi tarafından verilmiştir.

olmadıkça ondan sonra Cenabi Hak izin verirse onlar girebilirler. Fakat emin olunuz ki mevruz bulunuşumuz kitâbınız ve onun mezbû bulunuşumuz adâti - Peygamberîye ve aheneti kavliye bizi tabîr ediyor. Biz de kitabımızdan aldığımız feruâ ve Peygamberden ümmetimiz âdâti ve vâdi ilâhî üzerine bu yolda karar ediyoruz. Ne dersiniz Cenabî "Halûkân?" diyerek hitab ettiğinde her mekâle cemaatin kalbi benîle beraber ise de kendilerine bir şaşkınlık âriz oldu. İçin : "Gönlüz birleşiniz, güzel bir fikir beyan ediniz" dediler. Fakat bu anle tabakkak etmedimi için bu meclis o an için akim kaldı. Ben bundan sonra kiyâta bulunan Miller'a gittim. Kendi kendimi hesaba çektim. Kalbim dedi ki: (Bu işte sen haklısın, karar et, Cenabî Allahın vâdi yerini bulacak-tır).. Sonra Benîali'ye hareket edip orada "Hüfî efendi" ve mahalli hükümet reisleri ile görüşerek Hzare sirtakta ikun yolda Alikurt kiyâta u'radım. Ve öğittim ki "Alikurt kiyâta Bede, Fenin başında 25-30 kadar silâhlî efe bulun-maktadır. Varlığında onlara lazım gelen nasibeti ifa edince derhal kabul et-tiler. Bunun sonra hakikatte aili böyle konuşup bu bapta yardımları talep edip 25 kişi hazırlıyacağın vâdini aldı. Yoluna devam ederek Benîali'ye vardım. Orda "Hüfî" ile görüştim. Fikir ve silâhazalarıma kendisine arz edince çok mem-nun kalarak tasvib etti. "Ben de bu fikirleym" dedi. Fakat bilsem ki "İllet" e-şîhası bakar mı "deyince cevaben: "Bakacakına hiç şüphesiz edeyiniz, yalnız bir kaç mesel "Hüfî"den Cal halkının meşuru birisi beraberdir" dedi. Meşuru ka-ların: "Biz yarın bir defa da bizim mutasarrıf ve kalen reisi ile görüşünüz, işli. Fakat benîle "Hüfî" kat'iyen söyleyiniz "Hüfî" ilave etti. O zaman Benîali mutasarrıfı bu umura ve kalen fikirde "İllet" vekilli olan Feik "İstrek"i ziyaret etti. Cal "Hüfî"nin sual açtı. Hüfî'ye de evvel ha-zırlı bulunuşu için verdi'im cevap hoşuna gitmedi. Hacındı "İllet" idi. (Ben ne demek istiyorsun, bu vaziyet karşısında bir kayma an veya bir muta-sarrıf vevahut bir vâdi ne yapabilir?) dedi. Ben de cevaben (Hüfî'lik, mu-tasarrıfîlik ve vâdilik ve daha yukarıya hepîl "İllet"le kadadır, "İllet" çayır çayır yavaşla bağladı, biz buna karşı seyirci kalamayız, ne yapacaksanız yap-oluz, bu umura ben bir hizmet etmek için geldim) dedi. Mutasarrıf renkini yin-de "İllet" idi ve cevaben: (Bu harekete Ferid Paşa kabinesi razı değil, bilsem ki ne yapabiliriz) Biz bir def'a da bizim Hüfî Ahmet Kulûsî efendi ile görüşünüz-mül "Hüfî"nin karşı (Hayır görüşmedim) dedi. Mutasarrıf daha evvel "Hüfî" ve sonra kalen reisi ile konuşuktan sonra (birşey düşünelim) dedi. Ben kalen re-isine gittim. Hüfî'ye reisi vaziyetten bahsederek: (Ey hocam, bu işler sizin ebi-hocalarla benim gibi ihtiyarlara kaldı ne yapacağız?) dedi. Bu bapta Hüfî ef-endi ve mutasarrıfın konuşulmuşu onu sakladım ve açık olarak söyledim. Men-şur kadililer, Hüfî efendi ile yapacağımız işi zati âlinize ve mutasarrıfa haber verecektir. Biz de bu yolda hizmet alıp Cal'a varacağız" den itibaren karar ettik. Bu hizmete yin devam edeceğim) dedi. Vedalaşıp orhum Hüfî efendi "Hüfî" efendiye geldim. Fikirlerimizin muvafık olduğunu kendilerine söyledim. Ok meşuru kalması üzerine o gün Cal'da bulunan tedarikâtı sor-du. Ben de kiyâtan 25-30 günde ve Alikurt kiyâtan 25 kadar efe ile fak-likten 25 bey nasibıyla 25 kadar efendi silâhlî ile beraber kaydetti'im" dedi. Bu halde yarın Cal'a varacağız" den itibaren silâh ve cepkane tedarikî-ye hazır etmeye haraca lâzım gelen tedbirleri alayız ve bir iki gün içinde

()
olmadıkça ondan sonra Cenabı Hak izin verirse onlar girebilirler. Fakat emin
olunur ki mevzu bulunduğumuz kitabınız ve onun matbu bulunduğu adâti
- Peygamberiye ve sünneti kavliye bini tebcir ediyor. Biz de kitabımızdan al-
dığımız farmanı ve Peygamberden Sıratı Müstakim adâti ve vâdi ilâhi üzerine bu
yolda ilerler ediyoruz. Ne dersiniz Cenabı Müstakim? diyerek hitab ettiğimde
her nekadar cematin kalbi benimle beraber ince la konularına bir geçkinlik
âriz oldu için : (Gönlüz birleşiniz, şâkel bir fikir beyan ediniz) dediler.
Fakat bu anda tahakkuk etmediği için bu meclis o an için akim kaldı. Ben bur-
dan sonra Kilyâs bulunan Mülter'e gittim. Kendi kendine hesabı çıktım. Kalbin
dedi ki: (Bu işte sen haklısın, ilerler et, Cenabı Allahın vâdi yerini bulacak-
tır).. Sonra Denizli'ye hareket edip orada Muftî efendi ve mahalli hükümet
reisleri ile görüşmek üzere ziyarette iken yolda Ali Kurt Kilyâs u'radım. Ve
İçittim ki Ali Kurt Kilyâs dedi. Fenin başına 6-10 kadar ilâhî ife bulun-
maktadır. Varlığında onlara lazım olan nesihati ifa edince derhal kabul et-
tiler. Bunun sonra Maklakçe Ali beyle konuşup bu bapta yardımlı talep edip
6 kıl hazırlıyacağı vâdini aldım. Yoluna devam ederek Denizli'ye vardım.
Orda Muftî ile görüştüm. Fikir ve mülahazalarını kendisine arz edince çok mem-
nun kalarak tasvip etti. Ben de bu fikirleyin dedi. Fakat bilsem ki Millet ef-
endisine bakar mı? deyince cevaben: "Kayağınla hiç şüphesiz edeyiniz, yalnız bir
kaç evvel Matsana Cal halkının meşuru biziyle beraberdir" dedi. Memnun ka-
larak: "Biz yarın bir defa da bizim mutasarrıf ve Kalem reisî ile görüşünüz,
değil. Fakat benimle Sıratı Müstakim kat'iyen edileceğiniz şükân ilave etti.
Çünkü Denizli mutasarrıfı bu unvan ve halen Sıratı Müstakim ilistevkili olan Feik
Atrek'i ziyaret ettim. Cal Kaymakamına sual açtı. Kaymakamla daha evvel ha-
zaratlı bulunduğum için verilmiş cevap boşuna gitmedi. Gencini de iğtirdi.
(Ben ne demek istiyordum, bu vaziyet kargısına bir Kaymakam veya bir muta-
sarrıf veyahut bir Vali ne yapabilir?) dedi. Ben de cevaben (Kaymakamlık, mu-
tasarrıflık ve valilik ve daha yukarıları hepisi Milletle kaimdir, Millet çayır
çayır yansa'ya bağladı, biz buna karşı seyirci kalamayız, ne yaparsanız yapı-
ңыз, bu u'urle Ben bir hizmet almak için geldim) dedim. Mutasarrıf rengini yine
de iğtirdi ve cevaben: (Bu harekete Ferid Paşa kabinesi razı değil, bilsem ki
ne yapabiliriz bir defa da bizim Müftü Akademi Bulûsi efendi ile görüşünüz-
mü müzlerine karşı (çayır görüşmedim) dedim. Mutasarrıf bana evvelâ Muftî ve
sonra Kalem reisî ile konuştuktan sonra (birşey düşünmelim) dedi. Ben Kalem rei-
sine gittim. İhtiyar reisî vaziyetten bahsederek: (Çy kocam, bu işler sizin işi
hocalarla benim işi ihtiyarlara kaldı ne yapabiliriz?) dedi. Bu bapta Muftî ef-
endi ve mutasarrıfı konuştuktan sonra sakıncasız ve açık olarak edilecek. Mem-
nun kaldılar, Muftî efendi ile yapacağımız plâni zatî âlimize ve mutasarrıfı
haber verecektir. Biz de bu yolda hizmet alıp Cal'a varacağız dan itibaren
hizmeti bu hizmete yine devam edeceğiz) dedi. Vali ile görüşüp marhum Muftî

söz de budur, şehit oluncaya kadar bu fikirle sebat edeceğim, size bildiriyorum. Bu davada haklıyım, ben fetva veriyorum. Ne dersiniz? dedikinde hep beraber (Çok muvafaktır) dediler. Üstüne dinleyiniz, şu suretle bir ahitname yazıyoruz, siz de imza edeceksiniz. Yazımın sureti şudur: (Efendim, aşağıda tasnisi muherrer bizler cümlesiz dinimiz, vatanımızı ve namusumuzu vikaye için size iştirak etmeye söz veriyoruz. Buna dair her ne hususlar emir olunursa tenfizine hazırız, şer mühalifet olunursa kendimizi ve katlimizi helâl ederiz. 15/Şemsuz/1335.)

İmza sahipleri: Necip bey, Emin efendi, Şakir ağa, Şakir efendi, Beldiye reisi Hacı Mehmet, Servis efendi, Karayazılı Abdullah efendi, Ahmet ağa zade Necip efendi, Alanya lî İzzet efendi, Arap Mehmet zade Hacı Ahmet efendi, "Şerif" zade Osman efendi, Hacı Mustafa efendi zade Tevfik efendi, Hacı Mehmet ağa zade Zekeriyâ efendi, Abdurrahman ağa zade Sadık efendi, Ahmet ağa zade Servis efendi, Zeybek zade Ali ağa, İbrahim Çavuş, Ahmet Çavuş oğlu Hüseyin, Bekir ağa oğlu Mustafa ve Rıza efendi..) Bu 50 kişi verdikleri sözü imza altına alarak birer reis tayin ettiler. Hemen hizmete bağlanıldı. Jandarma dairesi kırılıp mevcut 8 sandık cephane ile 10-12 kadar mazeret, debboydaki mevcut bir takım süngü ve pala alındı. Bu egraf arkadaşları köylere egrafını toplama ve gÜnÜllÜ kaydetmeye ve cepheden kaçan askerlerin silâhları varca toplama-ya gönderdim. Köy egraflarının mümkün olduğu kadar tedarik ettikleri esliha toplandıktan sonra cepheden kaçan firarilerin güzergâhı olan Zeyve yoluna gidilerek yol kesildi. Yapılan masubati kabul etmedikleri takdirde zorla silâhlarını almak üzere tayin olunan kimselerle ayrıca silâh ve köylülerden gÜnÜllÜ kaydedilerek doğu anın Uurlu'ya yakdığının ertesi günü KÜşK'te oğün için gÜttÜrdÜKÜm 150 kişi ile cepha tutup bu miktar bir müddet sonra 200-300 kişi ile mücadeleye devam ettik. Demirci Mehmet efe ile gÜrdÜşÜp bu bapta da Çivrilde ve Dınarda nüfuz sahibi olan Mehmet Ali ağa ve Dınarlı Osman beye gayret ve faaliyette bulunmak üzere daha evvel Çivril müftisine de buyuldu de izahat vararak vazife başına geçirilmişti. Bu faaliyetler boşuna gitmedi. Hamdolsun egraf nüfuzunu istimal etti. MertÜrlÜ fedakârlık gösterildi. Asker ve levazımata zaruriye gönderildi. Bu suretle cephelerimiz muhkemleşti. Bilâhère cepheyi usul usul geri alıp hatta Çal'a ve Çal'ın OrtakÖyüne ve Medele de Aydın efeleri ile beraber cephe tuttuk. Demirci Mehmet efe ve Necip beyi istigare ederek benim merkezde bulunmaklaştığını münasip görümleri üzerine Çal merkezine geldim. O sırada Çal'da tebdilihavali bulunan Çal'lı 14. fırka komandanı Etan beyin mercisine müracaat ederek bu hizmette çalışmasını rica ettim. Kabul edilince tevellüt itibariyle bütün Çal efradını askere davet ettim. Bir kısmını Etan beye teslimi ile harbin nihayetine kadar Çal efradı Millî mücadeleye iştirak ve hele hususiyle ahitnamede ismi geçen Necip beyin efradını kÜşK'te olan telâhde son derece faaliyet göstermiştir. Velhasıl

tebliğatından sonra cepheden geçen irarilerin güzergahı vaka...
günlük yol keşildi. Yeşil anabehi kabul etmedikleri takdirde zorla et-
işlerini almak üzere tayin olunan kimselerle ayrıca silâh ve kışkırların
günlük kaydedilerek diğer anın Burul'u yakdıkları ertesi gün KŞGK'te oğün
icra ettirildi. 160 kişi ile cephe tutup bu miktar bir müddet sonra 200-300
kişi ile mücadelaye devam ettik. Demirel Mehmet efe ile görüşüp bu bapta
da Civrilde ve Dinarda nüfus sahibi olan Mehmet Ali ağa ve Dinarlı Osman be-
ye sayret ve faaliyette bulunmak üzere daha evvel Civril müftisine de buyul
de inşaat vererek vazife başına geçirilmiştir. Bu faaliyetler başına gitmedi
Mandoğan efrat nüfuzunu istimal etti. Mertülis Fedakârlık gösterildi. Asker
ve lovasınatı zaruriye gönderildi. Bu suretle cephelerimiz muhkemleşti. Silâ-
hara cepheyi usul usul geri alıp hatta Çal'a ve Çal'ın Ortaköyüne ve Medela
de Aydın efeleri ile beraber cephe tuttuk. Demirel Mehmet efe ve Necip beyi
istigara ederek benin merkezde bulunmasını münasip gör aleri üzerine Çal
merkezine geldim. O sırada Çal'da tebliğatlı bulunan Çal'lı 14. fırka ku-
mandanı Etem beyin mericine müraaat ederek bu hizmette çalışmasını rica et-
tim. Kabul edilince tevelliit itibariyle bütün Çal efradını askere davet et-
tim. Bir kıyanını Etem beye teslimi ile herbin nihayetine kadar Çal efradı
Millî mücadelaye iştirak ve hele hususiyile ahitname ile geçen Necip bey
merkezde ve köylerde olan işlerde son derece faaliyet göstermiştir. Velhası-
lı bu ahitname müderocati gerek merkezde ve gerekse cephe bulunan efradı
miz mücadelenin sonuna kadar uğrettiler, bu halî Ali İhsan Paşa ve aralıkla
gelen Fahreddin ve Refet paşalar görüşün son derece takdir ettiler. Bendeniz
de Kuvayı Milliye riyasetinde bulunduğum zamanın sonlarında bizim Kaymakam
bey Cezi tarafından Kuvayı Milliye reisliğine gelen bir emri okudu. Emirde
göyle yazıyor dedi: (Hükümetimiz takarrur etmiştir. Kuvayı Milliye riyaset
Unvanı müdafaal hukuk Unvanını almıştır. Yorgun olan Kuvayı Milliye reisleri
kendi hizmetlerine bakabilirler.) Ben de, madem ki emredir, bizim vazifemiz
müftülükler, bu riyaseti Necip beye bırakıyorum, dedim. Necip bey tarafından
bu vazife kabul edileceğine cümlemizin irarı üzerine bu vazife Derviş beye
tevdi edilerek mukaddesatımızın muhafazasını hükümete bu suretle teslim et-
miş olduğumuzu sahîh bir vicdanla arz ederim. 28/ Haziran/ 949

M.K.

Vazifetini uygundur.

Çal Müftüsü Ahmet İzzet
ÇAL GÜZELİ

Resim 1: Müftü Ahmet İzzet Efendi (Çalgüner 1875-1952)

Resim 2: Müftü Ahmet İzzet Efendi adına yapılmış Yukarı Cami. (Fotğraf 12 Ekim 2014'te çekildi.)

Resim 3: Müftü Ahmet İzzet Efendi'nin Kabri (Müftü Efendi'nin ve ailesinin kabri, kendi adına yapılmış caminin bahçesinde dir. Fotoğraf 12 Ekim 2014 tarihinde çekilmiştir.)

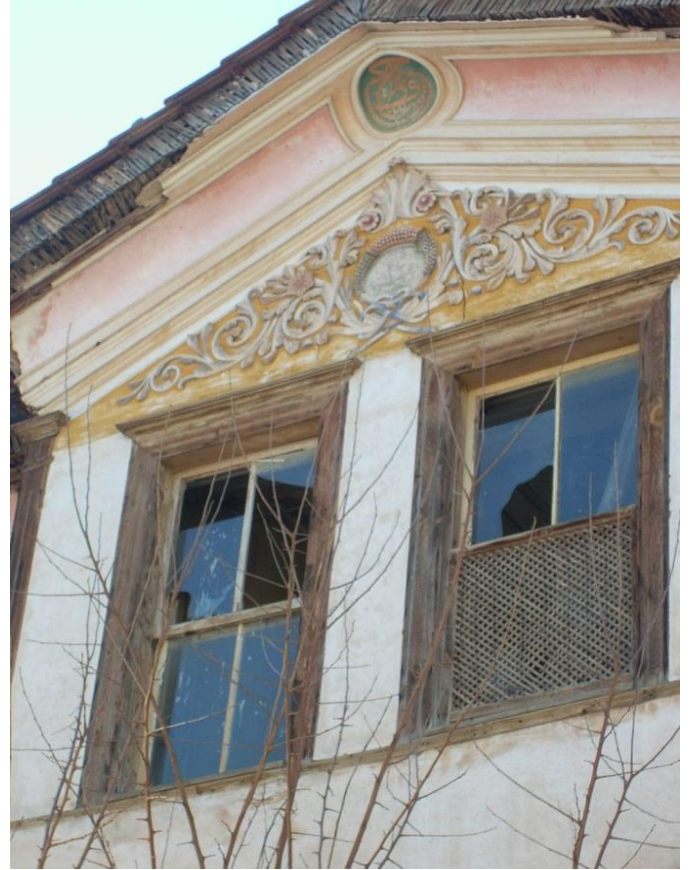

Resim 4: Ahmet İzzet Efendi'nin Evi ve Medresesi'nin son hali. (Fotoğraf 8 Ocak 2015'te çekilmiştir.)

Resim 5:Çal Kuva-yı Milliye Başkanlarından Necip Bey.

Resim 6: Necip Bey'in Çal merkezdeki Evi.(Fotoğraf 5 Şubat 2006 tarihinde çekilmiştir.)

Resim 7: Necip Bey'in Mezarı.(Çal Kabristanlığı) Fotoğraf 5 Şubat 2006 tarihinde çekilmiştir.

ÇAL KUVVÂ-İ MİLLİYE REÎSİ AHMET İZZET ÇALGÜNER'İN MEMLEKET

MÜDAFAÂSINA HİZMETLERİ

“Mukaddesatına sahip ol: Cenab-ı Allah mağlubiyeti biz Türk ve Müslümanlarına göstermesin. Âmin. Harbi Umumî mağlubiyeti sonunda Sema-yı Saltanat sönüp çökmeye yüz tuttuğu sırada Yunanlılar'ın, İzmir'e çıkması ile millet karanlıklar içinde kalmış ve ne yapacağını şaşırmıştır. Bu sırada İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri, mümessillerine ilhakı red için tarafımızdan telgraf çekilmiş ise de kabul etmeyip Yunanlılar, İzmir'e çıktılar.

Bereket versin milletin kalbinde yanan nuru, imanın sönmediğini ve sönmeyeceğini mukaddes Kuran'ımızdan ve büyük Peygamberimiz'in sünneti kavli ile fevliyesinden isktahraç ederek, Milleti Necibe-i İslamiye'nin halasına dair müteaddit defalar, ahali ve milletimize karşı çarşıda ve Çarşı Camii'nde ders verip dini sözler söylediğimde, bulunan ahalinin kısm-ı âzaminin, sözümüzden memnun olarak teessür ve feryadı figanlar içinde, o zaman Mahalli Hükümet Reisi bulunan Kaymakam Fazlı dediki: “Müftü Efendi, vazifesini suret-i meşruada etmiş ise de, bu anda benimde bir hakk-ı kelamım vardır.

Beni dinlerseniz ordularımız inhilal ederek silah ve askerlerimiz cephelerini bırakıp firara başladıkları halde, bugün Müftü Efendi'nin dediğini dinleyerek bu harekete karşı kıyam edersek düşmanı gazaplandırarak çizmeleri altında ezilmekten başka bir çare vermeyecektir, zannındayım.” diye sözüne hitam vermek üzereyken söz alan ve Çal'ın Ortaköy'ünden ve Darülfünun mezunlarından merhum Emin Efendi:

“ Ey ahali anladınız ya, Kaymakam bey ile Müftü Efendi'nin reyleri arasında bir aykırılık, tamamen birbirine zıt fikir görünüyor. Bana kalırsa Kaymakam Bey'in fikrindeyim. Hususile Ferit Paşa Kabinesi'nden, Kaymakam'a yapılan tebliğatta “ Memlekete çıkan Yunanlılar'dan korkmayınız, karşı koymayınız, onların size zararı olmaz.” diyerek gelen emirden bahsetti. “Şu halde bunlara karşı kıyam etmek ve hususiyle bu bapta teşhizatımızda bulunmadığından ısrarda bulunmak doğru değildir. Medeniyet dairesinde istikbal edip teslim olmaktan başka çaremiz yoktur.” demesine karşı ben tekrar söz aldım.

“ Gözlerimiz görerek ve bedenimiz de canımız mevcut iken, tahkir ve vatana ayak bastıklarına biz Müslümanlar tahammül edemeyiz. Biz silahsız ve te hizatsız da düşmana karşı koyarak evvela kendimiz sonra da kumandamız altında bulunan evlad-ı ıyalimiz şehit olmadıkça, ondan sonra Cenab-ı Hak izin verirse, onlar girebilsinler. Fakat emin olunuzki mevruz bulunduğumuz kitabımız ve onun metbunu bulunduğumuz adet-i Peygamberiye ve sünnet-i kavliye bizi tepşir ediyor.

Biz de, kitabımızdan aldığımız fermanı ve Peygamberden öğrendiğimiz ahd-i ve vad-i ilahi üzerine bu yolda ısrar ediyorum. Ne dersiniz Cemaat-i Müslüman” diyerek hitap ettiğimde her ne kadar cemaatin kalbi benimle beraber ise de, kendilerine bir şaşkınlık arız olduğu için, “   n z birleşiniz, güzel bir fikir beyan ediniz ” dediler.

Maksat bu anda tahakkuk etmediği için bu meclis o an için akim kaldı. Ben bundan sonra köyüm bulunan Süller’e gittim. Kendi kendimi hesaba çektim. Kalbim dedi ki:

“ Bu işte sen haklısın. Israr et, Cenab-ı Allah’ın vadi yerini bulacaktır.” Sonra Denizli’ye hareket edip orada Müftü Efendi’ye, Mahalli Hükümet Reisleri ile görüşmek üzere gitmekte iken yolda Ali Kurt Köyü’ne uğradım. Ve içittim ki Ali Kurt Köylü Dede Efe’nin başında 25-30 kadar silahlı Efe bulunmaktadır. Vardığımda onlara lazım gelen nasihati ifa edince derhal kabul ettiler. Bundan sonra Kaklık’ta Ali Bey’le konuşup bu bapta yardımını talep edip 25 kişi hazırlayacağı vadini aldım. Yoluma devam ederek Denizli’ye vardım. Oranın müftüsü ile konuştum.

Fikir ve m lahazalarımı kendisine arz edince pek memnun kalarak tasvip etti. “Ben de bu fikirdeyim” dedi. “Fakat bilmem ki millet sözümüze bakar mı” deyince, cevaben “ Bakacağına hiç şüphe etmeyiniz. Yalnız birkaç engel müstesna.  al Halkı’nın mecbuu bizimle beraberdir.” dedim. Memnun kalarak “ Siz yarın bir defa da bizim Mutasarrıf ve Kalem Reisi ile görüşünüz”dedi. “ Fakat benimle g r şt ğ n z  katiyen söylemeyiniz.” Sözünü ilave etti. O zaman Denizli Mutasarrıfı bulunan ve halen Tekirdağ Milletvekili olan Faik  ztrak’ı ziyaret ettim.  al Kaymakamı’ndan sual açtı. Kaymakam’la daha evvel hararetili bulunduğum için verdiğim cevap hoşuna gitmedi. Rengini

değiştirdi. “ Sen ne demek istiyorsun, bu vaziyet karşısında ben cevaben “ Kaymakamlık, Mutasarrıflık ve Valilik ve daha yukarısı hepsi milletle kaimdir. Millet cayır cayır yanmaya başladı. Biz buna karşı seyirci kalamayız. Ne yapacaksanız yapınız.

Bu uğurda ben bir hizmet almak için geldim” dedim. “Mutasarrıf razı değil, bilmem ki ne yapmalı, siz bir defa da bizim Müftü Ahmet Hulusi Efendi ile görüştünüz mü” sözlerine karşı “Hayır görüşmedim” dedim. Mutasarrıf bana evvela Müftü sonra Kalem Reisi ile konuştuktan sonra “Bir şey düşünelim” dedi. Ben Kalem Reisi’ne gittim, ihtiyar reis vaziyetten bahsederek “Ey Hocam, bu işler sizin gibi hocalarla benim gibi ihtiyarlara kaldı, ne yapacağız” dedi. Bu babta Müftü Efendi ve Mutasarrıfla konuştugumu ona saklamadım ve açık olarak söyledim. Memnun kaldılar.

Müftü Efendi ile yapacağımız planı zatalinize ve Mutasarrıfla haber verecektir. Biz de bu yolda hizmet alıp Çal’a vardığımızdan itibaren ısrar ettiğim bu hizmete yine devam edeceğiz” dedim. Vedalaşıp merhum Müftü Ahmet Hulusi Efendi’ye geldim. Fikirlerimizin muvafık olduğunu kendilerine müjde ettim. Çok memnun kalması üzerine o gün Çal’da bulunan tedarikatımı sordu. Ben de köylerden 25-30 gönüllü ve Ali Kurt Köyü’nden 25 kadar efe ile, Kaklık’tan Ali Bey vasıtasıyla 25 kadar efe’yi silahlı ile beraber kayıt ettiğimi söyledim. “ Şu halde yarın Çal’a vardığından itibaren tedbirleri alayım ve bir iki gün içinde ben sana haber verdiğimde hemen hareket et” dedi. Vedalaştım, Çal’a geldim.

Atımdan inmeden hükümet önüne geldim. Hoşbeşten sonra Necip Bey dediki; “Emriniz nedir, emrinize hazırız.” Ben de “Estağfirullah, bizim size karşı emrimiz yoktur, Ancak Allah’ın emrini söyledik, onda da terddüt ettiniz, mademki böyledir yalnız sizden beklediğim bize karışmayınız” dedim. Cevaben “ Biz sizin işinizi anlayamadık. Siz fikrinizi söyleyiniz, biz hizmet edelim” dedi. Kendi kendime sözünün samimi olduğunu şimdi anladım, “ buyurunuz Belediye Dairesi’ne gidelim, başta zat-1 âliniz olduğu halde kendisinden bu yolda hizmeti görülebilecek kimseleri toplayıp bizim sözlerimizi kabul ettiklerine dair aht-1 misak ederek söz verirsiniz o vakit ne yapacağımı size anlattırım” dedim.

Sonra bu uğurda çalışabilecek kimseleri toplayıp sözüme başladım.(Allahımız bir, Peygamberimiz bir ve vatanımız birdir. Muhafazasına mecbur olduğumuz mukaddesat-ı diniyemiz de bir olduğu halde düşmandan korkup Allah'ın emirlerini ve Peygamberin sünnetini geri mi bırakacağız. Biz Allah'ın emirlerini bertaraf ederek mukaddesatı diniyemizi düşmanlara çığnetecek olursak kendimize Türk ve Müslüman diyebilirmiyiz?

Saray-ı saltanat çöktü ise, kalbinden nur-u iman parlayan müminlerin cihetlerden nusrat ve imtatlara verecektir. Benim itikadım ve söyleyeceğim sözde budur. Şehit olunca kadar bu fikir de sebat edeceğim. Size bildiriyorum. Bu davada haklıyım, ben fetva veriyorum. Ne dersiniz.) dediğimde, hepsi birden “ çok muvafıktır ” dediler. Öyle ise dinleyiniz. “Şu suretle bir ahitname yazıyorum, siz de imza edeceksiniz. Yazımın sureti şudur: Efendim aşağıda esamisi muharrer bizler, cümlemiz dinimizi, vatanımızı ve namusumuzu vikaye için size iştirak etmeye söz veriyoruz. Buna dair her ne hususlar emir olunursa tenfisine amadeyiz, eğer muhalefet olunursa kendimizi ve katlimizi helal ederiz.15 Temmuz 1335/m.1919.”

İmza sahipleri: Necip Bey, Emin Efendi, Şakir Ağa, Şakir Efendi, Belediye Reisi H. Mehmet Derviş Efendi, Karayazılı Abdullah Efendi, Ahmet Ağazade, Necip Efendi, Alanyalı İzzet Efendi, Arap Mehmet Zade, H.Ahmet Efendi, Ahmet Zade Osman Efendi, H.Mustafa Efendi, Zade Tefvik Efendi, H.Mehmet Ağazade Zekeriya Efendi, Abdurrahman Ağazade Sadık Efendi, Ahmet Ağazade Derviş Efendi, Zeybekzade Ali Ağa, İbrahim Çavuş, Ahmet Çavuşoğlu Hüseyin, Bekir Ağa oğlu Mustafa ve Rıza Efendi.

Bu 20 kişi verdikleri sözü imza altına alarak bizi Reis tayin ettiler. Hemen hizmete başlandı. Jandarmanın kırılp, mecut 8 sandık cephane ile 10-12 kadar mavzer, depodaki mevcut bir takım süngü ve pala alındı. Bu eşraf arkadaşları, köylerin eşrafını toplamaya ve gönüllü kayıt etmeye ve cepheden kaçan askerlerin, silahları varsa toplamaya gönderdim. Köy eşraflarının mümkün olduğu kadar tedarik ettikleri silah toplandırdıktan sonra cepheden kaçan firarilerin güzergâhı olan Zeyve yoluna gidilerek yol kesildi.

Yapılan nasihati kabul etmedikleri takdirde zorla silahlarını almak üzere tayin olunan kimselerle ayrıca silah ve köylülerden gönüllü kayıt edilerek Umurlu'yu yaktığının ertesi günü Köşk'te o gün için götürdüğüm 150 kişi ile cephe tutup bu miktar, bir müddet sonra 200-300 kişi ile mücadeleye devam ettik. Demirci Mehmet Efe ile görüşüp bu bapta da Çivril'de ve Dinar'da nüfus sahibi olan Mehmet Ali Ağa ve Dinar'lı Osman Bey'e gayret ve faaliyette bulunmak üzere daha evvel Çivril Müftüsü'ne de, bu yolda izahat vererek vazife başına geçirilmişti.

Bu faaliyetler boşuna gitmedi. Hamd olsun eşraf nüfusunu istimal etti. Her türlü fedakârlık gösterildi. Asker ve levâzımat-ı zaruriye gönderildi. Bu suretle cephelerimiz muhkemleşti. Bilahare cepheyi usul usul geri alıp hatta Çal'a ve Çal'ın Ortaköyüne ve Medele'de Aydın Efeleri ile beraber cephe tuttuk. Demirci Mehmet Efe ve Necip Bey'le istişare ederek, benim merkezde bulunmaklığımı münasip görmeleri üzerine Çal merkezine geldim. O sırada Çal'da tebdil havada bulunan Çallı 14. Fırka Kumandanı Ethem Bey'in merciine müracaat ederek bu hizmette çalışmasını rica ettim. Kabul edilince tevellüt itibariyle bütün Çal etrafını askere davet ettim.

Bir kısmını Ethem Bey'e teslimi ile harbin nihayetine kadar Çal eşrafı Milli Mücadele'ye iştirak ve hele hususiyle ahitnamede ismi geçen Necip Bey, merkezde ve köylerde olan işlerde son derece faaliyet göstermiştir. Vel-hasıll bu ahitname münderecatı gerek merkezde ve gerekse cephede bulunan efradımız mücadelenin sonuna kadar uğraştılar. Bu hali Ali İhsan Paşa ve aralıkla gelen Fahrettin ve Refet Paşa'lar görüp son derece takdir ettiler.

Bendeniz de, Kuva-yı Milliye Riyaseti'nde bulunduğum zamanın sonlarında bizim Kaymakam Bey, Gazi tarafından Kuva-yı Milliye Reisliği'ne gelen bir emri okudu. Emirde şöyle yazıyor dedi: “ Hükümetimiz tekarrür etmiştir. Kuva-yı Milliye riyaset ünvanı “ Müdafai Hukuk ” ünvanını almıştır. Yorgun olan Kuva-yı Milliye Reisleri kendi hizmetlerine bakabilirler. “ Ben de madem ki öyledir, bizim vazifemiz müftülüktür. Bu riyaseti, Necip Bey'e bırakıyorum” dedim. Necip Bey tarafından bu vazife kabul edilmeyince cümlemizin ısrarı üzerine bu vazife Derviş Bey'e tevdi edilerek, mukadde-

satımızın hükümete bu suretle teslim etmiş olduğumuzu sahih bir vicdanla arz eylerim.
28 Haziran 1949 ”.

Çal Müftüsü

Ahmet İzzet Çalgüner

Resmi Mühür

Hakikate Uygundur

Resmi Mühür

Çal Kazası Kaymakamlığı

İmza.³⁴⁶

³⁴⁶ Ahmet Çalgüneri ile 12 Ekim 2014 tarihinde yapılan görüşmede eşi Fatma Çalgüneri tarafından getirilen ve Müftü Efendi'nin kendi ağzından daktilo ile yazdırıldığı, Millî Mücadele yıllarını anlatan bu tarihî metni, günümüz Türkçesi ile sadeleştirdik. Metnin orijinali EKLER bölümünde EK: XVI ve diğerleri olarak devam eden kısımlardır.